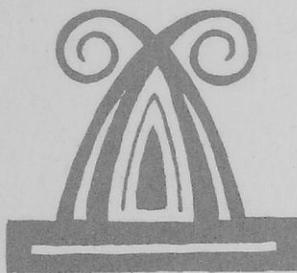

ΧΡΗΣΤΟΥ ΤΣΟΛΑΚΗ

νεοελληνική.
γραμματική
τῆς ε' καί στ' δημοτικοῦ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑ 1979

ΧΡ. ΤΣΟΛΑΚΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΤΗΣ Ε΄ ΚΑΙ ΣΤ΄
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

17620

Μέ απόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τά διδα-
κτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυ-
κείου τυπώνονται ἀπό τὸν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως
Διδακτικῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

NEOEVHNIK
LPMAMTIK

ΤΖ ΖΗ Ε. και ΣΤ
ΥΜΟΤΙΚΟΥ

ΘΕΑΤΡΟ

-τόντορα τη συγχρόνια πολιτική της Ελλάς. Η απόφοιτη της Μεταπολεμικής Αρχής έγινε διευθύντρια της Δημόσιας Λαϊκής Τεχνολογίας στην Καρδίτσα, όπου διέταξε την ανανέωση της παραδοσιακής γλώσσας με την επίσημη. Τον Ιούνιο του 1946, ο Βασιλείος Καραϊσκάκης την αναγνώρισε ως την νέα επίσημη γλώσσα της Ελλάδας.

ΧΡ. ΤΣΟΛΑΚΗ

ΓΙΑ ΤΟ ΛΟΓΟ

Αρ. Ε16. 17620 ~~8~~

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΤΗΣ Ε' ΚΑΙ ΣΤ'
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Γενικόν

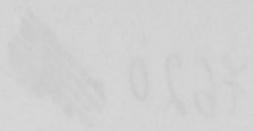
Τί είναι πρότυπο

Διά στύραιστοι αιώνες
είναι μι σύντομα κοινωνία
δέχεται μόλις λέξεις βαθύτερης
νόημα:

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1979

ΧΡΙΣΤΟΔΟΞΙΑ

NEOEVHNIKΗ ΛΠΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΤΗΣ Ε. ΚΑΙ Ζ.
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΟΛΑΝΔΖΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1934

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΟ ΛΟΓΟ

1

Η ΠΡΟΤΑΣΗ

- Τί ύπέροχος ζωγραφικός πίνακας! Τέτοιο πορτραῖτο τοῦ Σολωμοῦ δέν ἔχω ξαναδεῖ. Ποιός τό ζωγράφισε;
- Είναι ἔργο τῆς ἀδελφῆς μου. "Έχει τελειώσει τή Σχολή Καλῶν Τεχνῶν. Φώτισέ το μ' ἐκείνη τή λάμπα· θέλω νά τό δῶ στίς λεπτομέρειές του. Μήν τό μετακινεῖς, σέ παρακαλῶ..." Α! μά αὐτό είναι ἀριστούργημα!
- Είναι ἔνα ἀληθινό ἔργο τέχνης. "Ολοι αὐτό λένε.

① Τί είναι πρόταση

Δυό ἄνθρωποι συζητοῦν γιά ἔνα πορτραῖτο. 'Η συζήτηση γίνεται μέ σύντομα κομμάτια τοῦ λόγου· τό καθένα ἀπό αὐτά ἀποτελεῖται ἀπό λέξεις βαλμένες πλάι πλάι ἔτσι, ὥστε νά δίνουν ἔνα ἀπλό νόημα:

- Τί ύπέροχο πορτραῖτο!
- Τέτοιο πορτραῖτο τοῦ Σολωμοῦ, δέν ἔχω ξαναδεῖ.
- Ποιός τό ζωγράφισε;

Τά κομμάτια αύτά τοῦ λόγου λέγονται προτάσεις.

Πρόταση λοιπόν είναι ἔνα σύντομο κομμάτι τοῦ λόγου μέ απλό νόημα.

ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

A

Στόν παραπάνω διάλογο :

1 'Υπάρχουν προτάσεις μέ τίς όποιες ἔκεινος πού μιλάει δίνει μιά πληροφορία ή κρίνει κάτι.	→ • <i>Eίναι</i> ἔργο τῆς ἀδερφῆς μου.
→ • <i>Eίναι</i> ἀληθινό ἔργο τέχνης. |
|--|---|

Oι προτάσεις αύτές λέγονται **προτάσεις κρίσης**.

2 'Υπάρχουν προτάσεις μέ τίς όποιες ἔκεινος πού μιλάει ἔκφραζει μιά ἐπιθυμία.	→ • <i>Φώτισέ</i> το μὲν ἔκεινη τή λάμπα.
→ • <i>Mήν</i> τό μετακινεῖς. |
|---|--|

Oι προτάσεις αύτές λέγονται **προτάσεις ἐπιθυμίας**.

3 'Υπάρχουν προτάσεις μέ τίς όποιες ἔκεινος πού μιλάει ἔκφραζει μιά ἐρώτηση.	→ • <i>Pοιός</i> τό ζωγράφισε ;

Oι προτάσεις αύτές λέγονται **ἐρωτηματικές προτάσεις**.

4 'Υπάρχουν προτάσεις μέ τίς όποιες ἔκεινος πού μιλάει ἔκφραζει θαυμασμό.	→ • <i>Tί</i> ύπεροχος ζωγραφικός πίνακας !

Oι προτάσεις αύτές λέγονται **ἐπιφωνηματικές προτάσεις**.

B

Στόν παραπάνω διάλογο οἱ προτάσεις :

. 1 • <i>Tétoio πορτραῖτο τοῦ Σολωμοῦ δέν ἔχω ξαναδεῖ</i>
• <i>Mήν τό μετακινεῖς</i>	ἔχουν ἄρνηση (δέν, μήν)
καὶ γι' αὐτό λέγονται ἀρνητικές προτάσεις
. 2 • <i>Eīvai ἔργο τῆς ἀδερφῆς μου</i>
• <i>Eīvai ἀληθινό ἔργο τέχνης</i>	δέν ἔχουν ἄρνηση καὶ γι'
αὐτό λέγονται καταφατικές προτάσεις.

Ἐπομένως :

1. "Οταν μιά πρόταση ἔχει ἄρνηση λέγεται **ἀρνητική πρόταση.**
2. "Οταν μιά πρόταση δέν ἔχει ἄρνηση λέγεται **καταφατική πρόταση.**

Α σκήσεις

▲ 1 Νά βρεῖς τό είδος τῶν προτάσεων πού ἀκολουθοῦν:

- a. Τό φεγγάρι κοίταζε τόν κήπο. Τόν κοίταζε ὥρα πολλή.
 — Τί δμορφος πού εἶναι! μουρμούρισε γεμάτο θαυμασμό.
- β. Ό Θεός ρωτοῦσε, οἱ ἄγγελοι ἀπαντοῦσαν.
 — Ἀνοίξτε τή σελίδα τῆς προόδου. Πῶς πᾶνε οἱ ἄνθρωποι;
 — Πολύ καλά, ἀποκρίθηκε ὁ μεγάλος Ἅγγελος. Ξαναπήγαν στό φεγγάρι καὶ φωτογράφισαν καὶ τήν Ἅφροδίτη. Ό Θεός κούνησε τό κεφάλι του.
 — Ἀπό ἀγάπη, ἀπό διμόνοια, ἀπό συμπόνια πῶς πᾶνε;
 Οἱ ἄγγελοι κόμπιασαν.

Ἄγγελική Βαρελᾶ

- γ. Τό γατάκι μας δέν εἶναι τέλεια εύτυχισμένο! Κάτι τοῦ λείπει.

Γρ. Ξενόπουλος

▲ 2 Νά σχηματίσεις μιά πρόταση άπό το κάθε είδος.

- Παράδειγμα: Ὁ ἄνθρωπος ξεκίνησε γιά τ' ἀστέρια (πρόταση κρίσης).

Γ

Κύριες καί δευτερεύουσες προτάσεις	<ul style="list-style-type: none">• α <i>Xtés βράδυ δέν κοιμήθηκαν καθόλου τά παιδιά.</i>• β <i>Σήμερα νυστάξω.</i>• γ ... + γιά νά μήν κρυώνει.• δ ... + γιατί ήταν παλικάρι.• ε "Αν δέ στοιχειώσετε ἄνθρωπο + ...• στ "Οταν γαληνέψουν οι θάλασσες + ...
---	---

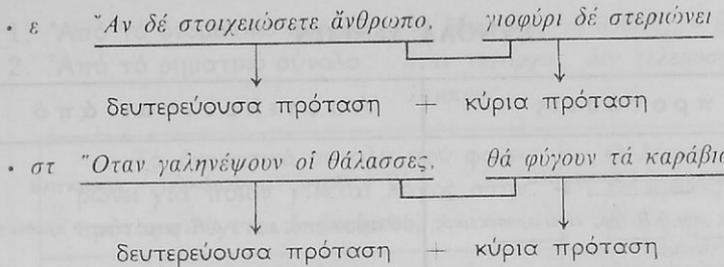
- Οι προτάσεις α καί β ἔχουν όλοκληρωμένο νόημα καί γι' αύτό μποροῦν νά σταθοῦν μόνες στό λόγο. Οι προτάσεις αύτές λέγονται **κύριες προτάσεις**.
- Οι προτάσεις γ, δ, ε, στ δέν ἔχουν όλοκληρωμένο νόημα καί γι' αύτό δέν μποροῦν νά σταθοῦν μόνες στό λόγο. Οι προτάσεις αύτές λέγονται **δευτερεύουσες προτάσεις**.

Μιά δευτερεύουσα πρόταση, γιά νά σταθεί μέσα στό λόγο, έχει άναγκη άπό μιά κύρια πρόταση. "Ετσι, καθεμιά άπό τίς προηγούμενες δευτερεύουσες προτάσεις γ, δ, ε, στ ἄν συνδεθεῖ μέ μιά κύρια πρόταση, δίνει μαζί της ἔνα όλοκληρωμένο νόημα καί στέκεται κοντά της μέσα στό λόγο:

- γ

<u>Φοροῦσε ἔνα μαντίλι στό λαιμό.</u>	<u>γιά νά μήν κρυώνει</u>
↓	↓
κύρια πρόταση	+ δευτερεύουσα πρόταση
- δ

<u>"Όλοι τόν ἀγαποῦσαν τόν καπετάνιο,</u>	<u>γιατί ήταν παλικάρι</u>
↓	↓
κύρια πρόταση	+ δευτερεύουσα πρόταση

Ασκήσεις

- ▲ 1 Νά χωρίσεις τίς κύριες ἀπό τίς δευτερεύουσες προτάσεις :
- "Οταν φτάσαμε στήν εκκλησιά, δέ βλέπαμε πιά τή θάλασσα. Μιά βαριά καταχνιά τήν είχε σκεπάσει. Τήν άκούγαμε μόνο νά μουγκρίζει ἀπό κάτω.
 - "Εγραψε στή μητέρα μου δτι θά ῥχόταν γιά τό Πάσχα.
 - Κάναμε Πάσχα μαζί, δπως τό χε πεῖ ή μητέρα.
 - Δέν ξέρω πόσες ώρες μείναμε ἐκεῖ.

Αιμιλία Πετράκη

- 2 Νά βάλεις τίς προτάσεις πού λείπουν, ώστε οι φράσεις νά δίνουν νόημα :

- α / νά ἀνοιχτῷ στό πέλαγος
 β / δτι θά γυρίσει
 γ / δπως τά περίμενε
 δ / Φαντάζεσαι πόσο δταν δτι
 ε / Ἡρθα, ἐπειδή
 στ / Τόν ἐπισκεπτόμουν τακτικά, ἃν καὶ

ΣΥΝΟΛΑ ΛΕΞΕΩΝ

Οι προτάσεις	Αποτελούνται από
·α 'Ο <u>Πέτρος</u> <u>παρακολουθεῖ</u> <u>προσεκτικά</u>	'Ο + Πέτρος /παρακολουθεῖ + προσεκτικά
·β 'Ο <u>συμμαθητής</u> μου ὁ <u>Πέτρος</u> είναι <u>προσεκτικός</u>	'Ο συμμαθητής μου + ὁ Πέτρος / είναι + προσεκτικός
·γ 'Η <u>Έλενη</u> <u>τραγουδάει</u> <u>μελωδικά</u>	'Η + Έλενη /τραγουδάει + μελωδικά
·δ 'Η <u>φίλη</u> μου <u>ἡ</u> <u>Έλενη</u> <u>τραγουδάει</u> <u>όμορφα</u>	'Η φίλη μου + <u>ἡ</u> Έλενη /τραγουδάει + όμορφα

Στά παραδείγματα παρατηροῦμε ότι μέσα στήν ίδια πρόταση μερικές λέξεις δένονται μεταξύ τους περισσότερο από ό,τι με άλλες λέξεις. Είτε αποτελούν ίδιαίτερες όμάδες οι οποίες δύνομάζονται σύνολα λέξεων.

Α.— ΑΠΛΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

**Όνοματικό σύνολο καί ρηματικό σύνολο
(Υποκείμενο καί Κατηγόρημα)**

'Η πρόταση → ↓	Αποτελεῖται από	
	Όνοματικό σύνολο	Ρηματικό σύνολο
a. 'Ο <u>Μιαούλης</u> <u>ήταν</u> <u>ναύαρχος</u>	'Ο <u>Μιαούλης</u>	<u>ήταν</u> <u>ναύαρχος</u>
β. <u>Oι</u> <u>ἀγῶνες</u> <u>δέν</u> <u>τελείωσαν</u>	<u>Oι</u> <u>ἀγῶνες</u>	<u>δέν</u> <u>τελείωσαν</u>
γ. 'Ο <u>ῆλιος</u> <u>είναι</u> <u>λαμπρός</u>	'Ο <u>ῆλιος</u>	<u>είναι</u> <u>λαμπρός</u>

Στά παραπόνω παραδείγματα κάθε πρόταση αποτελεῖται από δύο σύνολα:

1. Από τό όνοματικό σύνολο : 'Ο Μιαούλης, οί άγωνες, ο ήλιος
2. Από τό ρηματικό σύνολο : ήταν ναύαρχος, δέν τελείωσαν, είναι λαμπρός

<p>Τό όνοματικό σύνολο που φανερώνει γιά ποιόν γίνεται λόγος στήν πρόταση λέγεται ύποκείμενο.</p>	<p>→ 'Ο Μιαούλης Οι άγωνες 'Ο ήλιος</p>
<p>Τό ρηματικό σύνολο φανερώνει έκεινο που λέμε στήν πρόταση γιά τό ύποκείμενο καί λέγεται κατηγόρημα.</p>	<p>→ ήταν ναύαρχος δέν τελείωσαν είναι λαμπρός</p>

Τό ύποκείμενο καί τό κατηγόρημα είναι οι **κύριοι όροι** μιᾶς πρότασης.

Η πρόταση που άποτελείται μόνο άπό τό ύποκείμενο καί τό κατηγόρημα λέγεται **άπλη πρόταση**.

Τό κατηγόρημα μπορεί νά άποτελείται

- μόνο άπό ένα ρῆμα : μονολεκτικό κατηγόρημα : τελείωσαν
- άπό τό ρῆμα είμαι καί άπό ένα όνομα : περιφραστικό κατηγόρημα : ήταν ναύαρχος, είναι λαμπρός.

Στό περιφραστικό κατηγόρημα :

1. Τό όνομα λέγεται κατηγορούμενο καί άποδίδει στό ύποκείμενο μιά ίδιότητα.
 → ναύαρχος
 → λαμπρός
2. Τό ρῆμα είμαι λέγεται **συνδετικό**, γιατί συνδέει τό ύποκείμενο μέ τό κατηγορούμενο.
 → ήταν
 → είναι

▲ 1α / Νά χωρίσεις τά όνοματικά καί τά ρηματικά σύνολα :

- Τό ἀρνάκι τρόμαξε πολύ.
- Μιά πεταλούδα πέταξε μακριά.
- Ὁ ἀιτός δέν ξαναγύρισε.
- Τό φεγγάρι ἦταν όλοστρόγγυλο.

β / Σέ κάθε πρόταση νά βρεις τό ύποκείμενο, τό κατηγόρημα καί τό κατηγορούμενο, ἃν ύπάρχει.

▲ 2 Νά συμπληρώσεις τήν κάθε πρόταση μέ τό σύνολο πού τῆς λείπει :

- Τό ἀεροπλάνο →
 - Ὁ ἀστροναύτης →
 - Ὁ πλοίαρχος →
 - Ὁ γιατρός →
 - βυθίστηκε.
 - ἔφυγε.
 - εἶναι βαθύ.
 - δέν ἀκούεται.
- Παράδειγμα : Τό ἀεροπλάνο ἀπογειώθηκε όμαλά.

3

B.— ΣΥΝΘΕΤΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- α Ὁ Μιλτιάδης καί ὁ Θεμιστοκλῆς ἦταν στρατηγοί
- β Ἀέρας, γῆ, νερό, φωτιά θά ξαναγίνω

"Οταν μιά πρόταση ἔχει περισσότερα ἀπό ἕνα ύποκείμενα (π. α) ἢ κατηγορούμενα (π. β) λέγεται σύνθετη πρόταση.

Γ.— ΕΠΑΥΞΗΜΕΝΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- α Ὁ ἥλιος λάμπει
- β Τά παιδιά παίζουν
- α₁ Ὁ ἥλιος λάμπει στά βουνά καὶ στούς κάμπους
- β₁ Τά παιδιά παίζουν ξένοιαστα στήν ἀκρογιαλιά
- Οι προτάσεις α καὶ β λέγονται ἀπλές προτάσεις, γιατί ἔχουν μόνο τούς κύριους ὄρους.
- Οι προτάσεις α₁ καὶ β₁ ἔγιναν ἀφοῦ προσθέσαμε στούς κύριους ὄρους τῶν ἀπλῶν προτάσεων κάποιους προσδιορισμούς, δηλαδὴ κάποια συμπληρώματα :

 - ‘Ο ἥλιος λάμπει + στά βουνά καὶ στούς κάμπους
 - Τά παιδιά παίζουν + ξένοιαστα στήν ἀκρογιαλιά

- Μιά πρόταση μέ προσδιορισμούς ὀνομάζεται ἐπαυξημένη πρόταση.

Δ.— ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ

- α Πήγαινε (ἐνν. ἐσύ)
- β Χρόνια πολλά (ἐνν. νά ζήσεις)
- γ Τά βουνά εἰναι δασωμένα, οἱ κάμποι δέν εἶναι (ἐνν. δασωμένοι)
- Η πρόταση ἀπό τήν ὅποια παραλείπονται κύριοι ὄροι λέγεται ἐλλειπτική πρόταση (π. α, β, γ).

· Α σκήσεις

- ▲ 1 Νά βρεῖς τίς σύνθετες, τίς ἐπαυξημένες καὶ τίς ἐλλειπτικές προτάσεις :
- Ὁ λύκος καὶ ἡ ἀλεπού ἔγιναν φίλοι.
 - Σαρανταπέντε μάστοροι κι ἔξήντα μαθητάδες γιοφύρι ἔθεμέλιωναν στῆς Ἀρτας τό ποτάμι.
 - Τόν κλαίει ἡ νύχτα κι ἡ αὐγή, τ' ἄστρο καὶ τό φεγγάρι.

- Ό φίλος μου ήταν τίμιος καί εἰλικρινής.
- Πότε θά φύγετε; — Αὔριο.
- Ό Κώστας κι ό Πέτρος εἶναι φίλοι; — Εἶναι.
- Τό αεροπλάνο κατέβηκε χαμηλά.
- Τό αεροπλάνο χάθηκε μέσα στά σύννεφα.
- Ό Ορφέας ήταν γλυκός τραγουδιστής.
- Ό Όλυμπος, τό ψηλό βουνό, στεκόταν περήφανο ἀντίκρυ μας.

▲2 Μέ τίς ἀπλές προτάσεις πού σοῦ δίνονται νά σχηματίσεις ἐπαυξημένες ή σύνθετες προτάσεις, ὅπως στό παράδειγμα :

- Τό ρόδο εἶναι λουλούδι. (ἀπλή)
- Τό ρόδο εἶναι λουλούδι ώραιο. (ἐπαυξημένη)
- Ό Άι - Βασίλης γυρίζει. (ἀπλή)
- Ό Άι - Βασίλης γυρίζει ἀπό χωριό σέ χωριό. (ἐπαυξημένη)
- Ό Άι - Βασίλης τή νύχτα τῆς Πρωτοχρονιᾶς γυρίζει ἀπό χωριό σέ χωριό καί ἀπό πόλη σέ πόλη. (ἐπαυξημένη)
- Ό Απόλλωνας ήταν θεός. (ἀπλή)
- Ό Απόλλωνας καί ή Αθηνᾶ ήταν θεοί. (σύνθετη)
- Τά παιδιά ἔπαιζαν →
- Ό κῆπος ήταν πελώριος →
- Τά πουλιά φτερούγιζαν →
- Τό αὐτοκίνητο σταμάτησε →
- Ή ώρα πέρασε →

ΠΕΡΙΟΔΟΣ, ΗΜΙΠΕΡΙΟΔΟΣ, ΠΡΟΤΑΣΗ

Πέτρωσε εὐθύς τό χαμόγελο στά χείλη του· σοβαρεύτηκε τό πρόσωπό του. Γύρισε καὶ μέ κοίταξε ἀφαιρεμένα, σάν νά ἔλειπε ὁ νοῦς ἀπό τό κεφάλι του.

Α. Καρκαβίτσας

‘Ο λόγος χωρίζεται σέ περιόδους, ήμιπεριόδους καὶ προτάσεις.

- ① Περίοδος λέγεται λόγος όλοκληρωμένος πού ἀρχίζει καὶ τελειώνει μέ τελεία.

‘Η περίοδος ἀποτελεῖται ἀπό μία ἢ περισσότερες προτάσεις.

- ② Ημιπερίοδος λέγεται μέρος μιᾶς περιόδου πού ἔχει δικό του νόημα καὶ πού βρίσκεται ἀνάμεσα σέ τελεία καὶ ἄνω τελεία ἢ ἀνάμεσα σέ δυό ἄνω τελεῖες.

‘Η ήμιπερίοδος ἀποτελεῖται ἀπό μία ἢ περισσότερες προτάσεις.

‘Η διαιρεση τοῦ κείμενου μας

<p>• Πέτρωσε εὐθύς τό χαμόγελο στά χείλη του· σοβαρεύτηκε τό πρόσωπό του.</p> <p>• Γύρισε καὶ μέ κοίταξε ἀφαιρεμένα, σάν νά ἔλειπε ὁ νοῦς ἀπό τό κεφάλι του.</p>	<p>→ 1η ήμιπερίοδος (Μία πρόταση)</p> <p>→ 2η ήμιπερίοδος (Μία πρόταση)</p> <p>→ 1η πρόταση</p> <p>→ 2η πρόταση</p> <p>→ 3η πρόταση</p>	<p>1η περίοδος</p> <p>2η περίοδος</p>
--	---	---------------------------------------

“Οπως βλέπουμε στόν πίνακα τό κείμενό μας διαιρεῖται σέ δύο περιόδους :

ή πρώτη περίοδος ἀποτελεῖται ἀπό δύο ήμιπεριόδους· ή κάθε ήμιπερίοδος ἀποτελεῖται ἀπό μία πρόταση.

ή δεύτερη περίοδος ἀποτελεῖται ἀπό τρεῖς προτάσεις.

▲ Νά χωρίσεις τό παρακάτω κείμενο σέ περιόδους, ήμιπεριόδους και προτάσεις :

- Μερικοί λοτόμοι ἔσκιζαν ἕνα πεῦκο και τό ἔσκιζαν εὐκόλα μέ σφῆνες πού ἔφτιασαν ἀπό τό ξύλο του. Καί εἶπε τό πεῦκο «δέν παραπονιέμαι τόσο μέ τό πελέκι πού μ' ἔκοψε, δσο μέ τίς σφῆνες πού γεννήθηκαν ἀπό μένα».

Αἰσώπου μύθοι μετάφρ. Θρ. Σταύρου

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΦΘΟΓΓΟΙ

ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

5

ΦΘΟΓΓΟΙ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Μπροστά σ' ἔνα μεγάλο πρόβλημα

‘Η γρήγορη ἀνάπτυξη τῶν πόλεων καὶ τῶν βιομηχανιῶν φορτώνει ὅλο καὶ περισσότερο τόν ἀέρα μέ καυσαέρια πού εἶναι δηλητήρια. Ἀντίθετα, τό πράσινο πού ἀνανεώνει τόν ἀέρα, ὅχι μόνο δέν αὐξάνεται, ἀλλά πολλές φορές καταστρέφεται ἀπό τούς ἀνθρώπους ἀπερίσκεπτα. Ἀν δέ φροντίσουν οἱ ἄνθρωποι, ὥστε αὐτό νά μή συνεχιστεῖ, θά βρεθοῦν μπροστά σ' ἔνα μεγάλο πρόβλημα.

Φυσική καί Χημεία Ε' Δημοτικοῦ

Οι φθόγγοι

- ‘Ο λόγος, ὅπως μάθαμε, γίνεται ἀπό προτάσεις
 - Οι προτάσεις γίνονται ἀπό λέξεις
1. “*An δέ φροντίσουν οἱ ἄνθρωποι,*”
 2. “*ώστε αὐτό νά μή συνεχιστεῖ,*”
 3. “*θά βρεθοῦν μπροστά σ' ἔνα μεγάλο πρόβλημα.*”
- εἶναι τρεῖς προτάσεις
- εἶναι λέξεις

- Οι λέξεις γίνονται ἀπό φωνές. Αύτό τό καταλαβαίνουμε όταν προφέρουμε τίς λέξεις· βγάζουμε τότε φωνές :
- * Γιά τή λέξη ἄν βγάζουμε δύο φωνές → α, ρ
- * Γιά τή λέξη μεγάλο βγάζουμε ἕξι φωνές → μ, ε, γ, α, λ, ο

Τίς φωνές ἀπό τίς δόποιες γίνονται οι λέξεις τίς ὄνομάζουμε φθόγγους.

- Ἡ γλώσσα μας ἔχει 25 φθόγγους →

$\alpha, \varepsilon, \iota, \circ, \text{ου}, \beta, \gamma, \delta,$
 $\zeta, \theta, \kappa, \lambda, \mu, \nu, \pi, \rho, \sigma,$
 $\tau, \phi, \chi, \mu\pi, \nu\tau, \gamma\kappa, \tau\sigma, \tau\zeta$

Τά γράμματα

- Τούς φθόγγους τούς παριστάνουμε μέ γραπτά σημάδια. Τά γραπτά αύτά σημάδια τά λέμε γράμματα.
 - Τούς φθόγγους πού προφέρουμε, όταν λέμε τή λέξη μεγάλο, τούς παριστάνουμε μέ τά γράμματα $\mu, \varepsilon, \gamma, \alpha, \lambda, \circ$.
- Θ Τά γράμματα τῆς έλληνικῆς γλώσσας είναι 24 :

Μικρά	ΚΕΦΑΛΑΙΑ	Όνομασία	Μικρά	ΚΕΦΑΛΑΙΑ	Όνομασία
α	A	ἄλφα	ν	N	νί
β	B	βῆτα	ξ	Ξ	ξί
γ	Γ	γάμα	ο	Ο	ομικρο
δ	Δ	δέλτα	π	Π	πί
ε	E	ἔψιλο	ρ	R	ρό
ζ	Z	ζῆτα	σ	Σ	στίγμα
η	H	ῆτα	τ	T	ταῦ
θ	Θ	θῆτα	ν	Υ	ύψιλο
ι	I	γιῶτα	φ	Φ	φί
κ	K	κάπα	χ	X	χί
λ	Λ	λάμδα	ψ	Ψ	ψι
μ	M	μί	ω	Ω	ωμέγα

"Ολα μαζί κάνουν τό αλφάβητο της ελληνικής γλώσσας και γράφονται μέ μιά καθιερωμένη σειρά πού λέγεται αλφαριθμητική σειρά· είναι ή σειρά πού δείχνει ό πίνακας.

Ασκήσεις

- Χτές βράδυ δέν κοιμήθηκαν καθόλου τά παιδιά.
Είχαν κλείσει ένα σωρό τζιτζίκια στό κουτί τῶν μολυβιών.
 - ▲ 1. α) Πόσες προτάσεις έχει αύτό τό κείμενο;
 - β) Κάθε πρόταση άπό πόσες λέξεις έγινε;
 - γ) Άπο ποιούς φθόγγους έγινε ή λέξη τζιτζίκια; Μέ ποιά γράμματα άποδίδουμε τόν κάθε φθόγγο της;
- ▲ 2. Σχημάτισε τρεις προτάσεις· ή καθεμιά τους φρόντισε νά έχει τρεις τουλάχιστον λέξεις τοῦ κειμένου.
- Παράδειγμα: Χτές βράδυ τό παιδί μου κοιμήθηκε στίς δχτώ.

6

ΦΩΝΗΕΝΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΦΩΝΑ

Έκείνο τό χειμωνιάτικο βράδυ έκανε πολύ δυνατό κρύο. Ο παγωμένος άέρας φυσοῦσε άσταμάτητα καί τό έλλαφι είχε χάσει τό κέφι του.

- ◎ Η λέξη έλλαφι σχηματίζεται άπό τούς φθόγγους ε, λ, α, φ, ι
- * Άπο αύτούς οί φθόγγοι ε, α, ι μποροῦν νά σχηματίσουν μόνοι τους συλλαβή → ἐ - λά - φι, ἀ - έ - φας

Οι φθόγγοι πού μποροῦν νά σχηματίσουν μόνοι τους συλλαβή δύνομάζονται φωνήεντα.

- * Οι φθόγγοι λ, φ δέν μποροῦν νά σχηματίσουν μόνοι τους συλλαβή καί πηγαίνουν μαζί μέ φωνήεντα → λ, φ, ἐ - λά - φι

Οι φθόγγοι πού δέν μποροῦν νά σχηματίσουν μόνοι τους συλλαβή λέγονται **σύμφωνα**.

- Οι φθόγγοι λοιπόν χωρίζονται σέ φωνήεντα καί **σύμφωνα**. Σέ φωνήεντα καί σύμφωνα χωρίζονται καί τά γράμματα πού, ὅπως μάθαμε, παριστάνουν τούς φθόγγους.
- * Τά φωνήεντα είναι ἑπτά (7) : α, ε, η, ι, ο, υ, ω
- * Τά σύμφωνα είναι δεκαεπτά (17) : β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, ξ, π, ρ, σ, τ, φ, χ, ψ
- 'Από τά φωνήεντα
- * δύο όνομάζονται **βραχύχρονα**, τά → ο, ε
- * δύο όνομάζονται **μακρόχρονα**, τά → η, ω
- * τρία όνομάζονται **δίχρονα**, τά → α, ι, υ

◎

Άρχικά καί τελικά γράμματα Τό πρῶτο γράμμα μιᾶς λέξης τό λέμε **άρχικό**· τό τελευταῖο τό λέμε **τελικό**.

Στή λέξη δυνατό άρχικό είναι τό δ, τελικό τό ο.

▲ **Όρθιγραφία.**

'Αντί γιά τό σ στό τέλος τῶν λέξεων γράφουμε σ : σεμνός.

◎

Τελικά σύμφωνα Τελικά σύμφωνα είναι τό σ καί τό ν.

Πολλές ένες λέξεις καί μερικά ἐπιφωνήματα τελειώνουν καί σέ ἀλλα σύμφωνα : 'Αινστάν, 'Εμμανουήλ, Μωάμεθ, σοφέρ, ἄχ! οὐφ!

⊕ Διπλά γράμματα Τό ξ και τό ψ τά δύνομάζουμε διπλά γράμματα, γιατί τό καθένα παριστάνει δυό ¹ φθόγγους:		ξένος, ἄξιος $\xi = \kappa + \sigma$ ψωμί, ἄψητο $\psi = \pi + \sigma$
--	--	---

▲ Όρθογραφία.

Τό **κσ** δέ γράφεται μέ ξ στίς λέξεις τίς σύνθετες μέ τό **ἐκ** : ἐκστρατεύω.

• Ασκήσεις

▲ 'Από τή γειτονιά μᾶς ἔδωσαν ἔνα γατάκι. "Ενα χαριτωμένο ἄσπρο γατάκι, θηλυκό — ἀλλά μέ πολύ μακριά ... μουστάκια — ἔχυπνότατο και ζωηρότατο. Μᾶς τρέλανε δόλους τό διαβολάκι!

Γρ. Ξενόπουλος, 'Από τίς 'Αθηναϊκές ἐπιστολές

- * Νά ἀναγνωρίσεις :
- α) τά φωνήντα καί τά σύμφωνα:
- β) τά βραχύχρονα, τά μακρόχρονα καί τά δίχρονα φωνή-εντά:
- γ) τά ἀρχικά καί τά τελικά γράμματα κάθε λέξης.

7

ΔΙΨΗΦΑ

Στή στιγμή ἄνοιξε ἡ πόρτα και τό πουλί μπῆκε στό σπίτι και πέταξε στόν ώμο τῆς Ἐλενίτσας, πού ξαφνιάστηκε μέ τόν ἀπρόσμενο ἐπισκέπτη.

- * Στή λέξη ἄνοιξε τά γράμματα **ο** καί **ι** παριστάνουν τά δυό μαζί τό φθόγγο (**ι**).
- * Στή λέξη **μπῆκε** τά γράμματα **μ** καί **π** παριστάνουν τά δυό μαζί τό φθόγγο **μπ**.

- Δυό γράμματα μαζί πού παριστάνουν ένα φθόγγο άποτελούν ένα δίψηφα. Τά δίψηφα διακρίνονται σέ:
* A. Δίψηφα φωνήεντα, πού είναι :	τό ον γιά τό φθόγγο ον πουλί
	τό αι γιά τό φθόγγο ε αἴθουσα
	τό ει γιά τό φθόγγο (ι) τρέχει
	τό οι γιά τό φθόγγο (ι) οι κάτοικοι
	τό υι γιά τό φθόγγο (ι) υίοθετῶ
	τό μπ : μπαμπάς, μπαρμπούνι
* B. Δίψηφα σύμφωνα, πού είναι :	τό ντ : ντύνω, φίλντιστι
	τό γκ : γκέμι, γκρεμίζω
	τό τσ : ἔτσι
	τό τζ : τζιτζίκι
- * Τά δίψηφα φωνήεντα είναι μακρόχρονα : **ροῦχο**, **αῖμα**
 - * Τό **αι** καί τό **οι** στό τέλος τῆς λέξης είναι βραχύχρονα : **εἰματι, τοῖχοι**.

Ρινικά συμπλέγματα

(μπ, ντ, γκ, γγ)

- Λάμπει ὁ ἥλιος στά βουνά, στούς κάμπους τό φεγγάρι.
- Κάλλιο πέντε καί στό χέρι, παρά δέκα καί καρτέρει.
- Ἄπό ρόδο βγαίνει ἀγκάθι καί ἀπό ἀγκάθι βγαίνει ρόδο.
- * 'Η λέξη λάμπει προφέρεται σάν νά ύπαρχει ἐμπρός ἀπό τό δίψηφο **μπ** ένα **μ** : λάμ-μπει.
- * 'Η λέξη πέντε προφέρεται σάν νά ύπαρχει ἐμπρός ἀπό τό δίψηφο **ντ** ένα **ν** : πέν-ντε.
- * 'Η λέξη ἀγκάθι προφέρεται σάν νά ύπαρχει ἐμπρός ἀπό τό δίψηφο **γκ** ένα **ν** : ἀν-γκάθι.
- * 'Η λέξη φεγγάρι προφέρεται σάν νά ύπαρχει ἐμπρός ἀπό τό **γγ** ένα **ν** : φεν-γγάρι.
- Στά παραδείγματα αύτά δηλαδή βλέπουμε ότι τά **μπ**, **ντ**, **γκ**, **γγ** έχουν ρινική προφορά. Γι' αύτό όνομάζονται **ρινικά συμπλέγματα**.

- ▲ • Κι οι άτσαλένιες πόρτες τρίξανε τρίξιμο σάν νά βογγήξαν.....
 - Άμπελι μου πλατύφυλλο καί κοντοκλαδεμένο...
 - "Εχει άσημένιον άργαλειό καί φιλντισένιο χτένι κι ένα κορμί άγγελικό πού κάθεται καί ύφαίνει
 - Γράμματα πᾶνε κι έρχονται στῶν μπέηδων τά σπίτια
- * 1. Νά ύπογραμμίσεις :
- τά δίψηφα φωνήεντα
 - τά δίψηφα σύμφωνα
 - τά ρινικά συμπλέγματα.
- * 2. Σχημάτισε τρεις φράσεις πού ή καθεμιά τους νά έχει μιά τουλάχιστον λέξη μέ δίψηφο φωνήεν, μιά μέ δίψηφο σύμφωνο καί μιά μέ ρινικό σύμπλεγμα.

8

Σύμφωνα

Πίνακας τῶν συμφώνων

(Δείχνει πῶς διαιροῦνται τά σύμφωνα)

1. 'Ανάλογα μέ τό μέρος ὅπου σχηματίζονται στό στόμα	2. 'Ανάλογα μέ τό πόσσο διαρκοῦν			
	Στιγμιαία			Έξακολουθητικά
	3. 'Ανάλογα μέ τή φωνή πού έχουν			
	'Αηχα	'Ηχηρά	"Αηχα	"Ηχηρά
Χειλικά	π	μπ	φ	β (μ)
'Οδοντικά	τ	ντ	θ	δ
Διπλοδοντικά (συριστικά)	τσ	τζ	σ	ζ
Λαρυγγικά	κ	γκ	χ	γ
Γλωσσικά (ύγρα)				(ν) λ, ρ
Ρινικά				μ, ν

- Άπο τόν πίνακα βλέπουμε ότι τά σύμφωνα διαιροῦνται :

* 1. Ἀνάλογα μέτό μέρος ὅπου σχηματίζονται στό στόμα σέ :

χειλικά : σχηματίζονται στά χείλη.
δόοντικά : σχηματίζονται στά δόντια.
διπλοδοντικά ή **συριστικά** : σχηματίζονται στά δόντια καὶ ἀφήνουν ἐνα σφύριγμα.
λαρυγγικά : σχηματίζονται στό λάρυγγα.
γλωσσικά : σχηματίζονται στή γλώσσα.
ρινικά : σχηματίζονται στή μύτη.

* 2. Ἀνάλογα μέτό πόσσο διαρκοῦν σέ :

στιγμιαῖα : προφέρονται μιά στιγμή.
ἐξακολουθητικά : προφέρονται μέ φωνή πού διαρκεῖ.

* 3. Ἀνάλογα μέτή φωνή πού ἔχουν σέ :

ἄηχα : βγάζουν ἀδύνατο ἥχο
ἡχηρά : βγάζουν δυνατό ἥχο

Θ
Προφορά τοῦ σ

Τό σ ἐμπρός ἀπό ἥχηρό, ἐκτός ἀπό τό λ, προφέρεται σάν ζ :

σβούρα, σγουρός
Σμύρνη, Ἰσραὴλίτης
ἀλλά προσλαμβάνω,
Σλάβος

Θ
Προφορά τοῦ γ καὶ τῶν δύο γγ

Τό γ ἐμπρός ἀπό τό χ προφέρεται συχνά ν :
Τά δύο γγ προφέρονται σέ μερικές λέξεις νγ :

→ Ἀγχίαλος, ἀγχόνη
→ συγγραφέας, συγγνώμη

Θ
Όμοια σύμφωνα

Σέ μερικές λέξεις γράφουμε δυό ὄμοια σύμφωνα πλάι πλάι. Τά σύμφωνα αὐτά προφέρονται σάν ἐνα καὶ εἶναι τά ἀκόλουθα :

ββ Σάββατο κκ κόκκινος
λλ πολλά μμ γραμμή νν ἐννιά ππ παππούς
ρρ θάρρος σσ γλώσσα ττ Ἀττική

- Μεσουρανίς ή όλόφεγγη ή Σελήνη λαμποκοπᾶ κι ἀστράφτει πέρα ώς πέρα· τό φῶς της, μές στὸν ἔρημον αἰθέρα τῆς νύχτας δόλα τ' ἄστρα σβήνει.

I. Γρυπάρης

- * 1. Στίς λέξεις : όλόφεγγη, λαμποκοπᾶ, φῶς, αἰθέρα, πέρα, μεσουρανίς ποιά σύμφωνα είναι ἡχηρά, ποιά ἄηχα, ποιά στιγμιαῖα καί ποιά ἔξακολουθητικά;
- * 2. Πῶς προφέρεις τή λέξη σβήνει καί γιατί;

9

Οι δίφθογγοι

- Tά πουλιά κελαηδοῦσαν στίς ρεματιές.
- Ο ἀιτός πέταξε ψηλά.
- Βόηθα με νά σέ βοηθῶ ν' ἀνεβοῦμε τόν γκρεμό.
- Τό ρόιδι ἄνοιξε στή μέση.
- Τό γναλί ἔγινε κομμάτια.
- Ποιός θά τό λεγε ὅτι τό θέατρο θά ἄδειαζε στή στιγμή.

* Στίς

κελαηδοῦσαν
ἀιτός
βόηθα
ρόιδι

ὅταν προφέ-
ρουμε τά φω-
νήεντα :

αη
ἀι
οη
όι

άκούονται στό
χρόνο τῆς μιᾶς
συλλαβῆς δυό^ο
φθόγγοι

- Δυό φωνήεντα πού προφέρονται ἔτσι, ώστε νά άκούονται δυό φθόγγοι στό χρόνο τῆς μιᾶς συλλαβῆς ἀποτελοῦν δίφθογγο.

* Στίς λέξεις	πουλιά γυαλί ǎδειαčε ποιός. ποιοί	ὅταν προφέρουμε τά	ι υ ει οι	μέ τό ἀκόλουθο φωνῆν (ἢ τό δίψηφο) ἀκούεται στό χρόνο τῆς μιᾶς συλλαβῆς ἔνας φθόγγος ἀνάμεικτος καί ἀπό τά δυό φωνήεντα.
---------------	-----------------------------------	--------------------	--------------------	--

- Αύτοῦ τοῦ εἴδους τούς συνδυασμούς τοῦ **ι**, **υ**, **ει**, **οι**, μέ τό ἀκόλουθο φωνῆν τούς δύνομάζουμε **καταχρηστικούς διφθόγγους**.

④

Oι συνδυασμοί αυ, ευ

Oι ἄνθρωποι τοῦ Μικροῦ Χωριοῦ δουλεύουν ἀπό τὴν αὐγὴν īσαμε τό βράδυ. Αὔτοί δέν ξέρουν τί είναι κούραση. Τὴν εὐτυχία τή βρίσκουν στήν έργασία.

* Στίς λέξεις	αὐγή αὐτοί δουλεύουν εὐτυχία	τά φωνήεντα	α,υ α,υ ε,υ ε,υ	σχηματίζουν τούς συνδυασμούς αυ , ευ οἱ ὅποιοι ἄλλοτε προφέρονται αβ , εβ καί ἄλλοτε αφ , εφ .
---------------	---------------------------------------	-------------	--------------------------	--

αβ, εβ	προφέρονται ὅταν ἀκολουθεῖ φωνῆν ἢ ἡχηρό σύμφωνο :	→	ἀναπαύω, αὕριο
αφ, εφ	προφέρονται ὅταν ἀκολουθεῖ ἄτηχο σύμφωνο :	→	δουλεύω, εὐλογία → ναύτης, εὐχαριστῶ

Α σκήσεις

- Τό μαγεύουνε καί βγαίνει τό θαλασσινό τριφύλλι.
- Κι ὅποιος τό βρει δέν πεθαίνει.
- (...)

Μιά φορά στά χίλια χρόνια
κελαηδούν ἀλλιῶς τ' ἀηδόνια

Ο. Ἐλύτης

- * Σημείωσε: α) τούς διφθόγγους, β) τούς καταχρηστικούς διφθόγγους, γ) τούς συνδυασμούς (αυ, ευ).

ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΒΕΣ

10

◎ Οι λέξεις

- * Τίς λέξεις τίς γράφουμε χωριστά τή μία ἀπό τήν ἄλλη.

Θ Ο ρ θ ο γ ρ α φ í a

- * Γράφονται μέ μιά λέξη:
• Τά ἀριθμητικά ἀπό τό δεκατρία (13) ὡς τό δεκαεννέα (19).
• Μερικές ἀντωνυμίες: καθένας, καθετί, ὅποιοσδήποτε κτλ.
• Μερικά ἄκλιτα: ἀπαρχῆς, ἀπεναντίας κτλ.
• Ἡ πρόθεση σέ μέ τή γενική καί τήν αἰτιατική τοῦ ἔρθρου: στοῦ σπιτιοῦ μου τήν αὐλή, στόν οὐρανό της.

Τίς λέξεις πού γράφονται μέ μιά λέξη θά τίς βρίσκεις στό Ἐπίμετρο, Πίν. 1.

· Α σκήσεις

- * Σχημάτισε πέντε φράσεις χρησιμοποιώντας στήν καθεμιά μία τουλάχιστον ἀπό τίς λέξεις τοῦ κύκλου.

διαμιᾶς
ἐξάλλου, ἐξαιτίας
ἐπιτέλους, ἐπικεφαλῆς,
καληνύχτα, ὄλωσδιόλου,
ὅπωσδήποτε προπάντων,
ώστόσού πόψη

◎ Οι συλλαβές

- *T'* ἀηδόνια δέ μέ ἄφησαν νά κλείσω μάτι.
- *'O οὐρανός* σέ λίγο μαύρισε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη.
- *Aῦριο, αὔριο, αὔριο τό Πάσχα τοῦ Θεοῦ.*
- *'Ελεύθερα ἐκεῖ τά πουλιά κελαηδοῦσαν ἀσταμάτητα μέρα καὶ νύχτα.*

'E - λεύ - θε - ρα

- * Κάθε λέξη χωρίζεται σέ μικρότερα τμήματα. Τό καθένα απ' αυτά όνομάζεται **συλλαβή**.

Μιά συλλαβή μπορεῖ νά **ἔχει** :

- ἔνα μόνο φωνῆν
- ἔνα μόνο δίψηφο φωνῆν

ἐ - κεῖ
Θε - ροῦ

- ἔνα μόνο δίφθογγο
- ἔνα μόνδ συνδυασμό αυ, ευ

ἀη - δό - νια
αὔ - ρι - ο

Ή μπορεῖ νά **ἔχει** ἔνα ή περισσότερα σύμφωνα μέ :

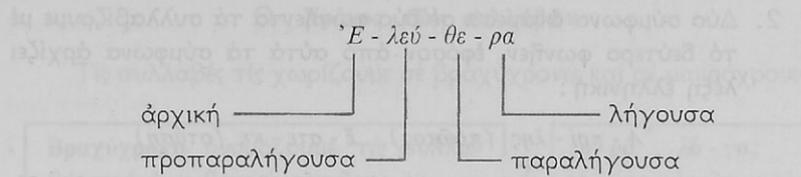
- ἔνα φωνῆν
- ἔνα δίψηφο φωνῆν
- ἔνα δίφθογγο
- ἔνα συνδυασμό αυ, ευ

μέ - ρα, ἄ - κρη
ἐ - κεῖ, κλεί - νω
κε - λαη - δοῦ - σαν
ἐ - λεύ - θε - ρα

- * Μιά λέξη όνομάζεται ἀπό τόν ἀριθμό τῶν συλλαβῶν :

- μονοσύλλαβη, ἂν **ἔχει** μιά συλλαβή
- δισύλλαβη, ἂν **ἔχει** δυό συλλαβές
- τρισύλλαβη, ἂν **ἔχει** τρεῖς συλλαβές →
- πολυσύλλαβη, ἂν **ἔχει** περισσότερες ἀπό τρεῖς συλλαβές

τά
μά - τι
ἄ - φη - σαν
ἐ - λεύ - θε - ρα
ἄ - στα - μά - τη - τα

- Ἡ τελευταία συλλαβή τῆς λέξης λέγεται **λήγουσα** : ἐ - λεύ - θε - **ρα**
- Ἡ προτελευταία συλλαβή τῆς λέξης λέγεται **παραλήγουσα** : ἐ - λεύ - **θε - ρα**
- Ἡ πρίν ἀπό τήν παραλήγουσα συλλαβή λέγεται **προπαραλήγουσα** : **ἐ - λεύ - θε - ρα**
- Ἡ συλλαβή μὲν τήν δποία ἀρχίζει μιά λέξη λέγεται **ἀρχική** : **ἐ - λεύ - θε - ρα**

Θ Συλλαβισμός

- Ξέρω μιά λεύκα πού πίνει νερό στόν Κηφισσό. Στήν καρδιά της τόν Ἀπρίλη τραγουδεῖ ἔνα ἀηδόνι.
- Τό κυπαρίσσι εστεκε ἀντίκρυ κι ἡ λεύκα τό ρωτοῦσε : — "Ως πότε συλλογισμένο; Ήραία πού είναι ἡ ζωή!
- Οἱ ἄνθρωποι, εἶπε ἡ ἀλεπού, ἔχουν τονφέκια καί κυνηγοῦν. Είναι πολύ ἐνοχλητικό. Πρέπει κανείς νά προσέχει συνεχώς.
- Ποτέ ἐχθρικό πόδι δέν πάτησε τό κάστρο τῆς Ὁριᾶς, εἶπε ἡ γιαγιά.
· Ήταν παλικάρια ἐκεῖνοι πού τό **προστάτευαν**.

Συλλαβισμό ὀνομάζουμε τό χώρισμα μιᾶς λέξης στίς συλλαβές της : **πί - νει.**

Κανόνες τοῦ συλλαβισμοῦ

- 1. Ἐνα σύμφωνο ἀνάμεσα σέ δύο φωνήνετα τό συλλαβίζουμε μέ τό ἀκόλουθο φωνῆν.

ε̄ - να, κυ - νη - γοῦν, ξέ - ρω, πό - τε

- 2. Δύο σύμφωνα ἀνάμεσα σέ δύο φωνήεντα τά συλλαβίζουμε μέ τό δεύτερο φωνῆεν, ἐφόσον ἀπό αὐτά τά σύμφωνα ἀρχίζει λέξη Ἑλληνική :

'A - πρί - λης (πρῶτος), ἔ - στε - κε (στάση)

Ἄλλιῶς τά χωρίζουμε καί τό πρῶτο σύμφωνο τό συλλαβίζουμε μέ τό προηγούμενο φωνῆεν, ἐνῶ τό δεύτερο μέ τό ἀκόλουθο :

κυπαρίσ - σι

καρ - διά

- 3. Τρία σύμφωνα ἀνάμεσα σέ δύο φωνήεντα τά συλλαβίζουμε μέ τό ἀκόλουθο φωνῆεν, ἐφόσον καί ἀπό τά τρία αὐτά σύμφωνα ἡ τουλάχιστον ἀπό τά δύο πρῶτα ἀρχίζει λέξη Ἑλληνική :

κά - στρο (στροφή) ἔ - χθρικό (χθές)

Ἄλλιῶς τά χωρίζουμε καί τό πρῶτο σύμφωνο τό συλλαβίζουμε μέ τό προηγούμενο φωνῆεν, ἐνῶ τά δύο ἄλλα μέ τό ἀκόλουθο :

ἄν - θρωπος

- 4. Οι σύνθετες λέξεις ἀκολουθοῦν τούς ἴδιους κανόνες μέ τίς ἀπλές :

*ἔ - νο - χλη - τι - κός, προ - σέ - χω, συ - νε - χῶς,
συλ - λο - γι - σμέ - νος*

- 5. Τά δίψηφα φωνήεντα, οἱ δίφθογγοι, οἱ καταχρηστικοί δίφθογγοι καί οἱ συνδυασμοί αυ καί εν στό συλλαβισμό λογαριάζονται σάν ἔνα φωνῆεν :

τρα - γου - δεῖ, ἀη - δό - νι, του - φέ - κια, λεύ - κα

- 6. Τά δίψηφα σύμφωνα καί τά ρινικά συμπλέγματα δέ χωρίζονται στό συλλαβισμό :

*μπα - μπάς, μα - ντέ - μι, ἔ - τσι, τζί - τζι - κας,
ἀ - μπέ - λι, πέ - ντε, ἀ - γκα - λιά*

Θ Χρόνος τῶν συλλαβῶν

Τίς συλλαβές τίς χωρίζουμε σέ βραχύχρονες και σέ μακρόχρονες.

- **Βραχύχρονη** όνομάζουμε τή συλλαβή που έχει βραχύ φωνήν : →

ιε - ρό	λό - γος
τέ - λος	ἀ - ἥε - πού
- **Μακρόχρονη** όνομάζουμε τή συλλαβή που έχει φωνήν μακρόχρονο ή δίψηφο ή τό συνδυασμό αυ, ευ : →

ζώ - νη	ἐ - κεῖ - νος
μαῦ - ρος	πεῦ - κο
- * **Προσοχή!** Τά δίψηφα **αι** καί **οι** στό τέλος τῶν λέξεων είναι βραχύχρονα : **εἰ-μαι, κῆ-ποι.** (βλ. σ. 22).

Α σκήσεις

- Ο Ξέρξης καμάθηκε πώς ήθελε ν' ἀκούσει τήν ἀλήθεια.
Κι δέ Δημάρατος τοῦ εἶπε:
— Μάθε, βασιλιά, πώς ή φτωχεία είναι παντοτινή πιστή φίλη τῶν Ἑλλήνων. Μά πρέπει νά λογαριάζεις πάντα καί τήν ἀρετή.
- Γ. Μηλιάδης, Ἰστορίες ἀπό τὸν Ἡρόδοτο
- * 1. Νά γράψεις σέ χωριστές στήλες :

 - α) τίς δισύλλαβες καί τίς πολυσύλλαβες λέξεις.
 - β) τίς λέξεις πού τονίζονται στή λήγουσα καί στήν παραλήγουσα.

- * 2. Νά συλλαβίσεις τίς λέξεις :
Ξέρξης, ἀλήθεια, λογαριάζεις, Ἐλλήνων
- * 3. Νά σημειώσεις τίς μακρόχρονες καί τίς βραχύχρονες συλλαβές ἀπό τήν ἀρχή τοῦ κειμένου ως τήν πρώτη τελεία.

TONOI KAI PINEYMATA

11

Οι τόνοι

Δέν εἶναι χωρίς λόγο ή Ἐλβετία πατρίδα τοῦ ρολογιοῦ.

Πρίν γίνει τό ρολόι της εἰδος ἐξαγωγικό, ὑπῆρξε ή ζωή της.

Από πότε νά μετρᾶ τίς ώρες της; Μᾶς ἔδειξαν στή Βέρνη ἓνα τεράστιο πύργο-ρολόι, ὀλόκληρη σκηνογραφία μέ τόν κόκορα πού ἀνοίγει τά φτερά του καί σημαίνει ἐγερτήριο, μέ ἀνθρωπάκια πού χτυποῦν στό τύμπανο τίς ώρες, σωστή παράσταση πού γίνεται χωρίς διακοπή καί δίχως ἀνωμαλία ἐπί 419 χρόνια.

Π. Παλαιολόγος

- Σέ κάθε λέξη πού ἔχει δυό ή περισσότερες συλλαβές ὑπάρχει μιά συλλαβή πού προφέρεται πιό δυνατά ἀπό τίς ἄλλες, δηλαδή το νίζεται

εἶναι
πατρίδα
διακοπή

- Πάνω ἀπό τό φωνήν τῆς συλλαβῆς πού τονίζεται βάζουμε ἓνα σημάδι πού λέγεται τόνος

πότε, ποτέ¹
χωρίς, ὑπῆρξε

- Τόνο βάζουμε καί στίς περισσότερες μονοσύλλαβες λέξεις

Δέν, πρίν
μέ, πού

- Καμιά λέξη δέν τονίζεται πιό πάνω ἀπό τήν προπαραλήγουσα

μετρᾶ, μετροῦσε
μέτρησε,
καταμέτρησε

- Σέ μιά λέξη πού κλίνεται ό τόνος δέ μένει πάντα στήν ἴδια συλλαβή

ἔδειξαν, δείξαμε
ρολόι, ρολογιοῦ

Οι τόνοι εἶναι δύο: ή ὁξεία (΄) καί ή περισπωμένη (~)

μᾶς, ἀνοίγει

①

Κανόνες τονισμοῦ

Γενικοί κανόνες

Οι ἀκόλουθοι κανόνες καθορίζουν ἂν μιά λέξη θά πάρει ὁξεία ἢ περισπωμένη :

1. ποδήλατο

ἥρθαμε
γείτονας
ἐξώθυρα

- Ἡ προπαραλήγουσα, ὅταν τονίζεται, παίρνει ὁξεία.

2. λόγος, ἔχω καλό, ἔλλα

- Ἡ βραχύχρονη συλλαβή, ὅταν τονίζεται, παίρνει ὁξεία.

ἀπλώνω

3. θήκη ἀνοίγει μαρύῃ

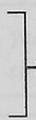
- Ἡ παραλήγουσα, ὅταν τονίζεται, παίρνει ὁξεία, ἂν ἡ λήγουσα εἶναι μακρόχρονη.

κῆπος, 4. ἀγαπῆστε, σῶσε, ναῦτες, τοῖχοι, κοιμοῦνται

- Ἡ μακρόχρονη παραλήγουσα, ὅταν τονίζεται, παίρνει περισπωμένη, ἂν ἡ λήγουσα εἶναι βραχύχρονη.
- Εξαιροῦνται οἱ λέξεις : ὥστε, οὕτε, μήτε, εἴτε, εἴθε.

ποτήρια 5. καινούριος κούνιες ῆλιος

- Ο καταχρηστικός δίφθογγος, ὅταν εἶναι στό τέλος τῆς λέξης, λογαριάζεται στόν τονισμό γιά δυό συλλαβές.

σχολεῖο 6. ροῦχο παῖξε τοῖχος

- Τά δίψηφα φωνήντα εἶναι μακρόχρονα.
- Τό αι καὶ τό οι στό τέλος τῆς λέξης εἶναι βραχύχρονα : εῖσαι, κῆποι.

7. μαῦρος πεῦκο

- Οι συνδυασμοί αν καὶ εν εἶναι μακρόχρονοι.

① Ό τόνος στά όνόματα και στίς άντωνυμίες

• Ό τόνος στή λήγουσα

ό δικαστής	οἱ γιατροί
τό δικαστή	τούς γιατρούς
ό παππούς	ό μαρμαράς
1. ἡ ἀλεπού	ἡ γιαγιά
ό συνεχής	ὁ βαθύς
ἡ καλή	ἡγώ

Τά όνόματα και οι άντωνυμίες
ὅταν τονίζονται στή λήγουσα
παίρνουν δξεία.

• Παίρνουν περισπωμένη:

α / • Ή μακρόχρονη γενική	→	τοῦ καλοῦ	τραγουδιστῆ
		τοῦ μικροῦ	ψαρᾶ
		τῆς βαθιᾶς	σιωπῆς
		τῆς Ἀργυρᾶς	τῆς ἀλεποῦς
		τῶν ἀρνιῶν	σοῦ εἰπα

β / • Οι άντωνυμίες	→	ἐμεῖς	ἐσεῖς
		ἐμᾶς	ἐσᾶς
		μᾶς	σᾶς

γ / • Οι πληθυντικοί σέ - εῖς	→	συγγενεῖς	τρεῖς
		συγγραφεῖς	συνεχεῖς

• Ό τόνος στήν παραλήγουσα

ό αἰώνας	ἡ γλώσσα
τοῦ αἰώνα	τῆς γλώσσας
2. τόν αἰώνα	τῇ γλώσσα
αἰώνα	γλώσσα
ἡ πείνα	ἡ μούσα

• Τό α στή λήγουσα τῶν ἀρ-
σενικῶν και τῶν θηλυκῶν όνο-
μάτων εἶναι **μακρόχρονο**.

τό σῶμα	μῆλα
3. ώραια	δῶρα
ἐκεῖνα	φρούτα
πλοιᾶ	σχολεῖα

• Τό α στή λήγουσα τῶν ού-
δετέρων εἶναι **βραχύχρονο**.

4. καλοκαίρι λουλούδι
ποτήρι ἀλεύρι

• Τό **ι** στή λήγουσα τῶν οὐδετέρων εἶναι **μακρόχρονο.**

δράκος Νίκος • μύθος
πλάνο κινίνο σύκο
5. πράγμα κλίμα κύμα
Σπαρτιάτες μανάδες

• Τά **α, ι, υ** στήν παραλήγουσα τῶν όνομάτων εἶναι **βραχύχρονα** καί παίρνουν, όταν τονίζονται, **δξεία.**

◎

‘Ο τόνος στά ρήματα

● ‘Ο τόνος στή λήγουσα

1. καλῶ καλεῖς
καλοῦν ἀκοῦς
καὶς τρῶς

• Ή μακρόχρονη λήγουσα τῶν ρημάτων, όταν τονίζεται, παίρνει **περισπωμένη.**

● Τό τονισμένο **α** τῆς λήγουσας στά ρήματα εἶναι **μακρόχρονο :** ἀγαπᾶς, ἀγαπᾶ.

● ‘Ο τόνος στήν παραλήγουσα

2. γελοῦσα γελοῦσαν
πῆγα εἶδαν

Τό **ἄτονο α** στή λήγουσα τῆς όριστικῆς εἶναι **βραχύχρονο.**

3. πήδα ρώτα
κοίτα τραγούδα

Τό **ἄτονο α** στή λήγουσα τῆς προστακτικῆς εἶναι **μακρόχρονο.**

4. θυμᾶμαι γελᾶμε
θυμᾶσαι γελᾶτε
θυμᾶται γελᾶνε
έλατε νά φᾶμε

Οί καταλήξεις τοῦ ἑνικοῦ **-ᾶμαι,** **-ᾶσαι,** **-ᾶται** καί οἱ καταλήξεις τοῦ πληθυντικοῦ **-ᾶμε,** **-ᾶτε,** **-ᾶνε** παίρνουν **περισπωμένη.**

● Παντοῦ ἄλλοι τό **α** τῆς παραλή-

γουσας είναι βραχύχρονο : πάρε, βάλτε. θυμάστε.

5. λύνε πίνε
λίνστε

Τά 1, υ στήν παραλήγουσα είναι
βραχύχρονα καί παίρνουν δξεία.

- Μιά λέξη άπό τόν τόνο πού παίρνει όνομάζεται :
- α/ **δξύτονη**, όταν παίρνει δξεία στήν λήγουσα : τά μικρά ἀρνιά, τό καλό παιδί.
- β/ **παροξύτονη**, όταν παίρνει δξεία στήν παραλήγουσα : λόγος, φύγε, μούσα.
- γ/ **προπαροξύτονη**, όταν παίρνει δξεία στήν προπαραλήγουσα : ἔιωση, ἐστιατόριο, γυμναστήριο.
- δ/ **περισπώμενη**, όταν παίρνει περισπωμένη στή λήγουσα : ἀγαπῶ, ἔδω.
- ε/ **προπερισπώμενη**, όταν παίρνει περισπωμένη στήν παραλήγουσα : ἀγαποῦσα, ἐκεῖνος.

● "Ατονες λέξεις .

Τά ἄρθρα ó, ή, οἱ καί τό ἐπίρρημα ώς δέν παίρνουν τόνο. Είναι ατονες λέξεις.

— Ασκήσεις —

- * 1. Δικαιολόγησε τόν τόνο στίς λέξεις : γενναῖοι, ἥρθαν, πεζούλι, ύψωσε, είναι, μᾶς, κελαηδοῦν, λατρεύει.
- * 2. Τόνισε τίς λέξεις : παγωνω, μητε, ειχα, ειχατε, πηραμε, λυπασαι, λυπαστε, μηνες, δραμα, κλιμα, σωπα, γλωσσα, τόν ἀγωνα, κυμα, τόν παπα, τοῦ παπα, τό σπουδαστη, τοῦ σπουδαστη, σωμα, ἐργαστηρι, ἀλωνι, εὐγενεις, εἰκοσι, τρεις, μουρα, μυθοι, κηποι, ἐσεις, τῆς γιαγιας, τραγουδουσα, γελας, δινε, δωστε, θειος, Κωστης.
- * 3. Σημείωσε τούς τόνους :

- Σ' όλους τους τοπους κι ἀν γυρνω μιονον ἐτουτον ἀγαπω

O. Ἐλύτης

12

Ἐγκλιτικές λέξεις

- Στό στάβλο ἀπόψε ἥρθε τό φεγγάρι...
 Ἐκοίταζεν ἀπ' τό παράθυρό του,
 εἰδε τήν ἀγελάδα, τό μοσκάρι,
 τό βόδι πού μασοῦσε τό σανό του.

Z. Παπαντωνίου

Στό κείμενο οί μονοσύλλαβες λέξεις **του**, **του** προφέρονται μαζί μέ τήν προηγούμενη λέξη· γι' αύτό ό τόνος τους ή χάνεται (τό σανό του) ή ἀνεβαίνει στή λήγουσα τῆς προηγούμενης λέξης (τό παράθυρό του).

•	Οί μονοσύλλαβες λέξεις πού χάνουν τόν τόνο τους ή τόν ἀνεβάζουν στή λήγουσα τῆς προηγούμενης λέξης λέγονται ἐγκλιτικές λέξεις .	
•	Οί πιο συχνές ἐγκλιτικές λέξεις είναι οί μονοσύλλαβοι τύποι τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας :	μοῦ, μέ, μᾶς, σοῦ, σέ, σᾶς τοῦ, τόν, τούς, τήν, τό κτλ.
•	Πότε ἀνεβαίνει καί πότε χάνεται ό τόνος ‘Ο τόνος τοῦ ἐγκλιτικοῦ :	
	α / Ἀνεβαίνει (ώς ὀξεία) στή λήγουσα τῆς προηγούμενης λέξης, ὅταν ἡ λέξη αὐτή είναι προπαροξύτονη .	τό παράθυρό μου τό ἐργοστάσιό τους ό ἀνθρωπός σας
	β / Χάνεται ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη τονίζεται στή λήγουσα ή στήν παραλήγουσα :	Σῶσε με, οἱ φίλοι μου, ό ἀιτός του

- "Ανοιξε τό κουτί της καί ἔφυγαν ὅλοι οἱ θησαυροί του.
 - Τῆς χάρισε ὅλα τά βιβλία του.
 - Τὸν ἀγαπήσαμε ὅλοι στό σπίτι μας· ἔγινε πιά ὁ ἄνθρωπός μας.
 - Τά βήματά του τόν ἔφεραν στήν προκυμαία.
- * 1. Υπογράμμισε τίς ἐγκλιτικές λέξεις καί ἔξηγησε γιατί χάνουν τόν τόν τους.
- * 2. Βάλε τόν στίς λέξεις :
- Ἀνοιξε το παραθύρο καί το δωματιό του γεμισε πουλια.
 - Καιει μεσα στα στηθια μας ὁ καημος μας για τη λευτερια.
 - Πες μου θυμασαι, ἀγαπη μου,
ἔκεινη την παιδουλα
που είχε στα μαλλακια της
νιοθεριστη μυρτουλα:

Δ. Σολωμός

13

Tά πνεύματα

Oἱ λέξεις πού ἀρχίζουν ἀπό φωνῆν παίρνουν ἔνα σημάδι πού λέγεται πνεῦμα	ἀνοίγω, ἀπό ^τ Ἐλλάδα, ἀγνός
--	---

Tά πνεύματα είναι δύο, ἡ ψιλή (') καί ἡ δασεία (').

ἐχω ἀπλός

- Oἱ λέξεις πού ἀρχίζουν δασεία.
Παίρνουν δασεία :

1. oἱ λέξεις πού ἀρχίζουν ἀπό u: → ὑπηρεσία, ὑγεία

2. oἱ ἀτονες λέξεις : → ὁ, ἡ, oἱ, ώς

3. Tά ἀριθμητικά : → ἕνας, ἕξι, ἑφτά, ἑκατό καὶ ὅσα γίνονται ἀπό αὐτά: ἑφτακόσια.

4. οἱ ἀναφορικές ἀντωνυμίες : → ὅποιος, ὅσος κτλ.
5. λέξεις πού ἔχουν πρῶτο συνθετικό τά ἀχώριστα μόρια **όμο-** καὶ **ήμι-** : → ὁμόγλωσσος, ἡμισφαίριο
6. μερικές ἀκόμη λέξεις : → ἄγιος, ἔλικας, ἥλικια, ἴ-κανός, ὁδηγός, ὥρα κτλ.

Κατάλογο λέξεων πού δασύνονται βλ. στό Ἐπίμετρο, Πίνακα 2

⑥ Ἡ θέση τοῦ τόνου καὶ τοῦ πνεύματος

Τόνο καὶ πνεῦμα βάζουμε :

1. Πάνω ἀπό τά φωνήντα :	ἐσύ	τραγουδῶ
2. Ἐμπρός κι ἐπάνω ἀπό τά κεφαλαῖα φωνήντα, ὅταν βρίσκονται στήν ἀρχή τῆς λέξης :	Ολυμπος	Ἀλιάκμονας
3. Πάνω ἀπό τό πρῶτο φωνῆν στούς διφθόγγους :	ἀιτός	νεράιδα
4. Πάνω ἀπό τό δεύτερο φωνῆν :	οὐρανός	εἴλωτας
• στά δίψηφα φωνήντα	βουλιάζω	μουάζω
• στούς καταχρηστικούς διφθόγγους	αὔριο	εὐρετήριο
• στούς συνδυασμούς αυ, ευ		
● "Οταν μιά συλλαβή ἔχει πνεῦμα καὶ τόνο, τότε βάζουμε πρῶτα τό πνεῦμα καὶ μετά τήν ὁξείαν τὴν περισπωμένη μπαίνει πάνω ἀπό τό πνεῦμα :	ἔχω	ῶρα
● "Οταν ἡ λέξη γράφεται μέ κεφαλαῖα ὁ τόνος καὶ τό πνεῦμα παραλείπονται :	εῖμαι	αῖμα
	EΛΕΥΘΕΡΙΑ EΙΡΗΝΗ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ	

* 1. Βάλε τόνο και πνεῦμα :

- Αν δώσεις ενα ψαρι σ' εναν ανθρωπο, θα φαει μια φορα. Αν του μαθεις να ψαρευει, θα τρεφεται σ' ολη την τη ζωη.
 - Απλωσε τις χερουκλες του και αρπαξε δυο απο τους συντροφους μου.
- * 2. Σχηματισε πέντε φράσεις σε καθημιά βάλε και δύο τουλάχιστον δασυνόμενες λέξεις.
- Παράδειγμα: Ή Έλενη ήταν ή πιο ίκανή άπ' όλες μας.

14

ΑΛΛΑ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ

• Άλλα όρθογραφικά σημεῖα, έκτος άπό τούς τόνους και τά πνεύματα, είναι :

1. Η άποστροφος (')

• Απόστροφο (') σημειώνουμε στή θέση ένός φωνήντος πού χάθηκε και πού βρισκόταν στήν άρχη ή στό τέλος μιᾶς λέξης (βλ. σ. 51).

- Θ' άργήσω λίγο τό βράδυ
- Μου φερε τοῦ κόσμου τά δώρα
- Φέρ' το αὔριο

2. Η ύποδιαστολή (,)

• Υποδιαστολή (,) σημειώνουμε :

α / στήν άναφορική άντωνυμία ὅ,τι γιά νά τήν ξεχωρίσουμε άπό τό σύνδεσμο ὅτι.

β / στούς δεκαδικούς άριθμούς.

- "Άκουγες ὅ,τι ηθελες (= αὐτό πού ηθελες).
- "Έλεγε ὅτι πῆγε ἀμέσως (= πώς πῆγε).
- 18,3 105,18

3. Τά διαλυτικά (..)

Διαλυτικά (..) σημειώνουμε πάνω από τό ũ και τό ū, όταν (τό i και τό u) τά προφέρουμε χωριστά από τό προηγούμενο φωνήν a, e, o, u

- παῑζω πλαῑγρ̄ς
- ἐκεῖνος θεῖκός
- οἰκτος κοροῖδεψ
- αὔριο καταπραΰντικός
- νίοθετῶ μυϊκός
- οὐρανός ἐργατούπαληληλος

Τά διαλυτικά είναι περιττά :

α / όταν τό προηγούμενο φωνήν έχει πνεῦμα ḥ τόνο.

β / όταν δέν έχουμε δίψηφο φωνήν

- ἀιτός, ἄυπνος, δρύνιος, κορόιδεψα
- πρωί, Μωυσῆς, διυλιστήριο

4. Τό ένωτικό (-)

Ένωτικό (-) σημειώνουμε :

α / γιά νά χωρίσουμε στό τέλος τῆς σειρᾶς μιά λέξη που δέ χωρεῖ όλόκληρη.

β / υστερα από τίς λέξεις :

- Είναι μιά ἔρημος που πόδι ἀνθρώπινο δέν τήν πάτησε ποτέ.
- Αγια-, Αι-, γερο-, γρια-, θεια-, κυρα-, μαστρο-, μπαρμπα- παπα-
- Αγια-Μαρίνα, τῆς κυρα-Ρήνης κτλ.

Ασκήσεις

* 1. Βάλε τά όρθογραφικά σημεῖα που λείπουν :

• Ο δρόμος τῆς Αγια Τριάδας ήταν ό πιο φαρδύς στό

Αιβαλί, στρωμένος πέρα γιά πέρα μέ πέτρα. Σ δλο τό μάκρος του βρισκόταν μονάχα ἔνα δέντρο.

΄Ηλίας Βενέζης, Ανεμοί.

* 2. Άπό ποιές λέξεις λείπουν δρθογραφικά σημεῖα;

έγωιστής, πλαινός, πλάι, πρωινός, καταπραύνω, Άι Δημήτρης, κυρα Μαρία, εὐρωπαϊκός, βούιξε, Νικολαΐδης, ίστιοπλοία, ότι κι ἄν μου πεῖς τό δέχομαι, θεῖος, θεικός, Πομπηία, νεράιδα.

15

ΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΣΤΙΞΗΣ

- Ἡταν ἡ δεύτερη νύχτα στούς οὐρανούς ἐπάνω ἀπό τό σπήλαιο είχαν σβήσει οἱ ὕμνοι δέν κυμάτιζαν πιά στόν αἰθέρα φτεροῦγες ἀγγελικές στίς ψυχές πού είχαν ἀναστατωθεῖ ἀπό τό θαῦμα βασίλευε τώρα γαλήνη οἱ μάγοι ἀνέβηκαν στίς καμῆλες τους οἱ βοσκοί γύρισαν στά μαντριά τους.
 - Ἡταν ἡ δεύτερη νύχτα. Στούς οὐρανούς, ἐπάνω ἀπό τό σπήλαιο, είχαν σβήσει οἱ ὕμνοι. Δέν κυμάτιζαν πιά στόν αἰθέρα φτεροῦγες ἀγγελικές. Στίς ψυχές, πού είχαν ἀναστατωθεῖ ἀπό τό θαῦμα, βασίλευε τώρα γαλήνη. Οἱ μάγοι ἀνέβηκαν στίς καμῆλες τους. Οἱ βοσκοί γύρισαν στά μαντριά τους.
- Σ. Μαυροειδῆ-Παπαδάκη
- κείμ. 1 κείμ. 2
- Βλέπεις τό ՚διο κείμενο γραμμένο δυό φορές. Τήν πρώτη φορά (κείμ. 1) δύσκολα τό διαβάζεις καί δύσκολα τό καταλαβαίνεις. Δέ συ μβαίνει ՚δμως τό ՚διο καί τή δεύτερη φορά. Είναι φανερό ότι τή δεύτερη φορά σέ βοηθοῦν νά καταλάβεις τό κείμενο μερικά σημάδια πού βρίσκονται ἀνάμεσα στίς λέξεις. αύτά σου λένε ποῦ πρέπει νά σταματήσεις καί πόσο κάθε φορά. Τά σημάδια αύτά τά ὀνομάζουμε σημεῖα τῆς στίξης.

• Τά σημεῖα τῆς στίξης εἶναι :

1. ἡ τελεία (.)	7. ἡ παρένθεση ()
2. ἡ ἄνω τελεία (·)	8. τά ἀποσιωπητικά (. . .)
3. τό κόμμα (,)	9. ἡ παύλα (-)
4. τό ἐρωτηματικό (;)	10. ἡ διπλή παύλα (- -)
5. τό θαυμαστικό (!)	11. τά εἰσαγωγικά (« »)
6. ἡ διπλή τελεία (:)	

1. Τελεία (.)

- Ό γιός τοῦ μωλωνᾶ περπατοῦσε όλομόναχος στό δάσος.
• Τότε τό φεγγάρι σκόνταψε στίς ίτιές κι ἔπεσε στό πυκνό χορτάρι. Μεγάλο σούνιο ψήνε στά φύλλα.

Γ. Ρίτσος

- ▲ **Τελεία (.)** βάζουμε στό τέλος μιᾶς φράσης πιού ἔχει όλόκληρο νόημα. Ἐκεī σταματᾶ λίγο ἡ φωνή μας.
* **Ορθογραφία.** "Υστερα ἀπό τελεία γράφεται κεφαλαῖο τό ἀρχικό γράμμα τῆς πρώτης λέξης.

2. "Ανω τελεία (·)

- α/ Δέν ἦταν θάλασσα ἐκείνη· ἦταν θυμός καί σεῖσμα, κατάρα καί χολή.
β/ Αὐτός δέν ἦταν ἄνθρωπος· ἦταν θεριό, δράκος τοῦ βουνοῦ, στοιχείο.

- ▲ **Η ἄνω τελεία (·)** χρησιμεύει, γιά νά χωρίσει μέσα στή φράση δυό μέρη ἀπό τά ὅπτοια τό δεύτερο ἐπεξηγεῖ τό πρῶτο (π. α). Ἡ ἔρχεται σέ ἀντίθεση μαζί του (π. β).

Μέ τήν ἄνω τελεία σταματοῦμε περισσότερο ἀπό ὅ, τι μέ τό κόμμα καί λιγότερο ἀπό ὅ, τι μέ τήν τελεία.

- * **Ορθογραφία.** Μετά τήν ἄνω τελεία ἀρχίζουμε μέ μικρό γράμμα.

3. Τό κόμμα (,)

- α/ Φάγαμε ψωμί, κρέας, πορτοκάλια.
β/ Πέτα, ροβόλα, κράξε με.

- γ | Σοῦ είπα, ἀγαπητέ μου, ὅτι πρέπει νά δουλέψεις σκληρά.
δ | Μέριασε, βράχε, νά διαβῶ.
ε | Ἡμονν παιδί, ὅταν ἄκουσα πρώτη φορά αὐτή τήν ιστορία.
στ | Ἡ νεράδα λυπόταν, γιατί ἦταν ἀσκημη.
ζ | Ἀν δέ στοιχειώσετε ἄνθρωπο, γιοφύρι δέ στεριώνει.
η | Μιλοῦσε τόσο σιγά, ωστε μόλις τόν ἄκουγα.
θ | Τόν ἔβλεπα σάν ἐχθρό μου, ἄν και ἦταν συγγενής μου.
ι | Φοροῦσε ἑνα χοντρό ἐπανωφόρι, γιά νά μήν κρυώνει.
ια | Ὅσο νύχτωνε, τόσο ἔλαπτε ἡ φωτιά.

- ▲ **Τό κόμμα (,)** τό σημειώνουμε, γιατί νά δείξουμε μικρό σταμάτημα τῆς φωνῆς. Είναι τό πιό συνηθισμένο άπό τά όλα σημεῖα τῆς στίξης.
- **Χωρίζουμε μέ κόμμα:**
 1. λέξεις ἀσύνδετες, πού ἀνήκουν στό ἕδιο μέρος τοῦ λόγου (π. α)
 2. προτάσεις ἀσύνδετες, (π. β)
 3. τήν κλητική, (π. γ, δ)
 4. προτάσεις μεταξύ τους (π. ε - ια)
 - Δέ χωρίζουμε μέ κόμμα τίς εἰδικές προτάσεις, τίς διστακτικές προτάσεις καί τίς προτάσεις πού ἀρχίζουν μέ τό νά :
 - "Ελεγε πώς δέν ἄκουσε τίποτε.
 - Φοβᾶται μήπως κρυώσει τό παιδί.
 - Ἡρθα νά σέ βροῦ.
(βλ. Μάθημα 53, σύνδεση προτάσεων, Γ')

4. Τό ἐρωτηματικό (;)

- α | Ἀπό ποῦ ἔρχεσαι; Ἐμαθες τίποτε γιά τους φίλους μας;
β | Γιατί τρέχεις; Ποῦ θέλεις νά πάς;
γ | Τί ἔπαθε τό παλικάρι; ρώτησε ό πατέρας.

- ▲ **Τό ἐρωτηματικό (;)** τό σημειώνουμε στό τέλος μιᾶς ἐρωτηματικῆς φράστης.

* **Ορθογραφία.** Ύστερα ἀπό ἐρωτηματικό ὀρχίζουμε μέ κεφαλαῖο γράμμα (π. α, β). Ἀρχίζουμε ὅμως μέ μικρό, ὅταν συνεχίζεται ἡ φράση (π. γ).

5. Τό θαυμαστικό (!)

α | *Ti* ὅμορφο διηγῆμα! *Tό* ἀκοῦς καὶ *tό* χαιρεσαι.

β | *Aχ!* καὶ νά γύριζαν πίσω τά χρόνια τῆς νιότης μου.

▲ **Τό θαυμαστικό (!)** τό σημειώνουμε μετά ἀπό ἐπιφώνημα (π. β) καὶ μετά ἀπό κάθε φράση πού ἐκφράζει θαυμασμό (π. α), χαρά, λύπη κτλ.

* **Ορθογραφία.** Ύστερα ἀπό θαυμαστικό ὀρχίζουμε μέ κεφαλαῖο γράμμα (π. α). Ἀρχίζουμε ὅμως μέ μικρό, ὅταν ἡ φράση συνεχίζεται (π. β).

6. Ή διπλή τελεία (:)

α | *O* Κολοκοτρώνης ἔλεγε : «*Tό* ἄν σπάρθηκε πολλές φορές, ἀλλά δέ φύτρωσε».

β | *Η* παροιμία λέει : *Στάλα τη στάλα τό νερό τρυπάει τό λιθάρι.*

γ | *Oι* μεγαλύτερες πόλεις μας είναι : *ἡ Αθήνα, ἡ Θεσσαλονίκη κοι' ὁ Πειραιάς.*

δ | *Mιά* νύχτα είδα ἕνα ὄνειρο : *ημονν σκυμμένος ἀπάνω σ' ἔνα σωρό χαρτιά κι ἔγραφα, ἔγραφα, ἔγραφα...* (Καζαντζάκης)

ε | *Δέν* ἤξερε αὐτός ἀπό οἰκονομίες. *Καὶ τό ἀποτέλεσμα : σπατάλησε ὀλόκληρη τὴν περιουσία του.*

▲ Διπλή τελεία (:)

σημειώνουμε :

1. μπροστά ἀπό λόγια πού ἀναφέρονται κατά λέξη (π. α)
2. μπροστά ἀπό παροιμίες καὶ γνωμικά (π. β)
3. ὅταν κάνουμε ἀπαρίθμηση (π. γ)
4. ὅταν θέλουμε νά ἐπεξιγήσουμε κάτι (π. δ)
5. ὅταν δείχνουμε ἔνα ἐπακόλουθο (π. ε)

7. Ἡ παρένθεση ()

- α) Τό αὐτοκίνητο (ἥταν καὶ σαράβαλο) ἀγκομαχοῦσε στόν ἀνήφορο.
β) Ἐμίσεψες καὶ μ' ἄφησες ἔνα γυαλί φαρμάκι (Δημοτικό)

▲ Ἡ παρένθεση () κλείνει :

1. μιά λέξη ἢ μιά φράση πού ἐξηγεῖ ἢ συμπληρώνει τά λόγια μας (π. α)
2. μιά παραπομπή (π. β)

8. Τά ἀποσιωπητικά (...)

- α/ Τήθυνμαι τήν ήμέρα ἐκείνη . . .
β/ Ἀποφεύγω νά τόν συναντήσω, γιατί . . .

▲ Μέ τά ἀποσιωπητικά (...) δείχνουμε ότι ἀποσιωποῦμε κάτι από συγκίνηση (π. α) ἢ γιατί δέ θέλουμε νά τό ποῦμε (π. β).

9. Ἡ παύλα (-)

- Ποῦ πᾶς;
— Στή Ζάκυνθο.
— Μέ παίρνεις κι ἐμένα;

▲ Παῦλα (-) σημειώνουμε στό διάλογο, γιά νά δείξουμε ότι ἀλλάζει τό πρόσωπο.

10. Ἡ διπλή παύλα (— —)

- Ο πατέρας μου—μύρο τό κύμα πού τόν τύλιξε—δέν εἰχε σκοπό νά μέ κάνει ναυτικό.
- ▲ Στίς δυό παῦλες (— —) κλείνουμε λέξεις ἢ φράσεις, όπως καί στήν παρένθεση.

11. Τά εἰσαγωγικά (« »)

- α/ Ο Μακρυγιάννης λέει : «Οἱ μεγάλοι ἀνθρωποι κάνοντι μεγάλα λάθη».
- β/ Ἡ Αφρόδω τά πρόβατα τά ἔλεγε «πράτα», τό ξανά «μάτα».
- γ/ «Τά ψηλά βουνά» εἶναι ἀπό τά ἀγαπημένα βιβλία τῶν παιδιῶν.

▲ Σέ εισαγωγικά (« ») κλείνουμε :

1. τά λόγια ἄλλου προσώπου πού ἀναφέρονται κατά λέξη (π. α)
2. λέξεις πού δέν ἀνήκουν στή συνηθισμένη γλώσσα (π. β)
3. τίτλους βιβλίων (π. γ), ἐφημερίδων, ὀνόματα πλοίων κτλ.

• Ασκήσεις •

* 1. Βάλε τά σημεῖα τῆς στίξης :

α/ Ποιός εἶσαι

β/ ᾖ ζωή τρελή πού εἶσαι ᾖ ζωή

γ/ Εἶδα φουρτοῦνες χιονιές ἀγριοκαίρια

(Α. Καρκαβίτσας)

δ/ Καὶ στὸν Πλάστη κινώντας μέ σέβας
τά λευκά της τά χέρια θά πεῖ

Κοίτα μέσα στά σπλάχνα μου Πλάστη

ε/ Τά τραγούδια μοῦ τά ἀλεγες ὅλα
τοῦτο μόνο δέ θέλει τό πεῖς

στ/ Τί λές πᾶμε τοῦ κάνω

Μωρέ ποῦ νά πᾶμε

Γιά τό Γιούσουρι

Καὶ ποιός θά βουτήξει

Ἐγώ βουτῶ γι' αὐτό ρωτᾶς

ζ/ Ἐκεῖνος ἦταν καὶ κουρασμένος δέν ἥθελε νά μιλήσει

η/ ᾖ Οταν τό πρωτάκουσα ἥμουν παιδί στά σπάργανα

* 2. Νά δικαιολογήσεις στό κείμενο τά σημεῖα τῆς στίξης :

Βραδιάζει. Τί λαμπρή φωτιά εἶναι αὐτή πού φάνηκε στό βουνό!

Πρῶτος ὁ Φάνης τήν εἶδε. Πρῶτος αὐτός βλέπει τίς δόμορφιές τῆς γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ καὶ τίς δείχνει στ' ἄλλα παιδιά: τόν ἥλιο πού βασίλεύει, τά σύννεφα πού τρέ-

χονν στόν ούρανό, τό ἄστρο πού καθρεφτίζεται στό ρυάκι.
 «Κοιτᾶτε, εἶπε, μιά φωτιά ἐκεῖ ἀπάγω!»

Ζ. Παπαντωνίου, Τά Ψηλά Βουνά.

16

ΠΑΘΗ ΦΘΟΙΓΓΩΝ

Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α

a/ Δέν πρέπει νά μεταχειριζόμαστε
βία σέ καμιά περίπτωση.	→ Σέ γνωρίζω ἀπό τήν ὅψη
πού μέ βιά μετράει τή γῆ.
β/ Ὁ Ἀγιος Νικόλαος εἶναι ὁ προστάτης τῶν θαλασσινῶν.	→ "Αγιε Νικόλα βόηθα με.
γ) Αὐτά εἶναι γνωστά σέ ὄλους.	→ Σ' ὄλον τόν κόσμο ζαστεριά,
σ' ὄλον τόν κόσμο μέρα.
δ/ Δέν εἶραι κατάσταση αὐτή.	→ Άπ' ὄλα τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ
ἔνα νιαί πού σοῦ μοιάζει.
ε/ Στήν κορυφή τοῦ Ὀλύμπου βρισκόταν ἡ κατοικία τῶν θεῶν.	→ Ποιός ἔλατος κρατεῖ νερό
καὶ ποιά κορφή τό χιόνι.
στ/ Βάλε νά πιῶ νά δροσιστῶ.	→ Κόψ' τό νερό στή μάνα του,
βάλ' το στό περιβόλι.
ζ/ Ξαφνικά φωτίστηκαν τά πέλαγα καὶ οἱ ἀκρογιαλιές.	→ Κι ἀπό τό πέλαο πού πατεῖ
χωρίς νά τό σουφρώνει,
κυπαρισσένιο ἀνάερα τ' ἀνάστημα σηκώνει.
η/ Τό νέο κτιριακό συγκρότημα
ἔχει τρεῖς πτέρυγες.	→ Θέλω, μά δέν ἔχω φτερά.

- Μερικές λέξεις δέ λέγονται καὶ δέ γράφονται πάντοτε μέ τόν ἴδιο τύπο, ἀλλά παρουσιάζουν ἀλλαγές· ἔνας ἡ περισσότεροι φθόγγοι

τους ἀλλάζουν (π. α, β, η) ἢ χάνονται (π. γ-ζ), δηλαδή παρουσιάζουν διάφορα **πάθη**. Τά πάθη αύτά τά ὄνομάζουμε **πάθη τῶν φθόγγων**.

Τά πάθη τῶν φθόγγων διακρίνονται σέ **πάθη τῶν φωνηέντων** (π. α - στ) καί σέ **πάθη τῶν συμφώνων** (π. ζ, η).

17

ΠΑΘΗ ΤΩΝ ΦΩΝΗΕΝΤΩΝ

Τά πιό συνηθισμένα πάθη τῶν φωνηέντων είναι ἡ **συνίζηση**, ἡ **συναίρεση**, ἡ **ἐκθλιψη**, ἡ **ἀφαίρεση**, ἡ **συγκοπή**, ἡ **ἀποκοπή**.

A. - Συνίζηση

Λέμε ἢ γράφουμε :

ἄλλα λέμε ἢ γράφουμε καί :

• Στά χαμένα περίμεναν. Βοήθεια δέ φαινόταν ἀπό πονθενά.• Ἡταν νέος ἀκόμη μπροστά του είχε ὄλοκληρη ζωή.• Τή λέξη βοήθεια τήν προφέρουμε συνήθως σέ τέσσερις συλλαβές
Κάποτε ὅμως τήν προφέρουμε καί σέ τρεῖς συλλαβές• Τή λέξη νέος τήν προφέρουμε συνήθως σέ δυό συλλαβές
Κάποτε ὅμως τήν προφέρουμε καί σέ μιά συλλαβή | <p>→ • "Αλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια καί σέ γέλασε φριχτά.</p> <p>→ • Ξεντύθη ὁ νιός, ζεζώστηκε καί στό πηγάδι μπῆκε.</p> <p>βο - ή - θει - α
βο - ή - θεια</p> <p>νέ - ος
νιός</p> |
|---|--|

- ④ Τό φαινόμενο αύτό, δηλαδή νά προφέρονται μαζί σέ μιά συλλαβή δυό φωνήεντα πού βρίσκονται πλάι πλάι, λέγεται **συνίζηση**.

- 'Η συνίζηση γίνεται σέ πολλές λέξεις, όταν υστεραί από τό φθόγγυ (ι) (η,υ,ει,οι) ή τό φθόγγυ ε (αι) ακολουθεῖ φωνήεν :
 - Τό ε (ε ή αι), όταν παθαίνει συνίζηση μέ τό άκολουθο φωνήεν, γίνεται ι (γιώτα).

→ <u>δύο</u> <u>ζήτησε</u> <u>ἄδεια</u> <u>ἐννέα</u> <u>παλαιός</u>	<u>δύο</u> <u>Ἡ τσάντα ἤταν</u> <u>ἄδεια</u> <u>ἐννιά</u> <u>παλιός</u>
→ <u>γενεά</u> <u>παλαιός</u>	<u>γενιά</u> <u>παλιός</u>

B. - Συναίρεση

Λέμε ή γράφουμε

ἀλλά λέμε καὶ γράφουμε

a	‘Ο “Αγιος Νικόλαος είναι ό προστάτης τῶν ναυτικῶν.	→ a ₁ / Μόνο ό Νικόλαος ό ψαράς δέν είχε γυρίσει ἐκεῖνο τό βράδυ στό νησί.
β	‘Από τή δύσκολη στιγμή ἔ-
βγαλε τὸν Ἰουστινιανό ἡ
γυναίκα του ἡ Θεοδώρα.	→ β ₁ / Τό αὐτοκίνητό μας ὅλοι στό σπίτι τό λέγαμε «Θεοδώρα».
•	Στή λέξη “Αγιος Νικόλαος (π. α) τά δυό γειτονικά φωνήνετα α καί ο ἑνώθηκαν σέ ἓνα, στό α (π. α ₁) :	Nικόλαος
Nικόλας
•	Στή λέξη Θεοδώρα (π. β) τά δυό γειτονικά φωνήνετα ε καί ο ἑνώθηκαν σέ ἓνα, στό ο (π. β ₁) :	Θεοδώρα
Θοδώρα.

④ Τό φαινόμενο αύτό, δηλαδή νά ένωνονται μέσα στήν
ιδια λέξη δυό γειτονικά φωνήεντα σέ ένα, λέγεται **συναίρεση**.

·Ασκήσεις

- * 1. Οι λέξεις λέγεται, λέγεται, λέγεται, προσ-

το άκουσε, δεκαέξι, παραέφαγες πώς λέγονται μέσυν;

* 2. Νά βρεῖς ἕνα στίχο καὶ μιά παροιμία πού νά ἔχουν μιά τουλάχιστον συνηρημένη λέξη.

• Παράδειγμα: Κρυφά τό λένε τά πουλιά, κρυφά τό λέν τ' ἀηδόνια.

Γ. - "Εκθλιψη

- Τ' ἀδέρφια σχίζουν τά βουνά καὶ δέντρα ζεριζώνουν.
- Βαρκούλα, ποῦ θ' ἀράξουμε; Βαρκούλα, ποῦ θά πᾶμε;
- Πέφτονυμ' ἐμεῖς, τό ἔργο μας γιά τήν πατρίδα μένει.

Οι λέξεις τά, θά, πέφτονυμε ἔχασαν τό τελικό τους φωνῆν, γιατί βρέθηκαν μπροστά ἀπό τίς λέξεις ἀδέρφια, ἀράξουμε, ἐμεῖς, πού ἀρχίζουν ἀπό φωνῆν. Τό φαινόμενο αύτό λέγεται **Έκθλιψη**.

⑤ "Εκθλιψη μπορεῖ νά πάθει μιά λέξη πού τελειώνει σέ φωνήν, όταν βρεθεῖ μπροστά ἀπό λέξη πού ἀρχίζει ἀπό φωνήν :	Τοῦ ἀντρειω- μένου → μέ εδιωξε γιά αὐτό	τ' ἀντρειωμένου μ' ἔδιωξε γι' αὐτό
--	---	--

- Στή θέση τοῦ φωνήντος πού χάνεται σημειώνουμε **ἀπόστροφο** (').
- Τό **καί**, όταν παθαίνει έκθλιψη, γράφεται **κι**:

καί ὅμως κι ὅμως
καί ἄλλος κι ἄλλος

Α σκήσεις

- * 1. 'Από τά παραδείγματα πού ἀκολουθοῦν μπορεῖς νά δεῖς ποιές λέξεις παθαίνουν συνήθως έκθλιψη : τ' ἄρματα, τ' οὐρανοῦ, θ' ἀξιωθῶ, ν' ἀποδείξετε, μ' ἔδιωξε, σ' ἄφησε, τ'

όμολόγησε, γι' άλλη φορά.

Τό παλικάρι πού πεσε μ' όρθή τήν κεφαλή του δέν τό σκεπάζει ή γῆς δύρη, σκουλήκι δέν τ' άγγίζει.

Δ. - Ἀφαίρεση

- Κάθε λέξη κι ἀπό να χελιδόνι
- Νά ναι τάχα πλεούμενο, νά ναι καράβι;
- Οι λέξεις ἔνα, εἶναι ἔχασαν τό άρχικό τους φωνῆν ή τό δίψηφο, γιατί βρέθηκαν μετά ἀπό τίς λέξεις ἀπό, νά πού τελειώνουν σέ φωνῆν. Τό φαινόμενο αύτό λέγεται ἀφαίρεση.

•	Ἀφαίρεση μπορεῖ νά πάθει μιά λέξη πού ἀρχίζει ὀπό φωνῆν, ὅταν βρεθεῖ μετά ὀπό λέξη πού τελειώνει σέ φωνῆγ :	μοῦ ἔδωσε μοῦ δωσε πού εἰχες πού χες τά ἔφερε τά φερε
---	---	--

- Στή θέση τοῦ φωνήντος πού χάνεται σημειώνουμε ἀπόστροφο.
- Ἀφαίρεση, ὅπως βλέπουμε στά παραδείγματα, παθαίνουν συνήθως τύποι τοῦ ρήματος.

Ἀ σκήσεις

* α/ Νά κάμεις ἀφαίρεση :

1. Σάν νά είχαν ποτέ τελειωμό τά βάσανα κι οί καημοί τοῦ κόσμου.
 2. Πήγαινε στή δουλειά σου ἐγώ θά ἔχω τό νοῦ μου στά παιδιά.
 3. Ό πατέρας τήν Πρωτοχρονιά μοῦ ἔφερε ἔναν Ἀι-Βασίλη.
 4. Ποῦ είσαι καί σέ γυρεύω;
 5. Τά παιδιά πού ἔπαιζαν ξένοιαστα βουβάθηκαν στή στιγμή.
- β/ Νά πεις ὕστερα ἀπό ποιές λέξεις ἔκανες τήν ἀφαίρεση.

Ε. - Συγκοπή

- Παπάδες πάρτε τά ιερά, κι ἐσεῖς κεριά σβηστεῖτε.
 - Τά στάρια μέστωσαν πιά. Ἡρθε ἡ ὥρα τοῦ θερισμοῦ.
- ◎ Οἱ λέξεις πάρτε καὶ στάρια ἦταν πάρετε καὶ σιτάρια. Ἐχασαν ὅμως τά φωνήντα ε καὶ ι, πού βρίσκονταν ἀνάμεσα σέ σύμφωνα.

Τό φαινόμενο αὐτό λέγεται **συγκοπή**.

• Συγκοπή μπορεῖ νά πάθει ἔνα φωνῆν πού βρίσκεται ἀνάμεσα σέ δυό σύμφωνα μέσα στήν ἵδια λέξη :	κορυφή - κορφή κόψετε - κόψτε
--	----------------------------------

ΣΤ. - Αποκοπή

- Κάτω ἀπ' τήν κληματαριά ὥρες ἐκεῖ ρέμβασα.
 - Κόψ' τό νερό στή μάνα του,
βάλ' το στό περιβόλι.
- ◎ Οἱ λέξεις ἀπό, κόψε καὶ βάλε ἔχασαν τό τελικό τους φωνῆν μπροστά ἀπό λέξεις πού ἀρχίζουν ἀπό σύμφωνο. Τό φαινόμενο αὐτό όνομάζεται **ἀποκοπή**.

• Ἀποκοπή μπορεῖ νά πάθει τό τελικό φωνῆν μιᾶς λέξης, ὅταν βρεθεῖ μπροστά ἀπό τό ἀρχικό σύμφωνο τῆς ἀκόλουθης λέξης :	λύσε το λύσ' το στεῖλε το στεῖλ' το
• Στή θέση τοῦ φωνήντος πού ἔπαθε ἀποκοπή σημειώνουμε ἀπόστροφο.	

* Τό επίρρημα μέσα:

- α/ "Οταν παθαίνει άποκοπή γράφεται χωρίς άπόστροφο καί μέ τελικό ζ. → μέσα στή θάλασσα μέση στή θάλασσα
- β/ "Οταν παθαίνει έκθλιψη γράφεται μέ απόστροφο. → μέσα άπό τό σπίτι μέσος άπό τό σπίτι

• Ασκήσεις γιά τά πάθη τῶν φωνηέντων

* 1 α/ 'Υπογράμμισε τά πάθη τῶν φωνηέντων:

- Πάντ' ἀνοιχτά, πάντ' ἄγρυπνα τά μάτια τῆς ψυχῆς μου (Δ. Σολωμός)
- Ἄστραψε φῶς καί γνώρισεν ὁ νιός τόν ἔαυτό του (Δ. Σολωμός)
- Τ' ἀντρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωή στή νιότη (Α. Βαλαωρίτης)
- Εἴμαι γριά καί ξέρω· μόνο ἂν πάθεις,
μπορεῖ καί τί 'ναι ἡ χαρά νά μάθεις. (Ι. Γρυπάρης)
- Τό 'να χέρι μοῦ κρατεῖ
μέλισσα θεόρατη
τ' ὅλλο στόν ἀέρα πιάνει
πεταλούδα πού δαγκάνει (Ο. Ἐλύτης)
- Κάμποι τῆς Σαλονίκης κι ὅρη τοῦ Μοριᾶ
ποῦ 'ν τά παρμένα κάστρα ποῦ 'ναι τά χωριά;
Μές στόν ἀέρα κοίτα μισοφέγγαρο. (Ο. Ἐλύτης)
- Κόψτε κλαδιά καί στρῶστε μου καί βάλτε με νά κάτσω (Δημοτικό)

β/ Αίτιολόγησε τήν κάθε περίπτωση.

- "Οπως βλέπεις καί άπό τά παραδείγματα τά πάθη τῶν φωνηέντων παρουσιάζονται κυρίως στή λογοτεχνική γλώσσα.

ΠΑΘΗ ΣΥΜΦΩΝΩΝ

Α.- Τό τελικό ν

Τό τραγούδι τόν νίκησε

„Ακουσε τότε ό ’Ορφέας τό θεό Πλούτωνα, πού ἔλεγε μέ βαριά φωνή : — «Μέ τό τραγούδι σου μέ νίκησες. ’Εκεῖνο πού ἄλλος ποτέ δέν τόλμησε νά ζητήσει, ἐσύ τό ἀπόλαυσες μέ τόν πόνο σου. Πήγαινε! ’Η Εδρυδίκη θά σ’ ἀκολουθήσει στή γῆ. Πρόσεχε ὅμως, ὅ,τι καί ἄν γίνει, ὅ,τι καί ἄν ἀκούσεις, μή γυρίσεις νά τή δεῖς, γιατί τήν ἔχασες γιά πάντα».

„Ετσι είπε, καὶ ό ’Ορφέας πῆρε πάλι τό δρόμο γιά τόν ἐπάνω κόσμο. Περπατοῦσε ἀνήσυχος καί βιαστικός. Πίσω του τίποτε δέν ἀκουγε καί ὅμως τοῦ φάνηκε πώς κάποιος τόν ἀκολούθοῦσε.

Π. Δέλτα, Μύθοι καί θρύλοι

Στό κείμενο διαβάζουμε :

τόν πόνο	ἀλλά καί	τό θεό
τήν ἔχασε	ἀλλά καί	νά τή δεῖ

Θ Μερικές λέξεις ὄλλοτε διατηροῦν τό τελικό ν καί ὄλλοτε τό χάνουν. Οι λέξεις αὐτές είναι οι ἀκόλουθες :

α/ τό ἄρθρο	τόν	τόν ἐπάνω κόσμο	ἀλλά καί τό δρόμο
β/ τό ἄρθρο	τήν	τήν Κυριακή	» » τή Δευτέρα
γ/ τό ἀόριστο	ἔναν	μιά φορά κι ἔναν	» » εἰδε ἔνα γέρο ἄρθρο
δ/ τό ἀριθμητικό	ἔναν	φώναξε ἔναν ἀπό	» » εἰδε ἔνα μόνο κάθε πόλη γέρο
ε/ ἡ προσωπική ἀντωνυμία	τήν	τήν ντρόπιασε	» » τή δώρισε
στ/ τό ἀκλιτο	δέν	δέν ἥθελε	» » δέ ζήτησε
ζ/ τό ἀκλιτο	μήν	μήν τράχεις	» » μή φοβᾶσαι

◎

Διατηροῦν τό τελικό ν :

- 1 . "Οταν ή ἀκόλουθη λέξη ὀρχίζει ἀπό φωνῆν : → τόν ἀέρα, τήν ἀγάπη μήν ἔρχεσαι
- 2 . "Οταν ή ἀκόλουθη λέξη ὀρχίζει ἀπό σύμφωνο στιγμιαῖο : → κ π τ ἔναν κόσμο, τόν πόνο γκ μπ ντ τήν τέχνη, τόν γκρεμό τζ δέν μπόρεσε, τήν ντροπή τσ τόν τσαλαπετεινό, τόν τζίτζικα
- 3 . "Οταν ή ἀκόλουθη λέξη ὀρχίζει ἀπό διπλό ξ, ψ : → τόν ξεναγό, ἔναν ξένο τήν ψυχή, δέν ψήθηκε

◎

Χάνουν τό τελικό ν

- "Οταν ή ἀκόλουθη λέξη ὀρχίζει ἀπό σύμφωνο ἐξακολουθητικό : → τό δρόμο, τή βρύση, ἔνα στεναγμό, μή χάνεσαι

· Α σκή σεις ·

* 1 Νά βρεις λέξις πού διατηροῦν ή χάνουν τό τελικό ν καί νά δικαιολογήσεις τήν κάθε περίπτωση :

- ἐκάλεσε καί στή χαρά συμπέθερους τ' ἀστέρια.
- Μιά φορά κι ἔναν καιρό ήταν ἔνας γέρος ψαράς.
- "Ολη τή νύχτα τήν εἶχαν ἔχασει στό ύπογειο τό πρωί τή θυμήθηκαν.
- Μή ρωτᾶς καλύτερα. . Τό φόβο δέν τόν ἔνιωσε ποτέ. .

Μή σταματᾶς δούλευε ὅλο τό χρόνο ὅσο μπορεῖς. Δέ σε φοβοῦμαι ὅσο καί νά μέ ἀπειλεῖς.

- Ἡ Παναγιά στό πέλαγο
κρατοῦσε στήν ποδιά της
τή Σίκινο τήν Ἀμοργό¹
καί τ' ἄλλα τά παιδιά της.

* 2 Νά διαγράψεις τό τελικό ν ὅπου δέν πρέπει νά ὑπάρχει :

- τόν χαρακτήρα, τόν Κώστα, τόν ζήτησα τόν Γιωργο, τόν ψωμά
- τήν ὥρα, τήν στιγμή, τήν μπάλα, τήν ξένη
- δέν ἀκούω, δέν μπορῶ, δέν θέλει, δέν σώθηκε
- μήν πᾶς, μήν λές, μήν ψάχνεις, μήν γράφεις
- Βρῆκα ἔναν γέρο καί μιά γριά, ἔχω ἔναν θησαυρό. Τόν ἔχω ἔναν καί μονάκριβο τόν γιό μου.

B.- Συμφωνικά συμπλέγματα

ἔφτασε	τοῦ Πλούτωνα
ἀστραφαν	θλιβερά
στό θρόνο	τό τραγούδι

- ⑥ Κάθε συνδυασμός ἀπό δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα πού βρίσκονται τό ἔνα πλάι στό ὄλλο μέσα στή λέξη ὀνομάζεται **συμφωνικό σύμπλεγμα**.

- Τά συμφωνικά συμπλέγματα πολλές φορές παρουσιάζουν διαφορά μέσα στίς ίδιες ἢ σέ συγγενικές λέξεις.
"Ετσι λέμε :

→

ράφτης	καί	ραπτική
δαχτυλίδι	καί	δακτυλογράφος
κολυμπῶ	καί	κολυμβητήριο

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

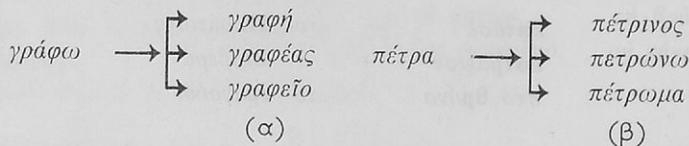
ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

I. Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Παραγωγικό

19

Γενικά

◎ 1 Παραγωγή

- Άπο τή λέξη γράφω ἔγιναν οι λέξεις γραφή, γραφέας, γραφεῖο (π.α)
- Άπο τή λέξη πέτρα ἔγιναν οι λέξεις πέτρινος, πετρώνω, πέτρωμα (π. β)

- ◎ Τό φαινόμενο αύτό, δηλαδή μιά λέξη νά γίνεται (παράγεται) ἀπό άλλη λέξη, λέγεται **παραγωγή**.

- Ή λέξη, άπό τήν όποια παράγεται μιά άλλη λέξη, λέγεται **πρωτότυπη**. → γράφω (π. α)
- Ή λέξη, ή όποια παράγεται άπό τήν πρωτότυπη, λέγεται **παράγωγη**. → γραφή γραφέας γραφεῖο (π. α)
- Σέ κάθε λέξη διακρίνουμε **τό θέμα**, δηλαδή τό μέρος που δέν άλλάζει, καί **τήν κατάληξη**, δηλαδή τό μέρος που άλλάζει. Στή λέξη γράφω τό θέμα είναι γραφ- καί ή κατάληξη -ω.
- Ή κατάληξη που προσθέτουμε στό θέμα μιᾶς πρωτότυπης λέξης, για νά σχηματίσουμε μιά παράγωγη λέξη, λέγεται **παραγωγική κατάληξη**.

Έτσι οι λέξεις $\boxed{\begin{array}{c} \gamma \rho \alpha \varphi \bar{\eta} \\ \gamma \rho \alpha \varphi \acute{e} a \varsigma \\ \gamma \rho \alpha \varphi e \bar{i} o \end{array}}$ έγιναν άπό τό θέμα γραφ- τῆς πρωτότυπης λέξης $\gamma \rho \acute{a} \varphi \omega$, καί άπό τίς παραγωγικές καταλήξεις -η, -εας, -εια.

Δηλαδή έγιναν έτσι: γραφ- + -η = γραφή.

γραφ- + -έας = γραφέας

γραφ- + -ειο = γραφεῖο

Ασκήσεις

* 1 Νά βρεῖς τίς πρωτότυπες λέξεις :

καλοσύνη, πολίτης, βασιλεύω, άνεμίζω, βαλτός

* 2 α/ Νά βρεῖς άπό μιά παράγωγη :

δροσιά, έθνος, πατέρας, πατῶ, πέλαγος

β/ Μέ τήν κάθε παράγωγη σχημάτισε καί μιά φράση :

• Παράδειγμα: δροσιά → δροσίζω

Η θαλασσινή αύρα μᾶς δρόσιζε άπό τήν κάψα του καλοκαιριοῦ.

② Σύνθεση

Παραδείγματα			
	Στήλη α'	Στήλη β'	Στήλη γ'
α /	σιγά	+	τραγουδῶ
β /	ἀνοίγω	+	κλείνω
γ /	πέτρα	+	πόλεμος

- Άπο τίς λέξεις σιγά καί τραγουδῶ ẽγινε ἡ λέξη σιγοτραγουδῶ
- Άπο τίς λέξεις ἀνοίγω καί κλείνω ẽγινε ἡ λέξη ἀνοιγοκλείνω
- Άπο τίς λέξεις πέτρα καί πόλεμος ẽγινε ἡ λέξη πετροπόλεμος

Ο Τό φαινόμενο αύτό, δηλαδή νά γίνεται μιά λέξη ἀπό δυό ἄλλες λέξεις, λέγεται **σύνθεση**.

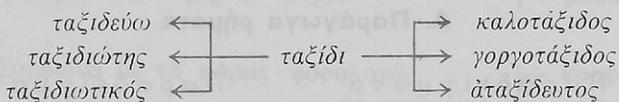
- Η λέξη πού γίνεται ἀπό τή σύνθεση δύο ἄλλων λέξεων λέγεται **σύνθετη λέξη** : → σιγοτραγουδῶ
 - Άπο τίς δύο λέξεις πού ἐνώνονται, γιά νά γίνει ἡ σύνθετη λέξη, ἐκείνη πού ẽχει τήν πρώτη θέση λέγεται **πρώτο συνθετικό** (α' συνθετικό) :
- ↓
- ἐκείνη πού ẽχει τή δεύτερη θέση λέγεται **δεύτερο συνθετικό** (β' συνθετικό) : → σιγά → τραγουδῶ
- Στά παραπάνω παραδείγματα βλέπουμε στή στήλη α' τά πρώτα συνθετικά, στή στήλη β' τά δεύτερα συνθετικά καί στή στήλη γ' τίς σύνθετες λέξεις.
 - Η λέξη πού δέν είναι σύνθετη είναι **ἀπλή**: σιγά, τραγουδῶ, πόλεμος.

"Ασκηση

- * Νά βρεῖς τό πρώτο καί τό δεύτερο συνθετικό :

συχνοπερνῶ, ἀργοπεθαίνω, αὐγολέμονο, κοντορεβιθούλης

③ Οικογένειες τῶν λέξεων

- Οι λέξεις ταξιδεύω, ταξιδιώτης, ταξιδιωτικός έγιναν ἀπό τή λέξη ταξίδι μέ π α ρ α γ ω γ τί.
- Οι λέξεις καλοτάξιδος, γοργοτάξιδος, ἀταξίδευτος έγιναν ἀπό τή λέξη ταξίδι μέ σ ύ ν θ ε σ τη.
- Έπομένως οι λέξεις : ταξιδεύω, ταξιδιώτης, ταξιδιωτικός, καλοτάξιδος, γοργοτάξιδος, ἀταξίδευτος ἔγιναν ὅλες ἀπό τήν ἴδια ἀπλή λέξη ταξίδι. Γι' αὐτό λέμε ότι οι λέξεις αὗτες ἀποτελοῦν μιά οἰκογένεια λέξεων.
- Οι λέξεις πού ἀνήκουν στήν ἴδια οἰκογένεια λέγονται συγγενικές.
- Έτσι ἀπό τή λέξη κορυφή σχηματίζεται ή οἰκογένεια τῶν λέξεων: κορυφή, κορυφαῖος, κορύφωμα, κορφή, κορφάδα, κορυφογραμμή, κατακόρυφος, κορφοβούνι κτλ.

Ασκήσεις

- * 1 Σχημάτισε τίς οἰκογένειες τῶν λέξεων: δῶρο, κῆπος, κλῆρος.
- * 2 Σχημάτισε σύνθετα ἀπό τίς λέξεις:
ἀλάτι - πιπέρι, φύλλο - μετρδ, βαριά - ἀκούω, πρῶτος - ἔτος
- * 3 Σχημάτισε παράγωγα καί σύνθετα ἀπό τή λέξη θάλασσα.

Α. Παράγωγα ρήματα

Παραδείγματα

Παραδείγματα

Από τό ὄνομα παράγεται
τό ρῆμα

δόξα	→ δοξάζω
ἀρχή	→ ἀρχίζω
γείτονας	→ γειτονεύω
στεφάνι	→ στεφανώνω
ὄμορφος	→ ὁμορφαίνω

πίν. α'

Από τήν ἄκλιτη λέξη πα-
ράγεται τό ρῆμα

συχνά	→ συχνάζω
παράμερα	→ παραμερίζω
κοντά	→ κοντεύω
σιμά	→ σιμώνω

πίν. β'

- ④ Ρήματα παράγονται ἀπό ὄνόματα (πίν. α') καὶ ἀπό ἄκλιτα (πίν. β').
- ⑤ Ρήματα ἀπό ρήματα σπάνια παράγονται : φέγγω → φεγγίζω, μασῶ → μασουλῶ.

Ασκήσεις

* 1 α/ Στούς πίνακες α' καὶ β' διακρίνονται ἀπό τά χτυπητά γράμματα οἱ παραγωγικές καταλήξεις τῶν ρημάτων· μέ τή βοήθειά τους σχημάτισε κι ἐσύ ρήματα ἀπό τίς λέξεις :

θεμέλιο, ἀλώνι, καληνύχτα, ἀγκαλιά, φυτό, χαμηλά.

β/ Μέ καθένα ἀπό τά ρήματα πού σχημάτισες γράψε μιά πρόταση.

. Παρόδειγμα : φυτό — φυτεύω

Η Σοφία ἔχει φυτέψει στόν κῆπο της λογῆς λογῆς λουλούδια.

* 2 Σύμφωνα μέ τό πέτρα - πετροβολῶ
 θά ποῦμε → | → σπίθα →
 (πετροβολῶ = ρίχνω πέτρες) | → ἀκτίνα →
 | → μόσκος →

* 3 Σύμφωνα μέ τό φόρος - φοροιογῶ
 θά ποῦμε → | → κορφή →
 (φοροιογῶ = μαζεύω τούς φόρους) | → στάχυ →
 | → βλαστός →

* 4 Συμπλήρωσε τίς φράσεις μέ παράγωγα τῶν λέξεων τοῦ κύκλου :

- Σ' ἐκείνη τή μάχη οἱ σύμμαχοι ...
- Τόν ... νά μᾶς ἀκολουθήσει.
- Χτές ... ὄλόκληρο τό σπίτι μας.
- Τό δέντρο βαθιά στή γῆ.
- ... πρός τό βουνό ὄλόκληρη ή συντροφιά.
- ... νά σου μιλήσω δέ θέλω νά μᾶς ἀκούσουν ἄλλοι.
- Ἀνάψαμε φωτιά καί ...
- ... σ' ὅλον τόν κόσμο, μά δέ βρήκε γιατρειά.

ἀνάγκη
 ταξίδι, ζέστη
 θρίαμβος, ρίζα
 σιμά, ἀνήφορος
 πράσινος
 ἄσπρος

Β.- Παράγωγα ούσιαστικά

Ούσιαστικά παράγονται άπό ρήματα, άπό άλλα ούσιαστικά καί άπό έπιθετα.

α) Ούσιαστικά παράγωγα άπό ρήματα

Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α	
'Από τό ρῆμα παράγεται τό ούσιαστικό	↓
προμηθεύω	→ προμηθευτής
θερίζω	→ θεριστής
κουρεύω	→ κουρέας
έρχομαι	→ έρχομός
ἀπαντῶ	→ ἀπάντηση
δένω	→ δέσμο
κλαδεύω	→ κλάδεμα
στολίζω	→ στολίδι
βογκώ	→ βογκητό
κολυμπῶ	→ κολύμπι
'Από τό ρῆμα παράγεται τό ούσιαστικό	↓
γελῶ	→ γέλιο
κοστίζω	→ κόστος
φορολογῶ	→ φορολογία
μιλῶ	→ μιλιά
δουλεύω	→ δουλειά
φυτεύω	→ φυτεία
ώφελος	→ ώφελεια
ἀνεμίζω	→ ἀνεμιστήρας
κλαδεύω	→ κλαδευτήρι
πιέζω	→ πιεστήριο

Θ Πολλά ούσιαστικά παράγονται άπό ρήματα.

· Α σ κή σ εις ·

- * 1 Στά παραδείγματα τοῦ πίν. α' διακρίνονται άπό τά χτυπητά γράμματα οἱ παραγωγικές καταλήξεις τῶν ούσιαστικῶν, τά δόποια παράγονται άπό ρήματα· μέ τή βοήθεια αὐτῶν τῶν καταλήξεων σχημάτισε κι ἐσύ ούσιαστικά άπό τά ρήματα :
- πεταλώνω, χτίζω, σηκώνω, εἰσπράττω, τρίζω, κεντῶ, στρώνω, παραμιλῶ, ζυγίζω, βαθμολογῶ, λατρεύω, καλλιεργῶ, κινῶ, σκαλίζω.

- * 2 Πῶς λέμε ἐκεῖνον πού :
μαθαίνει, σπουδάζει, φοιτᾶ, συγγράφει, βάφει, συμβουλεύει ;
- * 3 Πῶς λέμε τόν τόπο ούσιαστικός :
ἐκπαιδεύει ή ἐκπαιδεύεται, γυμνάζει ή γυμνάζεται, ύφαίνει, σχεδιάζει, σιδερώνει, δικάζει, γράφει, κουρεύει;

β/ Ούσιαστικά παράγωγα ἀπό ούσιαστικά

Τά ούσιαστικά πού παράγονται ἀπό ἄλλα ούσιαστικά είναι :
Υποκοριστικά, μεγεθυντικά, τοπικά, περιεκτικά, ἑθνικά, ἐπαγγελματικά.

1. Υποκοριστικά

Π α ρ α δ ε í γ μ α τ α			
Από τό ούσιαστικό	παράγεται τό ούσιαστικό	Από τό ούσιαστικό	παράγεται τό ούσιαστικό
↓ γατί	↓ γατάκι	↓ ἀδερφή	↓ ἀδερφούλα
Γιωργος	Γιωργάκης	ἄγγελος	ἄγγελονδι
ἄνθρωπος	ἀνθρωπάκος	σακί	σακούλι
Ἐλένη	Ἐλενίτσα	βοσκός	βοσκόπουλο
ἀδερφός	ἀδερφούλης	θάλαμος	θαλαμίσκος

④ Τά ούσιαστικά τοῦ πίνακα παράγονται ἀπό ἄλλα ούσιαστικά καὶ καί φανερώνουν ὅτι κάτι είναι μικρό. Γι' αὐτό λέγονται ύποκοριστικά.

· Α σ κή σ ε i s ·

- * 1 α/ Σχημάτισε τά ύποκοριστικά τῶν ούσιαστικῶν : σκύλος, τραπέζι, μαθητής, Δημήτρης, παππούς, ἔλια, μητέ-

ρα, κρυφτό, ἄρχοντας, σατράπης. Μπορεῖς νά δεῖς και τίς παραγωγικές καταλήξεις τῶν ύποκοριστικῶν τοῦ πίνακα.

β/ Σχημάτισε μέ τό καθένα μιά φράση.

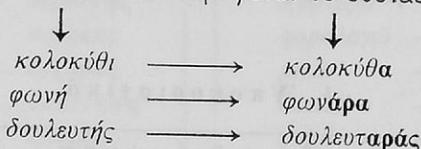
- Παράδειγμα: σκύλος — σκυλάκι

Χτές μᾶς ἔφεραν ἓνα συμπαθητικό σκυλάκι.

2. Μεγεθυντικά

Π α ρ α δ ε í γ μ α τ α

Από τό ούσιαστικό παράγεται τό ούσιαστικό

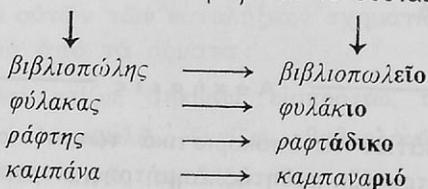
- Ο Τά παράγωγα ούσιαστικά τοῦ πίνακα φανερώνουν ὅτι κάτι εἶναι μεγάλο. Γι' αύτό λέγονται μεγεθυντικά.

· Α σ κή σ ε i s ·

- * Σχημάτισε, μέ τή βοήθεια τῶν παραγωγικῶν καταλήξεων, πού μπορεῖς νά δεῖς στόν πίνακα, τά μεγεθυντικά τῶν ούσιαστικῶν: βαρέλι, ποντίκι, Γιάννης, χορευτής, χέρι.

3. Τοπικά

Από τό ούσιαστικό παράγεται τό ούσιαστικό

- Ο Τά παραπάνω παράγωγα ούσιαστικά φανερώνουν τόπο, και γι' αύτό λέγονται τοπικά.

Α σκήσεις

* Σχημάτισε τοπικά άπό τά ούσιαστικά: δασάρχης, κρεοπώλης, τηλέγραφος, έστιάτορας, γαλατάς, στρατηγός.

4. Περιεκτικά

Από τό ούσιαστικό παράγεται τό ούσιαστικό

ὅρνιθα → ὥρνιθώνας
ἄμμος (ἀμμούδα) → ἀμμουδιά

- Τό ούσιαστικό ὥρνιθώνας φανερώνει ότι πολλές ὥρνιθες βρίσκονται στό ίδιο μέρος.
 - Τό ούσιαστικό ἀμμουδιά φανερώνει ότι πολύς ἄμμος βρίσκεται στό ίδιο μέρος.
- Ο Τά ούσιαστικά πού φανερώνουν ότι πολλά ὅμοια βρίσκονται στό ίδιο μέρος λέγονται περιεκτικά.

Α σκήσεις

- * 1 Πώς λέγεται ό τόπος πού περιέχει :
καλάμια, ἀμυγδαλιές, πορτοκαλιές, περιστέρια, πεῦκα.
- * 2 α/ Σχημάτισε περιεκτικά άπό τά ούσιαστικά :
ἀμπέλι, ἐλιά (ἐλαία), πλατάνι, στρατός, ἄχυρο.
β/ Σχημάτισε μέ τό καθένα άπό αύτά μία φράση :
• Παράδειγμα : ἀμπέλι — ἀμπελώνας :
Τά κλήματα τοῦ ἀμπελώνα μας εἶναι φορτωμένα καρπό.

5. Εθνικά

Παραδείγματα

Από τό ούσιαστικό	παράγεται τό ούσιαστικό	Από τό ούσιαστικό	παράγεται τό ούσιαστικό
↓	↓	↓	↓
Ανατολή	→ Ανατολίτης	Σύρος	→ Συριανός
Μοριάς	→ Μοραΐτης	Τρίκαλα	→ Τρικαλινός
Σπάρτη	→ Σπαρτιάτης	Θεσσαλονίκη	→ Θεσσαλονικιός
Ηπειρος	→ Ηπειρώτης	Κύπρος	→ Κύπριος
Βόλος	→ Βολιώτης	Αθήνα	→ Αθηναϊος
Αφρική	→ Αφρικανός	Κίνα	→ Κινέζος

- ④ Τά παράγωγα ούσιαστικά τοῦ πιν. φανερώνουν τόν ἄνθρωπο πού κατάγεται ἀπό κάποιο τόπο, καὶ γι' αὐτό λέγονται εθνικά.

Ασκήσεις

- * 1 Σχημάτισε ἔθνικά ἀπό τά ούσιαστικά : Πόλη, Ψαρά, Βυζάντιο, Μάνη, Σούλι, Ρούμελη, Αμερική, Κορινθος, Κέρκυρα, Θήβα, Μυτιλήνη. Μπορεῖς νά δεῖς καὶ τίς παραγωγικές καταλήξεις τῶν ἔθνικῶν τοῦ πίν.
- * 2 Τό θηλυκό τοῦ Πολίτης είναι Πολίτισσα· ποιά είναι τά θηλυκά τῶν : Μεσολογγίτης, Σπαρτιάτης, Μοραΐτης, Βολιώτης;
- * 3 Τό θηλυκό τοῦ Αθηναίος είναι Αθηναία· ποιά είναι τά θηλυκά τῶν : Υδραϊος, Εύρωπαϊος;
- * 4 Τό θηλυκό τοῦ Τρικαλινός είναι Τρικαλινή· ποιά είναι τά θηλυκά τῶν : Αλεξαντρινός, Πατρινός, Ζακυνθινός, Λαρισινός;
- * 5 Πῶς λέγεται ἐκεῖνος πού κατάγεται ἀπό : τή Μάλτα, τό Μιλάνο, τή Χαλκιδική, τή Μύκονο, τή

Ρόδο, τήν Καλαμάτα, Σέρρες, Χίο, Τρίπολη, Λευκάδα,
Σαντορίνη;

6. Ἐπαγγελματικά

Από τό ούσιαστικό παράγεται τό ούσιαστικό

γάλα

γαλατάς

περιβόλι

περιβολάρης

βιβλιοθήκη

βιβλιοθηκάριος

- ④ Τά παράγωγα ούσιαστικά τοῦ πίνακα φανερώνουν ἐπάγγελμα καὶ γίνεται ἐπαγγελματικά.

·Ασκήσεις

* Σχημάτισε ἐπαγγελματικά ἀπό τά ούσιαστικά:

πάπλωμα, βάρκα, βαρέλι, ψωμί, ἀποθήκη.

7. Διάφορα

Από τό ούσιαστικό παράγεται τό ούσιαστικό πού φανερώνει

παλικάρι

παλικαριά

ἰδιότητα

ἀμύγδαλο

ἀμυγδαλιά

δέντρο

πεπόνι

πεπονιά

φυτό

ἀνήφορος

ἀνηφοριά

τόπο

"Ομηρος

όμηριστής

τό μελετητή

ένος ἔργου

- ④ Τά παράγωγα ούσιαστικά τοῦ πίνακα ἔχουν διάφορες σημασίες, ὅπως βλέπεις στή στήλη γ. ἔτσι δέν εἶναι δυνατόν νά μποῦν σέ μιά ὁρισμένη διάδοση.

Στίς ἀσκήσεις πού ἀκολουθοῦν θά δεῖς καὶ ὄλλες τέτοιες περιπτώσεις.

- * 1 Άπο τό ούσιαστικό χριστιανός παράγεται τό ούσιαστικό χριστιανισμός πού φανερώνει τόν δπαδό τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ. Νά βρεις τά παράγωγα τῶν ούσιαστικῶν: μωαμεθανός, βραχμάνας, Ιουδαῖος καί νά πεις τί φανερώνουν.
- * 2 Ό φιλόλογος πού μελετᾶ τόν "Ομηρο λέγεται δημητριτής. Πῶς λέγεται ό φιλόλογος πού μελετᾶ τήν Έλληνική φιλολογία ή τή Λατινική φιλολογία ή τήν Εβραϊκή φιλολογία;
- * 3 Έκεῖνος πού ᔁχει ἔνα κτῆμα λέγεται κτηματίας. Πῶς λέγεται ἔκεῖνος πού ἀσκεῖ ἔνα ἐπάγγελμα ή ᔁχει ἔνα εἰσόδημα ή ᔁχει τραῦμα; Καί πῶς λέγεται ἔκεῖνος πού κάνει ἔνα ἔγκλημα ή ᔁχει πραξικόπημα ή ᔁχει κίνημα;

γ/ Ούσιαστικά παράγωγα ἀπό ἐπίθετα

Ἄπο τό	παράγεται	πού
ἐπίθετο	τό ούσιαστικό	φανερώνει
↓	↓	↓
ἔξυπνος	→ ἔξυπνάδα	→ τήν ἴδιότητα τοῦ ἔξυπνου
σάπιος	→ σαπίλα	→ τήν ἴδιότητα τοῦ σάπιου
ἀγράμματος	→ ἀγραμματοσύνη	→ τήν ἴδιότητα τοῦ ἀγράμματου
γενναῖος	→ γενναιότητα	→ τήν ἴδιότητα τοῦ γενναίου
ταχύς	→ ταχύτητα	→ τήν ἴδιότητα τοῦ γρήγορου

◎ Τά ούσιαστικά πού παράγονται ἀπό ἐπίθετα εἶναι ἀφηρημένα καί φανερώνουν **ἴδιότητα** σχετική μέ τό ἐπίθετο ἀπό τό ὅποιο παράγονται.

- * 1 Σχημάτισε ούσιαστικά ἀπό τά ἐπίθετα: καλός, μαῦρος,

ἄσπρος, νέος, βαρύς, ἄγιος, ἄγριος.

- * 2 Κατά τό φοβερός — φοβέρα σχημάτισε ούσιαστικά ἀπό τά ἐπίθετα: πικρός, γλυκός, ἀρμυρός, τρελός, ξερός, λοξός.

Γ. - Παράγωγα ἐπίθετα

α/ Ἐπίθετα παράγωγα ἀπό ρήματα

Π α ρ α δ ε í γ μ α τ α			
’Από τό ρῆμα	παράγεται τό ἐπίθετο	’Από τό ρῆμα	παράγεται τό ἐπίθετο
↓	↓	↓	↓
πειθαρχῶ	→ πειθαρχικός	γράφω	→ γραφτός
δροσίζω	→ δροσιστικός	ἀγαπῶ	→ ἀγαπητός
λάμπω	→ λαμπερός	καμαρώνω	→ καμαρωτός
κινῶ	→ κινητήριος	κατοικῶ	→ κατοικήσιμος

- ◎ Στόν πίνακα βλέπουμε ότι ἐπίθετα παράγονται ἀπό ρήματα.
Τά ἐπίθετα αύτά λέγονται ρηματικά ἐπίθετα.

· Α σ κ ḥ σ ε i s ·

- * 1 Νά σχηματίσεις ρηματικά ἐπίθετα ἀπό τά ρήματα : σηκώνω, κινῶ, μισῶ, ἐνοχλῶ, προβιβάζω, ἀνοίγω, σβήνω, στρώνω, ξεχωρίζω.
- * 2 Μερικά ρηματικά ἐπίθετα ἔχουν παραγωγική κατάληξη -τέος καί δείχνουν ἐκεῖνον πού πρέπει νά γίνει : διαιρῶ - διαιρετέος = ἐκεῖνος πού πρέπει νά διαιρεθεῖ. Νά σχηματίσεις τέτοια ἐπίθετα ἀπό τά ρήματα : ἀφαιρῶ, προσθέτω, πληρώνω, μειώνω, πολλαπλασιάζω καί νά πεῖς τί δείχνει τό καθένα.

β/ Ἐπίθετα παράγωγα ἀπό οὐσιαστικά

Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α

’Από τό οὐσιαστικό	παράγεται τό ἐπίθετο	’Από τό οὐσιαστικό	παράγεται τό ἐπίθετο
↓	↓	↓	↓
πεῖσμα	→ πεισματάρης	ηλιος	→ ηλιακός
σπαθί	→ σπαθάτος	γέρος	→ γέρικος
ἀσήμι	→ ἀσημένιος	ἄνοιξη	→ ἀνοιξιάτικος
ζύλο	→ ζύλινος	ἀγόρι	→ ἀγορίστικος
φλόγα	→ φλογερός	βουνό	→ βουνίσιος
στάχτη	→ σταχτής	οὐρανός	→ ουράνιος
μετάξι	→ μεταξωτός	ἄντρας	→ ἀντρεῖος
ἀμαρτία	→ ἀμαρτωλός	’Αριστοτέλης	→ ἀριστοτέλειος
σιωπή	→ σιωπηλός	μέση	→ μεσαῖος

④ Στόν πίνακα βλέπουμε ότι πολλά ἐπίθετα παράγονται ἀπό οὐσιαστικά.

— Α σ κ ή σ ε i s —

* Νά σχηματίσεις ἐπίθετα ἀπό τά οὐσιαστικά : ζήλια, σφρίγος, πρωταπριλιά, σελήνη, έθνος, κάμπος, Ζάππας, γυναίκα, Πυθαγόρας, ἄκρη, θάλασσα, βροχή, ἀγκάθι, κυπαρίσσι.

Μπορεῖς νά δεις καί τίς παραγωγικές καταλήξεις πού σημειώνονται μέ χτυπητά γράμματα στόν πίν.

γ/ Ἐπίθετα παράγωγα ἀπό ἐπίθετα

’Από τό ἐπίθετο παράγεται τό ἐπίθετο

↓	↓
πράσινος	→ πρασινωπός
παχύς	→ παχουλός
ἄσπρος	→ ἀσπριδερός
μικρός	→ μικρούλης
ψηλός	→ ψηλούτσικος

- Στόν πίνακα βλέπουμε ότι έπιθετα παράγονται άπό έπιθετα.
- Πολλά άπό τά έπιθετα πού παράγονται άπό έπιθετα είναι ύποκοριστικά.

Α σκηνή

- * Νά σχηματίσεις έπιθετα άπό τά έπιθετα :
- κόκκινος, φτωχός, βαθύς, μαυρος, καλός, κουτός, άγριος.

δ/ Έπιθετα παράγωγα άπό έπιρρήματα

Από τό έπιρρημα παράγεται τό έπιθετο

- Στόν πίνακα βλέπουμε ότι έπιθετα παράγονται άπό έπιρρήματα.

Α σκηνές

- * 1 Νά σχηματίσεις έπιθετα άπό τά έπιρρήματα :
- μακριά, άπόψε, χτές, φέτος, κοντά, άλλοτε.
- * 2 Από ποιά έπιρρήματα παράγονται τά έπιθετα :
- άντικρινός, πλατίνός, περσινός, τωρινός, παντοτινός:

Δ.- Παράγωγα έπιρρήματα

Από τή λέξη παράγεται τό έπιρρημα-

$\alpha/$	καλός	(έπιθετο)	\rightarrow	καλ	á
$\beta/$	άμεσος	(έπιθετο)	\rightarrow	άμεσ	ως
$\gamma/$	άλλος	(άντωνυμία)	\rightarrow	άλλ	οῦ
$\delta/$	έδω	(έπιρρημα)	\rightarrow	έδω	θε

- ④ Έπιτρρήματα παράγονται άπό έπιθετα (π. α,β), άπό άντωνυμίες (π. γ) και άπό άλλα έπιτρρήματα (π. δ).

Ασκήσεις

- * 1 Νά σχηματίσεις έπιτρρήματα άπό τις λέξεις : ώραιος, χαρούμενος, καλύτερος, εύχαριστος, αὐτός, βαθύς, υποφερτός.
- * 2 α/ Άπο ποιές λέξεις παράγονται τά έπιτρρήματα : τελευταῖα, εὐγενικά, βαριά, ἐκείθε, δόλοῦθε.
- β/ Μέ τήν καθεμιά σχημάτισε καί μία φράση.
- Παράδειγμα : Προσπάθησε άλλα τερμάτισε τελευταῖος.

21

ΣΥΝΘΕΣΗ

A.- Σύνθεση μέχωριστα μόρια

Τά όχώριστα μόρια είναι μονοσύλλαβες ή δισύλλαβες λέξεις που δέν τις λέμε καί δέν τις γράφουμε ποτέ μόνες τους· τις βρίσκουμε μόνο ώς πρῶτα συνθετικά στίς σύνθετες λέξεις.

Παραδείγματα			
Τό όχώριστο μόριο (α' συνθετικό)	μέ τή λέξη (β' συνθετικό)	σχηματίζουν τή σύνθετη λέξη	
↓	↓	↓	
α/ ἀ-	+	κακός	→ ἀ - κακος = ἄκακος
β/ ἀν-	+	ἄξιος	→ ἀν - ἄξιος = ἀνάξιος
γ/ ξε-	+	μακραίνω	→ ξε - μακραίνω = ξεμακραίνω
δ/ ξε-	+	γράφω	→ ξε - γράφω = ξεγράφω
ε/ ἀνα-	+	πηδῶ	→ ἀνα - πηδῶ = ἀναπηδῶ

- ① Στόν πίνακα βλέπουμε ότι :
1. Τά ἀχώριστα μόρια ἐνώνονται μέ λέξεις καί σχηματίζουν σύνθετες λέξεις.
 2. Τά ἀχώριστα μόρια χρησιμεύουν μόνο ώς πρῶτα συνθετικά.
Τά ἀχώριστα μόρια θά τά βρεῖς στό Ἐπίμετρο, πίν. 4.
- ② Τά πιό συνηθισμένα ἀχώριστα μόρια είναι τό στερητικό ἄ-, τό ξε- καί τό ἀνα-.
- Τό ἄ- (έμπρος ἀπό φωνῆν ἀν-) σημαίνει στέρηση (π. α,β).
 - Τό ξε- σημαίνει πολύ (π. γ) ή στέρηση (π. δ).
 - Τό ἀνα- σημαίνει συνήθως ἐπάνω (π. ε)

·Ασκήσεις ·

* 1 Ἀν ἀναλύσεις προσεκτικά τίς παρακάτω σύνθετες λέξεις, θά διαπιστώσεις ότι ή γλώσσα μας ἔχει καί ἄλλα ἀχώριστα μόρια :

ἀμφιθέατρο, ἀρχιεπίσκοπος, διακηρύττω, διχοτόμος, δυσεύρετος, εἰσοδος, ἐκφράζω, ἔξαγριώνω, ἐνήλικος, ἐπιβλέπω, ἔφιππος, εὐάερος, ἡμικύκλιο, διμόθρησκος, περικυκλώνω, σύνδεσμος, συγκρατῶ, συλλυποῦμαι, συμμαζεύω, σύρριζα, συστήνω, συνεπαίρων, τηλέφωνο, ὑποδιευθυντής, ὑπαξιωματικός, ὑφουπουργός.

Μπορεῖς νά δεῖς τόν πίνακα 4, στό Ἐπίμετρο

- * 2 Συμπλήρωσε τό κενό· ἔχεις τό ἀχώριστο μόριο καί μιά λέξη μέσα σέ παρένθεση :
- Αύτό τό παιδί ἦταν ἔνα ἄ- (κακός) ἀρνάκι.
 - Δέν ἔγραφε σωστά καμιά λέξη· Ἠταν ἄ- (δρθογραφία).
 - Δέν τό περιμέναμε τέτοιο καλό· μᾶς Ἠταν ἀν- (ἐλπίζω).
 - Ξε- (μακριά) ἀκουγόταν μιά ἀπαλή μουσική.
 - 'Ο παππούς ἀνα- (θυμοῦμαι) τά παλιά καί δάκρυσε πάλι.
- * 3 Νά ἀποδώσεις τίς ἀκόλουθες ἐκφράσεις μέ σύνθετες λέξεις· ἔχεις τό ἀχώριστο μόριο.

Πῶς λέγεται :

- αὐτός πού κινεῖται ἀδιάκοπα : ἀει-
 - ὁ πρῶτος ἐργάτης : ἀρχι-
 - ἡ πρώτη τοῦ μήνα : ἀρχι-
 - αὐτός πού πιστεύει δύσκολα : δυσ-
 - τό μέσο μέρος μιᾶς χώρας : ἐνδο-
 - αὐτός πού εἶναι πάνω στὸν ἵππο : ἐφ-
 - αὐτός πού ἔχει τὴν ἴδια θρησκεία : ὁμο-
 - ἡ συσκευή μέ τὴν ὅποια μιλοῦμε μακριά : τηλε-
 - λυποῦμαι μαζί μέ κάποιον ἄλλο : συλ-
 - πηγαίνω πρός τά πίσω : ὑπο-
- (Βλ. τὸν πίνακα 4 στό ἐπίμετρο).

B.- Σύνθεση λέξεων

Η σημασία τῶν συνθέτων

Από τή λέξη (α' συνθετικό)	καί ἀπό τή λέξη (β' συνθετικό)	γίνεται ἡ λέξη (τό σύνθετο)	πού σημαίνει
↓	↓	↓	↓
α / μαχαίρια + πιρούνια → μαχαιροπίρουνα	μαχαίρια καί πιρούνια		
β / ἀνοίγω + κλείνω → ἀνοιγοκλείνω	ἀνοίγω καί κλείνω		
γ / φτωχή + γειτονιά → φτωχογειτονιά	φτωχή γειτονιά		
δ / σκληρός + καρδιά → σκληρόκαρδος	ἐκεῖνον πού ἔχει σκλη-		
ε / καντήλα + ἀνάβω → καντηλανάφτης	ρή καρδιά		
		ἐκεῖνον πού ἀνάβει τά	
		καντήλια	

Οι σύνθετες λέξεις :

1. μπορεῖ νά σημαίνουν δ, τι καί τά δυό συνθετικά τους, ὅταν ἐνώνονται μέ τό σύνδεσμο καί (π. α, β)
2. μπορεῖ νά ἐκφράζουν μιά νέα σημασία πού συγγενεύει καί μέ τά δυό συνθετικά (π. γ - ε).

- * 1 Ποιές άπό τις λέξεις που άκολουθουν σημαίνουν ό,τι και τά συνθετικά τους καί ποιές έχουν μιά νέα σημασία; κοντόχοντρος, νοτιοανατολικός, πηγαινοέρχομαι, ζερβόδεξα, σιγοπερπατῶ, γλυκόφωνος, ἀγριολούλουδο, κτηνοτρόφος, χορτοφάγος, καλότυχος, ἀστραπόβροντα.
- * 2 Πώς λέγεται μέ μιά λέξη :
- αὐτός πού έχει ξανθά μαλλιά
 - αὐτός πού έχει σκληρή καρδιά
 - αὐτός πού δένει βιβλία
 - αὐτός πού έχει μαῦρα φρύδια
 - τό πουλί πού τρώει τίς μέλισσες
 - ἄνεμος καί βροχή μαζί
 - ή φωλιά τοῦ ἀετοῦ
 - τό πικρό ἀμύγδαλο
 - θυμοδυμαι ξανά
 - τό πουλί τῆς νύχτας

Γ. Η μορφή τῶν συνθέτων

Τό συνδετικό φωνήεν

α' συνθετικό	β συνθετικό	σύνθετο
↓	↓	↓
α / τρέμω	+	τρεμ <i>o</i> σβήνω
β / πόρτες	+	πορτ <i>o</i> παράθυρα
γ / πικρή	+	πικρ <i>o</i> δάφνη
δ / ἄγριος	+	ἄγριανθρωπος
ε / ὥλος	+	ὅλόρθος

- ④ Στόν πίνακα βλέπουμε ότι, γιά νά γίνει τό σύνθετο, ένωνονται τό θέμα τοῦ πρώτου συνθετικοῦ καί τό δεύτερο συνθετικό· ἀνάμεσά τους μπαίνει συνήθως τό φωνήεν **ο** πού ὀνομάζεται τότε συνδετικό φωνήεν (π. α-γ).

Θ Τό συνδετικό φωνῆεν **ο** κάποτε χάνεται (π. δ, ε).

Ασκήσεις

- * 1 Ποιά άπό τά σύνθετα ᔁχουν συνδετικό φωνῆεν καί ποιά δέν ᔁχουν;
 - πρωτότυπος, σημαιοφόρος, χειρόγραφο, ρυζόγαλο, πλατύφυλλο, κρυφακούω, σπιτονοικοκύρης.
- * 2 Νά σχηματίσεις μέσα σέ φράσεις πέντε σύνθετα· άπό αύτά τά τρία νά ᔁχουν τό συνδετικό φωνῆεν **ο**· τά άλλα δύο νά είναι χωρίς συνδετικό φωνῆεν.
 - Παράδειγμα : Τό νυχτοπούλι φώναξε τρεῖς ωρές.

Δ.- Τό πρώτο συνθετικό

Θ Τό πρώτο συνθετικό στίς σύνθετες λέξεις μπορεῖ νά είναι :

1α	"Ο νομα πού δέν παρουσιάζει άλλαγές στό θέμα του.	→	νύχτα στενός	νυχτοπούλι στενόμακρος
1β	"Ο νομα πού παρουσιάζει άλλαγές στό θέμα του	→	γῆ γῆ καλός	γεωγραφία γαιοκτήμονας καλλιτέχνης
2α	'Αριθμητικό πού παρουσιάζει άλλαγές	→	ένα δύο δύο	μονοπάτι δίδραχμο δισέγγονο
2β	'Αριθμητικό πού στή θέση τοῦ συνδετικοῦ φωνήεντος ο ᔁχει τό φωνῆεν α	→	πέντε ἔξι δόχτω	πεντάδραχμο ξεαδάχτυλος δχτάστιχο

3α	P ḥ μ α μέ τό ἐνεστωτικό του θέμα	→ [μισῶ μπαίνω]	μισάνθρωπος μπαίνοβγαίνω
3β	P ḥ μ α μέ τό ἀοριστικό του θέμα	→ [φεύγω χάνω]	ἔφυγα φυγόδικος ἔχασα χασομέρης
4α	Ἐ π í ρ ρ η μ α μέ τό συνδετικό φωνῆεν ο	→ [συχνά κρυφά]	συχνορωτῶ κρυφομιλῶ
4β	Ἐ π í ρ ρ η μ α χωρίς τό συνδετικό φωνῆεν ο. Τέτοια είναι τά ἐπιρρήματα σέ ω. Αύτά διατηροῦν τό ω. Ἐ- ξαιρεῖται τό χάμω.	→ [πάνω χάμω]	πανωφόρι χαμόκλαδο
5α	Π ρ ó θ ε σ η δλόκληρη	→ [κατά ἀντί]	κατασταλάζω ἀντιαεροπορικός
5β	Π ρ ó θ ε σ η πού ἔχει πάθει ἔκθλιψη	→ [ἀπό ἀντί]	ἀπάνεμος ἀντάξιος ἀνθυπολοχαγός

Α σκήσεις

- * 1 Ἀνάλυσε τά παρακάτω σύνθετα καί πές ἂν διατηρεῖται πάντα ἢ ὅχι τό υ τῶν ἐπιθέτων σέ -νς, ὅταν αὐτά γίνονται πρῶτα συνθετικά :
 - πολύγλωσσος, βαθύπλουτος, Μακρυάμμος, μακρολαίμης
- * 2 Νά σχηματίσεις σύνθετα μέ τά ἀκόλουθα ζεύγη :
 - γῆ - μετρῶ, πατέρας - παράδοση, χέρι - δύναμη, μεγάλος - βδομάδα

- * 3 Από ποιά ἀριθμητικά ἔγιναν τά πρῶτα συνθετικά στά παρακάτω σύνθετα :
 - Διγενής, δισύλλαβος, τριφύλλι, τετράδραχμο, δεκαοκτάχρονος
- * 4 α/ Νά ἀναλύσεις στά συνθετικά τους τά σύνθετα :
 - ἀνοιγοκλείνω, ἀλλαξοπιστῷ, φυγομαχῶ, φυγόπονος
- β/ Τί μέρος τοῦ λόγου είναι τό πρῶτο συνθετικό τους;
- * 5 Νά ἀναλύσεις στά συνθετικά τους τά σύνθετα :
 - πισωδρομῶ, κατωσάγονο, ἐξωκλήσι, χαμόδεντρο

E.- Τό δεύτερο συνθετικό

- Θ Τό δεύτερο συνθετικό στίς σύνθετες λέξεις μπορεῖ νά είναι :
- 1 Οὐσιαστικό, → ούσιαστικό : μάστορας → πρωτομάστορας
όπότε τό σύνθετο γίνεται → ἐπίθετο : καρπός → ἄκαρπος
γίνεται → ἐπίρρημα : κεφάλι → κατακέφαλα
 - 2 Ἐπίθετο,
όπότε τό σύνθετο γίνεται ἐπίθετο : ἄξιος → ἀνάξιος
γίνεται → γαλανός → καταγάλανος
 - 3 Ρῆμα,
όπότε τό σύνθετο γίνεται → Ρῆμα : στέκομαι → ἀντιστέκομαι
Ούσιαστικό : παῖζω → ὀργανοπαιίχτης
γίνεται → Ἐπίθετο : ἀκούω → ὑπάκοονος
 - 4 Μετοχή : γηρισμένος → κοσμογυρισμένος, φοβούμενος → θεοφρούμενος
 - 5 Ἐπίρρημα : πέρσι → πρόπερσι, γύρω → περίγυρα

Ασκήσεις

- * 1 α/ Νά ὀναγνωρίσεις τά παρακάτω σύνθετα καί νά τά ἀναλύσεις στά συνθετικά τους : ἐξώπορτα, περιγιάλι, στενόκαρδος, ἀπόμερος, χεροπόδαρα.

β/ Τί μέρος τοῦ λόγου εἶναι τὸ δεύτερο συνθετικό;

* 2 Νά σχηματίσεις σύνθετα μέ τά ἀκόλουθα ζεύγη :

- ἀ - δεξιός, γλυκός - πικρός, πολύς - ὅροφος, ἐπί - ὄνομα, στρατός - ἄρχω.

Βοηθητικό στοιχεῖο :

Οἱ παρακάτω λέξεις, ὅταν γίνονται δεύτερα συνθετικά, ἀλλάζουν τό ο σέ ω.

• ὀδύνη	→	ἀνώδυνος	• ὄνομα	→	συνώνυμος
• ὅλεθρος	→	πανωλεθρία	• ὁροφή	→	μονώροφος
• ὄμαλός	→	ἀνωμαλία	• ὁρυχῆο	→	χρυσωρυχεῖο

ΣΤ.— Τονισμός τῶν συνθέτων

α' συνθετικό	β' συνθετικό	σύνθετο
α / ἄρχοντας	+	χωριάτης → ἄρχοντοχωριάτης
β / κρυφά	+	μιλῶ
γ / παρά	+	κλαδί → παρακλάδι
δ / ἄγρια	+	πάπια → ἄγριόπαπια

Τά σύνθετα ή διατηροῦν τόν τόν στή συλλαβή στήν όποια τονίζεται τό β' συνθετικό (π. α,β) ή τόν μετακινοῦν (π. γ,δ).

Παρασύνθετα

- ④ Τίς λέξεις πού παράγονται ἀπό σύνθετα τίς δύνομάζουμε παρασύνθετα ή παρασύνθετες λέξεις.

→

καλωσορίζω	καλωσόρισμα
χασομέρης	χασομερῶ
σιδηρόδρομος	σιδηροδρομικός

- Παρασύνθετα γίνονται καί ἀπό λέξεις πού συνήθως λέγονται μαζί.
Στερεά	Ελλάδα	Στερεοελλαδίτης
Ἐρυθρός	Σταυρός	Ἐρυθροσταυρίτης

- * 1 Ποιά άπό τά σύνθετα πού άκολουθοῦν διατηροῦν τόν τόν στή συλλαβή στήν όποία τονίζεται τό δεύτερο συνθετικό καί ποιά τόν μετακινοῦν;
 - ἐπικίνδυνος, μεταφυσικός, σεισμογράφος, ματόκλαδο, ἀφύσικος, πρωτοβρόχι, κορφοβούνι, μεσότοιχος, ἀλληλοθαυμασμός.

- * 2 Πῶς λέμε:
 - αὐτόν πού σβήνει τή φωτιά
 - αὐτόν πού ρίχνει τό δίσκο
 - αὐτόν πού γνωρίζει τά πάντα
 - τή συσκευή πού προφυλάγει ἀπό τόν κεραυνό
 - κατεβαίνω μέ τό ἀεροπλάνο στή γῆ

II. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

22

Κυριολεξία καί μεταφορά

1. Ἡ ἀλεπού τίναξε πέρα δῶθε τή θυσανωτή οὐρά της καί χάθηκε στό δάσος.
 2. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός εἶναι ἀλεπού (=πονηρός).
- Τήν πρώτη φορά (π. 1) ἡ λέξη ἀλεπού χρησιμοποιήθηκε μέ τήν ἀρχική (τήν πραγματική) της σημασία αύτό λέγεται **κυριολεξία**.
Τή δεύτερη φορά (π. 2) ἡ λέξη ἀλεπού χρησιμοποιήθηκε, γιά νά φανερώσει ἔναν ἄνθρωπο πονηρό. Δηλαδή τή δεύτερη φορά ἡ ἀρχική σημασία τής λέξης ἀλεπού μεταφέρθηκε, ἄλλαξε καί φανέρωσε ἔνα πρόσωπο πού ἔχει κάποια όμοιότητα –τήν πονηριά – μέ τήν ἀλεπού· αύτό λέγεται **μεταφορά**.

* Άλλες μεταφορές :

Σκληρή πέτρα — Σκληρή καρδιά

Μασᾶ τήν τροφή του — Μασᾶ τά λόγια του

·Ασκήσεις ·

* Σέ ποιά ἀπό τά παραδείγματα πού ἀκολουθοῦν ἔχουμε κυριολεξία καί σέ ποιά μεταφορά;

α / Φυτρώνει ἐκεῖ πού δέν τόν σπέρνουν.

β / Ἀστραψε ἀπ' ἄγρια χαρά τό μέτωπο τοῦ κλέφτη.
(Βαλαωρίτης)

γ / Ἐκεῖνο τό φθινόπωρο δέν τά σπείραμε τά χωράφια μας.

δ / Καί τοῦ γελοῦσαν τά βουνά, τά πέλαγα κι οἱ κάμποι.
(Σολωμός)

ε / Τά λόγια του ἥταν πικρά καί μᾶς φαρμάκωσαν.

στ / Ἡταν ἔνας χαρούμενος ἄνθρωπος· ὅλο γελοῦσε.

·Ομώνυμα

α / Τό κλίμα τῆς Ἑλλάδας εἶναι γλυκό.

β / Τό κλῆμα τῆς αὐλῆς μας εἶναι φορτωμένο σταφύλια.

·Ομώνυμα λέγονται οι λέξεις πού ἔχουν τήν ἴδια προφορά ἀλλά διαφορετική σημασία :

κλίμα (π. α) — κλῆμα (π. β)

σήκω — σύκο

λύρα — λίρα

πῆρα — πείρα

κλείνω — κλίνω

(δ) τοῖχος — (τό) τεῖχος

·Ασκηση

* Μέ τά παραπάνω δύμώνυμα νά σχηματίσεις φράσεις.

- Παράδειγμα :

Πήρα τό δρόμο που ἔβγαζε στήν κορυφή του λόφου.

Ήταν μεγάλος στά χρόνια· εἶχε πιά πείρα ἀπό τή ζωή.

Παρώνυμα

α / **Υπογράμμισα** πέντε δισύλλαβες λέξεις του βιβλίου μου.

β / **Ο Διευθυντής του Σχολείου μας** ύπογραψε τά ένδεικτικά.

Οι λέξεις **ύπογράμμισα** και **ύπογραψε** μοιάζουν μεταξύ τους στήν προφορά, ἀλλά διαφέρουν στή σημασία. Οι λέξεις αύτές δύναμαι ζονται **παρώνυμα**.

Άλλα παρώνυμα :

ἀθέρας — αἰθέρας ἀμυγδαλιά — ἀμυγδαλή

Α σ κ η σ η

* Νά σχηματίσεις φράσεις μέ τά ἀκόλουθα παρώνυμα :

- κοινωνικός - κοινοτικός μετάλλιο - μεταλλεῖο
- κάμαρα - καμάρα γέρνω - γερνῶ
- νόμος - νομός θόλος - θολός
- γέρος - γερός σφάγιο - σφαγεῖο
- Παράδειγμα :

Ήταν ἔνας γερός και τίμιος ἄντρας.

Εἶχε φτάσει τά δύδοντα του· ήταν πιά γέρος.

Συνώνυμα

α / **Η δουλειά μου** μέ ἀναγκάζει νά γυρίζω ὀλόκληρη τήν **Ελλάδα**. **Η κατοικία** μου ὅμως βρίσκεται στήν **Αθήνα**· ἐκεῖ είναι ἡ οἰκογένειά μου.

β / **Κατοικεῖ στή Θεσσαλονίκη**· ἐκεῖ βρίσκεται τό σπίτι του· ἡ θερινή **διαμονή** του ὅμως είναι στή **Μύκονο**, ὅπου περνᾶ τήν **ἄδειά του**.

γ / **Η νομαρχία τῆς Αττικῆς** ἔχει τήν **ἔδρα** της στήν **Αθήνα**.

Οι λέξεις κατοικία, διαμονή, ἔδρα ἔχουν τήν ίδια περίπου σημασία μεταξύ τους καί λέγονται **συνώνυμες λέξεις ή συνώνυμα**.

Οι συνώνυμες λέξεις φανερώνουν τό τιδίο νόημα ἀλλά μέ κάποιες διαφορές μεταξύ τους. "Ετσι :

- 'Η λέξη κατοικία (π. α) σημαίνει τόν τόπο ὅπου μένει κανείς μόνιμα.
- 'Η λέξη διαμονή (π. β) σημαίνει τόν τόπο ὅπου μένει κανείς προσωρινά.
- 'Η ἔδρα (π. γ) σημαίνει τόν τόπο ὅπου μένει (έδρεύει) μιά δημόσια ἀρχή, μιά Έταιρεία, ἐνας ύπαλληλος κτλ.

Γι' αύτό ἀπό τίς συνώνυμες λέξεις, ὅταν μιλοῦμε ή ὅταν γράφουμε, πρέπει νά βρίσκουμε κάθε φορά ἐκείνη πού ταιριάζει στή φράση μας.

• Α σκήσεις

* 1 Ποιά είναι τά συνώνυμα τῶν λέξεων :

- ἐργασία, θόρυβος, συνομιλία, χρήματα, ἀπλώνω.

* 2 Νά δείξεις μέ μικρές φράσεις τή χρήση καθεμιᾶς ἀπό τίς ἀκόλουθες συνώνυμες λέξεις :

- Όμαδα, δμιλος, μελίσση, ἐταιρεία, σύλλογος
- "Εδρα, θρανίο, κάθισμα, θρόνος, ἐδώλιο
- ἐπαινῶ, ἐγκρίνω, ἐγκωμιάζω, ἐπιδοκιμάζω

* 3 Νά βάλεις τό συνώνυμο πού ταιριάζει :

a / πλησιάζω	'Η νύχτα πέρασε... νά ξημερώσει.
κοντεύω	...στό παράθυρο νά δεῖ πιό καλά.
προσεγγίζω	Τό πλοιο ... στήν ἀποβάθρα
σιμώνω	..., σέ παρακαλῶ· θέλω νά σου μιλήσω.
β / ραντίζω	• ...τά δέντρα τοῦ περιβολιοῦ μέ θειάφι.
ποτίζω	• 'Η 'Ελένη... τό βασιλικό της κάθε μέρα.
καταβρέχω	• Τό καλοκαίρι ... τούς δρόμους τῆς γειτονιᾶς μας γιά νά μή σηκώνεται σκόνη.

Ταυτόσημα

Ταυτόσημες λέξεις ή ταυτόσημα λέγονται οι λέξεις που έχουν
άκριβως τήν ίδια σημασία.

• ἀχλάδι	ἀπίδι	• πετεινός	κόκορας
• στέγη	σκεπή	• ὅρνιθα	κότα

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΤΥΠΟΙ

ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΓΕΝΙΚΑ

‘Η ἀσέβεια τῆς Νιόβης

Μέ σταθερό βῆμα ἡ Νιόβη πῆγε ἵσια στό βωμό. Ἀνέβηκε μερικά σκαλιά καί γύρισε πρός τίς γυναικες πού τήν κοίταζαν μέ απορία.

—«Ἀρχόντισσες Θηβαῖες!», εἶπε καί ἡ φωνή της δυνατή καί γεμάτη ἀντήχησε ὡς μέσα στό ναό. «Τί προσφέρνετε τά μύρα σέ τοῦτο τό βωμό; Ποιά εἶναι ἡ Λητώ νά τῆς σκορπάτε τέτοιες τιμές; Θνητή δέν ἤταν σάν ἐσᾶς, ὅταν κυνηγημένη ἀπό τήν ἔχθρα τῆς Ἡρας τριγυροῦσε στή γῆ; Ἐγώ εἶμαι ἀπό θεοῦ γενιά! Ὁ Τάνταλος εἰχε πατέρα τό Δία καί τόν ἄντρα μου τόν γέννησε ἡ Ἀντιόπη.

«Ἄν εἶναι μεγάλη ἡ Λητώ, τί εἶμαι ἐγώ; Δυό παιδιά ἔχει ἐκείνη κι ἐγώ δεκατέσσερα, ὅμοια μέ τόν Ἀπόλλωνα στή δύναμη, μέ τήν Ἀρτέμιδα τήν κυνηγήτρα τῶν ἄγριων θηρίων στή χάρη».

Φόβος ἐπιασε τίς γυναικες! Ποπό! φώναξαν καί τρέμοντας σκορπίστηκαν ἀπό τό ναό.

Π. Δέλτα, Μίθοι καί θρύλοι.

A.— Πόσα καί ποιά είναι τά μέρη τοῦ λόγου

1 . 'Η λέξη πατέρα φανερώνει πρόσωπα • 'Η λέξη θηρίων φανερώνει ζῶο • 'Η λέξη σκαλιά φανερώνει πράγμα. Οἱ λέξεις αὐτές πού φανέρύνουν πρόσωπα, ζῶα, πράγματα λέγονται ούσιαστικά.	→ • 'Ο Τάνταλος εἶχε πατέρα τὸ Δία → • Δεκατέσσερα παιδιά ὅμοια μὲ τὴν Ἀρτέμιδα τήν κυνηγήτρα τῶν ἄγριων θηρίων
2 . 'Η λέξη μεγάλη δείχνει τί λογῆς είναι ἡ Λητώ. Οἱ λέξεις πού δείχνουν τί λογῆς είναι τά ούσιαστικά λέγονται ἐπίθετα.	→ • "Αν είναι μεγάλη ἡ Λητώ,
3 . Οἱ λέξεις ὁ, ἡ, τά μπαίνουν μπροστά ἀπό τά ούσιαστικά ἢ τὰ ἐπίθετα καί λέγονται ἄρθρα.	→ • 'Ο Τάνταλος, ἡ Λητώ → • τά μύρα
4 . Οἱ λέξεις ἐγώ, ἐκείνη μπαίνουν ἀντί γιά τά όνόματα Νιόβη, Λητώ καί γι' αὐτό λέγονται ἀντωνυμίες.	→ • "Αν είναι μεγάλη ἡ Λητώ, τί είμαι ἐγώ; Δυό παιδιά ἔχει ἐκείνη κι ἐγώ δεκατέσσερα.
5 . Οἱ λέξεις πῆγε, ἀνέβηκε φανερώνουν τί ἔκανε ἔνα πρόσωπο, ἡ Νιόβη, καί λέγονται ρήματα.	<p>→ • 'Η Νιόβη πῆγε ἵσια στό βωμό.
'Ανέβηκε μερικά σκαλιά.</p>
6 . 'Η λέξη κυνηγημένη φανερώνει σέ ποιά κατάσταση βρίσκεται ἡ Λητώ καί λέγεται μετοχή.	→ • κυνηγημένη ἀπό τὴν ἔχθρα τῆς Ἡρας τριγυρνοῦσε στή γῆ.

- 7 . Οί λέξεις **ἴσια**, μέσα πηγαίνουν στά ρήματα **πῆγε**, **ἀντίχησε**, φανερώνουν τρόπο, τόπο και λέγονται **ἐπιρρήματα**. → • *H Νιόβη πῆγε ίσια στό βωμό.*
 • *H φωνή της ἀντίχησε ὡς μέσα.*
- 8 . Οί λέξεις **μέ**, **σέ** μπαίνουν μπροστά από όνόματα ή **ἀντωνυμίες** και λέγονται **προθέσεις**. → • *ὅμοια μέ τόν Ἀπόλλωνα*
 → • *σέ τοῦτο τό βωμό*
- 9 . Οί λέξεις **καί**, **ὅταν** συνδέουν **ἄλλες λέξεις** ή προτάσεις και **γι'** αύτό λέγονται **σύνδεσμοι**. → • *φώναξαν καί σκόρπισαν*
 → • *Θητή δέν ἦταν σάν κι ἐσᾶς, ὅταν κυνηγημένη...*
- 10 . 'Η λέξη **ποπό!** φανερώνει **ἔδῶ φόβο** και λέγεται **ἐπιφόνημα**. → • *ποπό! φώναξαν...*

Βλέπουμε δηλαδή ότι ύπαρχουν στό κείμενο δέκα είδη λέξεων, πιού λέγονται **μέρη τοῦ λόγου**. Σ' αυτά άνήκουν όλες οι λέξεις τής γλώσσας μας.

● Τά μέρη τοῦ λόγου είναι : * Τό ούσιαστικό και τό ἐπίθετο λέγονται και ὄνόματα.	<table border="0"> <tr> <td><i>ἄρθρο</i></td> <td><i>οὐσιαστικό</i></td> </tr> <tr> <td><i>ἐπίθετο</i></td> <td><i>ἀντωνυμία</i></td> </tr> <tr> <td><i>ρῆμα</i></td> <td><i>μετοχή</i></td> </tr> <tr> <td><i>ἐπίρρημα</i></td> <td><i>πρόθεση</i></td> </tr> <tr> <td><i>σύνδεσμος</i></td> <td><i>ἐπιφόνημα</i></td> </tr> </table>	<i>ἄρθρο</i>	<i>οὐσιαστικό</i>	<i>ἐπίθετο</i>	<i>ἀντωνυμία</i>	<i>ρῆμα</i>	<i>μετοχή</i>	<i>ἐπίρρημα</i>	<i>πρόθεση</i>	<i>σύνδεσμος</i>	<i>ἐπιφόνημα</i>
<i>ἄρθρο</i>	<i>οὐσιαστικό</i>										
<i>ἐπίθετο</i>	<i>ἀντωνυμία</i>										
<i>ρῆμα</i>	<i>μετοχή</i>										
<i>ἐπίρρημα</i>	<i>πρόθεση</i>										
<i>σύνδεσμος</i>	<i>ἐπιφόνημα</i>										

B.- Κλιτά και ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου

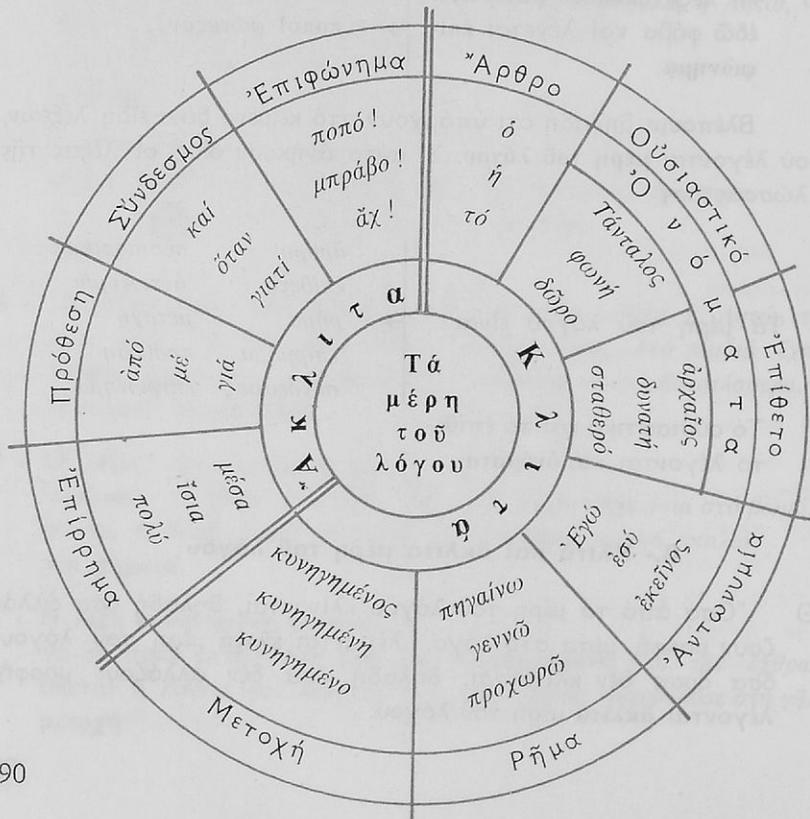
- ⊕ "Οσα από τά μέρη τοῦ λόγου κλίνονται, δηλαδή όσα άλλάζουν μορφή μέσα στό λόγο, λέγονται **κλιτά** μέρη τοῦ λόγου. όσα όμως δέν κλίνονται, δηλαδή όσα δέν άλλάζουν μορφή, λέγονται **ἄκλιτα** μέρη τοῦ λόγου.

- Τά κλιτά μέρη τοῦ λόγου είναι τά ἀκόλουθα :

ἀρθρο	→ ή (φωνή), τῆς ("Ηρας")
ούσιαστικό	→ (τό) δῶρο, (τοῦ) δώρου
ἐπίθετο	→ (ή) δυνατή, (τῆς) δυνατῆς
ἀντωνυμία	→ ἐγώ, ἐμένα
ρῆμα	→ πηγαίνετε, πῆγε
μετοχή	→ κυνηγημένη, κυνηγημένος

- Τά ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου είναι τά ἀκόλουθα :

ἐπίρρημα	→ μέσα (στό ναό), μέσα (στούς ναούς)
πρόθεση	→ μέ (σταθερό βῆμα), μέ (σταθερά βήματα)
σύνδεσμος	→ (δυνατή) καί (γεμάτη), (δυνατές) καί (γεμάτες)
ἐπιφώνημα	→ ποπό! (συμφορά), ποπό! (συμφορές)

- * 1 Νά βρεις στό κείμενο λέξεις πού άλλάζουν (είναι κλιτές) καί άλλες πού δέν άλλάζουν (είναι ἄκλιτες).
- * 2 Νά γράψεις τίς παρακάτω φράσεις στόν πληθυντικό καί νά σημειώσεις ποιές λέξεις άλλάζουν (κλιτές) καί ποιές δέν άλλάζουν (ἄκλιτες) :
 - Γιά πολλή ώρα ή μέλισσα ἔμεινε πάνω σ' ἐκεῖνο τό λουλούδι λές καί κουβέντιαζε μαζί του.
 - Καθόταν ὀλομόναχη καί κοίταζε πέρα μακριά μήπως φανεῖ τό παιδί της.

Γ.— Τύποι, κατάληξη, θέμα, χαρακτήρας

- Κοιτάζω ψηλά καί τί νά δῶ... ὁ οὐρανός ἔτοιμος νά ζεσπάσει.
- Κοιτάζεις κάθε βράδυ τ' ἀστέρια τοῦ οὐρανοῦ.
- Κοιτάζει ώρα πολλή τόν οὐρανό.
- Κοιτάζαμε μέ περιέργεια τόν παράξενο ἐπισκέπτη.
- Ἡ δόξα του ἔφτασε ως τούς οὐρανούς.

Θ
Τύποι

Τό ρῆμα **κοιτάζω** (κλιτή λέξη) παρουσιάζεται στά παραπάνω παραδείγματα μέ τίς μορφές :

→ **κοιτάζω**
κοιτάζεις
κοιτάζει
κοιτάζαμε

Οι μορφές αύτές λέγονται **τύποι** τοῦ ρήματος **κοιτάζω**.

Τό ὄνομα **οὐρανός** (κλιτή λέξη) παρουσιάζεται στά παραπάνω παραδείγματα μέ τίς μορφές :

→ **ὁ οὐρανός**
τοῦ οὐρανοῦ
τόν οὐρανό
τούς οὐρανούς

Οι μορφές αύτές λέγονται **τύποι** τοῦ ὄνόματος **οὐρανός**.

Οί μορφές που μπορεῖ να πάρει μιά κλιτή λέξη μέσα στό λόγο λέγονται **τύποι** αύτης της λέξης.

<i>κοιτάζ-</i>	<i>ούραν-</i>	-ω	-ος
		-εις	-οῦ
		-ει	-ό
		-αμε	-ούς

◎
κατάληξη

Τό τελευταίο μέρος μιᾶς κλιτής λέξης, αύτό που άλλάζει, λέγεται **κατάληξη**.

Τοῦ ρήματος *κοιτάζω* καταλήξεις είναι : -ω, -εις, -ει κτλ.

Τοῦ όνόματος *οὐρανός* καταλήξεις είναι : -ος, -ου, -ο κτλ.

◎
θέμα

Τό πρώτο μέρος μιᾶς κλιτής λέξης, αύτό που είναι στήν άρχή καί δέν άλλάζει, λέγεται **θέμα**.

Τοῦ ρήματος *κοιτάζω* τό θέμα είναι : **κοιτάζ-**
Τοῦ όνόματος *οὐρανός* τό θέμα είναι : **οὐραν-**

◎
χαρακτήρας

‘Ο τελευταίος φθόγγος τοῦ θέματος λέγεται **χαρακτήρας**.

Στίς λέξεις *κοιτάζω*, *οὐρανός*, *ίδρυω* χαρακτήρες είναι τό ζ, τό ν, τό υ.

Α σκήσεις

- * 1 Τί λέμε **θέμα**, **κατάληξη** και **χαρακτήρα** μιᾶς κλιτής λέξης;
- * 2 Νά βρεις τό θέμα, τήν κατάληξη και τό χαρακτήρα τῶν λέξεων :
 - γέρος, ἄσπρος, ἐκεῖνος, μένω.

Δ.- Πτώσεις. Γένος, ἀριθμός καί κλίση

Ⓐ Πτώσεις

- Ο ἥλιος φλόγιζε τή γῆ.
- Οἱ ἀκτίνες τοῦ ἥλιου φλόγιζαν τή γῆ.
- Κοιτάζαμε τόν ἥλιο πού βασίλευε.
- Ξαφνικά ἔφυγαν τά σκοτάδια καί χίλιοι ἥλιοι φύτισαν τή γῆ.

- Ⓑ Η κλιτή λέξη ἥλιος παρουσιάζει διάφορους τύπους:
Οἱ τύποι αὐτοί λέγονται **πτώσεις**.

ο ἥλιος
τοῦ ἥλιου
τόν ἥλιο
οἱ ἥλιοι

Πτώσεις ἔχουν:

1. τό ἄρθρο → ο (ἥλιος), τοῦ (ἥλιου) κτλ.
2. τό οὐσιαστικό → (ο) ἥλιος, (τοῦ) ἥλιου κτλ.
3. τό ἐπίθετο → (ο) καθαρός, (τοῦ) καθαροῦ κτλ.
4. ή ἀντωνυμία → ἐκεῖνος, ἐκείνου
5. ή μετοχή → (ο) ἀγαπημένος, (τοῦ) ἀγαπημένου

καί γι' αὐτό λέγονται **πτωτικά**. Τά κλιτά δηλαδή μέρη τοῦ λόγου, ἔκτος ἀπό τό ρῆμα, είναι **πτωτικά**.

- Οἱ πτώσεις εἰναι τέσσερις: → [ή ὀνομαστική
ή γενική
ή αἰτιατική
ή κλητική]

▲ Μέ τήν ὀνομαστική ἀπαντοῦμε στήν ἐρώτηση **ποιός; τί;**

Ποιός ἥρθε; — Ο πατέρας.
Τί ἔφτασε; — Τό τρένο.

▲ Μέ τή γενική ἀπαντοῦμε στήν ἐρώτηση **τίνος;**

Τίνος εἶναι τό καπέλο;
— Τοῦ πατέρα.

▲ Μέ τήν αἰτιατική ἀπαντοῦμε στήν ἐρώτηση ποιόν; τί; ▲ Μέ τήν κλητική καλοῦμε κάποιον.	<p><i>Ποιόν εἰδες;</i> — <i>Τόν πατέρα.</i>
 <i>Tί εἰδες;</i> — <i>Εἶδα τό τρένο.</i></p> |
|---|---|

Τά πτωτικά ᔹχουν γένος, ἀριθμό καὶ κλίση.

③ **Γένος**

Τά γένη τῶν πτωτικῶν εἶναι τρία :

1. Τό ἀρσενικό → α. *Ο Ὄμηρος, ἐκεῖνος ὁ γοητευτικός καὶ ἀγαπημένος ποιητής.*
 2. Τό θηλυκό → β. *Η Σαπφώ, ἐκείνη ἡ γοητευτική καὶ ἀγαπημένη ποιήτρια.*
 3. Τό οὐδέτερο → γ. *Τό Πήλιο, ἐκεῖνο τό γοητευτικό καὶ ἀγαπημένο βουνό.*
- *Ἄρσενικοῦ γένους* εἶναι τά πτωτικά πού μποροῦν νά πάρουν τό ἄρθρο ὁ (παρ. α)
 - *Θηλυκοῦ γένους* εἶναι τά πτωτικά πού μποροῦν νά πάρουν τό ἄρθρο ή (παρ. β)
 - *Οὐδέτερου γένους* εἶναι τά πτωτικά πού μποροῦν νά πάρουν τό ἄρθρο τό (παρ. γ).

④ **Άριθμός**

Από τούς τύπους τῶν πτωτικῶν :

1. ἐκεῖνοι πού φανερώνουν τό ἐνα λέγονται **ἐνικοῦ ἀριθμοῦ.** → α. *Ἐκεῖνος ὁ μεγάλος καὶ ἐμπνευσμένος καλλιτέχνης.*
 2. ἐκεῖνοι πού φανερώνουν τά πολλά λέγονται **πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ.** → β. *Ἐκεῖνοι οἱ μεγάλοι καὶ ἐμπνευσμένοι καλλιτέχνες.*
- Τά πτωτικά λοιπόν ᔹχουν δυό ἀριθμούς : τόν **ἐνικό** καὶ τόν **πληθυντικό.** *Όλα τά πτωτικά ᔹχουν ξεχωριστούς τύπους γιά τόν ἐνικό ἀριθμό (π. α) καὶ ξεχωριστούς γιά τόν πληθυντικό (π. β).*

◎ **Κλίση**

Τά πτωτικά, άνάλογα μέ τόν τρόπο πού σχηματίζουν τίς πτώσεις τους, τά χωρίζουμε σέ κατηγορίες, οί δποιες λέγονται **κλίσεις**.

Στά ούσιαστικά ἔχουμε :

1. τήν κλίση τῶν ἀρσενικῶν	→	οὐρανός τοῦ οὐρανοῦ	δρόμος τοῦ δρόμου κτλ.
2. τήν κλίση τῶν θηλυκῶν	→	φωνή τῆς φωνῆς	αὐγή τῆς αὐγῆς κτλ.
3. τήν κλίση τῶν οὐδετέρων	→	τραγούδι τοῦ τραγουδιοῦ	παιδί τοῦ παιδιοῦ κτλ.

Ασκήσεις

* 1 Νά γράψεις στόν πληθυντικό τίς παροιμίες :

- Τροχός πού γυρίζει σκουριά δέν πιάνει.
- Ξέρει ή πάπια ποῦ εἰν' ή λίμνη.
- Άκαλεστος στό γάμο τί γυρεύεις;
- Τόν ἔμαθα νά κολυμπᾶ, γυρεύει νά μέ πνίξει.

* 2 α / Ἀπό ποῦ ξεχωρίζουμε τό γένος τῶν ὄνομάτων;

β / Τί γένους είναι :

- ο κάμπος, ή μέλισσα, τό πουλί, τό ποτάμι, ή τρικυμία, δ Ειρηνικός Όκεανός.

I. ΤΑ ΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

24

ΤΟ ΑΡΘΡΟ

‘Ο λύκος καὶ ἡ γριά

Ἐνας λύκος πεινασμένος τριγύριζε γυρεύοντας τροφή. Φτάνοντας σ' ἔνα μέρος ἄκουσε ἔνα παιδάκι νά κλαίει καὶ μιά γριά νά τοῦ λέει : «πάψε νά κλαίς εἰδάλλως θά σέ δώσω στό λύκο, καὶ τώρα μάλιστα». Ὁ λύκος νομίζοντας πώς ἡ γριά τό λέει στ' ἀλήθεια, στεκόταν καὶ περίμενε πολλή ώρα. Κατά τό βράδυ, ἀκούει πάλι τή γριά νά γλυκομιλεῖ στό παιδάκι καὶ νά τοῦ λέει : «μωρό μου, σάν ἔρθει ἐδῶ ὁ λύκος, θά τόν σκοτώσουμε». Σάν τ' ἄκουσε αὐτά ὁ λύκος ἔφυγε λέγοντας : «σ' αὐτή τήν καλύβα, ἄλλα λένε κι ἄλλα κάνουν».

«Μύθοι Αισθάνου» Μετ. Θρασ. Σταύρου

- “Ἐνας λύκος πεινασμένος τριγύριζε γυρεύοντας τροφή.
- “Ἀκουσε ἔνα παιδάκι νά κλαίει καὶ μιά γριά νά τοῦ λέει . . .
- “Ο λύκος νομίζοντας πώς ἡ γριά τό λέει στ' ἀλήθεια στεκόταν καὶ περίμενε.
- Κατά τό βράδυ, ἀκούει πάλι τή γριά νά γλυκομιλεῖ στό παιδάκι.
- Μπροστά ἀπό τά ὄνόματα μπαίνουν συχνά κάποιες μικρές λέξεις πού λέγονται ἄρθρα :
- Τά ἄρθρα είναι τό ἀόριστο : ἔνας, μιά, ἔνα
τό δριστικό : ὁ, ἡ, τό

ἐνας λύκος, μιά γριά, ἔνα μέρος
ὁ λύκος, ἡ γριά, τό βράδυ

④ Τό άόριστο ἄρθρο

Τό άόριστο ἄρθρο φανερώνει κάτι (πρόσωπο, ζῶο ή πράγμα) που είναι ἄγνωστο καί δέν δρίζεται.

- "Ενας λύκος" → κάποιος λύκος· δέν δρίζεται ποιός
- μιά γριά → κάποια γριά· δέν δρίζεται ποιά
- ἕνα μέρος → κάποιο μέρος· δέν δρίζεται ποιό

⑤ Κλίση τοῦ ἀόριστου ἄρθρου

Ἐνικός ἄριθμός			
Πτώσεις	Ἄρσενικό	Θηλυκό	Οὐδέτερο
Όνομαστική	ἕνας	μιά	ἕνα
Γενική	ἕνος	μιᾶς	ἕνός
Αἰτιατική	ἕνα (ν)	μιά	ἕνα
Κλητική	—	—	—

Τό άόριστο ἄρθρο δέν ἔχει πληθυντικό.

- *Κρατοῦσε στό χέρι του ἕνα τριαντάφυλλο.*
- *Ηρθε κρατώντας τριαντάφυλλα.*

⑥ Τό δριστικό ἄρθρο

Τό δριστικό ἄρθρο φανερώνει κάτι (πρόσωπο ή ζῶο ή πράγμα) γνωστό καί δρισμένο :

▲ **Ο λύκος νομίζοντας πώς ή γριά τό λέει στ' ἀλήθεια...**

→ "Ο λύκος τώρα δρίζεται· είναι αύτός γιά τόν όποιο μιλήσαμε πρίν ἀπό λίγο.

→ "Η γριά τώρα δρίζεται· είναι αύτή γιά τήν όποια μιλήσαμε πρίν ἀπό λίγο.

▲ **Κατά τό βράδυ ἀκούει πάλι τή γριά...**

→ Τώρα τό βράδυ δρίζεται· είναι τό βράδυ τής ήμέρας κατά τήν όποια ἔχουν γίνει ὅλα ὅσα λέει ὁ μύθος.

⑤ Κλίση τοῦ ὄριστικοῦ ἄρθρου

Ἐνικός ἀριθμός			
Πτώσεις	Ἄρσενικό	Θηλυκό	Ούδέτερο
Ὀνομαστική	ὁ	ἡ	τό
Γενική	τοῖ	τῆς	τοῖ
Αἰτιατική	τό(ν)	τῆ(ν)	τό
Κλητική	—	—	—

Πληθυντικός ἀριθμός			
Πτώσεις	οἱ	οἱ	τά
Ὀνομαστική	τὸν	τὸν	τὸν
Γενική	τοῖς	τοῖς	τοῖς
Αἰτιατική	τοῖ	τοῖ	τοῖ
Κλητική	—	—	—

- Τό ἄρθρο δέν ἔχει κλητική : *Μαύρισε, κύμα, τόν ἀφρό, Ελα, Κύστα.*
- Τά ἄρθρα παίρνουν δασεία : ὁ, ἡ, ἔνας, ἔνα
- Γιά τό ν τῶν ἄρθρων βλ. σ. 55 - 56.

Ἀσκήσεις

- * 1 Νά ύπογραμμίσεις ὅλα τά ἄρθρα τοῦ κειμένου.
- * 2 Νά συμπληρώσεις τό κενό μέ τό ἄρθρο πού ταιριάζει :

...γάτα μπῆκε στό ἐργαστήρι... χαλκιὰ κι ἔπιασε νά γλείφει ... λίμα πού ἦταν καταγῆς. Κι ὅπως τριβόταν... γλώσσα της, ἔβγαινε πολύ αἷμα... γάτα εὐχαριστιόταν μέ ... ίδεα πώς κάποια ούσια ἔπαιτρε ἀπό... σίδερο, ὥσπου ὅλη ... γλώσσα της φαγώθηκε.

(Αἰσώπου Μύθοι)

* 3 Βάλε τά ἄρθρα πιού λείπουν :

Τ' ἄκουσε... ἥλιος κι ἔφριξε
... φῶς... κόκκινο ἔριξε.
Πῆραν νά καίγονται... κορφές
κι ὄλες... πάνω γειτονιές.

(Ο. Ἐλύτης)

ΤΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

Οι σημασίες καί τά εἶδη τῶν οὐσιαστικῶν

Ο Θεαγένης νικᾶ στήν Ὀλυμπία

Πλησιάσαμε. Ἐκείνη τῇ στιγμῇ ἐμπαιναν στό στάδιο ἀργά καὶ μέ σοβαρότητα μεγάλη οἱ ἑλλανοδίκες. Φοροῦσαν κόκκινα φορέματα καὶ στό κεφάλι εἰχαν στεφάνη ἀπό δάφνη. Σέ λίγο ἔνας κήρυκας φωνάζει δυνατά νά παρουσιαστοῦν ὅσοι θά τρέξουν.

Παντοῦ βασιλεύει σιωπή· οὔτε μουρμουρητό δέν ἀκούγεται. Νομίζει κανείς πώς ὅλο ἐκεῖνο τό πλῆθος δέν ἔχει στόμα. Μονάχα οἱ χτύποι τῆς καρδιᾶς μας ἀπό τή συγκίνηση ἀκούγονται.

Η σάλπιγγα δίνει τό σύνθημα ν' ἀρχίσει ὁ ἀγώνας. (...)

Σέ λίγο ἀκούγεται ἡ φωνή τοῦ κήρυκα.

— Ο Θεαγένης τοῦ Κόραβου νίκησε στό τρέξιμο. Τ' ὄνομα τοῦ φίλου μου ἀντηχεῖ ὡς τά σύννεφα. (...)

Η ἄλλη μέρα ἤταν ὁρισμένη γιά τήν ἵπποδρομία καὶ τήν ἀρματοδρομία. Πρωί πρωί πήγαμε στόν ἵπποδρομο. Τό ἄλογό μου, ὁ Αἰολος, μέ περίμενε. Μόλις μέ εἶδε, ἀρχισε νά χλιμιντρίζει χαρούμενα καὶ θαρρετά, σά νά μοῦ ἔλεγε :

— Μή φοβᾶσαι· ἐδῶ εἶμαι ἐγώ!

A. Κοντίδη — Γ. Κονιδάρη, «Στά παλιά χρόνια»

Οι λέξεις τοῦ κειμένου φανερώνουν

α / Θεαγένης	→ πρόσωπο
β / κήρυκας	→ πρόσωπο
γ / ἄλογο	→ ζῶο
δ / στεφάνι	→ πράγμα
ε / τρέξιμο	→ πράξη (ἐνέργεια)
στ / σιωπή	→ κατάσταση
ζ / σοβαρότητα	→ ίδιότητα

- ④ Οι λέξεις πού φανερώνουν πρόσωπα, ζῶα, πράγματα (π. α - δ) ἢ ἐνέργεια, κατάσταση, ίδιότητα (π. ε - ζ) λέγονται οὐσιαστικά.

⑤ Τά είδη τῶν οὐσιαστικών

Κύρια	1. Κύρια όνόματα λέγονται τά ούσιαστικά πού φανερώνουν ἕνα δρισμένο πρόσωπο, ζῶο ἢ πράγμα.	Θεαγένης Αἰολος Όλυμπία
	2. Κοινά όνόματα λέγονται : α / τά ούσιαστικά πού φανερώνουν ὅλα τά πρόσωπα, ὅλα τά ζῶα ἢ ὅλα τά πράγματα τοῦ ίδιου είδους.	κήρυκας ἄλογο στεφάνι
Κοινά	β / τά ούσιαστικά πού φανερώνουν ἐνέργεια, κατάσταση ἢ ίδιότητα.	τρέξιμο σιωπή ¹ σοβαρότητα

- ⑥ Τά κοινά όνόματα πού φανερώνουν πρόσωπο, ζῶο ἢ πράγμα λέγονται συγκεκριμένα (π. α - δ).
- ⑦ Τά κοινά όνόματα πού φανερώνουν ἐνέργεια, κατάσταση ἢ ίδιότητα λέγονται ἀφηρημένα (π. ε - ζ).
- ⑧ Τά κοινά όνόματα πού φανερώνουν πολλά πρόσωπα, ζῶα ἢ πράγματα μαζί, δηλαδή ἕνα σύνολο, λέγονται περιληπτικά. { πλῆθος
ἀγέλη
ἔλαιωνας

▲ Ορθογραφία.

"Εχουν κεφαλαίο τό πρῶτο γράμμα :

1. Τά κύρια όνόματα: Γιώργος, Μαρία, Βενιζέλος, Ελλάδα, Κατερίνη.
2. Τά έθνικά : "Ελληνας, Γάλλος, Σουλιώτης.
3. Τά όνόματα τῶν μηνῶν, τῶν ήμερῶν τῆς ἑβδομάδας καὶ τῶν ἑορτῶν : Αὔγουστος, Τετάρτη, Χριστούγεννα.
4. Οἱ λέξεις Θεός, Χριστός, Παναγία καὶ τά συνώνυμά τους.
5. Τά όνόματα τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων καὶ τῶν ἔργων τέχνης : Ἡ Οδύσσεια, ὁ Παρθενώνας.
6. Οἱ τιμητικοί τίτλοι : ὁ Ἐξοχότατος

"Εχουν μικρό τό πρῶτο γράμμα :

1. Οἱ λέξεις πού παράγονται ἀπό κύρια όνόματα καὶ ἀπό έθνικά :
"Ομηρος - ὁμηρικός
"Ελληνας - ἐλληνικός
"Απρίλης - ἀπριλιάτικος
2. Τά ἐπίθετα πού φανερώνουν ὅπαδούς θρησκευμάτων : χριστιανός, μωαμεθανός.

— Ασκήσεις —

- * 1 Νά ύπογραμμίσεις ὅλα τά οὐσιαστικά τοῦ κειμένου καὶ νά πεις ποιά φανερώνουν πρόσωπο, ζῶο, πράγμα.
- * 2 Νά βρεις στίς παρακάτω φράσεις τά οὐσιαστικά πού φανερώνουν : α/ ἐνέργεια, β/ κατάσταση, γ/ ἴδιότητα.
 - Λένε πώς στόν κόσμο δέ μένει τίποτε ἄλλο ἀπό τήν καλοσύνη.
 - Κουρασμένος καθώς ἦταν ἐπεσε σ' ἔνα βαθύ ψυνο.
 - Ἡταν φτωχιά ἡ κυρα-Ἀγγελική· μέ τό ράψιμο ἀγωνιζόζόταν νά μεγαλώσει τά παιδιά της.
 - Σ' ὅλο τόν κόσμο ξαστεριά, σ' ὅλο τόν κόσμο ἥλιος.

- Μιλοῦσαν πάντα μέ πολύ ἐνθουσιασμό γιά τήν πατρίδα τους.
- Ὡρα πολλή σταθήκαμε καί χαρήκαμε τήν δμορφιά τοῦ τοπίου.

* 3 α / Νά ξεχωρίσεις ἀπό τά παρακάτω ούσιαστικά τά συγκεκριμένα, τά ἀφηρημένα καί τά περιληπτικά :

- ὁ τροχός, ἡ γάτα, ἡ ἀγάπη, ἡ εἰρήνη, τό μελίσσι, ὁ στρατώνας, ὁ λαός, ἡ ἐλευθερία.

β / Νά σχηματίσεις μέ τό καθένα ἀπό αὐτά μιά φράση.

* 4 Ποιό κύριο ὅνωμα ταιριάζει σέ κάθε φράση;

Ἡ Σπάρτη	... βρίσκεται στήν Κρήτη
Ἡ Οδύσσεια	... ἦταν Ἀθηναῖος
Ἡ Λαπωνία	... γράφτηκε ἀπό τόν Ὁμηρο
Ὀ Περικλῆς	... εἶχε γιά τείχη τά στήθια τῶν παλικακαριῶν της
Ἡ Κνωσός	... εἶναι χώρα τοῦ βορρᾶ

26

ΤΟ ΓΕΝΟΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

Τό πρῶτο μήνυμα

Τό 1922 ἥμουν 8 χρονῶν καί ὅμως ὅλα τά θυμοῦμαι τόσο καλά, πού τά φέρνω ἀκόμα μέσα στά μάτια μου. Περνούσαμε τόσο δμορφα μέσα στό σπίτι μας, μέ τόν πατέρα μου, μέ τούς θείους, μέ τή γιαγιά μουν καί τόν καλό μου παππού καί μέ δλους τούς συγγενεῖς καί τούς γείτονες μέσα σέ τόσα καλά καί ἀγαθά τοῦ Ἀιβαλιοῦ. Ἐκεῖνα τά πολλά θαλασσινά, τά ἀξέχαστα σταφύλια πού κατέβαζαν οι καμῆλες καί γονάτιζαν μπροστά στήν πόρτα μας. Ἐύλογία Θεοῦ περνούσαμε. Ξαφνικά, ἐκεῖ πούν καθόμαστε μιά μέρα, ἔρχεται μιά γειτόνισσα καί λέει στή μητέρα μου : «Ξέρεις τίποτα, κυρα-Κατίνα, ἄκουσα ὅτι θά γίνει πόλεμος, καί ὅχι πόλεμος ἀλλά σφαγή».

Ἐλλην Παπαδημητρίου, Ὁ Κοινός λόγος
Ἀνθολόγιο γιά τά παιδιά τοῦ Αημοτικοῦ

A.— Γενικά

- "Οπως βλέπουμε στό κείμενο, ἀπό τά ούσιαστικά ἄλλα είναι ἀρσενικά, ἄλλα θηλυκά καί ἄλλα οὐδέτερα, δηλαδή οὔτε ἀρσενικά οὔτε θηλυκά.

1. Άρσενικά είναι τά όνόματα τῶν ἀνθρώπων καί τῶν ζώων, ὅταν σημαίνουν ἀρσενικά ὅντα.	ο πατέρας, ο παππούς ο πετεινός, ο λύκος
2. Θηλυκά είναι τά όνόματα τῶν ἀνθρώπων καί τῶν ζώων, ὅταν σημαίνουν θηλυκά ὅντα.	ἡ μητέρα, ἡ γιαγιά ἡ κότα, ἡ λύκαινα
Άρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ γένους είναι συνήθως καί τά όνόματα τῶν πραγμάτων.	ο ἥλιος, ο βράχος ἡ πόρτα, ἡ θάλασσα
3. Οὐδετέρου γένους είναι συχνά όνόματα πραγμάτων καί, κάποτε, όνόματα ἔμψυχων ὅντων.	τό σταφύλι, τό σπίτι τό ἀγόρι, τό κορίτσι

- Τό γένος τό ξεχωρίζουμε

Από τό ἄρθρο { δό, ἔνας (γιά τό ἀρσενικό) : ο ποιητής, ἔνας φτωχός ψαράς
ἡ, μιά (γιά τό θηλυκό) : ή γῆ, μιά ὅμορφη ἴστορία
τό, ἔνα (γιά τό οὐδέτερο) : τό παιδί, ἔνα παράξενο δνειρό

B.— Σχηματισμός τοῦ θηλυκοῦ

α/ Τά περισσότερα ούσιαστικά ἔχουν ἔνα μόνο τύπο καί ἔνα μόνο γένος.	ο παππούς, η γιαγιά τό σπίτι, η πόρτα
β/ Πολλά ούσιαστικά ἔχουν δυό τύπους, ἔνα γιά τό ἀρσενικό καί ἔνα γιά τό θηλυκό.	γείτονας - γειτόνισσα θεῖος - θεία

- Τά όνόματα τῶν ζώων ἔχουν συνήθως κοινό τύπο γιά τό ἀρσενικό καὶ τό θηλυκό. Γι' αὐτό λέγονται ἐπίκοινα.

δ ἀιτός, ἡ καμῆλα
ἡ ἀλεπού, τό ζαρκάδι

Στά ἐπίκοινα ούσιαστικά, ὅταν θέλουμε νά δηλώσουμε τό φυσικό γένος, χρησιμοποιοῦμε τά ἐπίθετα ἀρσενικός ἢ θηλυκός : ὁ θηλυκός ἀιτός, ἡ ἀρσενική καμῆλα, τό ἀρσενικό ζαρκάδι.

Α σκήσεις

- * 1 Νά σχηματίσεις τά θηλυκά τῶν ούσιαστικῶν : μάγος, βασιλιάς, ψεύτης, διευθυντής, γέροντας, ἐπιμελητής, ποιητής, δράκος, φοιτητής, πελάτης, δάσκαλος, ἐργάτης, ἐγγονός, ύπναράς, γυμναστής.
- **Βοηθητικό στοιχεῖο.** Σέ πολλά ούσιαστικά τό θηλυκό σχηματίζεται μέ τίς καταλήξεις : -ισσα, -τρια, -τρα, -αινα, -ίνα, -ού, -α, -η.
- * 2 Γράψε τά θηλυκά τους : ἐλάφι, σκύλος, περιστέρι, τράγος, πρόβατο, γάτος, ἄλογο, πετεινός, ὁ γιός, ὁ γαμπρός.
- **Βοηθητικό στοιχεῖο.** Πολλά ούσιαστικά ἔχουν ἄλλη λέξη γιά τό ἀρσενικό καὶ ἄλλη γιά τό θηλυκό· σέ ἄλλα πάλι τό ἀρσενικό ξεχωρίζει ἀπό τό θηλυκό μέ διαφορετική κατάληξη : κριάρι - προβατίνα, λαγός - λαγίνα.
- * 3 Νά ἀπαντήσεις ἀκολουθώντας τό παράδειγμα. Πῶς λέγεται :

τό μικρό τοῦ λύκου	→ λυκόπουλο
τό μικρό τοῦ γουρουνιοῦ	→
τό μικρό τοῦ ἀετοῦ	→
τό μικρό τῆς ἀλεποῦς	→

Ο ἀριθμός τῶν οὐσιαστικῶν

- α / Ή ήμέρα ἐκείνη στάθηκε πικρή γιά κάθε παλικάρι.*
- β / Οι ήμέρες ἐκεῖνες στάθηκαν πικρές γιά όλα τά παλικάρια.*
- γ / Ἡταν καλῆς καρδιᾶς ἄνθρωπος· ἀγαποῦσε ὁλόκληρη τήν οἰκουμένη.*
- δ / Τά νιάτα του τά πέρασε στήν ξενιτιά.*
- ε / Τό δευτέρο εἶναι ἀπαραίτητο γιά τήν ζωή μας.*
- στ / Γύρισε τήν ήμέρα τῆς Λαμπρῆς.*
- ζ / Οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης ἦταν σκληροί.*
- η / Ο Παλαμᾶς τραγούδησε τήν χαρά καὶ τήν πίκρα τῆς ζωῆς.*
- θ / Χριστούγεννα καὶ Φῶτα τά παιδιά ἔλεγαν τά κάλαντα.*
- ι / Ἀντρες τά όριζουν τά Σφακιά κι ἀντρες τά κυβερνοῦνε.*
- Τά οὐσιαστικά ἔχουν δυό ἀριθμούς, → ήμέρα, ήμέρες, παλικάρι, παλικάρια τόν ἑνικό καὶ τόν πληθυντικό (π. α,β) :

Μερικά οὐσιαστικά ὅμως δέν ἔχουν τόν ἑναν ἀπό τούς δυό ἀριθμούς. "Ετσι :

A. — Συνηθίζονται μόνο στόν ἑνικό :

1. Πολλά περιληπτικά καὶ πολλά ἀφηρημένα ὀνόματα (π. γ,δ) :	οἰκουμένη, κουβεντολόι ξενιτιά, ιατρική
2. Ὄνόματα στοιχείων, μετάλλων, ὅρυκτῶν (π. ε) :	δέυτερο, ἀλουμίνιο σίδηρος, χαλκός
3. Κύρια ὀνόματα (π. στ - η) :	Λαμπρή, Σπάρτη Παλαμᾶς, Ελλάδα

B. — Συνηθίζονται μόνο στόν πληθυντικό :

1. Κύρια ὀνόματα (π. θ,ι) :	Σπέτσες, Χριστούγεννα Φῶτα, Σφακιά
2. Πολλά κοινά ὀνόματα	τά βαφτίσια, τά γεράματα τά κάλαντα

Σημείωση

- * Κάποτε μερικά κύρια όνόματα ένικου ἀριθμοῦ σχηματίζουν και πληθυντικό ἀριθμό :
- *Oἱ κλέφτες τ' ἀπαντήσανε, οἱ Κολοκοτρωναῖοι.* (*Δημοτικό*)
 - *Kai τὸ τραγούδι τό ξυπνᾶνε οἱ "Ομηροι.* (*Παλαμᾶς*)

Α σκήσεις

- * 1 Νά γράψεις στόν ένικό τίς παρακάτω φράσεις :
- Οι Σπαρτιάτες θυσιάζονταν γιά τή Σπάρτη.
 - Οι χριστιανοί γιορτάζουν μέ ξεχωριστή μεγαλοπρέπεια τά Χριστούγεννα και τό Πάσχα.
 - Οι "Ελλήνες συμβουλεύονταν τό μαντείο τῶν Δελφῶν.
 - Οι κάτοικοι τῆς Αμερικῆς μιλοῦν ἀγγλικά.
- * 2 Νά γράψεις στόν πληθυντικό τίς παρακάτω φράσεις :
- Δουλεύει σ' ἕνα ἐργοστάσιο πού παράγει ἡλεκτρική ἐνέργεια.
 - Τό ὅπλα του ἦταν καμωμένο ἀπό χαλκό.
 - Είχε χάσει τίς αἰσθήσεις του· τόν συνέφεραν μέ δξυγόνο.
 - Είναι ἕνα μεταλλεῖο πού βγάζει μολύβι.

28

ΚΛΙΣΗ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

◎ Ισοσύλλαβα ούσιαστικά

- a/ *Ο ἀγώνας ἦταν ἀσταμάτητος.*
- β/ *Ἡταν γενναῖοι καὶ δέ φοβήθηκαν τίς δυσκολίες τοῦ ἀγώνα.*
- γ/ *Οἱ ἀγῶνες ἦταν σκληροί.*
- δ/ *Ἡ ὥρα πέρασε χωρίς νά τήν καταλάβουν.*

- ε/ Τήν ίδια ώρα ἀκούστηκε μιά ἀπόκοσμη μελωδία.
- στ/ Οἱ ωρες περνοῦσαν γρήγορα.
- ζ/ "Ενα τραγούδι γέμισε τήν πλάση.
- η/ Περίμενε τή στιγμή τοῦ τραγουδιοῦ.
- θ/ Ξέρω τραγούδια, θάλασσα, μά τόν ἀχό διαλέγω.

- Τά ούσιαστικά ἀγώνας, ώρα, τραγούδι
ἔχουν στόν πληθυντικό τόσες συλλαβές
ὅσες ἔχουν καὶ στόν ἑνικό (π. α - θ) :
ἀγώνας,	ἀγῶνες
ώρα,	ώρες
τραγούδι,	τραγούδια

④ Τά ούσιαστικά πού ἔχουν στόν πληθυντικό τόσες συλλαβές ὅσες καὶ στόν ἑνικό λέγονται **ἰσοσύλλαβα**.

⑤ **Ἀνισοσύλλαβα ούσιαστικά**

- α/ Ὁ ψαράς τράβηξε τή βάρκα στή στεριά
- β/ Εἶχαν συγκεντρωθεῖ ὄλοι οἱ ψαράδες στόν κάβο
- γ/ Ἡ ἀλεπού ἔπαιζε μέ τήν οὐρά της
- δ/ Περίεργο! Πετεινοί καὶ ἀλεποῦδες περπατοῦσαν μαζί
- ε/ Τό κύμα σηκώθηκε βουνό
- στ/ Ἐστριψε τό τιμόνι δεξιά καὶ ἀπόφυγε τή μανία τοῦ κύματος
- ζ/ Ἡταν θαλασσόλυκοι δέν τούς τρόμαζαν τά κύματα

- Τά ούσιαστικά **ψαράς, ἀλεπού, κύμα**
ἔχουν στόν πληθυντικό μιά συλλαβή παραπάνω ἀπό ὅ,τι στόν ἑνικό. Τό ούσιαστικό **κύμα** ἔχει μιά συλλαβή παραπάνω καὶ στή γενική τοῦ ἑνικοῦ (π. α - ζ) :
ό ψαράς, οἱ ψαράδες
ἡ ἀλεπού, οἱ ἀλεποῦδες
τό κύμα, τά κύματα
τό κύμα, τοῦ κύματος

⑥ Τά ούσιαστικά πού ἔχουν στόν πληθυντικό ἀριθμό μιά συλλαβή παραπάνω ἀπό ὅ,τι στόν ἑνικό λέγονται **ἀνισοσύλλαβα**.

Τά ούδετερα ἀνισοσύλλαβα ἔχουν μιά συλλαβή παραπάνω καὶ στή γενική τοῦ ἑνικοῦ.

④ Τό θέμα τῶν ἀνισοσύλλαβων οὐσιαστικῶν

Τά ἀνισοσύλλαβα οὐσιαστικά ἔχουν δυό θέματα : α / ἐνα γιά τόν ἑνικό ἀριθμό καί β / ἐνα γιά τόν πληθυντικό.

<p>α/ Τό θέμα τοῦ ἑνικοῦ ἀριθμοῦ τό βρίσκουμε, ἃν ἀφαιρέσουμε ἀπό τό οὐσιαστικό τήν κατάληξη τῆς ὄνομαστικῆς τοῦ ἑνικοῦ :</p>	<p>ψαρ-άς θ. ψαρ- ἀλεπ-ού θ. ἀλεπ- κύμ-α θ. κυμ-</p>
<p>β/ Τό θέμα τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ τό βρίσκουμε, ἃν ἀφαιρέσουμε ἀπό τό οὐσιαστικό τήν κατάληξη τῆς ὄνομαστικῆς τοῦ πληθυντικοῦ :</p>	<p>ψαράδ-ες θ. ψάραδ- ἀλεπούδ-ες θ. ἀλεπούδ- κύματ-α θ. κυματ-</p>

⑤ Οι κλίσεις

Κάθε γένος οὐσιαστικῶν ἔχει ἴδιαίτερη κλίση. Γι' αὐτό οἱ κλίσεις τῶν οὐσιαστικῶν είναι τρεῖς : ἡ κλίση τῶν ἀρσενικῶν, ἡ κλίση τῶν θηλυκῶν καί ἡ κλίση τῶν οὐδετέρων.

Α σ κή σ εις

- * Νά βρεις τά ἰσοσύλλαβα καί τά ἀνισοσύλλαβα οὐσιαστικά καί νά τά κατατάξεις σύμφωνα μέ τόν παρακάτω πίνακα:
 - 'Ο καλός καραβοκύρης στή φουρτούνα φαίνεται.
 - Τοῦ τσαγκάρη τά παιδιά περπατοῦν ξυπόλυτα.
 - Οἱ κάμποι τρέφουν ἄλογα καί τά βουνά λεβέντες.
 - 'Ο λύκος ἔχει τό κακό ὄνομα, κι ἄς τρώει ἡ ἀλεπού τά περισσότερα.
 - "Οσα ξέρει ὁ νοικοκύρης, δέν τά ξέρει ὁ κόσμος ὅλος.

'Ισοσύλλαβα	'Ανισοσύλλαβα

ΚΛΙΣΗ ΤΩΝ ΑΡΣΕΝΙΚΩΝ

'Η δόξα τοῦ Λούη

Ο παππούς ἔβαλε καὶ τὸ ἄλλο πόδι του στόν καναπέ, ἀκούμπησε στό μαξιλάρι καὶ συνέχισε τὴ διήγηση. Θυμήθηκε πάλι τους ὀλυμπιακούς ἀγῶνες πού ὕστερα ἀπό αἰῶνες ἔζανάγιναν στήν Ἀθήνα τοῦ 1896· τότε πού ὁ "Ελληνας μαραθονοδρόμος Λούης ἔμπαινε πρῶτος νικητής στό παναθηναϊκό στάδιο, ἐνῶ ὁ λαός τού δόξαζε ἀπό τίς κερκίδες γεμίζοντας τὸν ἀέρα μὲν ἰαχές. Ἡταν καὶ ὁ παππούς μέσα στό πλῆθος· νέος τότε χάρηκε καὶ πανηγύρισε τὴν ἡμέρα τῆς νίκης. Γι' αὐτὸν κάθε φορά πού γίνονται ὀλυμπιακοί ἀγῶνες θυμᾶται ἐκείνη τῇ μεγάλῃ δόξᾳ.

◎

Τὰ ἀρσενικά οὐσιαστικά :

<p>α / τελειώνουν ὅλα στήν ὀνομαστική τοῦ ἑνικοῦ σὲ ζ*</p>	<p>→</p>	<p>οἱ ἀγώνας, ὁ νικητής, οἱ καναπές, ὁ παππούς, ὁ λαός</p>
<p>β / διαιροῦνται σὲ</p>	<p>↳ ισοσύλλαβα ↳ ἀνισοσύλλαβα</p>	<p>→ οἱ ἀγῶνας - οἱ ἀγῶνες → οἱ παππούς - οἱ παπποῦδες</p>

Δυό ἀρσενικά οὐσιαστικά μέσα στό λόγο

οἱ ἀγώνας

- οἱ ἀγώνας τοῦ στάθηκε πικρός
- Δέν εἶχε ἔρθει ἀκόμη ἡ ὥρα τοῦ ἀγώνα
- Πίστευε ὅτι μέ τὸν ἀγώνα θά κέρδιζε τὴ νίκη
- Οἱ μεγάλοι ἀγῶνες χρειάζονται δυνατούς ἀνθρώπους
- Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀγώνων κάποτε ἀργοῖν
- Μέ τοὺς ἀγῶνες οἱ λαοί γίνονται ἐλεύθεροι

* Τὴν κατάληξη τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἑνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ τῇ σχηματίζουν οἱ δύο τελευταῖοι φθόγγοι : φιλακ-ας, παππ-ούς, φύλακ-ες, παπποῦδ-ες.

. Ἡ κατάληξη τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ πληθυντικοῦ εἶναι -ες: φύλακ-ες, παπποῦδ-ες.

- Ο παππούς τινάχτηκε δρθιος
- Τό καριοφίλι τοῦ παπποῦ τό φυλάγαμε σάν τα μάτια μας
- Τόν παππού χτές τόν είδα λυπημένο
- Πάλι τά περασμένα θυμήθηκες, παππού;
- Οι παππούδες μᾶς ἄφησαν βαριά κληρονομιά
- Ἐκεῖ φυλάγονται τά κειμήλια τοῦ γένους, τῶν παππούδων μας ἢ δόξα.
- Τούς τιμήσαμε καὶ τούς παππούδες καὶ τούς πατέρες μας

Στά παραδείγματα βλέπουμε δυό ἀρσενικά οὐσιαστικά, ἔνα ίσοσύλλαβο (ό ἀγώνας) καὶ ἔνα ἀνισοσύλλαβο (ό παππούς), νά ἀλλάζουν πτώσεις καὶ ἀριθμούς, δηλαδὴ νά κλίνονται, ἀνάλογα μέ τό νόημα τοῦ λόγου. Τό ἴδιο μπορεῖ νά γίνει καὶ μέ κάθε ὅλλο οὐσιαστικό.

- Οι παρακάτω πίνακες φανερώνουν δῆλους τούς τύπους πού μποροῦν νά πάρουν μέσα στό λόγο τά ἀρσενικά οὐσιαστικά.

◎

1. Ἀρσενικά σέ -ας ίσοσύλλαβα

ό ἀγώνας	ό λοχίας	ό πίνακας
----------	----------	-----------

Ἐνικός ἀριθμός

Όνομ.	ό ἀγώνας	ό λοχίας	ό πίνακας
Γεν.	τοῦ ἀγώνα	τοῦ λοχία	τοῦ πίνακα
Αἰτ.	τόν ἀγώνα	τό λοχία	τόν πίνακα
Κλητ.	ἀγώνα	λοχία	πίνακα

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	οἱ ἀγῶνες	οἱ λοχίες	οἱ πίνακες
Γεν.	τῶν ἀγώνων	τῶν λοχιῶν	τῶν πινάκων
Αἰτ.	τούς ἀγῶνες	τούς λοχίες	τούς πίνακες
Κλητ.	ἀγῶνες	λοχίες	πίνακες

▲ Κατά τό ἀγώνας κλίνονται

→ Αιγαίος
Μαραθώνας
Λεωνίδας κ.ά.
παροξύτονα

▲ Κατά τό λοχίας κλίνονται

→ $\left[\begin{array}{l} \text{\textit{\'antrac}} \\ \text{\textit{epikseirymatias}} \\ \text{\textit{tamias} κ.ά.} \\ \text{\textit{piaroxynota}} \end{array} \right]$

▲ Κατά τό πίνακας κλίνονται

→ [φύλακας
Τσάκωνας
Αγαμέμνονας κ.ἄ.
προπαροξύτονα

- Τά ίσοσύλλαβα σέ -ας ἀρσενικά είναι παροξύτονα καί προπαροξύτονα.
 - Τά ίσοσύλλαβα σέ -ας ἀρσενικά στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ τονίζονται στήν παραλήγουσα.
 - Δέν ἀκολουθοῦν αύτό τόν κανόνα τά δισύλλαβα σέ -ας καί ὅσα τελειώνουν σέ -ίας. Αύτά στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ τονίζονται στή λήγουσα :

④ 2. Ἀρσενικά σέ -ης ίσοσύλλαβα

ο πολίτης ο νικητής

Ἐνικός ἀριθμός

'Oνομ.

ο πολίτης

νικητής

Γεν.

τοῦ πολίτη

νΙΚΗΤΗ

Ait.

τόν πολίτη

νΙΚητή

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	<i>οἱ πολίτες</i>	<i>οἱ νικητές</i>
Γεν.	<i>τῶν πολίτων</i>	<i>τῶν νικητῶν</i>
Αἰτ.	<i>τούς πολίτες</i>	<i>τούς νικητές</i>
Κλητ.	<i>πολίτες</i>	<i>νικητές</i>

▲ Κατά τό πολίτης κλίνονται

→ *ναύτης
ἔργατης
Μανιάτης κ.ἄ.
Παροξύτονα*

▲ Κατά τό νικητής κλίνονται

→ *ἀγοραστής
μαθητής
δανειστής κ.ἄ.
Οξύτονα*

- Τά ίσοσύλλαβα ἀρσενικά σέ -ης είναι δξύτονα καί παροξύτονα.
Στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ τονίζονται όλα στή λήγουσα :

• <i>ναύτης</i>	—	<i>ναυτῷ</i>
• <i>νικητής</i>	—	<i>νικητῷ</i>

· Α σκήσεις

- * 1 Νά κλίνεις μέσα σέ φράσεις τά όνόματα :

- ό κλητήρας, ό ἐπιχειρηματίας, ό ρήτορας, ό κυβερνήτης
Παράδειγμα :

‘Ο ρήτορας ἀνέβηκε στό βῆμα συλλογισμένος.

‘Ο λόγος τοῦ ρήτορα ἦταν πειστικός, κτλ.

- * 2 Νά μεταφέρεις στόν πληθυντικό τίς φράσεις : (ἡ πτώση δέ θά ἀλλάξει)

- ‘Ο ἐπιστήμονας δουλεύει σκληρά.
- ‘Ο δικαστής ἀπονέμει δικαιοσύνη.
- ‘Ο πολεμιστής δέ φοβήθηκε.
- ‘Ο ἀρχιτέκτονας κατάστρωσε τά σχέδια.
- ‘Ο τραυματίας ἔγινε καλά.

* 3 Νά μεταφέρεις τά ούσιαστικά στήν ΐδια πτώση τοῦ ἐνικοῦ ἀριθμοῦ :

- οἱ σωλῆνες τῶν νιπτήρων, οἱ ξενῶνες τῶν φοιτητῶν, οἱ ἀγῶνες τῶν στρατιωτῶν, οἱ κανόνες τῶν ἀρχόντων, οἱ κηδεμόνες τῶν μαθητῶν.

◎ 3. Ἀρσενικά σέ -ας ἀνισοσύλλαβα

ο μαρμαράς

Ἐνικός ἀριθμός

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	οἱ μαρμαράς	οἱ μαρμαράδες
Γεν.	τοῦ μαρμαρᾶ	τῶν μαρμαράδων
Αἰτ.	τό μαρμαρά	τούς μαρμαράδες
Κλητ.	μαρμαρά	μαρμαράδες

- ▲ Κατά τό μαρμαράς κλίνονται ὅλα τά ἀνισοσύλλαβα σέ -ας : δξύτονα, παροξύτονα καί προπαροξύτονα :
- Τά ἀνισοσύλλαβα σέ -ας στόν πληθυντικό τονίζονται στήν παραλήγουσα :
γαλατάς	ρήγας
Σκουφᾶς	πρωτόπαπας
Καναδάς	κ.ἄ.

◎ 4. Ἀρσενικά σέ -ης ἀνισοσύλλαβα

ο βαρκάρης

Ἐνικός ἀριθμός

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	οἱ βαρκάρης	οἱ βαρκάρηδες
Γεν.	τοῦ βαρκάρη	τῶν βαρκάρηδων
Αἰτ.	τό βαρβάρη	τούς βαρκάρηδες
Κλητ.	βαρκάρη	βαρκάρηδες

<p>▲ Κατά τό βαρκάρης κλίνονται ὅλα τά ἀνισοσύλλαβα σέ -ης εἴτε είναι ὁξύτονα εἴτε είναι παροξύτονα εἴτε είναι προπαροξύτονα.' Εξαιροῦνται τά ἀρσενικά σέ -της μέ διπλό πληθυντικό (βλ. παρακάτω)</p>	<p>καφετζής, Βασίλης, Κοραής, φούρναρης μανάβης, Δουύναβης κ.ἄ.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Τά ὁξύτονα στόν πληθυντικό τονίζονται στήν παραλήγουσα : Τά παροξύτονα καί τά προπαροξύτονα τονίζονται στήν προπαραλήγουσα : 	<p>καφετζής-καφετζῆδες μανάβης - μανάβηδες φούρναρης-φουρνάρηδες</p>

◎ 5. Ἀρσενικά σέ -της μέ διπλό πληθυντικό

ο θεριστής

Ἐνικός ἀριθμός	Πληθυντικός ἀριθμός
Ὀνομ.	οἱ θεριστής
Γεν.	τοῦ θεριστῆ
Αἰτ.	τό θεριστή
Κλητ.	θεριστή

<p>▲ Κατά τό θεριστής κλίνονται</p>	<p>πραματευτής, τραγουδιστής, τρυγητής, ἀφέντης, δεσπότης κ.ἄ.</p>
-------------------------------------	--

◎ 6. Ἀρσενικά ἀνισοσύλλαβα σέ -ες καί σέ -ούς

ο καναπές

Ἐνικός ἀριθμός	Πληθυντικός
Ὀνομ.	οἱ καναπές
Γεν.	τοῦ καναπέ
Αἰτ.	τόν καναπέ
Κλητ.	καναπέ

ο παππούς

* Τούς δεύτερους τύπους τούς βρίσκουμε κυρίως στή λογοτεχνία.

Πληθυντικός ἀριθμός

οἱ	καναπέδες	οἱ	παπποῦδες
τῶν	καναπέδων	τῶν	παππούδων
τοὺς	καναπέδες	τοὺς	παπποῦδες
	καναπέδες		παπποῦδες

- ▲ Κατά τό καναπές κλίνονται
▲ Κατά τό παππούς κλίνονται
χωρίς πληθυντικό
- καφές, μενεξές, μπουφές κτλ.
• Ἰησοῦς καὶ νοῦς

Ασκήσεις

* 1 Νά κλίνεις μέσα σέ φράσεις τά δύνοματα :

- δ βοριάς, δ ἀμαξάς, δ μανάβης, δ πανσές

Παράδειγμα : Χτές δ βοριάς μᾶς πάγωσε.

• Ήρθε μέ τοῦ βοριᾶ τά κύματα, κτλ.

* 2 Νά μεταφέρεις στόν πληθυντικό τίς φράσεις :

- 'Ο τιμονιέρης ἤξερε τίς θάλασσες. — Εὐχήθηκε χίλια καλά στό νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ.
- 'Ο ἐθελοντής πολέμησε γενναῖα. — Ήταν ἔργο διάσημου τεχνίτη.
- 'Ο βαρκάρης πάλευε μέ τά κύματα. — Τόσο πικρό καφέ δέν εἶχε ξαναπιεῖ.
- "Εσωσε τό παιδί τοῦ βαρκάρη. - Τράβα τό δίχτυ σου, ψαρά.

Θ

7. Ἀρσενικά σέ -ος

Κανένας ἀπό τοὺς παλιούς δέν ἤξερε νά πεῖ πόσα χρόνια μετροῦσε ἐκεῖνος ὁ θεόρατος πλάτανος, πού τίναζε τοὺς κλώνους του στή μέση τοῦ αὐλόγυρου τῆς γειτονιᾶς ἐκεῖ ὅπου ἔσβηνε ὁ φαρδύς ὁ δρόμος. Οἱ ἄνθρωποι ἔρχονταν κι ἔφευγαν μέ τοὺς ἥλιους καὶ τά φεγγάρια, ἐνῶ ἐκεῖνος ἔμενε ἐκεῖ ἀγέραστος· εἶχε γίνει τό κέντρο τῆς φτωχογειτονιᾶς· μάζευε κάθε

μέρα τούς ἀπλούς ἀνθρώπους της· τούς ζεκούραζε καὶ τούς προστάτευε ἀπό τὸν ἥλιο καὶ ἀπό τὴν βροχήν· ἦταν δὲ εὐεργέτης τους. "Ετσι περνοῦσε ὁ καιρός· μαζί τον περνοῦσαν καὶ οἱ ἄνθρωποι. "Ωσπου μιά μέρα δὲ γεροπλάτανος λύγισε κάτω ἀπό τὰ χτυπήματα τῶν χυλοκόπων... "Η γειτονιά βυθίστηκε στὴ θλίψη· μά πιό πολὺ λυπήθηκαν τά παιδιά, γιατί ἔχασαν ἔναν πιστό τους φίλο. Στόν ἵσκιο του δέ μαζεύτηκαν πιά οὕτε μικροί οὕτε μεγάλοι· ἡ χάρη τοῦ πλάτανου δέν τούς ἄγγιξε ξανά...

Στό κείμενο διαβάζουμε :

- Ἐτσι περνοῦσε ὁ καιρός.
 - Ἡ χάρη τοῦ πλάτανου δέν τούς ἄγγιξε ζανά.
 - Στόν ἵσκιο τον δέ μαζεύτηκαν πιά.
 - Οι ἄνθρωποι ἔρχονταν κι ἔφευγαν.
 - Λύγισε κάτω ἀπό τά χτυπήματα τῶν ξυλοκόπων
 - Τίναξε τούς κλώνους του.

Στά παραδείγματα βλέπουμε τούς τύπους πού μποροῦν νά πάρουν μέσα στό λόγο τά άρσενικά ούσιαστικά σέ -ος. "Ολους αύτούς τούς τύπους τούς βρίσκουμε στούς παρακάτω πίνακες:

- Τά ἄρσενικά ούσιαστικά σέ -ος είναι όλα ισοσύλλαβα :
 α / ὁξύτονα → • ὁ καιρός - οἱ καιροί
 β / παροξύτονα → • ὁ δρόμος - οἱ δρόμοι
 γ / προπαροξύτονα → • ὁ ἄνθρωπος - οἱ ἄνθρωποι
 • ὁ πλάτανος - οἱ πλάτανοι

ο καιρός

ο δρόμος

ó ἄνθρωπος

ο πλάτανος

Ἐνικός ἀριθμός

Όνομ.	ό καιρός	ό δρόμος	ό ἄνθρωπος	ό πλάτανος
Γεν.	τοῦ καιροῦ	τοῦ δρόμου	τοῦ ἀνθρώπου	τοῦ πλάτανου
Αἵτ.	τόν καιρό	τό δρόμο	τόν ἄνθρωπο	τόν πλάτανο
Κλητ.	καιρέ	δρόμε	ἄνθρωπε	πλάτανε

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ. οἱ καιροί οἱ δρόμοι οἱ ἄνθρωποι οἱ πλάτανοι
 Γεν. τῶν καιρῶν τῶν δρόμων τῶν ἀνθρώπων τῶν πλάτανων
 Αἰτ. τούς καιρούς τούς δρόμους τούς ἀνθρώπους τούς πλάτανους
 Κλητ. καιροί δρόμοι ἄνθρωποι πλάτανοι

▲ Κατά τό καιρός κλίνονται τά δέξιτονα :	λογαριασμός, Σολωμός, Δομοκός
▲ Κατά τό δρόμος κλίνονται τά παροξύτονα :	ταχυδρόμος, Κάλβος, Βόλος κτλ.
▲ Κατά τό ἄνθρωπος κλίνονται ὅσα προπαροξύτονα στή γενική τοῦ ἐνικοῦ καὶ στή γενική καὶ αἰτιατική τοῦ πληθυντικοῦ κατεβάζουν τόν τόν στήν παραλήγουσα :	δῆμαρχος ἔμπορος κίνδυνος 'Ιούλιος κτλ.
▲ Κατά τό πλάτανος κλίνονται ὅσα προπαροξύτονα κρατοῦν τόν τόν στήν προπαραλήγουσα σέ ὅλες τίς πτώσεις : *	αὐλόγυρος, Ἀχλαδόκαμπος ἀντίλαλος, Μάντζαρος λαχανόκηπος
● Μερικά ὀνόματα, ἴδιως κύρια δισύλλαβα, σχηματίζουν τήν κλητική σέ -ο :	Πέτρο, Σπύρο, Χρίστο, γέρο, διάκο κ.ἄ.

Ασκήσεις

* 1 Νά κλίνεις μέσα σέ φράσεις τά ὀνόματα :

- ὁ ἀνθόκηπος, ὁ ἀντίλαλος, ὁ ἔμπορος

Παρόδειγμα : **Ο ἀνθόκηπος τοῦ Γίγαντα ἦταν πελώριος.**

Σέ μιά απόμερη γωνιά τοῦ ἀνθόκηπου στεκόταν ἔνα μικρό κορίτσι.

* Διατηροῦν τόν τόν κυρίως οἱ σύνθετες καὶ οἱ πολυσύλλαβες λέξεις, καθώς καὶ τά κύρια ὀνόματα.

* 2 Νά μεταφέρεις στόν πληθυντικό τίς φράσεις : ('Η πτώση δέ θά ἀλλάξει).

- ὁ λογαριασμός τοῦ ἔργατη
- ὁ κόπος τοῦ ζωγράφου.
- ὁ πρόεδρος τοῦ συλλόγου.
- ὁ μισθός τοῦ ὑπαλλήλου.
- ὁ θόρυβος τοῦ ὁδοστρωτήρα.
- ὁ ἀρχηγός τοῦ ὁμίλου.

Θ

Γενικές παρατηρήσεις στά ἀρσενικά

1. "Ολα τά ἀρσενικά σχηματίζουν τή γενική, τήν αἰτιατική καί τήν κλητική τοῦ ἐνικοῦ χωρίς τό τελικό -ς τῆς ὄνομαστικῆς.

(ὁ ἄγωνας) { τοῦ ἄγωνα
τόν ἄγωνα
ἄγωνα

(ὁ πολίτης) { τοῦ πολίτη
τόν πολίτη
πολίτη

(ὁ καναπές) { τοῦ καναπέ
τόν καναπέ
καναπέ

2. Κάθε ἀρσενικό, ἐκτός ἀπό ἐκεῖνα πιού τελειώνουν σέ-ος, ἔχει στόν ἐνικό τρεῖς πτώσεις ὅμοιες; τή γενική, τήν αἰτιατική καί τήν κλητική.

(ὁ φύλακας) { τοῦ φύλακα
τό φύλακα
φύλακα

(ὁ βαρκάρης) { τοῦ βαρκάρη
τό βαρκάρη
βαρκάρη

(ὁ μαρμαράς) { τοῦ μαρμαρᾶ
τό μαρμαρά
μαρμαρά

3. "Όλα τά ἀρσενικά, ἐκτός ἀπό
ἔκεινα πού τελειώνουν σέ
-ος, ἔχουν στόν πληθυντι-
κό τρεῖς πττώσεις ὅμοιες, τήν
δυναστική, τήν αἰτιατική
καί τήν κλητική.

(ό λοχίας)	{	οἱ λοχίες τούς λοχίες λοχίες
(ό νικητής)	{	οἱ νικητές τούς νικητές νικητές
(ό παππούς)	{	οἱ παπποῦδες τούς παπποῦδες παπποῦδες

● "Όλα τά ἀρσενικά, ἐκτός ἀπό ἔκεινα πού τελειώνουν σέ -ος, ἔχουν στήν δυναστική, αἰτιατική καί κλητική τοῦ πληθυντικοῦ κατά-ληξη -ες : οἱ ἀγῶνες, τοὺς ἀγῶνες, ἀγῶνες.

4. "Όλα τά ἀρσενικά ἔχουν στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ κατάληξη -ων :

τῶν ἀγώνων, τῶν πολιτῶν, τῶν καναπέδων,
τῶν μαρμαράδων, τῶν βαρκάρηδων, τῶν καιρῶν.

* Ασκηση δρθογραφίας

α / Τά ἀρσενικά σέ -ας :

Τελειώνουν σέ	Παραδείγματα	Έξιρέσεις
1. -ονας	<ul style="list-style-type: none"> Τά κοινά προπαροξύτονα : ἄξονας, γείτονας, πνεύμονας κ.ἄ. 	καύσωνας, μεσαίωνας, θερμοσίφωνας
2. -ωνας	<ul style="list-style-type: none"> Τά κύρια καί ἔθνικά προπαροξύτονα : Ἀπόλλωνας, Πλάτωνας, Ἰάπωνας κ.ἄ. 	Ἀγαμέμνονας Φιλήμονας Ἀλιάκμονας
3. -ώνας	<ul style="list-style-type: none"> Τά παροξύτονα κοινά, περιεκτικά, τοπωνύμια : ἀγώνας, αἰώνας, ἀμπελώνας, ἐλαιώνας, Μαραθώνας κ.ἄ. 	ἀλαζόνας, ἡγεμόνας, κανόνας, Μακεδόνας, Στρυμόνας

Τελειώνουν σέ	Παραδείγματα	Έξαιρέσεις
4. -ορας	• αυτοκράτορας, ρήτορας, Νέστορας κ.ἄ.	
5. -τήρας	• ἀνεμιστήρας, ὁδοστρωτήρας κ.ἄ.	

β / Τά άρσενικά σέ -ης :

1. -ητής	• Συνήθως τά ούσιαστικά πού παράγονται άπό ρήματα σέ -ω : ἐπιθεωρητής, τηλεγραφητής κ.ἄ.	ἰδρυτής, μηνυτής, κριτής (δέν παράγονται άπό ρήματα σέ -ῳ)
2. -ιστής	• Συνήθως τά ούσιαστικά πού παράγονται άπό ρήματα σέ -ίζω : θεριστής, λογιστής, πολεμιστής κ.ἄ.	δανειστής, ληστής
3. -ίτης	• ούσιαστικά κοινά καί ἐθνικά : οὐρανίτης, πολίτης, Θασιτής κ.ἄ.	μαγνήτης, διαβήτης, ἰδιοκτήτης κ.ἄ.
4. -ώτης	• τά ἐθνικά καί πολλά κοινά : Βολιώτης, Σουλιώτης, νησιώτης κ.ἄ.	ἀγρότης, δεσπότης, δημότης, τοξότης κ.ἄ.

①

‘Ο τονισμός τῶν άρσενικῶν ούσιαστικῶν

- Τά άρσενικά ούσιαστικά, ὅταν τονίζονται στή λήγουσσα, πάιρνουν όξεια : { ὁ μαρμαράς ὁ νικητής τόν παππού τό θεριστή

- Η μακρόχρονη γενική, όταν τονίζεται, παίρνει περισπωμένη : { τοῦ μαρμαρᾶ τοῦ νικητῆ τῶν λοχιῶν τῶν νικητῶν
- Τό α στή λήγουσα τῶν ἀρσενικῶν είναι μακρόχρονο : { ὁ ἀγώνας τό χαρακτήρα

* Συμβουλέψου τόν πίνακα καί συμπλήρωσε τά κενά :

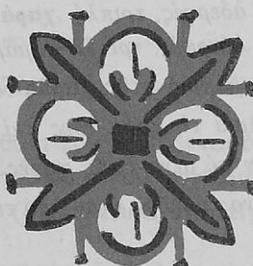
ἐπιστήμ-νας, ἀκτήμ-νας, γνώμ-νας, δαίμ-νας, καύσ-νας,
Κίμ-νας, Σόλ-νας, Ἀλιάκμ-νας, χειμ-νας, κυκλ-νας, κοιτ-
νας, ἀλαζ-νας, πράκτ-ρας, λαμπτ-ρας, ἀνεμιστ-ρας.

* Συμβουλέψου τόν πίνακα καί συμπλήρωσε τά κενά :

ἀθλ-τής, ποι-τής, ἰδρ-τής, περιηγ-τής, ζυγ-στής, ἀνθρωπ-
στής, λ-στής, μεσ-της, συντοπ-της, Μεσολογγ-της, μαγν-
της, διαβ-της, ἐπαρχι-της, πατρι-της, Ἡπειρ-της, δεσπ-
της, τοξ-της.

* Συμβουλέψου τόν πίνακα καί βάλε τόνο :

ὁ καστανας, ὁ παπας, ὁ τραγουδιστης, τοῦ δουλευτη,
τοῦ βουτηχτη, τῶν φοιτητων, ὁ ἀγκωνας, τόν Ποσειδωνα,
τόν κοιτωνα.

Στό ζωολογικό κῆπο

Ήταν ή πρώτη φορά πού τά παιδιά, ή Φρόσω καί ό Δημήτρης, ἐπισκέπτονταν ζωολογικό κῆπο. Γι' αὐτό καί ή χαρά τους ήταν μεγάλη. Ἡ-ξεραν, βέβαια, τά διάφορα ζωά ἀπό τή ζωολογία, ἀπό τίς ἐφημερίδες καί ἀπό τίς κινηματογραφικές ταινίες· αὐτό ὅμως πού ἀντίκρισαν, μόλις πέρασαν τήν πόρτα τοῦ κήπου, ήταν ἔνα θέαμα μοναδικό· ζωά μικρά καί μεγάλα κάθε χώρας καί κάθε λογῆς. Ἐδῶ ἔνας ἐλέφαντας, ἐκεῖ ἔνα λιοντάρι, πιό κεῖ μιά ύαινα, παραπέρα ἔνα πλουνιμιστό παγόνι —τί ἀπαίσια. Θεέ μου, ή φωνή του!— καί πιό πέρα μιά μαϊμού πού διασκεδάζει μέ τήν ἀκατάσχετη φλυαρία της τόν κόσμο... Τά παιδιά ἔμεναν νά κοιτάζουν... Τέτοιες χαρές σπάνια τίς νιώθουν... Καί τί δέ θά είχαν νά διηγηθοῦν τό βράδυ στή μητέρα καί στή γιαγιά.

- "Όπως βλέπεις στό κείμενο, τά θηλυκά ούσιαστικά :

α/ τελειώνουν * στήν
δόνομαστική τοῦ ἐ-
νικοῦ σέ : → -α -η -ω -ου

β/ διαιροῦνται σέ: → ισοσύλλαβα → ή χαρά - οι χαρές
→ ἀνισοσύλλαβα → ή ἀλεπού - οι ἀλεποῦδες

<p>◎</p> <p>Ένα θηλυκό ούσιαστικό μέσα στό λόγο</p>	<ul style="list-style-type: none"> • τρεῖς ἀδερφές, τριπλή χαρά τρεῖς ἀδερφές, τριπλό καμάρι • Πᾶμε μακριά στής χαρᾶς τό νησί • Θυμᾶμαι τή χαρά τους και τή λύπη τους • Ἡταν σέ μένα τρεῖς χαρές στήν πίκρα φυτρωμένες • Ἐκεῖνο τό δῶρο ἡταν ἀπό τις μεγαλύτερες χαρές μου
--	---

* Κατάληξη τῆς ὀνομαστικῆς του ἑνικοῦ είναι ό τε λευταῖος φθόγγος: χαρά, ἀλεπού. Η κατάληξη τῆς ὀνομαστικῆς του πληθυντικοῦ είναι -ες: χαρές, ἀλεποδεξ.

- Στά παραδείγματα βλέπουμε τούς τύπους πού μπορεῖ νά πάρει ένα θηλυκό ούσιαστικό μέσα στό λόγο.

Οι παρακάτω πίνακες φανερώνουν όλους τούς τύπους πού μποροῦν νά πάρουν μέσα στό λόγο τά θηλυκά ούσιαστικά.

A.— ΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ

Θ Θηλυκά σέ -α

Πρώτη διμάδα

ή χαρά

ή χώρα

ή θάλασσα

Ένικός ἀριθμός

Όνομ.	ή χαρά	ή χώρα	ή θάλασσα
Γεν.	τῆς χαρᾶς	τῆς χώρας	τῆς θάλασσας
Αἰτ.	τή χαρά	τή χώρα	τή θάλασσα
Κλητ.	χαρά	χώρα	θάλασσα

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	οἱ χαρές	οἱ χῶρες	οἱ θάλασσες
Γεν.	(τῶν χαρῶν)*	τῶν χωρῶν	τῶν θαλασσῶν
Αἰτ.	τίς χαρές	τίς χῶρες	τίς θάλασσες
Κλητ.	χαρές	χῶρες	θάλασσες

- Κατά τό χαρά κλίνονται τά
δξύτονα σέ -ά : → διμορφιά, Κηφισιά, κ.ἄ.
- Κατά τό χώρα κλίνονται : → ὥρα, ήμέρα, γλώσσα κ.ἄ.
- Κατά τό θάλασσα κλίνονται : → ἀμέλεια, μέλισσα, Κέρκυρα κ.ἄ.
- Στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ τονίζονται στή λήγουσα. Στίς ἄλλες πτώσεις ένικοῦ καί πληθυντικοῦ τονίζονται ὅπου καί στήν ὄνομαστική τοῦ ένικοῦ (βλ. κλιτικά ύποδείγματα).

* Δέ σχηματίζουν όλα γενική τοῦ πληθυντικοῦ. Κοίταξε καί τήν πρώτη ἀπό τίς ἀσκήσεις πού ἀκολουθοῦν :

* 1 α/ Νά βάλεις στόν πληθυντικό ό,τι είναι στόν ένικό :

- Τά ἄνθη τῆς μηλιᾶς σκορποῦσαν χαμόγελα παντού.
- Τά ἀγκάθια είναι οἱ ἄγρυπνοι φρουροί τῆς τριανταφυλλιᾶς.
- Οἱ φλόγες τῆς φωτιᾶς πετάχτηκαν ὡς τά σύννεφα.
- Τό νόμισμα τῆς βασιλόπιτας ἔπεσε σ' ἐμένα.
- Τό φῶς τῆς καντήλας τρεμόπαιζε μέσα στό σκοτάδι.
- Ὡρες τώρα γύρευαν τά κουπιά τῆς βάρκας.

β/ Νά βάλεις στόν πληθυντικό ό,τι είναι τυπωμένο μέ μαῦρα γράμματα :

- Ἡταν ἄνθρωπος τῆς νύχτας καὶ ὅλοι τόν φοβόνταν.
- Ἀρπαξε τήν τροφή τῆς κουκουβάγιας καὶ ἔφυγε.
- Σέ λίγο διαπιστώσαμε ὅτι ἡταν καβούκι χελώνας.
- Ἡ ἀγάπη τῆς προσφυγοπούλας γιά τή χαμένη πατρίδα της δέ λεγόταν.

▲ **Βοηθητικό στοιχεῖο :** Ή γλώσσα ἔχει ἄλλους τρόπους νά ἀναπληρώνει τή γενική πού λέπτει.

- Παράδειγμα : • Τά στολίδια τῆς ἀρχοντοπούλας.
Τά στολίδια πού φοροῦν οἱ ἀρχοντοπούλες.
- Τά προικιά τῆς νύφης.
Τά προικιά γιά τίς νύφες.

* 2 Νά κλίνεις μέσα σέ φράσεις τά δύνοματα :

- ἡ πλατεία, ἡ καρδιά, ἡ γλώσσα, ἡ εἰλικρίνεια

Παράδειγμα : Ἐκείνη ἡ μικρή πλατεία συγκέντρωνε δύναμη τό χωριό.

Στήν ἄκρη τῆς πλατείας υψώνοταν ὁ πεῦκος.

Δεύτερη όμάδα

ἡ ἀσπίδα

ἡ σάλπιγγα

Ἐνικός ἀριθμός

Όνομ.	ἡ ἀσπίδα	ἡ σάλπιγγα
Γεν.	τῆς ἀσπίδας	τῆς σάλπιγγας
Αἰτ.	τήν ἀσπίδα	τή σάλπιγγα
Κλητ.	ἀσπίδα	σάλπιγγα

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	οἱ ἀσπίδες	οἱ σάλπιγγες
Γεν.	τῶν ἀσπίδων	τῶν σαλπίγγων
Αἰτ.	τίς ἀσπίδες	τίς σάλπιγγες
Κλητ.	ἀσπίδες	σάλπιγγες

- ▲ Κατά τό **ἀσπίδα**
κλίνονται :

α / εἰκόνα, μητέρα, Σαλαμίνα κ.ἄ.
β / Τά τρισύλλαβα καί πολυσύλλαβα παροξύτονα σέ -ίδα καί -άδα : ἐλπίδα,
ἐφημερίδα, ὁμάδα κ.ἄ.

- ▲ Κατά τό **σάλπιγγα**
κλίνονται :

α / διώρυγα, σήραγγα, φάλαγγα κ.ἄ.
β / Τά θηλυκά σέ -ότητα καί -ύτητα : θερμότητα, ταχύτητα κ.ά.

- Τονίζονται σέ ὅλες τίς πτώσεις ὅπου καί στήν ὄνομαστική τοῦ ένικοῦ. Στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ ὅμως τονίζονται πάντοτε στήν παραλήγουσα : ἀσπίδων, σαλπίγγων.

"Ασκηση

- * Νά κλίνεις μέσα σέ φράσεις τά δύνοματα :

- ή γοργόνα, ή σειρήνα, ή ιδιότητα, ή διώρυγα

Παράδειγμα : Ἡ γοργόνα χάθηκε πάλι μέσα στά κύματα.
Λίγοι ήξεραν τήν ιστορία τῆς γοργόνας.

Ἐνικός ἀριθμός

Όνομ.	ἡ	φωνή	ἡ	τέχνη	ἡ	θύμηση
Γεν.	τῆς	φωνῆς	τῆς	τέχνης	τῆς	θύμησης
Αἰτ.	τῇ	φωνῇ	τῇν	τέχνῃ	τῇ	θύμησῃ
Κλητ.		φωνή		τέχνη		θύμηση

Πληθυντικός αριθμός

[’] Ονομ.	<i>oī</i>	φωνές	<i>oī</i>	τέχνες	<i>oī</i>	θύμησες
Γεν.	<i>τῶν</i>	φωνῶν	<i>τῶν</i>	τεχνῶν*		— **
Αἴτ.	<i>tícs</i>	φωνές	<i>tícs</i>	τέχνες	<i>tícs</i>	θύμησες
Κλητ.		φωνές		τέχνες		θύμησες

- ▲ Κατά τό φωνή κλίνονται τά δξύτονα σέ -ή → αὐγή, ζωή, Ἀφρική κ.ἄ.
 - ▲ Κατά τό τέχνη κλίνονται → ἀγάπη, φήμη, Ἰθάκη κ.ἄ.
 - ▲ Κατά τό θύμηση κλίνονται → ἀντάμωση, κούραση, Χρισόθεμη κ.ἄ.

● Στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ τονίζονται στή λήγουσα. Στίς ἄλλες πτώσεις ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ τονίζονται ὅπου καὶ στήν δόνυμαστική τοῦ ἐνικοῦ (βλ. κλιτικά ὑποδείγματα).

"Ασκηση

- * Νά κλίνεις μέσα σέ φράσεις τά όνόματα:
 - ή ἀγάπη, ή δίκη, ή γραμμή, ή ἀντάμωση.

* Δέ σχηματίζουν ὅλα γενική πληθυντικοῦ.

** Δέ σχηματίζουν γενική πληθυντικού.

Παράδειγμα : 'Η ἀγάπη γιά τόν τόπο του τοῦ ἔκαιγε τά σωθικά.

Ζητοῦσε κάθε μέρα σημάδια τῆς ἀγάπης.

④

3. Θηλυκά σέ -ω

ἡ Καλυψώ ἡ Φρόσω

'Ενικός ἀριθμός

Όνομ.	ἡ	Καλυψώ	ἡ	Φρόσω
Γεν.	τῆς	Καλυψῶς	τῆς	Φρόσως
Αἰτ.	τήν	Καλυψώ	τή	Φρόσω
Κλητ.		Καλυψώ		Φρόσω

▲ Κατά τό **Καλυψώ** κλίνονται τά δξύτονα σέ -ώ :

ἡ ἡχώ, ἡ Ἀργυρώ
ἡ Σαπφώ κ.ἄ.

▲ Κατά τό **Φρόσω** κλίνονται τά παροξύτονα σέ -ω :

ἡ Δέσπω, ἡ Μάρω κ.ἄ.
Είναι ॐα κύρια δνόματα προσώπων.

● Τά δνόματα σέ -ω δέν ἔχουν πληθυντικό ἀριθμό.

▲ **Ο ρ θ ο γ ρ α φ.ί α.** Τά θηλυκά σέ -ω γράφονται μέ -ω καί, δταν τονίζονται στή λήγουσα, παίρνουν δξεία : **Καλυψώ**.

"Α σ κ η σ η

* Νά κλίνεις μέσα σέ φράσεις τά δνόματα :

- ἡ Σαπφώ, ἡ Δέσπω, ἡ Μυρτώ

Παράδειγμα : 'Η Σαπφώ καταγόταν ἀπό τή Λέσβο.

Τά ποιήματα τῆς Σαπφῶς ἔχουν μιά μελωδία.

Ανισοσύλλαβα θηλυκά ούσιαστικά ύπάρχουν λίγα. Είναι κυρίως αύτά πού τελειώνουν σε -ού.

ή ἀλεπού

Ένικός ἀριθμός	Πληθυντικός ἀριθμός
Όνομ. ή ἀλεπού	οἱ ἀλεποῦδες
Γεν. τῆς ἀλεποῦς	τῶν ἀλεπούδων
Αἰτ. τὴν ἀλεπού	τίς ἀλεποῦδες
Κλητ. ἀλεπού	ἀλεποῦδες

- ▲ Κατά τό ἀλεπού κλίνονται : μαῖμού, γλωσσού, ὑπναρού κ.ἄ.
- ▲ Τά θηλυκά σε -ού παίρνουν δξεία : ἀλεπού.

④

Θηλυκά μέ διπλό πληθυντικό

Μερικά θηλυκά ἔχουν διπλό πληθυντικό, δηλαδή σχηματίζουν καί ίσοσύλλαβους καί ἀνισοσύλλαβους τύπους :

ή μάνα	→ οἱ μάνες	ή γιαγιά	→ οἱ γιαγιές
	→ οἱ μανάδες		→ οἱ γιαγιάδες
	→ τῶν μανάδων κτλ.		→ τῶν γιαγιάδων κτλ.

- Στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ ύπάρχει μόνο δεύτερος τύπος : τῶν μανάδων.

"Α σ κ η σ η"

* Νά κλίνεις μέσα σε φράσεις τά όνόματα :

- ή ἀλεπού, ή μαϊμού
- Παράδειγμα : Ἡ ἀλεπού βγῆκε γιά κυνήγι.

Τῆς ἀλεποῦς τά καμώματα τά κατάλαβε ενα γέρικο σκυλί.

Γενικές παρατηρήσεις στά θηλυκά

1. Ή γενική τοῦ ἑνικοῦ σχηματίζεται, ἂν προσθέσουμε ἐνα στήν ὄνομαστική τοῦ ἑνικοῦ :

ἡ χαρά - τῆς χαρᾶς, ἡ φωνή - τῆς φωνῆς, ἡ ἀλεπού - τῆς ἀλεποῦς

2. Κάθε θηλυκό ἔχει σέ κάθε ἀριθμό τρεῖς πτώσεις ὅμοιες, τήν ὄνομαστική, τήν αἰτιατική καὶ τήν κλητική :

ἡ χώρα	οἱ χῶρες	ἡ ἀλεπού	οἱ ἀλεποῦδες
τῇ χώρᾳ	τίς χῶρες	τήν ἀλεπού	τίς ἀλεποῦδες
χώρα	χῶρες	ἀλεπού	ἀλεποῦδες

"Ολα τά θηλυκά ἔχουν στήν ὄνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική τοῦ πληθυντικοῦ κατάληξη -ες.

3. "Ολα τά θηλυκά ἔχουν στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ κατάληξη -ων :

τῶν θαλασσῶν, τῶν ἐλπίδων, τῶν σαλπίγγων, τῶν ἀλεπούδων

* "Ασκηση δρθογραφίας

α / Τά θηλυκά σέ -α

Τελειώνουν σέ	Παραδείγματα	Έξαιρέσεις
1. -αια	• αὐλαία, κεραία, Νίκαια κ.ἄ.	θέα, ιδέα, νέα, παρέα
2. -αινα	• δράκαινα, Μαυρομιχάλαινα κ.ἄ.	
3. -ιά	• βραδιά, ζενιτιά, ζαστεριά κ.ἄ.	'Εξαιρούνται ὅσα παράγονται ἀπό ρήματα σέ -εύω· αύτά γράφονται μέ ει: γιατρειά, δουλειά κ.ἄ.

Τελειώνουν σέ	Παραδείγματα	Έξαιρέσεις
4. -ία	• Τά παροξύτονα: <i>ἀηδία, ἀμνηστία</i> κ.ἄ.	'Έξαιροῦνται ὅσα παράγονται ἀπό ρήματα σέ -εύω καὶ ἀπό ἐπίθετα σέ -ύς: <i>ἔρμηνεία, λατρεία</i> κ.ἄ. <i>πλατεία, ὁζεία</i> κ.ἄ.
5. -εια	• Τά προπαροξύτονα: <i>ἄδεια, ἀλήθεια, βοήθεια</i> κ.ἄ.	<i>ἄγνοια, διχόνοια, ἔννοια, ὄμονοια, παλίρροια, Εἴβοια.</i>
6. -ίδα	• <i>ἀσπίδα, πατρίδα</i> κ.ἄ.	
7. -ίλα	• <i>καπνίλα, χωματίλα</i> κ.ά.	
8. -ισσα	• <i>ἀρχόντισσα, ροδίτισσα</i> κ.ά.	Λάρισα
9. -τρια	• <i>ἐργάτρια, μαθήτρια</i> κ.ά.	
10. -ότητα	• <i>θερμότητα, ποιότητα</i> κ.ά.	
11. -ύτητα	• <i>ταχύτητα, εὐθύτητα</i> κ.ά.	

β/ Τά θηλυκά σέ -η

1. -η	<i>πηγή, πράξη, σκέψη</i> κ.ά.	
2. -οσύνη	<i>καλοσύνη, δικαιοσύνη</i> κ.ά.	

γ/ 'Ο τονισμός τῶν θηλυκῶν

- Τά θηλυκά ούσιαστικά ὅταν τονίζονται στή λήγουσα παίρνουν όξεία: 'Έξαιροῦνται καὶ παίρνουν περισπωμένη τά ὄνόματα:
 - Ή μακρόχρονη γενική ὅταν τονίζεται παίρνει περισπωμένη :
η χαρά, η τιμή
η ἀλεπού, η Μυρτώ	
γῆ, Αθηνᾶ, Ναυσικᾶ κ.ά.	
τῆς χαρᾶς, τῆς τιμῆς
τῆς ἀλεποῦς, τῆς Μυρτῶς
τῶν τιμῶν	

- Τό α στή λήγουσα τῶν θηλυκῶν εἶναι μακρόχρονο :

ἡ μούσα
ἡ χώρα

Ασκήσεις

- * 1 Νά συμβουλευτεῖς τόν πίνακα καὶ νά συμπληρώσεις τό κενό :

- περικεφαλ-α, ν-α, λύκ-να, ἐλ-ά, γειτον-ά, βραδ-ά, παντρ-ά, ἡγεμον-α, τυρανν-α, ἐρμην-α, θητ-α, δασ-α, ἄδ-α, εἰλικρίν-α, συγγέν-α, διχόν-α, ἔνν-α, ἄγν-α, γειτον-α, Σαμιώτ-α, ἀνατριχ-λα, μεγαλ-σ-νη, χριστιαν-σ-νη, βαρ-τ-τα, διευθύντρ-α.

- * 2 Νά συμβουλευτεῖς τόν πίνακα καὶ νά βάλεις τόνο :
- ἡ δουλεια, τῆς δουλειας, ἡ Σμαρω, τῆς Σμαρως, τῶν καρδιων, ἡ γλωσσα, τήν ώρα, τῆς χωρας.

- * 3 Νά γράψεις στήν ἴδια πτώση τοῦ πληθυντικοῦ τά ὄνόματα :

- τῆς ρίζας, ἡ φλόγα, ἡ φλέβα, τῆς ωφέλειας, ἡ θύελλα, τῆς ἐργασίας, ἡ λαμπάδα, τήν ἐλπίδα, τῆς μητέρας, τή στήλη, ἡ τέχνη.

- * 4 Νά γράψεις τό ἔνα ἀπό τά δύο ούσιαστικά στή γενική, ἔτσι πού νά σχηματιστοῦν φράσεις :

τά λουλούδια -	ἡ μητέρα,	ἡ περιφέρεια	- ὁ κύκλος
τό βιβλίο	- ἡ φοιτήτρια,	ὁ ποταμός	- ἡ βοή
τό χρώμα	- ἡ σημαία,	τά ἀποτελέσματα	- οἱ ἐξετάσεις
γιορτή	- Λητώ,	ἡ μέλισσα	- ἡ κυψέλη

Παράδειγμα : τά λουλούδια τῆς μητέρας.

- * 5 Νά βάλεις στόν πληθυντικό τίς παρακάτω φράσεις :

- Ἡ νεράιδα βγῆκε μέσα ἀπό τή λίμνη.
- Ἡ κόρη ἄνοιξε τά μάτια της καὶ ζήτησε τή μητέρα της.
- Στήν πεδιάδα ἦχοῦσε πρόσχαρα ἡ φλογέρα τοῦ βοσκοῦ.

- 'Η φωνή τῆς Σειρήνας ἔφτασε καὶ στά δικά του τ' αὐτιά.
 - Ἡταν μιά ἀπόκοσμη μουσική.
 - Πῆρε ὁ θεός τῇ λύρᾳ του καὶ ἄρχισε νά τραγουδεῖ.
 - Φοβᾶσαι τήν ἡττα καὶ ἀποφεύγεις τόν ἀγώνα;
 - 'Η φωνή του ἡταν σάν τη βροντή τή μακρινή πού φοβερίζει τόν ὄδοιπόρο.

31

ΚΛΙΣΗ ΟΥΔΕΤΕΡΩΝ

·Ο ἥλιος ἐπαντρεύτηκε

Ο ήλιος ἐπαντρεύτηκε καὶ πῆρε τό φεγγάρι.
ἐκάλεσε καὶ στή χαρά συμπέθερους τ' ἀστέρια·
τά σύννεφα τούς ἔστρωσε στρώματα γιά νά κάτσουν,
τούς ἔβαλε προσκέφαλα τίς ράχες ν' ἀκουμπήσουν,
τούς ἔβαλε καὶ τράπεζα στούς κάμπους τά λουλούδια.
τούς ἔβαλε φαῖ νά φᾶν τό μόσκο καὶ τά ἄνθη.

Κρασί τούς ἔδωσε νά πιοῦν θάλασσες καὶ ποτάμια·
κι ἀπ' ὅλα τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ Αὔγερινός δέν ἤρθε·
κι αὐτοῦ πρός τό ζημέρωμα Αὔγερινός ἐφάνη·
φέρνει τόν ὕπνο ζωντανό στά νιόγαμπρα πεσκέσι,
φέρνει καὶ στούς συμπέθερους τό φῶς γιά νά τούς φέξει.

(Δημοτικό)

α / ἵσισ οσύλλαβα	τό σύννεφο - τοῦ σύννεφου
β / ἀνισισ οσύλλαβα	τό στρῶμα - τοῦ στρώματος - τά στρώματα
• Τά ισοσύλλαβα τε-	→ -ο -ι -ος
λειώνουν σέ	τό σύννεφο, τό φεγγάρι, τό ἄνθος
• Τά ἀνισοσύλλαβα	→ -μα -σιμο -ας -ως
τελειώνουν σέ	τό στρῶμα, τό γράψιμο, τό κρέας, τό φῶς

◎

**Ἐνα
ούδέτερο
ούσιαστικό
μέσα στό
λόγο**

- Διψάσαμε τό μεσημέρι μά τό νερό γλυφό.
- Άνεβαίνοντας βρήκαμε τή μάνα τοῦ νεροῦ.
- Σκύψαμε στή βρυσούλα νά πιοῦμε νερό.
- Τά νερά κατέβαιναν όρμητικά ἀπό το βράχο.
- Φτάσαμε στίς πηγές τῶν γάργαρων νερῶν.
- "Ολον τοῦ κόσμου τά νερά, θάλασσα, ἐσύ τά πίνεις.

- Στά παραδείγματα βλέπουμε τούς τύπους πού μπορεῖ νά πάρει ἔνα ούδέτερο ούσιαστικό μέσα στό λόγο.

Οἱ παρακάτω πίνακες φανερώνουν δλους τούς τύπους πού μποροῦν νά πάρουν μέσα στό λόγο τά ούδέτερα ούσιαστικά.

A—. ΟΥΔΕΤΕΡΑ ΙΣΟΣΥΛΛΑΒΑ*

◎

1. Ούδέτερα σέ -ο

τό νερό	τό βιβλίο	τό σύννεφο	τό θέατρο
---------	-----------	------------	-----------

'Οξύτονα	παροξύτονα	προπαροξύτονα
----------	------------	---------------

Ἐνικός ἀριθμός

'Ονομ.	τό νερό	τό βιβλίο	τό σύννεφο	τό θέατρο
Γεν.	τοῦ νεροῦ	τοῦ βιβλίου	τοῦ σύννεφου	τοῦ θεάτρου
Αἰτ.	τό νερό	τό βιβλίο	τό σύννεφο	τό θέατρο
Κλητ.	νερό	βιβλίο	σύννεφο	θέατρο

Πληθυντικός ἀριθμός

'Ονομ.	τά νερά	τά βιβλία	τά σύννεφα	τά θέατρα
Γεν.	τῶν νερῶν	τῶν βιβλίων	τῶν σύννεφων	τῶν θεάτρων
Αἰτ.	τά νερά	τά βιβλία	τά σύννεφα	τά θέατρα
Κλητ.	νερά	βιβλία	σύννεφα	θέατρα

* Όσα ούδέτερα ἔχουν στή γενική τοῦ ἑνικοῦ τίς καταλήξεις -ον καί -οντς είναι Ισοσύλλαβα: τό νερό - τοῦ νεροῦ, τό βάρος - τοῦ βάρους.

▲ Κατά τό νερό κλίνονται τά ὄξύ- τονα σέ -ό:	βουνό, φτερό, χωριό κ.ά.
▲ Κατά τό βιβλίο κλίνονται τά παροξύτονα σέ -ο:	γραφεῖο, δέντρο, θηρίο, κ.ά.
▲ Κατά τό σύννεφο κλίνονται ὅσα προπαροξύτονα σέ -ο κρατοῦν τόν τόν στήν προπαραλήγου- σα σέ ὅλες τίς πτώσεις:	λυκόσκυλο, τριαντάφυλλο, Λιτόχωρο κ.ά. Είναι συνήθως σύνθετα
▲ Κατά τό θέατρο κλίνονται ὅσα προπαροξύτονα σέ -ο στή γε- νική τοῦ ἑνικοῦ καί τοῦ πλη- θυντικοῦ κατεβάζουν τόν τόν στήν παραλήγουσα:	ἄτομο, μέτωπο, Ἀγραφα κ.ά. ↓ ↓ ↓ τοῦ τοῦ τῶν ἀτόμου, μετώπου, Ἀγράφων

◎

2. Ούδέτερα σέ -ι

τό παιδί

τό λουλούδι

όξύτονα

παροξύτονα

'Ενικός ἀριθμός

'Ονομ.	τό	παιδί	τό	λουλούδι
Γεν.	τοῦ	παιδιοῦ	τοῦ	λουλουδιοῦ
Αἰτ.	τό	παιδί	τό	λουλούδι
Κλητ.		παιδί		λουλούδι

Πληθυντικός ἀριθμός

'Ονομ.	τά	παιδιά	τά	λουλούδια
Γεν.	τῶν	παιδιῶν	τῶν	λουλουδιῶν
Αἰτ.	τά	παιδιά	τά	λουλούδια
Κλητ.		παιδιά		λουλούδια

- ▲ Κατά τό **παιδί** κλίνονται τά
όξύτονα σέ -ί:

αὐτή, βιολί, Δαφνί κ.ά.

▲ Κατά τό λουλούδι κλίνονται τά παροξύτονα σέ -ι:	καλοκαίρι, βλαστάρι, ἄρνάκι, Μεσολόγγι κ.ἄ.
▲ Τά ούδέτερα σέ -ι τονίζονται στή γενική τοῦ ένικοῦ καί τοῦ πληθυντικοῦ στή λήγουσα:	τοῦ παιδιοῦ - τοῦ λουλουδιοῦ, τῶν παιδιῶν - τῶν λουλουδιῶν
▲ Τά ύποκοριστικά σέ -άκι καί -ούλι δέν ἔχουν συνήθως γενική.	

◎

3. Ούδέτερα σέ -ος

τό βάρος

τό ἔδαφος

τό βάρος

τό ἔδαφος

παροξύτονα προπαροξύτονα παροξύτονα προπαροξύτονα

Ἐνικός ἀριθμός Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ. τό βάρος	τό ἔδαφος	τά βάρη	τά ἔδαφη
Γεν. τοῦ βάρους	τοῦ ἔδαφους	τῶν βαρῶν	τῶν ἔδαφῶν
Αἰτ. τό βάρος	τό ἔδαφος	τά βάρη	τά ἔδαφη
Κλητ. βάρος	ἔδαφος	βάρη	ἔδαφη

▲ Κατά τό βάρος κλίνονται τά παροξύτονα σέ -ος	ἄνθος, κράτος, Ἀργος κ.ἄ.

▲ Κατά τό ἔδαφος κλίνονται τά προπαροξύτονα σέ -ος. Αύτά στή γενική τοῦ ένικοῦ	μέγεθος, στέλεχος κ.ἄ.

καί στήν ὀνομαστική, αἰτιατική καί κλητική τοῦ πληθυντικοῦ τονίζονται στήν παραλήγουσα.

τό μέγεθος - τοῦ μεγέθους - τά μεγέθη

▲ Τά ούδέτερα σέ -ος στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ τονίζονται στή λήγουσα:	τό δάσος - τῶν δασῶν
τό στέλεχος - τῶν στελεχῶν |
|---|--|

▲ Ορθογραφία.

Τά ούδετερα σέ -ος στήν όνομαστική, αἰτιατική καί κλητική τοῦ πληθυντικοῦ τελειώνουν σέ -η : τά βάρη.

• Ασκήσεις

* 1 Νά κλίνεις μέσα σέ φράσεις τά όνόματα :

- τό δάσος, τό ύπουργειο, τό ἀηδόνι, τό θέατρο

Παράδειγμα : **Τό δάσος** ἄρχιζε ἀπό τήν κορυφή τοῦ βουνοῦ.
Στήν ἄκρη **τοῦ δάσους** εἶχε στήσει ό μπαρμπα - Θωμᾶς τήν καλύβα του.

* 2 Νά βάλεις στόν πληθυντικό ὅ,τι εἶναι στόν ἔνικό καί ἀντίστροφα :

- —”Οπως καί μέ τό λουλούδι. Ἀν ἀγαπᾶς ἔνα λουλούδι πού βρίσκεται σέ κάποιο ἀστέρι, εἶναι ὅμορφα τή νύχτα νά κοιτᾶς τόν οὐρανό. “Ολα τ’ ἀστέρια λουλουδίζουν.
- Σκύψε νά δεῖς τή ρίζα σου στής θάλασσας τά βάθη.
- Γιά τήν πρόοδο τοῦ κράτους ύπενθυνος εἶναι ό κάθε πολίτης.
- Αύτοῦ τοῦ μεγέθους δέν ἔχω ἄλλα δείγματα.

* 3 Νά συμπληρώσεις τίς καταλήξεις :

• Τά βέλ- ἐπεφταν βροχή.	• Τά γέν- εἶναι τρία.
• Τόν ἐπνιξε τό πάθ-	• Τόν ἐπνιξαν τά πάθ-
• Τράβηξε τό ξίφ- ἀπό τό θηκάρι.	• Πῆρε τό βιολ- καί ἄρχισε νά παίζει.
• Βρισκόμασταν στά μέσα τοῦ καλοκαιρ-	• Ἡρθε καί ή ἐβδομάδα τῶν παθ-

* 4 Νά ύπογραμμίσεις ὅλα τά ούδετερα τοῦ κειμένου καί νά πεῖς ποιά εἶναι ἴσοσύλλαβα καί ποιά ἀνισοσύλλαβα.

4. Ούδετερα σέ - μα

τό σῶμα	τό πρόβλημα	
παροξύτονα	προπαροξύτονα	
Ένικός	ἀριθμός	
Όνομ.	τό σῶμα	τό πρόβλημα
Γεν.	τοῦ σώματος	τοῦ προβλήματος
Αἰτ.	τό σῶμα	τό πρόβλημα
Κλητ.	σῶμα	πρόβλημα
Πληθυντικός ἀριθμός		
Όνομ.	τά σώματα	τά προβλήματα
Γεν	τῶν σωμάτων	τῶν προβλημάτων
Αἰτ.	τά σώματα	τά προβλήματα
Κλητ.	σώματα	προβλήματα

▲ Κατά τό σῶμα κλίνονται τά παροξύτονα καί τά προπερισπώμενα σέ -μα: ▲ Κατά τό πρόβλημα κλίνονται τά προπαροξύτονα σέ -μα: ● Τά ούδετερα σέ -μα στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ τονίζονται στήν παραλήγουσα: ▲ Ορθογραφία. Τά ούδετερα σέ -ημα γράφονται μέ η : μηχάνημα, τηλεγράφημα. Όμως: ιδρυμα, κατάλυμα, μήνυμα κ.ἄ.	γράμμα, δέρμα, βῆμα, χρῶμα κ.ἄ. ζήτημα, μάθημα, σνομα, ποίημα κ.ἄ. τῶν σωμάτων - τῶν προβλημάτων

* "Οσα ούδετερα έχουν στή γενική τοῦ ένικοῦ τήν κατάληξη -ος είναι άνισοσύλλαβα.

τό δέσιμο

προπαροξύτονα

Ένικός ἀριθμός Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ. τό δέσιμο τά δεσίματα

Γεν. τοῦ δεσίματος τῶν δεσιμάτων*

Αἰτ. τό δέσιμο τά δεσίματα

Κλητ. δέσιμο δεσίματα

▲ Κατά τό δέσιμο κλίνονται τά προπαροξύτονα σέ -σιμο (-ξιμο, -ψιμο):	κλείσιμο, τρέξιμο, γράψιμο κ.ἄ.
▲ Στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ τονίζονται στήν παραλήγουσα:	τῶν δεσιμάτων τῶν γραψιμάτων

τό κρέας τό φῶς

Ένικός ἀριθμός Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ. τό κρέας τό φῶς τά κρέατα τά φῶτα

Γεν. τοῦ κρέατος τοῦ φωτός τῶν κρεάτων τῶν φώτων

Αἰτ. τό κρέας τό φῶς τά κρέατα τά φῶτα

Κλητ. κρέας φῶς κρέατα φῶτα

▲ Κατά τό κρέας κλίνονται:	τό πέρας καὶ τό τέρας
▲ "Ομοια μέ τό φῶς κλίνονται:	τό γεγονός καὶ τό καθεστώς Αύτά στή γενική τοῦ ένικοῦ τονίζονται στήν παραλήγουσα: τοῦ γεγονότος, τοῦ καθεστῶτος.

* Η γενική τοῦ πληθυντικοῦ είναι σπάνια.

- Στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ το- | τῶν κρεάτων, τῶν φώτων κτλ.
νίζονται στήν παραλήγουσα:

▲ Ορθογραφία. Πρόσεξε τά όνόματα φῶς, καθεστώς, γεγονός·
καθένα ἔχει τή δική του δρθογραφία.

Ασκήσεις

* 1 Νά κλίνεις μέσα σέ φράσεις τά όνόματα :

τό βῆμα, τό κλείσιμο, τό τέρας, τό γεγονός,

Παράδειγμα : Τό διάλειμμα κράτησε πολύ.

Θυμοῦμαι· ἥρθες καὶ μέ βρῆκες τήν ώρα
τοῦ διαλείμματος.

* 2 Νά συμπληρώσεις τό κενό μέ τό ὄνομα πού ταιριάζει :

τό ἄναμμα "Ένα τόσο σημαντικό... δέν μποροῦσε νά
περάσει ἀπαρατήρητο.

τό γεγονός Αὐτός δέν ἦταν ἀνθρωπος· ἦταν ἔνα σω-
στό...

τό τέρας ... ἦταν τυραννικό καὶ πίεζε τούς πολίτες.

τό φῶς 'Αποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ... ἦταν μιά μόνιμη

τό καθεστώς παρεξήγηση ἀνάμεσα στίς δυό οἰκογένειες.

τό σβήσιμο Τό... καὶ τό... τῶν... δέν εἶναι παιχνίδι·
μπορεῖ νά κάψει τίς λάμπες.

◎

Γενικές παρατηρήσεις στά ούδέτερα

1. Κάθε ούδέτερο ἔχει σέ κάθε ἀριθμό τρεῖς πτώσεις ὅμοιες, τήν όνο-
μαστική, τήν αἴτιατική καὶ τήν κλητική :

'Ονομ. τό βάρος τά βάρη τό πρόβλημα τά προβλήματα

Αἴτ. τό βάρος τά βάρη τό πρόβλημα τά προβλήματα

Κλητ. βάρος βάρη πρόβλημα προβλήματα

2. Τά άνισοσύλλαβα ουδέτερα στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ τονίζονται στήν παραλήγουσα :
τῶν σωμάτων, τῶν δεσμάτων, τῶν κρεάτων, τῶν φώτων
3. "Ολα τά ουδέτερα στή γενική πληθυντικοῦ ἔχουν κατάληξη -ων.
τῶν νερῶν, τῶν τραγουδιῶν, τῶν ἐδαφῶν, τῶν φώτων

Α σκή σεις

* 1 Στίς ἀκόλουθες φράσεις νά βάλεις στόν πληθυντικό ὅ,τι είναι στόν ἑνικό καί ἀντίστροφα ὅπου ταιριάζει ('Η πτώση δέν ἀλλάζει) :

- τό ύψος τοῦ βουνοῦ.
- τά μήκη τῶν ποταμῶν.
- τό πλάτος τοῦ ὑφάσματος.
- τό σβήσιμο καί τό ἄναμμα τοῦ φωτός.
- τά κέρδη τοῦ ἐμπόρου.
- τά ἄγρια καί τά ἡμερα τοῦ βουνοῦ καί τοῦ λόγκου.
- τό φάρμακο τοῦ ἔλκους.
- τό τραγούδι τῆς γῆς.
- τό τέλος τοῦ ταξιδιοῦ.

* 2 Νά συμπληρώσεις τά κενά μέ τό κατάλληλο ούσιαστικό :

ὅρη	Τ' ἄκουσε ὁ ἥλιος κι ἔφριξε... τό κόκκινο
κάστρα	ἔριξε
τά χωριά	"Ήταν σπασμένο τό ἔνα τό... του.
τό ἐδαφος	Κάμποι τῆς Σαλονίκης κι... τοῦ Μοριᾶ
τό φῶς	ποῦν' ν' τά παρμένα... ποῦν' ναι...
τραγούδι	... ἥταν ἀνώμαλο καί δύσβατο.
φτερό	Ἐνα... γέμισε τήν πλάση.

* 3 α/ Νά σχηματίσεις ούσιαστικά σύμφωνα μέ τό παράδειγμα :

λούζω	— λούσιμο	διώχνω	— διώξιμο
κλείνω	—	φράζω	—
λύνω	—	ψάχνω	—
δένω	—	κράζω	—

σκύβω	—	σκύψιμο	γράφω	—	γράμμα
ράβω	—		σκάβω	—	
βάφω	—		κόβω	—	
κόβω	—		ράβω	—	

β/ Πρόσεξε τήν προηγούμενη ἀσκηση καί πές ἀπό τί παράγονται τά οὐδέτερα σέ **-σιμο, -ξιμο, -ψιμο** ;

* **Ασκηση δρθογραφίας**

α) Τά οὐδέτερα σέ **-ο**

Τελειώνουν σέ	Παραδείγματα	Έξαιρέσεις
1. -ο	• <i>ἄτομο, βουνό</i>	
2. -εῖο	• Τά παροξύτονα πού φανερώνουν τόπο : <i>γραφεῖο, κουρεῖο</i> κ.ά.	
3. -ητό	• <i>κυνηγητό, ποδοβολητό</i> κ.ά.	
4. -ιο	• <i>γέλιο, τετράδιο, ἑστιατόριο, φυλάκιο</i> κ.ά.	Έξαιροῦνται : <i>ἰσόγειο, ὑπόγειο</i>
5. -ριό	• <i>καμπαναριό, νοικοκυριό</i> κ.ά.	μαγειρείο
6. -τήριο	• <i>γυμναστήριο, δικαστήριο</i> κ.ά.	<i>κτίριο, μαρτύριο</i>

β/ Τά οὐδέτερα σέ **-ι**

1. -ι	<i>καλοκαίρι, τραγούδι</i> κ.ά.	βράδυ, δάκρυ, δόρυ, δίχτυ, δέξι, στάχν. • Τό βράδυ, όταν σχηματίζει καταχρηστικό δίφθογγο γράφεται μέντι : <i>βραδιοῦ, βράδια</i> .
--------------	---------------------------------	--

Τελειώνουν σέ	Π αρ α δεί γ μα τ α	Ἐξ αιρέσεις
2. -ίδι	βαρίδι, ταξίδι κ.ἄ.	ἀντικλείδι, στρείδι, καρύδι, φρύδι, κρεμμύδι, Παλαμήδι.
3. -όνι	λεμόνι, τιμόνι κ.ἄ.	άλώνι, κυδώνι κ.ἄ.
4. -τήρι	κλαδευτήρι, ποτήρι κ.ἄ.	Ἐξαιρούνται ὅσα ἔχουν δεύτερο συνθετικό τή λέξη τυρί : κεφαλοτύρι.

γ / Ὁ τονισμός τῶν οὐδετέρων

- Τό ι στό τέλος τῶν οὐδετέρων είναι μακρόχρονο
- Τό α στό τέλος τῶν οὐδετέρων είναι βραχύχρονο
- Ἡ μακρόχρονη γενική ὅταν τονίζεται παίρνει περισπωμένη

τό ἀλώνι

τό σῶμα, τά δῶρα

τοῦ νεροῦ, τοῦ τραγουδιοῦ
τῶν νερῶν, τῶν τραγουδιῶν

Α σκήσεις

- * 1 Νά συμβουλευτεῖς τόν πίνακα καί νά συμπληρώσεις τό κενό :
- ἰατρ-ο, σωματ-ο, σχέδι-ο, παραμιλ-τό, σιδερωτ-ρ-ο, πιεστ-ρ-ο, δάκρ-, στάχ-, βραδ-ῶν, ἀλάτ-, θυμάρ-, τουφεκ-δ-, πρι-v-, κυδ-v-, ξυπνητ-ρ-, ἀντικλ-δ-, στρ-δ-, κτ-ρ-ο, μαρτ-ρ-ο, ἰσόγ-ο, καρ-δ-, φρ-δ-.
- * 2 Νά συμβουλευτεῖς τόν πίνακα καί νά βάλεις τόν τόνο :
- τοῦ καταρτιού, τῶν παιδιών, τά σχολεία, τό ποτιστηρι, τό νημα, τά φωτα, τά καθεστωτα, τό χρωμα.

Από τά οὐσιαστικά :

- ▲ Μερικά διατηρούν σέ δλες τίς πτώσεις τήν ίδια κατάληξη. Αύτά λέγονται
 - ▲ Μερικά συνηθίζονται μόνο σέ μερικές πτώσεις. Αύτά λέγονται
 - ▲ Μερικά όλλαζουν γένος στόν πληθυντικό ἀριθμό. Άκολουθοῦν ἔτσι δύο κλίσεις. Αύτά λέγονται
 - ▲ Μερικά σχηματίζουν στόν ένικό ή στόν πληθυντικό δύο τύπους. Αύτά λέγονται
 - ▲ Μερικά δέν κλίνονται σύμφωνα μέ μιά ἀπό τίς κλίσεις τῶν ἄλλων οὐσιαστικῶν, ἀλλά σχηματίζονται μέ δικό τους τρόπο. Αύτά λέγονται

ἄκλιτα: *Kιλκίς, ρεκόρ κ.ἄ.*

ὲλλειπτικά: τό δείλι, τό σέλας κ.ἄ.

διπλόμορφα: { ἐλέφαντας - ἐλέφας
οἱ γονιοί - οἱ γονεῖς

ἰδιόκλιτα: { ὁ δεκανέας - οἱ δεκανεῖς
ἡ σκέψη - οἱ σκέψεις
ἡ εἰσοδος - οἱ εἰσοδοι (ες)
τό καθῆκον - τά καθήκοντα

Θ "Όλα αύτά τα ούσιαστικά τα όνομάζουμε ἀνώμαλα ούσιαστικά.

Ασκήσεις

* 1 Ἀπό τά παρακάτω οὐσιαστικά ποιά είναι ἄκλιτα, ποιά ἐλλειπτικά, ποιά διπλόκλιτα, ποιά διπλόμορφα καί ποιά ἴδιόκλιτα :

τό ζενίθ, ό Ἀινστάιν, ή κ. Παπαναστασίου, τά ἥπατα, τό
δῆφελος, δ λαιμός, δ λόγος, δ γέρος, δ καπετάνιος, δ φούρ-
ναρης, δ κουρέας, ή τάξη.

* 2 Νά συμπληρώσεις τή φράση μέ τό ούσιαστικό πού ταιριάζει (μπορεῖ νά δλλάξει ό άριθμός καί ή πτώση) :

ό λόγος	Ταξιδεύαμε πρός τό Βορρά καί ημασταν δλο άγωνία· θά βλέπαμε τό βόρειο...
τά ήπατα	... δέν τά άγάπησε ποτέ του· ήθελε μονάχα τήν ύγεια του.
ό δεσμός	Στήν άρχή τά είχε χαμένα· δέν άργησε σμως νά έρθει...
τό σέλας	Μοῦ κόπηκαν... άπό τόν τρόμο πού πήρα.
ό πλοῦτος	Ξεσηκώθηκε ό λαός καί έσπασε... τής σκλαβιᾶς.
τά σύγκαλα	Ήταν έθνική έπέτειος καί έκφωνήθηκαν... έπίσημοι.
ό λαιμός	Τά έργα είναι προτιμότερα άπο... 'Υποφέρει κάθε χειμώνα άπο... του.

* 3 Νά σχηματίσεις μία φράση μέ καθένα όπό τά ούσιαστικά :

- νιότη, νιάτα, βράχος, βράχοι, βράχια, ζενίθ,
καπετάν Γιώργης, κύρ Παντελής, 'Αι-Δημήτρης.

Ιδιόκλιτα ούσιαστικά

a) ΙΔΙΟΚΛΙΤΑ ΑΡΣΕΝΙΚΑ

Τελειώνουν σέ → { -έας
δεκανέας

ο δεκανέας

	Ένικός	Πληθυντικός
Όνομ.	ο δεκανέας	οἱ δεκανεῖς
Γεν.	τοῦ δεκανέα	τῶν δεκανέων
Αἰτ.	τό δεκανέα	τούς δεκανεῖς
Κλητ.	δεκανέα	δεκανεῖς

- Κατά τό δεκανέας κλίνονται : κουρέας, γραμματέας, συγγραφέας κ.ἄ.

▲ **Ορθογραφία.** Οι πληθυντικοί σέ -εῖς παίρνουν περισπωμένη : *oi δεκανεῖς.*

· Ασκήσεις ·

* 1 Νά μεταφέρεις στόν πληθυντικό τίς φράσεις :

- 'Ο συγγραφέας αὐτοῦ τοῦ βιβλίου μᾶς εἶναι ἄγνωστος.
- 'Από τότε κανένας στή γειτονιά δέν εἰδε πάλι τόν καλό μας κουρέα.
- 'Ο λόχος ἄλλαξε ὅψη' ἡ προσπάθεια τοῦ δεκανέα ἔφερε καρπούς.
- 'Η δύμιλία τοῦ εἰσαγγελέα κράτησε πολλές ώρες.
- 'Ο ἀρχιερέας φόρεσε τά ἄμφια του καὶ ἀρχισε νά λειτουργεῖ.

* 2 Νά κλίνεις μέσα σέ φράσεις τά ὄνόματα : δ γραμματέας, δ ἵππεας.

- Παράδειγμα :

Γραμματέας ἔγινε δ Φάνης.

Τά καθήκοντα τοῦ γραμματέα δλοι τά γνώριζαν.

Τελειώνουν σέ → { -η καί -ος
 ή σκέψη ή εἰσοδος

• 1. Θηλυκά σέ -η ιδιόκλιτα *

ή σκέψη ή δύναμη

Ένικός ἀριθμός

Όνομ.	ή σκέψη	ή δύναμη
Γεν.	τῆς σκέψης, σκέψεως	τῆς δύναμης, δυνάμεως
Αἰτ.	τή σκέψη	τή δύναμη
Κλητ.	σκέψη	δύναμη

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	οἱ σκέψεις	οἱ δυνάμεις
Γεν.	τῶν σκέψεων	τῶν δυνάμεων
Αἰτ.	τίς σκέψεις	τίς δυνάμεις
Κλητ.	σκέψεις	δυνάμεις

▲ Κατά τό σκέψη κλίνονται τά παροξύτονα ιδιόκλιτα σέ -η:	γνώση λύση πράξη τάξη ψύξη πόλη Αλπεις κ.ἄ.
▲ Κατά τό δύναμη κλίνονται τά προπαροξύτονα ιδιόκλιτα σέ -η:	ἀπόφαση ἀφαίρεση σύνταξη ἄποψη Ακρόπολη κ.ἄ.
● Τά παροξύτονα ιδιόκλιτα θηλυκά σέ -η τονίζονται σέ όλες τίς πτώσεις όπου καί στήν όνομαστική τοῦ ένικου. Τά προπαροξύτονα ὅμως στόν πληθυντικό καί στή γεν. σέ -εως κατεβάζουν τόν τόνο κατά μία συλλαβή.	

* Είναι συνήθως δύναματα πού τελειώνουν σέ -ση, -ξη, -ψη, καί μερικά άκομη από τά όποια τά πιο συνηθισμένα είναι: ή δύναμη, ή πίστη, ή πόλη.

2. Θηλυκά σέ -ος ιδιόκλιτα

ή είσοδος

Ένικός ἀριθμός Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ. ή είσοδος οἱ εἴσοδοι (οἱ είσοδες)

Γεν. τῆς εἰσόδου τῶν εἰσόδων

Αιτ. τήν είσοδο τίς εἰσόδους (τίς είσοδες)

Κλητ. (είσοδο) (είσοδοι) (είσοδες)

- ▲ Κατά τό είσοδος → → δξύτονα : ή θαλαμηγός
 κλίνονται τά : παροξύτονα : ή λεωφόρος
 προπαροξύτονα : ή διαγώνιος

- Τά δξύτονα καὶ τά παροξύτονα τονίζονται σέ ὅλες τίς πτώσεις ὅπου καὶ στήν ὄνομαστική τοῦ ένικοῦ:

ή θαλαμηγός,
 τῆς θαλαμηγοῦ κτλ.
 ή λεωφόρος,
 τῆς λεωφόρου κτλ.

- Τά προπαροξύτονα θηλυκά σέ -ος στήν γενική τοῦ ένικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ καὶ στήν αἰτιατική τοῦ πληθυντικοῦ σέ -ους κατεβάζουν τόν τόνο στήν παραλήγουσα:

ή είσοδος
 τῆς εἰσόδου
 τῶν εἰσόδων
 τίς εἰσόδους

▲ Ορθογραφία.

Τά ιδιόκλιτα θηλυκά τελειώνουν σέ -η, -ος : ή σκέψη, ή είσοδος

Ασκήσεις

- * 1 Νά κλίνεις μέσα σέ φράσεις τά όνόματα: ή τάξη, ή κιβωτός

- Παράδειγμα :

Η τάξη μας ἀποφάσισε νά κάνει ἐκδρομή.

Η ἐκδρομή τῆς τάξης μας δέν ἔγινε ἔξαιτίας τοῦ καιροῦ.

- * 2 Νά συμπληρώσεις τό κενό μέ τή λέξη πού είναι στήν παρένθεση :
- Τό σπίτι του βρίσκεται στήν... (όδός) Κολοκοτρώνη.
 - Οί ώρες... (ή είσοδος) καί... (ή έξοδος) ήταν δρισμένες.
 - Κάναμε τό γύρο... (ή Πελοπόννησος).
 - Έπισκεφτήκαμε τό άρχαιο θέατρο... (ή Έπιδαυρος).
 - Σέ πέντε γωνίες άντιστοιχούν πέντε... (διχοτόμος).
 - Φέρνω... (ή διχοτόμος) καί τῶν πέντε γωνιῶν.
 - ... (ή άκροπολη) τῶν Ἀρχαίων ήταν κτισμένες πάνω σέ λόφους.
 - Δέν ήταν ἄνθρωπος τῶν λόγων· ήταν ἄνθρωπος... (ή ἀπόφαση).
 - Εἶχε φορτώσει... (ή σκέψη) του μέ πλῆθος ἄχρηστες... (ή γνώση).

◎

γ / ΙΔΙΟΚΛΙΤΑ ΟΥΔΕΤΕΡΑ

Τελειώνουν σέ : { -ν τό καθῆκον, τό προϊόν, τό σύμπαν,
τό φωνῆν, τό μηδέν
-ν τό δόρυ, τό ὁσύ

Τά ούδέτερα ίδιόκλιτα είναι άνισοσύλλαβα καί κλίνονται έτσι :

1. "Οσα τελειώνουν σέ -ν (-ον, -αν, -εν)

Ένικός ὀριθμός

τό καθῆκον	τό προϊόν	τό σύμπαν
τοῦ καθήκοντος	τοῦ προϊόντος	τοῦ σύμπαντος
τό καθῆκον	τό προϊόν	τό σύμπαν
καθῆκον	προϊόν	σύμπαν

τό	φωνῆεν	τό	μηδέν
τοῦ	φωνήεντος	τοῦ	μηδενός
τό	φωνῆεν	τό	μηδέν
	φωνῆεν		μηδέν

Πληθυντικός ἀριθμός

τά καθήκοντα	τά προϊόντα	τά σύμπαντα
τῶν καθηκόντων	τῶν προϊόντων	τῶν συμπάντων
τά καθήκοντα	τά προϊόντα	τά σύμπαντα
καθήκοντα	προϊόντα	σύμπαντα
τά φωνήεντα	(τά μηδενικά	
τῶν φωνηέντων	τῶν μηδενικῶν	
τά φωνήεντα	τά μηδενικά	
φωνήεντα	μηδενικά)	

2. "Οσα τελειώνουν σε -υ

Ένικός ἀριθμός

τό δξύ	τό δόρυ	τά δξέα	τά δόρατα
τοῦ δξέος	τοῦ δόρατος	τῶν δξέων	τῶν δοράτων
τό δξύ	τό δόρυ	τά δξέα	τά δόρατα
δξύ	δόρυ	δξέα	δόρατα

Πληθυντικός ἀριθμός

▲ Κατά τό **καθήκον** κλίνονται: παρόν, παρελθόν, ἐνδιαφέρον, σιμφέρον, μέλλον, περιβάλλον κ.ἄ.

▲ **·Ορθογραφία.** Ή μακρόχρονη γενική, ὅταν τονίζεται, παίρνει περισπωμένη: τῶν μηδενικῶν.

Ασκήσεις

* 1 Νά κλίνεις μέσα σέ φράσεις τά δύομάτα: τό περιβάλλον, τό σύμπαν.

- Παράδειγμα : Τό περιβάλλον τῶν μεγάλων πόλεων είναι μολυσμένο ἀπό τά καυσαέρια.
 - Είναι ἀνάγκη νά προλάβουμε τή μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος.
- * 2 Νά βάλεις στήν κατάλληλη πτώση τό ὄνομα τῆς παρένθεσης :
- Κι ὅταν πιά συντρίφτηκαν... (τό δόρυ), ἔπιασαν τά σπαθιά.
 - Ἡταν ἄνθρωπος... (τό καθῆκον) καί ὅλοι τοῦ εἶχαν ἐμπιστοσύνη.
 - Ἡ ἱστορία ἀσχολεῖται μέ τή μελέτη... (τό παρελθόν) τῶν λαῶν.
 - Εἶχε πολύ περιορισμένη... (σκέψη) δέν εἶχε πλατύτερα... (τό ἐνδιαφέρον).
 - ... (τό μέλλον) οἱ μέρες μᾶς είναι ἄγνωστες.

ΤΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

Στήν ἀρχαία Ἀθήνα

Φτάσαμε στήν Ἀθήνα και προχωρήσαμε μέσα στήν πόλη. Δεξιά και ἀριστερά μας βλέπαμε ώραϊα ἄγαλματα, ὅμορφους ναούς μαρμαροχι- σμένους και σπίτια χρωματισμένα τί πλῆθος, τί φωνές, τί θόρυβος! Δύ- σκολα τά δυνατά ἄλογα σέρνονταν τό βαρύ ἀμάξι ἀνάμεσα σέ τόσο κόσμο.

Ἄφοι περάσαμε πολλούς ώραίους δρόμους και ώραῖες πλατεῖες μέ- ψηλά πλατάνια, φτάσαμε σ' ἓνα φτωχικό δρομάκι μέ χαμηλά σπίτια. Ἐκεῖ κατοικοῦσε ἡ Κλεώνη μέ τή μικρή ἐγγονή της, τή Νικομάχη. Οἱ δυ- ναῖκες, μόλις ἀκούσαν τόν κρότο πού ἔκανε τό βαρύ ἀμάξι ἐπάνω στόν ἀνώμαλο δρόμο, βγῆκαν στή βαριά αὐλόπορτα νά μᾶς καλωσορίσουν...

A. Κουρτίδη — G. Κονιδάρη «Στά παλιά χρόνια»

α / Ἐκεῖ κατοικοῦσε ἡ Κλεώνη μέ τή μικρή ἐγγονή της.

β / Δύσκολα τά δυνατά ἄλογα σέρνονταν τό βαρύ ἀμάξι.

“Οπως βλέπουμε :

- ἡ λέξη **μικρή** φανερώνει τί λογῆς εἶναι τό οὔσιαστικό ἐγγονή
- ἡ λέξη δυνατά φανερώνει τί λογῆς εἶναι τό ούσιαστικό ἄλογα
- ἡ λέξη **βαρύ** φανερώνει τί λογῆς εἶναι τό ούσιαστικό ἀμάξι

⊕

· Ορισμός

Οἱ λέξεις πού φανερώνουν τί λογῆς εἶναι τά ού- σιαστικά, δηλαδή ποιά ποιότητα ἡ ἴδιότητα ἔχουν τά ούσιαστικά, λέγονται ἐπίθετα.

Ἐπομένως τά ἐπίθετα συνοδεύουν και προσδιο- ρίζουν ούσιαστικά.

- *Hταν ώραιος ὁ δρόμος, ώραια ἡ πλατεία, ώραιο τό ἄγαλμα*

⊕

Γένος

Τά ἐπίθετα παίρνουν τό γένος τῶν ούσιαστικῶν πού προσδιορίζουν. “Ἐτσι ἔχουν τρία γένη (τό ἀρσενικό, τό θηλυκό και τό ούδετερο) μέ ξεχω- ριστές καταλήξεις γιά τό καθένα.

- Μαγευτήκαμε ἀπό τή θέα τοῦ ὠραίου δρόμου, τῆς ὠραίας πλατείας, τοῦ ὠραίου ἀγάλματος.
- Είδαμε τὸν ὠραῖο δρόμο, τὴν ὠραία πλατεία, τὸ ὠραῖο ἄγαλμα.
- Είδαμε τοὺς ὠραίους δρόμους, τὶς ὠραίες πλατεῖες, τὰ ὠραῖα ἀγάλματα.

◎
Αριθμός
Πτώση

Τά έπιθετα παίρνουν τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν πτώσην οὐσιαστικῶν πού προσδιορίζουν.

- Τά έπιθετα, λοιπόν, συμφωνοῦν μέ τά οὐσιαστικά πού προσδιορίζουν στό γένος, στὸν ἀριθμόν καὶ στήν πτώση :

- Ὁ ἐπιδέξιος ἐργάτης.
- Ἡ ἐπιδέξια ἐργάτρια.
- Τό ἡλεκτροκίνητο ἐργοστάσιο.

◎
Τό ἐπίθετο
μέσα στό
λόγο

- Μοῦ δίνεις, σέ παρακαλῶ, Γιᾶργο, τὸ μολύβι μου; Βρίσκεται πάνω στό γραφεῖο.
- Ποιό ἀπ' ὅλα θέλεις; Πάνω στό γραφεῖο βλέπω τρία μολύβια: ἔνα μαῦρο, ἔνα κόκκινο καὶ ἔνα πράσινο.
- Θέλω τό μαῦρο μολύβι.
- Κατάλαβα.

- ▲ Νά μελετήσεις μέ προσοχή τὸν παραπάνω διάλογο καὶ νά πεῖς ποιό ρόλο ἔπαιξε τό έπιθετο.

Η ΚΛΙΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΘΕΤΩΝ

◎ "Ἐνα ἐπίθετο μέσα στό λόγο

◎
Τό ἀρσενικό

- Ὁ καλός καραβοκύρης στή φουρτούνα φαίνεται.
- Αὐτό ἦταν δυστυχῶς τό τέλος ἐκείνου τοῦ καλοῦ ἀνθρώπου.
- Ἐκεῖνον τὸν καλό τὸν ξένο ὄλοι τὸν συμπαθήσαμε στό χωριό.

- Πέρνα, καλέ μου ἄνθρωπε, τό σπίτι μας εἶναι ἀνοιχτό γιά κάθε ξένο.
- Οἱ καλοὶ λογαριασμοὶ κάνουν τούς καλούς φίλους.
- Δέ χάνονται τά ἔργα τῶν καλῶν· νικοῦν τό χρόνο.
- Βοηθᾶτε με, καλοί μου φίλοι· σηκώστε μαζί μου τόν πόνο μου.

Θ

Τό θηλυκό

- Εἶναι καλή ἡ δουλειά του καί τοῦ δίνει πολλά.
- Ἐφαγε πρῶτα αὐτός· υστερα ἔδωσε καί τῆς καλῆς του τῆς γυναίκας.
- Θυμόταν ἐκείνη τήν καλή ἐποχή.
- Βγάλε, καλή μου γῆ, λίγο χορτάρι, παρακαλοῦσε τό ἀρνάκι.
- Οἱ ἀποψινές εἰδήσεις δέν εἶναι καλές.
- Ἡταν ἀποτέλεσμα καλῶν ἐνεργειῶν.
- Ἀπό τότε ἔχασα ὅλες τίς καλές μου φίλες.
- Δῶστε του, καλές μου μανάδες, τήν ἀγάπη σας· τοῦ φτάνει.

Θ

Τό οὐδέτερο

- Τό καλό τό παλικάρι ζέρει κι ἄλλο μονοπάτι.
Ἐτσι πέρασαν γρήγορα οἱ μέρες ἐκείνου τοῦ καλοῦ ταξιδιοῦ.
- Τό βόλι βρῆκε τό παλικάρι τό καλό στό μεσόφρυδο.
- Πλησίασε, καλό μου παιδί.
- Πέρασαν τώρα τά καλά τά χρόνια.
- Ἡρθε μέ τήν ἄνοιξη τῶν καλῶν χελιδονιῶν.
- Κρατοῦσε τ' ἄρματα τά καλά καί τιμημένα.
- Τήν εὐχή μου νά ἔχετε, καλά μου ἐγγονάκια, ψιθύρισε ἡ γιαγιά καί τά μάτια της βούρκωσαν.

- Στά παραπάνω παραδείγματα βλέπουμε τίς μορφές πού μπορεῖ νά πάρει ἔνα ἐπίθετο μέσα στό λόγο.

Οἱ παρακάτω πίνακες φανερώνουν δλους τούς τύπους πού μποροῦν νά πάρουν μέσα στό λόγο τά ἐπίθετα.

A. — Ἐπίθετα μέ τό ἀρσενικό σέ -ος

I. Ἐπίθετα σέ -ος -η -ο*

α /	ο καλός	ή καλή	τό καλό
‘Ενικός ἀριθμός			
Όνομ.	ού καλός	ή καλή	τό καλό
Γεν.	τοῦ καλοῦ	τῆς καλῆς	τοῦ καλοῦ
Αἰτ.	τόν καλό	τήν καλή	τό καλό
Κλητ.	καλέ	καλή	καλό

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	οί καλοί	οί καλές	τά καλά
Γεν.	τῶν καλῶν	τῶν καλῶν	τῶν καλῶν
Αἰτ.	τούς καλούς	τίς καλές	τά καλά
Κλητ.	καλοί	καλές	καλά

β /	ο δημοφος	ή δημοφη	τό δημοφο
‘Ενικός ἀριθμός			

Όνομ.	ού δημοφος	ή δημοφη	τό δημοφο
Γεν.	τοῦ δημοφου	τῆς δημοφης	τοῦ δημοφου
Αἰτ.	τόν δημοφο	τήν δημοφη	τό δημοφο
Κλητ.	δημοφε	δημοφη	δημοφο

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	οί δημοφοι	οί δημοφες	τά δημοφα
Γεν.	τῶν δημοφων	τῶν δημοφων	τῶν δημοφων
Αἰτ.	τούς δημοφους	τίς δημοφες	τά δημοφα
Κλητ.	δημοφοι	δημοφες	δημοφα

▲ Κατά τό καλός κλίνονται : ἀκριβός, ἀραιός, μαῦρος κ.ἄ.

▲ Κατά τό δημοφοι κλίνονται : ἔτοιμος, πράσινος, ὑπάκουος κ.ἄ.

* Σέ -ος, -η, -ο σχηματίζονται τά ἐπίθετα πού πρίν ἀπό τήν κατάληξη -ος τοῦ ἀρσενικοῦ ἔχουν :

α / σύμφωνο : αὐστηρός, μαῦρος, ξύλινος κ.ἄ.

β / φωνήν ατονο, ὅχι δημως (ι) : ἀραιός, βέβαιος, ὅγδοος κ.ἄ.

2. Ἐπίθετα σέ -ος -α -ο

α/

ό ώραιος ή ώραιά τό ώραιο

Ἐνικός ἀριθμός

Όνομ.	ό ώραιος	ή ώραιά	τό ώραιο
Γεν.	τοῦ ώραιον	τῆς ώραιας	τοῦ ώραιον
Αἰτ.	τόν ώραιο	τήν ώραιά	τό ώραιο
Κλητ.	ώραιε	ώραιά	ώραιο

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	οἱ ώραιοι	οἱ ώραιες	τά ώραιά
Γεν.	τῶν ώραιών	τῶν ώραιών	τῶν ώραιών
Αἰτ.	τούς ώραιονς	τίς ώραιες	τά ώραιά
Κλητ.	ώραιοι	ώραιες	ώραια

β/

ό πλούσιος ή πλούσια τό πλούσιο

Ἐνικός ἀριθμός

Όνομ.	ό πλούσιος	ή πλούσια	τό πλούσιο
Γεν.	τοῦ πλούσιου	τῆς πλούσιας	τοῦ πλούσιου
Αἰτ.	τόν πλούσιο	τήν πλούσια	τό πλούσιο
Κλητ.	πλούσιε	πλούσια	πλούσιο

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	οἱ πλούσιοι	οἱ πλούσιες	τά πλούσια
Γεν.	τῶν πλούσιων	τῶν πλούσιων	τῶν πλούσιων
Αἰτ.	τούς πλούσιους	τίς πλούσιες	τά πλούσια
Κλητ.	πλούσιοι	πλούσιες	πλούσια

▲ Κατά τό ωραιος κλίνονται αρχαιος, αστειος, νεος κ.α.

ὅσα ᔁχουν πρίν ἀπό τό -ος
φωνην τονισμένο :

▲ Κατά τό πλούσιος κλίνονται αιώνιος, ἀλληλέγγυος, ἐπιτήδειος,
ὅμοιος, ἀσημένιος, βουνίσιος κ.α.
(ι) (ι, υ, ει, οι) ἄτονο :

3. Ἐπίθετα σέ -ός -ιά -ό*

γλυκός γλυκιά γλυκό

Ἐνικός ἀριθμός

Όνομ.	ό γλυκός	ἡ γλυκιά	τό γλυκό
Γεν.	τοῦ γλυκοῦ	τῆς γλυκιᾶς	τοῦ γλυκοῦ
Αἴτ.	τό γλυκό	τῇ γλυκιά	τό γλυκό
Κλητ.	γλυκέ	γλυκιά	γλυκό

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	οἱ γλυκοί	οἱ γλυκές	τά γλυκά
Γεν.	τῶν γλυκῶν	τῶν γλυκῶν	τῶν γλυκῶν
Αἴτ.	τούς γλυκούς	τίς γλυκές	τά γλυκά
Κλητ.	γλυκοί	γλυκές	γλυκά

▲ "Ομοια κλίνονται : γνωστικός, κακός, ξανθός, φτωχός κ.ἄ.

▲ **Ορθογραφία.** Τό θηλυκό τῶν ἐπιθέτων σέ-ός, -ιά, -ό γράφεται στόν πληθυντικό χωρίς τό ι : γλυκιά - γλυκές.

B.— Ἐπίθετα μέ τό ἀρσενικό σέ -ύς, -ής

4. Ἐπίθετα σέ -ύς -ιά -ύ

βαθύς βαθιά βαθύ

Ἐνικός ἀριθμός

Όνομ.	ό βαθύς	ἡ βαθιά	τό βαθύ
Γεν.	τοῦ βαθιοῦ**	τῆς βαθιᾶς	τοῦ βαθιοῦ**
Αἴτ.	τό βαθύ	τῇ βαθιά	τό βαθύ
Κλητ.	βαθύ	βαθιά	βαθύ

* Πολλά ἀπό τά ἐπίθετα πού κλίνονται κατά τό γλυκός σχηματίζουν τό θηλυκό καί σέ -η : κακός, κακιά καί κακή, κακό - ξανθός, ξανθιά καί ξανθή, ξανθό.

** Η γενική τοῦ ἐνικοῦ είναι σπάνια.

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	<i>oī</i>	βαθιοί	<i>oī</i>	βαθιές	τά	βαθιά
Γεν.	<i>τῶν</i>	βαθιῶν	<i>τῶν</i>	βαθιῶν	<i>τῶν</i>	βαθιῶν
Αἰτ.	<i>τούς</i>	βαθιούς	<i>τίς</i>	βαθιές	τά	βαθιά
Κλητ.		βαθιοί		βαθιές		βαθιά

σταχτής	σταχτιά	σταχτί
---------	---------	--------

Ένικός ἀριθμός

Όνομ.	<i>ó</i>	σταχτής	<i>ή</i>	σταχτιά	<i>τό</i>	σταχτί
Γεν.	<i>τοῦ</i>	σταχτιοῦ*	<i>τῆς</i>	σταχτιᾶς	<i>τοῦ</i>	σταχτιοῦ*
Αἰτ.	<i>τό</i>	σταχτή	<i>τή</i>	σταχτιά	<i>τό</i>	σταχτί
Κλητ.		σταχτή		σταχτιά		σταχτί

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	<i>oī</i>	σταχτιοί	<i>oī</i>	σταχτιές	τά	σταχτιά
Γεν.	<i>τῶν</i>	σταχτιῶν	<i>τῶν</i>	σταχτιῶν	<i>τῶν</i>	σταχτιῶν
Αἰτ.	<i>τούς</i>	σταχτιούς	<i>τίς</i>	σταχτιές	<i>τά</i>	σταχτιά
Κλητ.		σταχτιοί		σταχτιές		σταχτιά

▲ Κατά τό βαθύς κλίνονται:

βαρύς, μακρύς, πλατύς κ.ἄ.

▲ Κατά τό σταχτής κλίνονται έπιθετα που σημαίνουν χρῶμα:

θαλασσής, καφετής, χρυσαφής κ.ἄ.

▲ **Ορθογραφία.** Τό ν καί τό η τῶν καταλήξεων διατηροῦνται μόνο στήν όνομαστική, αἰτιαστική καί κλητική τοῦ ένικοῦ. Στίς όλες πτώσεις γράφονται μέντι: βαθύς, βαθύ - βαθιοῦ, βαθιά, βαθιῶν σταχτής, σταχτή - σταχτιοῦ, σταχτιοί, σταχτιῶν.

* Η γενική τοῦ ένικοῦ είναι σπάνια.

Γ.- Ἐπίθετα μέ τό ἀρσενικό σέ -ης (άνισοσύλλαβα)

◎

**5. Ἐπίθετα σέ -ης -α -ικο
παροξύτονα**

Ἐνικός ἀριθμός

Όνομ.	ό	ζηλιάρης	ή	ζηλιάρα	τό	ζηλιάρικο
Γεν.	τοῦ	ζηλιάρη	τῆς	ζηλιάρας	τοῦ	ζηλιάρικου
Αἰτ.	τό	ζηλιάρη	τῇ	ζηλιάρα	τό	ζηλιάρικο
Κλητ.		ζηλιάρη		ζηλιάρα		ζηλιάρικο

Πληθυντικός ἀριθμός

Όνομ.	οἱ	ζηλιάρηδες	οἱ	ζηλιάρες	τά	ζηλιάρικα
Γεν.	τῶν	ζηλιάρηδων	—	—	τῶν	ζηλιάρικων
Αἰτ.	τούς	ζηλιάρηδες	τίς	ζηλιάρες	τά	ζηλιάρικα
Κλητ.		ζηλιάρηδες		ζηλιάρες		ζηλιάρικα

- ▲ Κατά τό ζηλιάρης κλίνονται : | πεισματάρης, γκρινιάρης, μαυρομάτης, φτωχούλης κ.ά.

Γενικές παρατηρήσεις στά ἐπίθετα

- Τά ἐπίθετα κλίνονται ὅπως καί τά ούσιαστικά πού ἔχουν τίς ἕδιες καταλήξεις.
- Τά ἐπίθετα μέ ἀρσενικό σέ -ύς, -ής (*βαθύς, σταχτής*) ἀκολουθοῦν δική τους κλίση.
- Τά ἐπίθετα τονίζονται σέ ὅλες τίς πτώσεις ὅπου τονίζονται στήν ὄνομαστική τοῦ ἀρσενικοῦ

* "Α σκηνση ὁρθογραφίας

α / Οι καταλήξεις τῶν ἐπιθέτων

Τελειώνουν σέ	Παραδείγματα	Έξαιρέσεις
1. -αιος	• ἀκμαῖος, γενναῖος κ.ἄ.	• νέος
2. -λέος	• ρωμαλέος κ.ἄ.	• κεφαλαιος
3. -τέος	• διαιρετέος κ.ἄ. (βλ. σ. 71)	
4. -εῖος	• ἀστεῖος, λεῖος κ.ἄ.	• γελοῖος, κρύος
5. -ηρός	• ἀνθηρός, ζωηρός κ.ἄ.	• ἀλμυρός, γλαφυρός, ἵσχυρός
6. -ικός	• γνωστικός, εὐγενικός κ.ἄ.	• θηλυκός, δανεικός
7. -ιμος	• νόμιμος, χρήσιμος κ.ἄ.	• διάσημος, ἄσχημος, ἔτοιμος, ἔρημος, πρόθυμος, περίφημος κ.ἄ.
8. -ινός	• ἀντικρινός, βραδινός κ.ἄ.	• ἐλεεινός, σκοτεινός, ταπεινός, ύγιεινός, φωτεινός
9. -ινος	• μάλλινος, ξύλινος κ.ἄ.	
10. -ιος	• ἄγιος, οὐράνιος κ.ἄ.	• Έξαιροῦνται: α / ὅσα παράγονται ἀπό κύρια δύναματα προσώπων: ἀβερώφειος, πυθαγόρειος κ.ἄ. • β / ἄδειος, ἀντρίκειος, βόρειος, γυναικειος, ἐπίγειος, τέλειος, ὅμοιος κ.ἄ.
11. -ίσιος	• βουνίσιος, παλικαρίσιος κ.ἄ.	• γνήσιος, ἡμερήσιος, Ἰθακήσιος (έθνικά).
12. -ωπός	• ἀγριωπός, πρασινωπός κ.ἄ.	
13. -ωτός	• θολωτός, φουντωτός κ.ἄ.	

• Τά ἐπίθετα ὅταν τονίζονται στή λήγουσα παίρνουν δξεία.	ό βαθύς, ὁ σταχτής ἡ γλυκιά, ἡ καλή
• 'Η μακρόχρονη γενική ὅταν τονίζεται παίρνει περισπωμένη.	τοῦ καλοῦ, τῆς καλῆς τῶν καλῶν, τῆς βαθιᾶς

* α / Νά συμβουλευτεῖς τόν παραπάνω πίνακα καί νά συμπληρώσεις τά κενά :

- ὅμ-ος, κεφαλ-ος, γελ-ος, ἀφαιρετ-ος, φωτ-νός, θ-ος, μοιρ-ος, δαπαν-ρός, ύγι-νός, ἀλμ-ρός, βορ-νός, ἀθλητ-κός, δαν-κός, Πελοπονν-σιος, νόστ-μος, βραδ-νός, εύθ-μος, θηλ-κός, μαρμάρ-νος, μειωτ-κός, ἰσχ-ρός, ἄγρ-ος, τίμ-ος, πυθαγόρ-ος, διψαλ-ος, τέλ-ος, χαρ-πός, κιτριν-πός, μεταξ-τός, πον-ρός, ἐπίγ-ος, βόρ-ος, παιδιακ-σιος, περίφ-μος, ἄσχ-μος, ἄσ-μος, ἀντρίκ-ος, φετ-νός, περυσ-νός, γλαφ-ρός.

* β / Νά ἐντάξεις τό καθένα ἀπό τά ἐπίθετα αὐτά στόν παραπάνω πίνακα.

· Α σκήσεις

* 1 Νά κλίνεις μέσα σέ φράσεις τά ἐπίθετα :

- ὁ τυχαῖος, -α, -ο, ὁ βαρύς, -ιά, -ύ

Παράδειγμα : Τελικά φάνηκε ὅτι ἦταν τυχαῖος ἄνθρωπος.
"Ο, τι εἶχε ἀνακαλύψει δέν ἦταν ἔργο τυχαίου ἐπιστήμονα.

* 2 Νά βρεῖς τά ἐπίθετα τοῦ κειμένου καί νά τά γράψεις στά τρία γένη.

- 'Υπάρχουν εἰδῶν εἰδῶν ρόδα. Ἀλλα εἶναι μικρά μέ πέταλα κανονικά, ἄλλα εἶναι μεγάλα, πελώρια (...) Ἀλλα εἶναι βαθυκόκκινα, βυσσινιά, σάν βελουδένια' ἄλλα

τριανταφυλλιά, πιό σκούρα ή πιό άνοιχτά· ἄλλα κίτρινα
βαθιά, ἄλλα κίτρινα πρός τό ἄσπρο και ἄλλα κάτασπρα.

(Γρ. Ξενόπουλος)

* 3 α/ Νά βρεῖς τά ἐπίθετα πού σημαίνουν τό χρῶμα :

- τῆς θάλασσας, τοῦ καφέ, τοῦ μενεξέ, τῆς κανέλας,
τοῦ χρυσαφιοῦ.

β/ Νά γράψεις τά τρία γένη τους στήν όνομαστική τοῦ
ἐνικοῦ μαζί μέ ένα ούσιαστικό πού νά ταιριάζει.

* 4 Νά συμπληρώσεις τό κενό μέ τό ἐπίθετο πού ταιριάζει :

οἰκονομικός	Βλέπω μπροστά μου τό... αὐτό πανηγύρι. (Γρ. Ξενόπουλος)
ἀπόμερος	'Η ἀγάπη εἶναι ή μόνη... εύτυχία. (Γρ. Ξενόπουλος)
δλάκερος	... ἀμυγδαλιά ἀνθίζει τό Γενάρη.
χαρούμενος	Ἐξησε στήν ξενιτιά δέκα... χρόνια.
ἀληθινός	Στήν... γωνιά τοῦ κήπου στεκόταν ἔνα ἀγόρι.
ἀνυπόμονος	Δέχτηκα τότε μιά βοήθεια και ἔτσι δέ βούλιαξα οἰκονομικά.
ἴκανοποιητικός	

* 5 Ποιό ἐπίθετο ταιριάζει σέ ποιό ούσιαστικό;

- (φαρμακερός) βοτάνι (συναρπαστικός) ἀναπνοή
- (θαυματουργός) βέλος (ἀχτιδοβόλος) ἀνάπτυξη
- (ύπόκωφος) βουλευτής (πνευματικός) ἀνατολή
- (ύποψήφιος) βοή (τεχνητός) ἀφήγηση.

* 6 Νά βρεῖς τά ἀντίθετα ἐπίθετα :

• ἐπίκαιρο θέμα	• κεντρικός δρόμος
• παράνομη πράξη	• ἐπικίνδυνο πέρασμα
• ὑπομονετικό ἄλογο	• γόνιμη συζήτηση
• ἀκαλίγωτο ἄλογο	• φιλόξενη χώρα
• ὑποανάπτυκτο κράτος	• ἀδιάλλακτος συζητητής
• δημοκρατικό πολίτευμα	• ἐλεύθερο πνεῦμα .

³Ανώμαλα ἐπίθετα είναι: α/ τό ἐπίθετο ὁ πολύς, η πολλή, τό πολύ καὶ β) μερικά ἐπίθετα σέ -ης, -ης, -ες.

α /	ό πολύς	ή πολλή	τό πολύ
'Ενικός ἀριθμός			
Όνομ.	ό πολύς	ή πολλή	τό πολύ
Γεν.	—	τῆς πολλῆς	—
Αἰτ.	τόν πολύ	τήν πολλή	τό πολύ
Κλητ.	—	—	—

Πληθυντικός ἀριθμός					
Όνομ.	<i>oī</i>	πολλοί	<i>oī</i>	πολλές	τά πολλά
Γεν.	<i>τῶν</i>	πολλῶν	<i>τῶν</i>	πολλῶν	<i>τῶν</i> πολλῶν
Αἰτ.	<i>τούς</i>	πολλούς	<i>τίς</i>	πολλές	τά πολλά
Κλητ.		πολλοί		πολλές	πολλά

·Ορθογραφία. Οι τύποι που έχουν στήν κατάληξη -υ γράφονται μένα λ. ὅλοι οι ἄλλοι γράφονται μέ δύο λλ.

$\beta /$	ό συνεχής	ή συνεχής	τό συνεχές
	‘Ενικός	ἀριθμός	
Όνομ.	ό συνεχής	ή συνεχής	τό συνεχές
Γεν.	(τοῦ συνεχοῦς)*	(τῆς συνεχοῦς)	(τοῦ συνεχοῦς)
Αίτ.	τό συνεχή	τή συνεχή	τό συνεχές
Κλητ.	—	—	—

Πληθυντικός ἀριθμός					
Όνομ.	<i>οἱ</i>	συνεχεῖς	<i>οἱ</i>	συνεχεῖς	τά συνεχή
Γεν.	<i>τῶν</i>	συνεχῶν	<i>τῶν</i>	συνεχῶν	(<i>τῶν</i> συνεχῶν)
Αἰτ.	<i>τούς</i>	συνεχεῖς	<i>τίς</i>	συνεχεῖς	τά συνεχή
Κλητ.	—	—	—	—	—

* τοῦ συνεγῆ

- ▲ "Ομοια κλίνονται : ἐπιεικής, ἐπιμελής, διεθνής, ἐλώδης κ.ά.
 - 'Η γενική δέ χρησιμοποιεῖται συχνά καί ἀναπληρώνεται μέ περίφραση:

ἀντί νά ποῦμε ἐπιεικοῦς ἀνθρώπου λέμε:

- ▲ **Ορθογραφία.** Οι τύποι σέ -εις, ὅταν τονίζονται στή λήγουσα, παίρνουν περισπωμένη : **οἱ συνεχεῖς** - **τοὺς συνεχεῖς**.

·Ασκήσεις

- * 1 Νά συμπληρώσεις τά κενά μέ τό ἐπίθετο πολύς :
 - "Οπου ἀκοῦς... κεράσια, κράτα καί μικρό καλάθι.
 - "Εγίνε μέγας καί...
 - ...μαυρίλα πλάκωσε· μαύρη σάν καλιακούδα.
 - Οι ... γνῶμες βουλιάζουν τό καράβι.
 - ... κακό γιά τό τίποτε.
 - "Εχει ... ἐνδιαφέρον καί ... ὅρεξη γιά τίς τέχνες.
 - * 2 Νά συμπληρώσεις τό κενό μέ τό ἐπίθετο πού βρίσκεται στήν παρένθεση.
 - "Ήταν μία... (διεθνής) ἐπιστημονική συνάντηση.
 - 'Ο Έρρικος Ντυνάν ήταν δ iδρυτής... (Διεθνής) Έρυθρού Σταυρού.
 - Μάθαμε σήμερα... (συμμιγής) ἀριθμούς.
 - 'Η ἀνεκτικότητα είναι γνώρισμα τοῦ... (ἐπιεικής).
 - 'Αρρώστησε ἀπό... (έλωδης) πυρετό.

Τά δυό βουνά

Πλησιάζαμε τά στενά τῆς Πέτρας. Τό αὐτοκίνητο σταμάτησε σέ ἔνα ἐστιατόριο πού βρισκόταν δεξιά τοῦ δρόμου. Ὁ δόηγός μας εἶπε πώς ἐκεῖ θά μέναμε γιά ἕνα τέταρτο τῆς ὥρας καὶ ὅστερα πάλι θά ξεκινούσαμε γιά τήν Ἐλασσόνα.

Ἐνκαρία, εἴπαμε, νά δοῦμε λίγο τή φύση, καί κατεβήκαμε... Μπροστά μας καμάρωναν τά δυό βουνά, ἀριστερά ὁ Ὀλυμπος μέ τίς χιονισμένες κορφές του καί δεξιά γεμάτα βλάστηση τά Πιέρια. Χαιρόμασταν τό θέαμα καί σιωπούσαμε. Καί τά δυό βουνά ἦταν ὅμορφα καί ψηλά. Ὁ Ὀλυμπος ὅμως ἦταν πιό ψηλός ἀπό τά Πιέρια, ἐνῶ ἐκεῖνα ἔδειχναν πιό ὅμορφα καί πιό γραφικά. Κοιτάζαμε δλοένα τό βλέμμα μας βυθίζόταν στό τοπίο.

Σέ λίγο ὁ φίλος μου ἔσπασε τή σιωπή. — Ὁ Ὀλυμπος, μουρμούρισε, είναι ψηλότερος ἀπό τά Πιέρια· τί λένε καί σένα τά χαρτιά σου, ἀγαπητέ μου καλαμάρα;

— Ετσι είναι, ἀπάντησα· ὁ Ὀλυμπος είναι πολύ ψηλός. Είναι τό πιό ψηλό βουνό τῆς Μακεδονίας· τί λέω; Είναι τό ψηλότερο ἀπό τά βουνά τῆς Ἑλλάδας. Γι' αὐτό καί οι θεοί τό διάλεξαν γιά κατοικία τους. Κοίτα ὅμως καί τά Πιέρια, δέ σοῦ φαίνονται πιό ὅμορφα ἀπό τόν Ὀλυμπο; Είχαν ἄδικο οἱ μοῦσες πού ἔστησαν ἐκεῖ τό σπιτικό τους;

◎

Οι βαθμοί τοῦ ἐπιθέτου

Στό κείμενο διαβάζουμε :

- Ὁ Ὀλυμπος είναι ψηλός.
- Ὁ Ὀλυμπος είναι ψηλότερος (πιό ψηλός) ἀπό τά Πιέρια.
- Ὁ Ὀλυμπος είναι τό ψηλότερο (τό πιό ψηλό) (βουνό) ἀπό τά βουνά τῆς Ἑλλάδας.
- Ὁ Ὀλυμπος είναι ψηλότατο (πολύ ψηλό) βουνό.

Τά βουνά είναι ψηλά, δηλαδή ἔχουν ἔνα γνώρισμα, τό ὑψος. Δέν είναι ὅμως τό ὕδιο ψηλά, ἀλλά διαφέρουν. Ετσι δ Ὀλυμπος

είναι ψηλότερος άπό τά Πιέρια καί πιό ψηλός άπό σλα τά βουνά τής Έλλαδας.

- Θ Τό ύψος τῶν βουνῶν καί οἱ διαφορές τους ὡς πρός τό ύψος φανερώνονται μέ εξωριστούς τύπους τοῦ ἐπιθέτου **ψηλός**:

ψηλός
ψηλότερος, πιό ψηλός
τό ψηλότερο (τό πιό ψηλό)
πολύ ψηλός.

Οι τύποι αὐτοί ὀνομάζονται **βαθμοί τοῦ ἐπιθέτου**.

- Οι βαθμοί τοῦ ἐπιθέτου είναι τρεῖς :
 - ό θετικός βαθμός
 - ό συγκριτικός βαθμός
 - ό ύπερθετικός βαθμός
- Ἀπό τούς βαθμούς τά ἐπίθετα ὀνομάζονται :
 - ἐπίθετα θετικοῦ βαθμοῦ
 - ἐπίθετα συγκριτικοῦ βαθμοῦ
 - ἐπίθετα ύπερθετικοῦ βαθμοῦ

α / 'Επίθετα θετικοῦ βαθμοῦ λέγονται τά ἐπίθετα πού φανερώνουν ὅτι ἔνα οὔσιαστικό ἔχει ἔνα γνώρισμα :

'Ο "Ολυμπος εἶναι ψηλός

Τό ἐπίθετο ψηλός φανερώνει ὅτι ό "Ολυμπος ἔχει τό γνώρισμα τοῦ ύψους.

β / 'Επίθετα συγκριτικοῦ βαθμοῦ λέγονται τά ἐπίθετα πού φανερώνουν ὅτι ἔνα ούσιαστικό ἔχει ἔνα γνώρισμα σέ μεγαλύτερο βαθμό άπό ἔνα ἄλλο :

'Ο "Ολυμπος εἶναι ψηλότερος (πιό ψηλός) άπό τά Πιέρια.

Συγκρίνουμε τά δύο βουνά καί βρίσκουμε ὅτι τό ἔνα (ό "Ολυμπος) ἔχει τό γνώρισμα τοῦ ύψους σέ μεγαλύτερο βαθμό άπό τό ἄλλο (τά Πιέρια).

γ₁/ 'Επίθετα ύπερθετικοῦ βαθμοῦ λέγονται τά ἐπίθετα πού φανερώνουν ὅτι ἔνα οὐσιαστικό ἔχει ἔνα γνώρισμα σὲ μεγαλύτερο βαθμό ἀπό ὅλα τά ὅμοιά του :

'Ο "Ολυμπος εἶναι τὸ ψηλότερο (τὸ πιό ψηλό)
ἀπό τά βουνά τῆς Ἑλλάδας.

Συγκρίνουμε τόν "Ολυμπο μέ ὅλα τά βουνά τῆς Ἑλλάδας, μέ τό καθένα χωριστά, καὶ βρίσκουμε ὅτι ἔχει τό γνώρισμα τοῦ ὑψους σέ ἀνώτατο βαθμό.

Τά ύπερθετικά αύτά λέγονται σχετικά ύπερθετικά.

γ₂/ 'Υπερθετικοῦ βαθμοῦ εἶναι καὶ τά ἐπίθετα πού φανερώνουν ὅτι ἔνα οὐσιαστικό ἔχει ἔνα γνώρισμα σέ πολὺ μεγάλο βαθμό, χωρίς νά γίνεται σύγκριση μέ ἄλλα οὐσιαστικά :

'Ο "Ολυμπος εἶναι ψηλότατο (πολύ ψηλό) βουνό.
Τά ύπερθετικά αύτά λέγονται ἀπόλυτα ύπερθετικά.

• Τό συγκριτικό καὶ τό ύπερθετικό ἐνός ἐπιθέτου λέγονται παραθετικά τοῦ ἐπιθέτου.

◎ 'Ο σχηματισμός τῶν παραθετικῶν

A.- Σχηματισμός τοῦ συγκριτικοῦ

α / 'Ο "Ολυμπος εἶναι πιό ἐπιβλητικός ἀπό τά Πιέρια.

β / 'Ο "Ολυμπος εἶναι ἐπιβλητικότερος ἀπό τά Πιέρια.

γ / 'Ο Ἀξιός εἶναι πλανύτερος ἀπό τόν Πηνειό.

Τό συγκριτικό τό σχηματίζουμε :

1. Μέ δυό λέξεις (περιφραστικά) βάζοντας ἐμπρός ἀπό τό θετικό τή λέξη πιό (π.α.): | πιό ἐπιβλητικός,
πιό ταχύς
πιό ἐπιεικής

2. Μέ μιά λέξη (μονολεκτικά) βάζοντας στό θετικό τίς καταλήξεις:
- α / -ότερος, -ότερη, -ότερο, στά έπιθετα σέ -ος : ἐπιβλητικός → ἐπιβλητικότερος, ἐπιβλητικότερη, ἐπιβλητικότερο (π. β)
- β / -ύτερος, -ύτερη, -ύτερο στά έπιθετα σέ -ύς : πλατύς → πλατύτερος, πλατύτερη, πλατύτερο (π. γ)

B.- Σχηματισμός του ύπερθετικού

- α / Ὁ Παρθενώνας είναι ὁ πιό ώραῖος ἀπό τοὺς ἀρχαίους ναούς.
- β / Ὁ Παρθενώνας είναι ὁ ώραιότερος ἀπό τοὺς ἀρχαίους ναούς.
- γ / Ὁ Παρθενώνας είναι ώραιότατος.
- δ / Ὁ Παρθενώνας είναι πολύ (πολύ) ώραῖος.
- ε / Ὁ Ἀξιός είναι πλατύτατος.

Τό ύπερθετικό τό σχηματίζουμε :

1. Βάζοντας τό ἄρθρο μπροστά ἀπό τό συγκριτικό (π. α,β):
- πιό ώραῖος → ὁ πιό ώραῖος
ώραιότερος → ὁ ώραιότερος
- α / -ότατος, -ότατη, -ότατο, στά έπιθετα σέ -ος: ώραῖος → ώραιότατος, ώραιότατη, ώραιότατο (π. γ)
- β / -ύτατος, -ύτατη, -ύτατο, στά έπιθετα σέ -ύς: πλατύς → πλατύτατος, πλατύτατη, πλατύτατο (π.ε)
2. Βάζοντας στό θετικό τίς καταλήξεις :
3. Βάζοντας ἐμπρός ἀπό τό θετικό τίς λέξεις :
- [πολύ: ώραῖος → πολύ ώραῖος
πολύ πολύ: ώραῖος → πολύ πολύ ώραῖος

Παραθετικά τῶν ἐπιρρημάτων

Ἐ π ἴ θ ε τ ο		Ἐ π ἴ ρ ρ η μ α	
Ἄρσενικό		πληθυντικός οὐδετέρου	
ώραιος	-ος	τά	ώραια
ψηλός	-ος	τά	ψηλά
βαρύς	-ύς	τά	βαριά

’Από τόν πληθυντικό τοῦ οὐδετέρου τῶν ἐπιθέτων πού τελειώνουν σέ -ος καί σέ -ης παράγονται ἐπιρρήματα σέ -α καί σέ -ιά.

Τά ἐπιρρήματα αὐτά σχηματίζουν μονολεκτικά καί περιφραστικά παραθετικά, ὅπως καί τά ἐπίθετα :

Θετικό	Συγκριτικό		Υπερθετικό	
	Μονολεκτικό	Περιφραστικό	Μονολεκτικό	Περιφραστικό
ώραια	ώραιότερα	πιό ώραια	ώραιότατα	πολύ ώραια
ψηλά	ψηλότερα	πιό ψηλά	ψηλότατα	πολύ ψηλά
βαριά	βαρύτερα	πιό βαριά	βαρύτατα	πολύ βαριά

- Τά μονολεκτικά παραθετικά τῶν ἐπιρρημάτων σέ : → -α τελειώνουν σέ → -ότερα, -ότατα
→ -ιά τελειώνουν σέ → -ύτερα, -ύτατα
- Τά περιφραστικά παραθετικά τῶν ἐπιρρημάτων σχηματίζουν :

 - τό συγκριτικό : μέ τό πιό + θετικό πιό ώραια
 - τό ύπερθετικό : μέ τό πολύ (πολύ) + ύπερθετικό πολύ (πολύ) ώραια

- Περιφραστικά παραθετικά σχηματίζουν καί πολλά τοπικά ἐπιρρήματα :
 - κάτω πιό κάτω πολύ κάτω
 - ἐπάνω πιό ἐπάνω πολύ ἐπάνω
 - ἔξω πιό ἔξω πολύ ἔξω

• **Ανώμαλα παραθετικά**

Ἐπίθετα			Ἐπιρρήματα		
Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός	Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
$\alpha /$ καλός	καλύτερος	ἄριστος	καλά	καλύτερα	ἄριστα
$\beta /$ κακός	χειρότερος	—	κακά(ῶς)	χειρότερα	—
$\gamma /$ πολύς	περισσότερος (πιότερος)	—	πολύ	περισσότερο (πιότερο)	(πάρα πολύ)
$\delta /$ λίγος	λιγότερος	ἐλάχιστος	λίγο	λιγότερο	(πολύ λίγο) ἐλάχιστα
$\epsilon /$ μεγάλος	μεγαλύτερος	μέγιστος	—	—	—
$\sigma /$ μικρός	μικρότερος	ἐλάχιστος	—	—	—

- Μερικά ἐπίθετα και ἐπιρρήματα σχηματίζουν τά μονολεκτικά παραθετικά τους ἀπό διαφορετικό θέμα ή μέ τρόπο διαφορετικό ἀπό τά ὅλλα (π.α -στ). Τά παραθετικά αύτά λέγονται **ἀνώμαλα**.

• **Έλλειπτικά παραθετικά**

Ἐπίθετα			Ἐπιρρήματα		
Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός	Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
$\alpha /$ (ἄνω)	ἀνώτερος	ἀνώτατος	(ἄνω)	ἀνώτερα	ἀνώτατα
$\beta /$ (κάτω)	κατώτερος	κατώτατος	(κάτω)	κατώτερα	κατώτατα
$\gamma /$	μεταγενέστερος	—	μεταγενέστερα	—	—

- Μερικά παραθετικά ἐπιθέτων και ἐπιρρημάτων είναι **ἀνώμαλα**, δηλαδή δέν ᔁχουν θετικό βαθμό ή, ἐκτός ἀπό τό θετικό, δέν ᔁχουν και ἔναν ὀκόμη ἀπό τούς δυό ὄλλους βαθμούς (π. α-γ). Πολλά ἀπό αύτά σχηματίστηκαν ἀπό ἐπιρρήματα ή προθέσεις ἀρχαῖες.

* "Ασκηση δρθογραφίας τῶν παραθετικῶν

* Γράφονται μέ ο
οί καταλήξεις :

→ -ότερος	σοφός	σοφότερος	σοφότατος
→ -ότατος	τίμιος	τιμιότερος	τιμιότατος
	δίκαιος	δικαιότερος	δικαιότατος
→ -ότερα	σοφά	σοφότερα	σοφότατα
→ -ότατα	τίμια	τιμιότερα	τιμιότατα
	δίκαια	δικαιότερα	δικαιότατα

* Γράφον-
ται μέ ω

→	ὅσα παραθετικά προέρχονται ἀ- πό τοπικά ἐπιρ- ρήματα σέ -ω	ἄνω	ἀγώτερος	ἀνώτατος
	ὅσα παραθετικά σχηματίζονται ἀπό ἐπίθετα σέ -εος	κάτω	κατώτερος	κατώτατος
→		κάτω	κατώτερα	κατώτατα
		νέος	νεώτερος	νεώτατος
	στερεός	στερεώτερος	στερεώτατος	
	στέρεα	στερεώτερα	στερεώτατα	

* Γράφονται μέ ν
οί καταλήξεις

→ -ύτερος	πλατιές	πλατύτερος	πλατύτατος
-ύτατος	βαθύς	βαθύτερος	βαθύτατος
-ύτερα*	πλατιά	πλατύτερα	πλατύτατα
→ -ύτατα	βαθιά	βαθύτερα	βαθύτατα

* Νά συμπληρώσεις τά κενά :

- Είναι καθηγητής σέ 'Αν-τατο 'Εκπαιδευτικό 'Ιδρυμα.
- 'Ο πατέρας μου είναι μεγαλ-τερος ἀπό τό δικό σου.
- 'Ο δάσκαλός μας φαινόταν δτι ήταν ό αντηρ-τερος τοῦ

* Τό νωρίτερα γράφεται μέ ι.

κόσμου· είναι γιατί έκρυβε τήν ἀγάπη πού μᾶς εἶχε.

- Τό πρόβλημα ήταν δυσκολ-τατο· κι όμως εἶχε τή λύση του.
- Ἀνήκει κι αὐτός στό κατ-τέρο προσωπικό τοῦ νοσοκομείου.
- Ἡταν ό ἀρχαι-τερος ἀπό δλους μας στήν ύπηρεσία.

Ασκήσεις

- * 1 Νά σχηματίσεις τά παραθετικά τῶν ἐπιθέτων:
 - καλός, κακός, πολύς, λίγος, κομψός, δροσερός
- * 2 Νά σχηματίσεις τά παραθετικά τῶν ἐπιρρημάτων:
 - καλά, πολύ, λίγο, ψυχρά
- * 3 Νά σχηματίσεις φράσεις ὅπως στό παράδειγμα:
 - Φάνης - ἐργατικός - Πέτρος
‘Ο Φάνης είναι ἐργατικότερος (πιό ἐργατικός) ἀπό τόν Πέτρο.
 - Οὐρανοξύστης - ψηλός - πολυκατοικία
 - κερί - μαλακός - ξύλο
 - Κύπρος - μεγάλη - Κρήτη
 - Ζάκυνθος - μικρός - Κέρκυρα
- * 4 Νά συμπληρώσεις τά κενά μέ τά παραθετικά τῶν ἐπιθέτων πού δίνονται σέ παρένθεση:
 - ‘Ο φίλος μου είναι ... (πιστός) ἀπό τό δικό σου.
 - ‘Η ἀγάπη είναι τό... (εὐγενικός) συναίσθημα.
 - ‘Η μητέρα μου είναι ἡ... (στοργικός) μητέρα τοῦ κόσμου.
 - ‘Ο Πέτρος είναι ό... (ἔξυπνος) μέσα στήν τάξη.
 - Τό λιοντάρι είναι τό... (δυνατός) ἀπό δλα τά ζῶα.
- * 5 Νά υπογραμμίσεις τά ἐπίθετα πού δέ σχηματίζουν παραθετικά:
 - ἀκριβός, ξύλινος, νέος, ἀσημένιος, καθαρός, βυσσινής,

πήλινος, ούρανιος, σμυρναίικος, λευκός, χτεσινός, μισός, θνητός.

Βοηθητικά στοιχεῖα :

Δέ σχηματίζουν παραθετικά ἐπίθετα πού σημαίνουν :

- **Ύλη** (μάλλινος), καταγωγή (προγονικός), τόπο ή χρόνο (θαλασσινός, κυριακάτικος), κατάσταση πού δέν ἀλλάζει (ἀθάνατος).

35

ΤΑ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ

Oι μικροί κατασκηνωτές

‘Η χαρούμενη συντροφιά ἔφτασε ἐπιτέλους στή Λέσβο. ‘Ηταν μιά δωδεκάδα μαθητές τῆς “Εκτης τάξης τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. ‘Ηταν ὅλοι τους κεφάτοι ἀπό τὸν πρῶτο ὡς τὸ δωδέκατο καὶ λαχταροῦσαν νά περάσουν καμιά δεκαριά μέρες ὅλοι μαζί στό γαλάζιο αὐτό νησί τοῦ Αιγαίου. Δυό μῆνες τὴν δργάνωναν αὐτή τὴν ἐκδρομή· ἔτσι είχαν πάρει μαζί τους ἀρκετά τρόφιμα καὶ δεκατέσσερις σκηνές: δώδεκα ἀτομικές, μία γιά ἀποθήκη καὶ μία γιά ἀναρρωτήριο. ‘Η τελευταία ἦταν ἡ πιό μεγάλη· είχε διπλή πόρτα, διπλό παράθυρο, καὶ ἦταν διπλάσια καὶ τριπλάσια ἵσως ἀπό τὴν σκηνή τῆς ἀποθήκης. ‘Ηταν μιά εὐρύχωρη καὶ ἄνετη σκηνή.

‘Ετσι τά παιδιά τά είχαν ὅλα καὶ δέν τοὺς ἔμενε παρά νά διαλέξουν ἔναν τόπο κοντά σέ πόσιμο νερό καὶ ἐκεῖ νά ἐγκατασταθοῦν. Αὐτό καὶ θά ἔκαναν τώρα.

α

β

<ul style="list-style-type: none">• Δεκατέσσερις σκηνές• Ἀπό τὸν πρῶτο ὡς τὸ δωδέκατο μαθητή• Διπλή πόρτα• ‘Η μιά σκηνή εἶναι διπλάσια ἀπό τὴν ἄλλη	<ul style="list-style-type: none">• Μιά δωδεκάδα μαθητές• Καμιά δεκαριά μέρες
‘Αριθμητικά ἐπίθετα	‘Αριθμητικά ούσιαστικά

Οι λέξεις δώδεκα, πρῶτος, δωδέκατος, διπλή, διπλάσια, δωδεκάδα, δεκαριά δηλώνουν ἀριθμούς καί λέγονται **ἀριθμητικά**. Τά ἀριθμητικά φανερώνουν: **ποσό**: δώδεκα σκηνές· **σειρά**: ἀπό τόν πρῶτον ὡς τό δωδέκατο μαθητή, κτλ.

Τά ἀριθμητικά είναι ἢ **ἀριθμητικά ἐπίθετα** (α) ἢ **ἀριθμητικά οὐσιαστικά** (β).

A.— ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

Τά ἀριθμητικά ἐπίθετα ἀνάλογα μέ τή σημασία τους χωρίζονται σέ ἀπόλυτα, τακτικά, πολλαπλασιαστικά καί ἀναλογικά.

Θ α Ἀπόλυτα ἀριθμητικά

Tά ἀπόλυτα ἀριθμητικά φανερώνουν δρισμένο πλῆθος ἀπό πρόσωπα, ζῶα ἢ πράγματα:	δώδεκα μαθητές, δυό λιοντάρια, μία σκηνή
---	--

Κλίση

Ἐνας

Ἐνικός ἀριθμός		
Ἄρσενικό	Θηλυκό	Οὐδέτερο
ἕνας	μία, μιά	ἕνα
ένός	μιᾶς	ένός
ἔνα(ν)	μία, μιά	ἔνα

τρία, τέσσερα

Πληθυντικός ἀριθμός			
Ἄρσενικό καί θηλυκό	Οὐδέτερο	Ἄρσενικό καί θηλυκό	Οὐδέτερο
τρεῖς	τρία	τέσσερις	τέσσερα
τριῶν	τριῶν	τεσσάρων	τεσσάρων
τρεῖς	τρία	τέσσερις	τέσσερα

- ▲ "Ομοια κλίνονται κι ἐκεῖνα πού εἶναι σύνθετα μέ τά παραπάνω ἀριθμητικά : δεκατρεῖς, δεκατέσσερις, εἴκοσι ἔνας κτλ.
- ▲ Τά ἀπόλυτα ἀριθμητικά δυό-δύο καί ἀπό τό πέντε ὡς τό ἑκατό δέν κλίνονται.
- ▲ Τά ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἀπό τό διακόσια καί πάνω σχηματίζουν μόνο πληθυντικό καί κλίνονται ὅπως τά ἐπίθετα πού ἔχουν ἴδιες καταλήξεις :

πλούσιοι	πλούσιες	πλούσια
• διακόσιοι	• διακόσιες	• διακόσια
διακόσιων	διακόσιων	διακόσιων
διακόσιους	διακόσιες	διακόσια

Πίνακας τῶν ἀπόλυτων καί τῶν τακτικῶν ἀριθμητικῶν

Αραβικά ψηφία	Έλληνικά ψηφία	Λατινικοί ἀριθμοί	Ἀπόλυτα ἀριθμητικά	Τακτικά ἀριθμητικά
1	α'	I	ἔνας, μία -μιά, ἔνα	πρῶτος
2	β'	II	δύο, δυό	δεύτερος
3	γ'	III	τρεῖς, τρία	τρίτος
4	δ'	IV	τέσσερις, τέσσερα	τέταρτος
5	ε'	V	πέντε	πέμπτος
6	ϛ'	VI	ἕξι	ἕκτος
7	ζ'	VII	έφτά (έπτά)	έβδομος
8	η'	VIII	δώδεκα (δέκτω)	δώδοος
9	θ'	IX	ἐννέα, ἐννιά	ἐνατος
10	ι'	X	δέκα	δέκατος

- 'Ολόκληρο τόν πίνακα θά τόν βρεῖς στό 'Επίμετρο, (Πιν. 7)

④ β Τακτικά άριθμητικά

Τά τακτικά άριθμητικά φανερώνουν τή σειρά, τήν τάξη (= τακτικά):	πρῶτος μήνας, δεύτερος μήνας πρώτη τάξη, ἔκτη τάξη πρῶτο βραβεῖο, δεύτερο βραβεῖο
Τά περισσότερα τελειώνουν σέ -(τ)ος, -(τ)η, -(τ)ο:	πρῶτος, δεύτερος, τρίτος κτλ.

④ γ Πολλαπλασιαστικά άριθμητικά

Τά πολλαπλασιαστικά άριθμητικά φανερώνουν ἀπό πόσα ἀπλά μέρη εἶναι σχηματισμένο κάτι:	διπλός κόμπος διπλή πόρτα τριπλό σχοινί
Τελειώνουν σέ -πλός -πλή, -πλό:	ἀπλός, διπλός, τριπλός κτλ.

④ δ Αναλογικά άριθμητικά

Τά άναλογικά άριθμητικά φανερώνουν πόσες φορές ἔνα ποσό εἶναι μεγαλύτερο ἀπό ἔνα ἄλλο:	Oἱ 10 δραχμές εἶναι διπλάσιες ἀπό τίς 5. Η μία σκηνή εἶναι τριπλάσια ἀπό τήν ἄλλη.
Τελειώνουν σέ -πλάσιος, -πλάσια, -πλάσιο:	διπλάσιος, τριπλάσιος... δεκαπλάσιος, ἑκατονταπλάσιος, πολλαπλάσιος κτλ.

▲ **Κλίση** Τά τακτικά, τά πολλαπλασιαστικά καὶ τά άναλογικά ἐπίθετα κλίνονται ὅπως τά δύμοιοκατάληκτα ἐπίθετα.

→ πρῶτος - πρώτου
διπλάσια - διπλάσιας
δεκαπλό - δεκαπλοῦ

● **Β.— ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ**

<p>Τά άριθμητικά ούσιαστικά είναι άφορημένα περιληπτικά ούσιαστικά.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ἡταν μιά δωδεκάδα μαθητές. • Λαχταροῦσα νά περάσον καμιά δεκαριά μέρες ὅλοι μαζί. 					
<p>Σχηματίζονται ἀπό τά ἀπόλυτα άριθμητικά μέ τίς καταλήξεις :</p>	<table style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="text-align: center; padding-right: 10px;">-άδα</td> <td rowspan="2" style="vertical-align: middle; font-size: 2em; padding-bottom: 10px;">{</td> <td style="text-align: center; padding-left: 10px;">-αριά</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center; padding-right: 10px;">-άδη</td> <td style="text-align: center; padding-left: 10px;">-αριά</td> </tr> </table> <p>δύο-δυάδα, τρία-τριάδα, τέσσερα-τετράδα, πέντε-πεντάδα κτλ. δέκα-δεκαριά... εἴκοσι-είκοσαριά κτλ.</p>	-άδα	{	-αριά	-άδη	-αριά
-άδα	{	-αριά				
-άδη		-αριά				

- Τά άριθμητικά ούσιαστικά σέ -άδα φανερώνουν ἔνα σύνολο ἀπό πολλές μονάδες.
- Τά άριθμητικά ούσιαστικά σέ -αριά φανερώνουν τό περίπου : **δεκαριά** = δέκα περίπου.
- ▲ Τά άριθμητικά ούσιαστικά κλίνονται ὅπως καὶ τά όμοιοκατάληκτα ούσιαστικά : ἡ μονάδα, τῆς μονάδας κτλ.
- ▲ Συγκεντρωτικό πίνακα τῶν άριθμητικῶν μπορεῖς νά δεῖς στό 'Επίμετρο, πιν. 7.

Ορθογραφία άριθμητικῶν

1. Τά ἀπόλυτα άριθμητικά ἀπό τό 13 ὥς τό 19 γράφονται μέ μιά λέξη: δεκατρία ... δεκαεννέα
(βλ. 'Επίμετρο πιν. 1)
2. 'Από τό 21 καὶ πέρα γράφονται σέ χωριστές λέξεις: είκοσι ἔνα κτλ. (βλ.
'Επίμετρο, πιν. 7)
3. Τά τακτικά άριθμητικά ἀπό τό 13 καὶ πέρα γράφονται σέ χωριστές λέξεις: δέκατος τρίτος,
δέκατος τέταρτος κτλ.
(βλ. 'Επίμετρο, πιν. 7)

4. Γράφονται μέ δύο **νν** τό **ἐννέα** καί ὅσα (γίνονται ἀπό αὐτό καὶ) ἔχουν μέσα δλόκληρη τή λέξη **ἐννέα - ἐννιά**: ἐννιακόσιοι, ἐγγεαπλάσιος κτλ. ἐνῶ ἐνενήντα, ἐνα-τος, ἐνενηκοστός κτλ.
5. Τά ἀριθμητικά σέ **-άντα, -ήντα** παίρνουν δξεία: **τριάντα, σαράντα, πενήντα, ἑξήντα** κτλ.
6. Παίρνουν δασεία τά ἀριθμητικά: **ἐνα, ἔξι
ἔφτα, ἑντεκα
έκατο, ἀπλός** καί ὅσα γίνονται ἀπό αὐτά: **εκτος, ἑκατοστός** κτλ.
7. Τά σύνθετα πού ἔχουν δεύτερο συνθετικό τή λέξη **μισός** γράφονται στή λήγουσα μέ **ι**. Δέν ἀκολουθοῦν τόν κανόνα καί γράφονται μέ **η** ὅσα ἔχουν πρῶτο συνθετικό τό ἀρσ. **ἐνας** καί τό θηλ. **μία**: **ἐνάμισι μῆλο, δυόμισι κιλά, τεσσερισήμισι ωρες, ἑφτάμισι τόνοι, - ἐνάμιση τόνο, μιάμιση ωρα**

Ασκήσεις

- * 1 Γράψε τά ἀπόλυτα καί τά τακτικά ἀριθμητικά ἀπό τό **ἐνα** ὡς τό **εἴκοσι**, ὅπως στό παράδειγμα:

Έλληνικά σημεία	ἀραβικά	ἀπόλυτα ἀριθμητικά	τακτικά ἀριθμητικά
α'	1	ἐνας, μία (μιά) ἐνα	πρῶτος, -η, -ο

Συμβουλέψου καί τόν πίνακα 7 πού βρίσκεται στό **Ἐπίμετρο**.

- * 2 Ποιά ἀριθμητικά ἐπίθετα ἀντιστοιχοῦν στά περιληπτικά ούσιαστικά **τετράδα** καί **δεκάδα**;
- * 3 Σχημάτισε φράσεις μέ τά ἀριθμητικά:

• πέμπτος, τετραπλός, τριπλάσιος, τριάδα

Παράδειγμα : 'Ο Μάης είναι ό πέμπτος μήνας του χρόνου.

- * 4 Νά κλίνεις τό άριθμητικό έπιθετο **τρεῖς** στά τρία του γένη μέσα σέ φράσεις.

Παράδειγμα :

Οι **τρεῖς** κυνηγοί δέν εἶδαν τό κρυμμένο ἐλάφι.

'Ο σκύλος ἀκολουθοῦσε τά βήματα τῶν **τριῶν** κυνηγῶν.

36

ΟΙ ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

"Ἐνα κατσίκι πού ἦταν ἐπάνω σέ μιά στέγη, βλέποντας ἔνα λύκο νά περνᾶ ἀπό κάτω τόν ἔβριζε καὶ τόν περιγελοῦσε. Κι ό λύκος εἶπε : «"Ε καημένε μου, δέ μέ βρίζεις ἐσύ, ἡ θέση πού είσαι μέ βρίζει». "

Αἰσώπου Μύθοι, μετ. Θρ. Σταύρου

Στό κείμενο παρατηροῦμε ότι :

1. 'Η λέξη **τόν** μπῆκε ἀντί γιά τό ὄνομα **λύκος** — τόν **ἔβριζε** = **ἔβριζε** τό λύκο.
2. 'Η λέξη **ἐσύ** μπῆκε ἀντί γιά τό ὄνομα **κατσίκι** — δέ μέ **βρίζεις** **ἐσύ** = **ἔσύ** τό κατσίκι.

Οι λέξεις πού μπαίνουν ἀντί γιά ὄνόματα λέγονται **ἀντωνυμίες**.

- Οι ἀντωνυμίες είναι ὄχτω είδῶν :

προσωπικές	κτητικές	αὐτοπαθεῖς	δριστικές
δεικτικές	ἀναφορικές	ἐρωτηματικές	ἀόριστες

①

1.- Προσωπικές άντωνυμίες

(Τά μάτια τῆς γιαγιᾶς)

Μιλοῦντε τ' ἀδέρφια γιά τό δῶρο τῆς νύφης, μιλοῦν καὶ γιά τό δῶρο τῆς γιαγιᾶς, μιλοῦν καὶ γιά τό δῶρο τοῦ μικροῦ· κοντεύει πρωτοχρονιά.

‘Ο μικρός πετιέται μέ μάτια ὄλόλαμπρα.

— Γιά τή γιαγιά ἐγώ θά σᾶς μιλήσω. ‘Εγώ δῶρο δέ θέλω. Πέρσι τῆς πήρατε δῶρο τῆς γιαγιᾶς δόντια. Φέτος... πέστε στό μεγάλο τό γιατρό καὶ ρωτήστε, δέν μποροῦν τάχα αὐτοί, πού κάνοντα δόντια, νά κάμουν καὶ μάτια νά βλέπει ἡ γιαγιά μου; “Αχ! ὄλοένα σβήνοντα μάτια της. Σέ λίγο, σᾶς τό λέω, καὶ τόν ἥλιο δέ θά βλέπει. ‘Εμένα ὅχι φέτος, ποτέ μου μή μοῦ κάνετε δῶρο, ἃν τά μάτια εἶναι ἀκριβά, ποτέ! Καί ἂν οἱ γιατροί δέν μποροῦν νά τά κάμουν, ὁ Θεός μπορεῖ νά τήν πάτε στή Βαγγελίστρα νά τήν κάμει νά βλέπει, γιά νά δεῖ ἐμένα, πώς ἔχω τά χρυσά μαλλιά καὶ τά μάτια τῆς μητέρας μας, νά παρηγορηθεῖ.

Τ' ἀδέρφια δέν εἶπαν τίποτα.

A. Παπαδοπούλου, ‘Η γιαγιά

Οι λέξεις ἐγώ, σᾶς, τῆς εἶναι άντωνυμίες καὶ φανερώνουν τά τρία πρόσωπα τοῦ λόγου, δηλαδή φανερώνουν:

α / ‘Εκείνον πού μιλεῖ:	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Γιά τή γιαγιά ἐγώ} \\ \text{θά σᾶς μιλήσω} \end{array} \right. \rightarrow \text{πρῶτο πρόσωπο}$
β / ‘Εκείνον πρός τόν ὅ-
πτοι ἀπευθύνεται δ
λόγος:	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Γιά τή γιαγιά ἐγώ} \\ \text{θά σᾶς μιλήσω} \end{array} \right. \rightarrow \text{δεύτερο πρόσωπο}$
γ / ‘Εκείνον γιά τόν δ-
ποιο γίνεται λόγος:	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Πέρσι τῆς πήρατε} \\ \text{δῶρο τῆς γιαγιᾶς} \end{array} \right. \rightarrow \text{τρίτο πρόσωπο}$

Οι άντωνυμίες πού φανερώνουν τά τρία πρόσωπα τοῦ λόγου λέγονται προσωπικές ἢ ντωνυμίες.

- Οι προσωπικές άντωνυμίες εἶναι:

- α / ‘Η άντωνυμία ἐγώ γιά τό πρῶτο πρόσωπο καὶ τῶν τριῶν γενῶν.
- β / ‘Η άντωνυμία ἐσύ γιά τό δεύτερο πρόσωπο καὶ τῶν τριῶν γενῶν.
- γ / ‘Η άντωνυμία αὐτός, αὐτή, αὐτό γιά τό τρίτο πρόσωπο: αὐτός τρέχει, αὐτή κοιμᾶται, αὐτό παίζει.

Οι προσωπικές άνταχυμίες κλίνουνται έτσι :

	A' πρόσωπο	B' πρόσωπο	Γ' π ρ ό σ ω π ο
Όνομ. Γεν. Αίτ. Κλητ. διφθιρός, Εβίκος	ἐγώ ἐμένα (μοῦ) ἐμένα (μέ) —	ἐσύ ἐσένα (σοῦ) ἐσένα (σέ) ἐσύ	ἀντός (τος) ἀντοῦ (τοῦ) ἀντού (τού) —
Όνομ. Γεν. Αίτ. Κλητ. διφθιρός, Εβίκος	ἐμεῖς ἐμές (μᾶς) ἐμές (μᾶς) —	ἐσεῖς ἐσᾶς (σᾶς) ἐσᾶς (σᾶς) ἐσεῖς	ἀντοί (τοι) ἀντῶν (τούς) ἀντούς (τούς) —
Τηλεφωνικός			ἀντέξ (τεξ) ἀντῶν (τούς) ἀντές (τίς τές)*

* Τό τις ματαίνει πριν άπρο τό ρήμα, τό τές υπέρα δύτο αὐτό : "Αν τις συναντήσεις, ράντα τεξ.

- Οι προσωπικές άντωνυμίες έχουν συνήθως διπλούς τύπους : τούς δυνατούς και τούς άδυνατους.

Οι δυνατοί τύποι έχουν δυό ή τρεις συλλαβές :

→ εσᾶς φώναζαν
έμενα ἀγαποῦσαν

Οι άδυνατοι τύποι έχουν μία συλλαβή :

→ σᾶς φώναζαν
μέ ἀγαποῦσαν

- Δέν πρέπει νά συγχέουμε τά ἄρθρα μέ τούς άδυνατους τύπους τῶν προσωπικῶν άντωνυμιῶν.

Τά ἄρθρα συνοδεύουν όνόματα

→ τὸν ὀρειβάτη, τῇ ζωῇ,
τῷ μῆλῳ

Οι άντωνυμίες συνοδεύουν ρήματα

→ Τῆς μίλησα. Πές τον
κάτι.

Ἐρωτήσεις

Τί λέμε άντωνυμίες; πόσα είδη έχουμε; Ποιές άντωνυμίες λέμε προσωπικές; Πῶς ξεχωρίζουμε τούς δυνατούς από τούς άδυνατους τύπους; Πῶς ξεχωρίζουμε τά ἄρθρα από τούς άδυνατους τύπους;

Ασκήσεις

- * 1 Νά άναγνωρίσεις ὅλες τίς προσωπικές άντωνυμίες τοῦ κειμένου.
- * 2 Νά άντικαταστήσεις τά ούσιαστικά μέ τούς άδυνατους τύπους τῆς προσωπικῆς άντωνυμίας, ὅπως στό παράδειγμα :
 - Εἰδα ὁ Γιώργο → Τόν εἰδα.
 - Ἀκουσα τή βροντή → • Ἀκούσατε τίς εἰδήσεις →
 - Μίλησα τῆς ἀδερφῆς → • Πάρε τό μολύβι →
 - Μελέτησα τό μάθημα → • Ἐλυσε τά προβλήματα →
 - Χαιρέτισε τίς φίλες →

* 3 Νά συμπληρώσεις τά κενά :

- Φεύγεις κι ...;
- Ναι, φεύγω κι ...
- ... πάντως θά μείνουμε λίγο άκομη.
- "Αν είναι για λίγο, τότε νά... περιμένω.
- "Οχι, δχι, ... πήγαινε... θά έρθουμε άργότερα.

◎

2. Κτητικές άντωνυμίες

"Όταν μεγαλώσει..."

Τό άγαπω τό καναρίνι μας, γιατί μοῦ μοιάζει είμαστε καί οἱ δυό φυλακισμένοι τό καναρίνι στό κλουβί του, ἐγώ στό δωμάτιό μου. Είναι νά μήν τό άγαπᾶς ύστερα; Είναι κοινός ό δικός μας ό πόνος. Ωρες ωρες μοῦ ρχεται ν' ἀνοίξω τό κλουβί καί νά τό ἐλευθερώσω. Καί θά τό ἔκανα, ἀν δέ σκεφτόμον τήν Ἐλένη, τή μικρή τήν ἀδερφή μου, πού δέ θέλει νά τό ἀποχωριστεῖ. Βλέπετε δέν είναι μόνο δικό μου είναι καί δικό της τό καναρίνι. Προχτές μάλιστα μοῦ τό είπε καθαρά :

— Δέν μπορεῖς, Πέτρο, νά τό κάνεις τό καναρίνι δ.τι θέλεις.

"Έχει δίκαιο. Δέν ἀπελπίζομαι ὅμως· ὅταν θά μεγαλώσει, ἐλπίζω νά συμφωνήσουμε..."

- Οἱ λέξεις τοῦ κειμένου μας, δικό μου, δικό της είναι άντωνυμίες καί φανερώνουν σέ ποιόν ἀνήκει κάτι. "Ετσι :
- "Η άντωνυμία μας φανερώνει ότι τό καναρίνι ἀνήκει στήν οίκογένεια τοῦ Πέτρου.
- "Η άντωνυμία δικό μου φανερώνει ότι τό καναρίνι ἀνήκει στόν Πέτρο.
- "Η άντωνυμία δικό της φανερώνει ότι τό καναρίνι ἀνήκει στήν Ἐλένη.

Tό άγαπω τό καναρίνι μας.

Bλέπετε δέν είναι μόνο δικό μου (= τοῦ Πέτρου).

είναι καί δικό της (= τῆς Ἐλένης) τό καναρίνι.

① Οι άντωνυμίες πού φανερώνουν σέ ποιόν άνήκει κάτι λέγονται κτητικές άντωνυμίες.

- Κτητικές άντωνυμίες είναι :

1. Οι γενικές τῶν ἀδύνατων τύπων τῆς προσωπικῆς άντωνυμίας, ὅταν ἀκολουθοῦν ἔνα οὐσιαστικό :

μου, σου	· Ή βιβλιοθήκη μου.
του, της, του	Τό παιδί της
μας, σας, τους	· Ο φίλος μας

2. Τό ἐπίθετο δικός, δική, δικό μέ τίς γενικές τῶν ἀδύνατων τύπων τῆς προσωπικῆς άντωνυμίας :

Γιά ἔναν κτήτορα

Γιά πολλούς κτήτορες

α' πρόσ : δικός μου, δική μου, δικό μου
 β' πρόσ : δικός σου, δική σου, δικό σου
 γ' πρόσ : δικός του δική του, δικό του
 (της) (της) (της)

δικός μας, δική μας, δικό μας
 δικός σας, δική σας, δικό σας
 δικός τους, δική τους, δικό τους

- ↓
- Ἡταν δικός μου ὁ σκύλος ὥχι δικός σου.
 - Τόν θεωροῦσε δικό του ἄνθρωπο.

- ↓
- Ἡταν δικός μας ὁ σκύλος ὥχι δικός σας.
 - Τόν θεωροῦσαν δικό τους ἄνθρωπο.

- Η κτητική άντωνυμία ἔχει τρία πρόσωπα.
- Τό ἐπίθετο δικός, -η, -ό κλίνεται ὅπως τό ἐπίθετο καλός, -ή, -ό.

▲ Προσοχή!

Η κτητική άντωνυμία μπαίνει ύστερα ἀπό οὐσιαστικό, ἐνώ ἡ προσωπική συνοδεύει ρῆμα :

- τό κλουβί του → κτητική
- τοῦ εἰπε → προσωπική

Ποιές ἀντωνυμίες λέμε κτητικές; Ποιές είναι; Πῶς ξεχωρίζουμε τίς προσωπικές ἀντωνυμίες ἀπό τίς κτητικές;

• Ασκήσεις •

- * 1 Νά ἀναγνωρίσεις ὅλες τίς κτητικές ἀντωνυμίες τοῦ κειμένου.
- * 2 Νά ὑπογραμμίσεις μέ κόκκινο μολύβι τίς κτητικές ἀντωνυμίες καὶ μέ πράσινο τίς προσωπικές :
- Στερνή μου γνώση νά σέ εἶχα πρώτα.
 - Τούς εἴχαμε ἀπωθήσει στό δικό τους ἔδαφος.
 - Μᾶς χάρισε δλόκληρη τήν περιουσία του.
 - Δούλεψε στά νιάτα σου, νά χεις στά γερατειά σου.
 - Ἐγώ τό λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος τῆς οὐρᾶς του.
 - "Οταν κοιμᾶται ὁ γιόκας μας, ψωμί δέ μᾶς γυρεύει.
 - "Ηλιε μου καὶ τρισήλιε μου
 ἔνα σου λόγο στεῖλε μου.
 - "Οἱ ἄνθρωποι μ' ἀρνήθηκαν
 κανεῖς δέ μέ σιμώνει.
 Μόνο μοῦ κάνει συντροφιά
 τῆς νύχτας τό τριζόνι :
 - "Ἐννοια σου λέει ἔννοια σου
 κι ἐγώ είμαι ὅῶ κοντά σου
 γιά συντροφιά στήν ἔγνοια σου
 καὶ γιά παρηγοριά σου.

Ο. Ἐλύτης

Θ

3. Αύτοπαθεῖς ἀντωνυμίες

Ἡταν ἐγωιστής;

Οἱ φίλοι μου λένε ὅτι εἴμαι ἐγωιστής καὶ ὅτι ἔνδιαφέρομαι ὑπερβολικά γιά τὸν ἑαυτό μου. Προχτές μάλιστα ὁ Φάνης μοῦ τὸ εἶπε καθαρά :

— Ἀκούσε, Πέτρο, νομίζω ὅτι τὸ ἔχεις παρακάνει μέ τό νά φροντίζεις τὸν ἑαυτό σου καὶ νά ἀγνοεῖς ὅλους τοὺς ἄλλους. Καί δέν εἰσαι ὁ μόνος· τὸ ἴδιο κάνει καὶ ὁ Παῦλος· κοιτάζει πάντοτε τὴν εὐκολία του, κι ὅταν ἀκόμη εἴναι νά στενοχωρήσει τοὺς ἄλλους· κι αὐτό γιατί σκέφτεται μόνο τὸν ἑαυτό του. Ἔτσι ὅμως χάνετε κάθε μέρα τίς συμπάθειες τῶν φίλων σας. Καιρός, φίλε μου, νά ἀλλάξετε τακτική.

Τά λόγια αὐτά τοῦ Φάνη μέ έβαλαν σέ σκέψεις. Ἰσως ἔχει δίκαιο. Ἐξάλλου εἴναι ὁ καλύτερος φίλος μου.

• Οἱ λέξεις τὸν ἑαυτό μου, τὸν ἑαυτό σου, τὸν ἑαυτό του εἴναι ἀντωνυμίες καὶ φανερώνουν πώς τὸ ἴδιο πρόσωπο πού ἐνεργεῖ (κάνει κάτι), τό ἴδιο δέχεται καὶ τήν ἐνέργεια. Ἔτσι :

1. Οἱ ἀντωνυμίες

τὸν ἑαυτό μου
τὸν ἑαυτό σου

στίς
φράσεις

φροντίζω ὑπερβολικά τὸν ἑαυτό μου
κοιτάζεις κάθε φορά τὸν ἑαυτό σου

2. ἡ ἀντωνυμία

τὸν ἑαυτό του

στή φράση

σκέφτεται μόνο τὸν ἑαυτό του

φανερώνει ὅτι ὁ Πέτρος ὁ ἴδιος ἐνεργεῖ καὶ ὁ ἴδιος δέχεται τήν ἐνέργεια.

Θ

Οἱ ἀντωνυμίες πού φανερώνουν πώς τὸ ἴδιο πρόσωπο ἐνεργεῖ καὶ τό ἴδιο δέχεται τήν ἐνέργεια λέγονται αὐτοπαθεῖς ἀντωνυμίες.

Οι αύτοπαθεῖς ἀντωνυμίες κλίνονται ἔτσι :

		Α' πρόσωπο	Β' πρόσωπο	Γ' πρόσωπο
Πληθυντικός	Ένικός	τοῦ ἔαντοῦ μου τόν ἔαντό μου	τοῦ ἔαντοῦ σου τόν ἔαντό σου	τοῦ ἔαντοῦ του (της) τόν ἔαντό του (της)
	Γεν.	τοῦ ἔαντοῦ μας ἢ τῶν ἔαντῶν μας	τοῦ ἔαντοῦ σας ἢ τῶν ἔαντῶν σας	τοῦ ἔαντοῦ τους ἢ τῶν ἔαντῶν τους
	Αἰτ.	τόν ἔαντό μας ἢ τούς ἔαντούς μας	τόν ἔαντό σας ἢ τούς ἔαντούς σας	τόν ἔαντό τους ἢ τούς ἔαντούς τους

- Οι αύτοπαθεῖς ἀντωνυμίες κλίνονται δπως τό ἐπίθετο καλός, -ή, -ό.

Α σκηνή

* Νά συμπληρώσεις τό κενό μέ τήν κατάλληλη αύτοπαθή ἀντωνυμία :

- Δέν ἀναγνώριζα τόν...
- "Ολο τόν κόσμο ρώτα, τόν... πρῶτα.
- Πάνω ἀπό τό καθετί ἔβαζε τόν...
- "Ηταν ἐγωιστές· κοίταζαν μόνο τούς...
- Δέ βλέπω τόν... στόν καθρέφτη.
- 'Απ' τόν καθρέφτη μέ κοιτάζει ὁ...

4. Όριστικές ἀντωνυμίες

Φωτιά καί δόξα

Τό βομβαρδισμό ἐκεῖνον τοῦ 1940 δέ θά τόν ζεχάσουν ποτέ οἱ ἄνδρες τοῦ Τρίτου Συντάγματος Πεζικοῦ. Λίγο πρίν μποῦμε στήν Κορυτσά, τά ἐκθρικά ἀεροπλάνα, πέντε φορές τήν ἴδια τήν ἡμέρα, ἔριξαν ἐπάνω μας μέ

πρωτοφανή λύσσα φωτιά και άτσάλι. Οἱ ἐπιδρομεῖς νόμισαν ὅτι θά σπάσουν τὸ ἡθικό τοῦ πεζικοῦ μας, πού ἀγωνίζοταν μόνο του, χωρὶς ἀεροπορία καὶ χωρὶς πυροβολικό. Γελάστηκαν ὅμως· οἱ λόγχες τοῦ Τρίτου Συντάγματος δέ λύγισαν, ἀντίθετα μάλιστα σέ λίγο δοξάστηκαν στούς δρόμους τῆς Κορυτσᾶς.

- Οἱ λέξεις **τήν ἵδια μόνο του** είναι ἀντωνυμίες πού ξεχωρίζουν κάτι ἀπό ἄλλα τοῦ ἵδιου εἶδους.

”Ετοι :

1. ἡ ἀντωνυμία **τήν ἵδια** στή φράση **πέντε φορές τήν ἵδια τήν**

ἡμέρα ξεχωρίζει τήν ἡμέρα ἀπό τίς ἄλλες ἡμέρες.

2. ἡ ἀντωνυμία **μόνο του** στή φράση **Tό πεζικό ἀγωνίζοταν μό-**

νο του ξεχωρίζει τό πεζικό ἀπό τά ἄλλα ὅπλα, δηλαδή ἀπό τήν ἀεροπορία καὶ τό πυροβολικό.

- **Τίς ἀντωνυμίες αὐτές πού ξεχωρίζουν κάτι ἀπό ἄλλα τοῦ ἵδιου εἶδους τίς λέμε όριστικές.**

- Οριστικές ἀντωνυμίες είναι :

- α / **Τό ἐπίθετο** **ό ἵδιος,** **ἡ ἵδια,** **τό ἵδιο,** ὅταν συνοδεύεται ἀπό τό ἄρθρο :
- **Ἡρθε ὁ ἵδιος ὁ στρατηγός** (ὁ στρατηγός, ὅχι κανένας ἄλλος).

- β / **Τό ἐπίθετο** **μόνος,** **μόνη,** **μόνο,** ὅταν δέν ἔχει ἄρθρο καὶ συνοδεύεται ἀπό τή γενική τῶν ἀδύνατων τύπων τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν :
- **Φροντίζω τό σπίτι μόνη μου** (μόνη, ὅχι μαζί μέ ἄλλη).

○	μόνος, -η, -ο μου	μόνοι, -ες, -α μας
	μόνος, -η, -ο σου	μόνοι, -ες, -α σας
	μόνος, -η, -ο του, της, του	μόνοι, -ες, -α τους

- Κλίνονται ὅπως τά ἐπίθετα πού ἔχουν τίς ἴδιες καταλήξεις.

"Ασκηση

* Νά συμπληρώσεις τό κενό μέ τήν κατάλληλη δριστική ἀντωνυμία :

- Τό πρόβλημα τό ἔλυσε..., χωρίς νά τή βοηθήσει κανένας.
- Τελευταῖα ἥρθε καί... ὁ Ξέρξης γιά νά τους δώσει θάρρος.
- Δέν μποροῦσα νά τοῦ τό ἀρνηθῶ· ἐξάλλου ἥρθε... καί μοῦ τό ζητοῦσε.
- ... δέν μποροῦσαν νά κάνουν τίποτε· ἔτσι ζήτησαν τή βοήθεια τῶν φίλων τους.
- ...λένε ὅτι δέν τίς ἐνδιαφέρει αὐτή ἡ ὑπόθεση· εἶναι ὅμως ἔτσι;
- "Αν θέλεις νά κερδίσεις τή ζωή, πάλεψε..."

○

5. ΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ἀντωνυμίες

(Μπά! τοῦτο εἶναι τό γιούσουρι;)

"Ακοντά τούς ἄντρες, λεβεντοθρεμμένους, καί νά μιλοῦν γι' αὐτό μέ τόσο σεβασμό (...) Έκεῖνοι μιά φορά ἔβαλαν τά στήθη τους ἐμπρός στό κανόνι τοῦ Τούρκου! Ηήδηζαν μέ ἀναμμένο δαυλί στίς μπαρούταποθήκες του! Εἶδαν τό θάνατο χίλιες φορές καί δέν μπόρεσαν νά ζεριζώσουν ἔνα δεντρί! Δέν μποροῦσα νά τό χωνέψω.

— Δέ μοῦ λές, πατέρα, κάνω κάποτε τοῦ γέροντά μου· τί εἶναι αὐτό τό γιούσουρι;

— Ξύλο, παιδί μου, σάν καί τ' ἄλλα· θαλασσόξυλο. "Αν θέλεις νά τό μαθεις, σύρε νά ίδεις τήν πίπα μου.

Πάω μέσα, ἀνοίγω τό ἐρμάρι, βρίσκω τήν πίπα του.

— Μπά! τοῦτο εἶναι τό γιούσουρι; τό κόβουν λοιπόν;

— Τό κόβουν λέει; 'Αφοῦ τό χεις στά χέρια σου! "Έκοψα πῆχες, ὅταν ἥμουν σφουγγαράς.

· Ανδρέας Καρκαβίτσας, Τό γιούσουρι

Στό κείμενο διαβάζουμε :

α / Πάω μέσα, ἀνοίγω τό ἐρμάρι, βρίσκω τήν πίπα του.

— Μπά! τοῦτο εἶναι τό γιούσουρι, τό κόβουν λοιπόν;

β / "Ακοντα τούς ἄντρες, λεβεντοθρεμμένους, καὶ νά μιλοῦν γι' αὐτό
μέ τόσο σεβασμό (...) Ἐκεῖνοι μιά φορά ἔβαλαν τά στήθη τους
ἐμπρός στό κανόνι τοῦ Τούρκου!

Οἱ λέξεις **τοῦτο** καὶ **ἐκεῖνοι**, πού βλέπουμε στίς παραπάνω φράσεις, εἶναι ἀντωνυμίες τίς ὅποιες μεταχειρίζόμαστε γιά νά δείξουμε κάτι. "Ετοι :

- Μέ τήν ἀντωνυμία **τοῦτο** (π. α) ἐκεῖνος πού μιλάει δείχνει μιά πίπα ἀπό γιούσουρι.
- Μέ τήν ἀντωνυμία **ἐκεῖνοι** (π. β) ἐκεῖνος πού μιλάει δείχνει τούς ἄντρες πού πολέμησαν τούς Τούρκους καὶ πού μιλοῦν μέ σεβασμό γιά τό γιούσουρι.

④ Τίς ἀντωνυμίες αὐτές πού τίς μεταχειρίζόμαστε ὅταν δείχνουμε τίς ὀνομάζουμε δεικτικές ἢ ντωνυμίες.

- Δεικτικές ἀντωνυμίες εἶναι οἱ ἀκόλουθες :

α / **αὐτός, αὐτή, αὐτό,**

γιά νά δείχνουμε ὅσα βρίσκονται κοντά μας.

• *Aὐτό τό βιβλίο εἶναι δικό μου.*

β / **(ἐ)τοῦτος, (ἐ)τούτη, (ἐ)τοῦτο,**

γιά νά δείχνουμε ὅσα βρίσκονται πολύ κοντά μας :

• *Ἐτοῦτος ὁ δρόμος βγάζει στό σπίτι μας.*

γ / ἐκεῖνος, ἐκείνη, ἐκεῖνο,

δ / τέτοιος, τέτοια, τέτοιο,

ε / τόσος, τόση, τόσο,

- ④ Οι δεικτικές ἀντωνυμίες κλίνονται ὅπως τά ἐπίθετα που εχουν ιδιες καταλήξεις.

γιά νά δείχνουμε όσα βρίσκονται μακριά μας:

- Ἐκεῖνο τό φίλο δέ τόν ξέχασα ποτέ γιά νά δείχνουμε ποιοτητα.
- Τέτοιος ἦταν σέ δλη τον τή ζωή.
- γιά νά δείχνουμε ποσότητα.
- Τόσος καιρός πέρασε ἀπό τότε πού νά θυμάμαι;

"Α σ κ η σ η

- * 1 Νά ύπογραμμίσεις τίς δεικτικές ἀντωνυμίες τοῦ κειμένου.
- * 2 Νά κλίνεις τίς δεικτικές ἀντωνυμίες μαζί μέ τά ούσιαστικά τους :
 - Αὐτή ή μέθοδος
 - Τέτοια ἀγάπη
 - Τόσος θόρυβος
 - ἐκείνη ή ἐποχή
 - τέτοιος κόσμος
 - ἐκεῖνος ὁ μόχθος
- * 3 Ποιά δεικτική ἀντωνυμία θά βάλεις;
 - ... τή νύχτα κανένας δέν κοιμήθηκε.
 - "Ολες... οι σκέψεις τόν ἔκαναν δυστυχισμένο.
 - Πρέπει νά εχουμε τό νοῦ μας... τό μέρος είναι ἐπικίνδυνο.
 - "Ήταν... τό πλῆθος, ὥστε δέν μπορέσαμε νά περάσουμε.
 - ... φίλο πρώτη φορά βρήκα.

◎

6. Αναφορικές άντωνυμίες

Λένι κατάλαβε τίποτε...

Ξέρξη, ἐπειδή μέρωτας, θά σου πῶ τήν ἀλήθεια, ἀπάντησε ὁ Δημάρας. Οἱ ἄνθρωποι πού εἶναι συγκεντρωμένοι σ' αὐτά τά στενά θά πολεμήσουν μέρος πεῖσμα καὶ δέ θά λογαριάσουν τή δύναμή σου, ὅση καὶ ἄν εἶναι. "Οποιος κι ἄν εἰσαι, ὅτι καὶ νά κάμεις, δέ θά σέ φοβηθοῦν οὕτε καὶ θά σέ ἀναγνωρίσουν γιά ἀφέντη τους· ἔχουν αὐτοί δικό τους ἀφέντη τό νόμο· σ' αὐτόν πειθαρχοῦν καὶ γι' αὐτόν εἶναι ἔτοιμοι νά πεθάνουν ως τόν ἔνα. Καί τώρα, γιά νά δεῖς ὅτι δέ σου λέω ψέματα, ρίξε στή μάχη ὅσους θέλεις καὶ θά τό δεῖς μέ τά ἴδια σου τά μάτια.

'Ο Ξέρξης γέλασε σαρκαστικά· σημάδι ὅτι δέν κατάλαβε τίποτε...

Οι λέξεις πού, **ὅση** εἶναι ἀντωνυμίες μέτις ὁποῖες ὀλόκληρη πρόταση πηγαίνει, δηλαδή ἀναφέρεται, σέ μιά λέξη. "Ετσι:

- Μέτην ἀντωνυμία πού ἡ πρόταση «πού εἶναι συγκεντρωμένοι σ' αὐτά τά στενά» ἀναφέρεται στή λέξη **ἄνθρωποι**: «Οἱ ἄνθρωποι πού εἶναι συγκεντρωμένοι σ' αὐτά τά στενά».
- Μέτην ἀντωνυμία **ὅση** ἡ πρόταση «**ὅση καὶ ἄν εἶναι**» ἀναφέρεται στή λέξη **δύναμη**: «δέ θά λογαριάσουν τή δύναμή σου, **ὅση καὶ ἄν εἶναι**».

◎

Τίς ἀντωνυμίες αύτές μέτις ὁποῖες ὀλόκληρη πρόταση ἀναφέρεται σέ μιά λέξη τίς ὀνομάζουμε ἀναφορικές ἀντωνυμίες.

◎ Αναφορικές ἀντωνυμίες εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

- α) Τό ἄκλιτο πού → • *Μιλοῦσε σάν σοφός πού τά ξέρει ὅλα.*
 • *Ἡ μητέρα κοίταζε τήν Ἐλένη, πού ἔφευγε θυμωμένη.*
 • *Οἱ ἐλπίδες εἶναι φυτά, πού φυτρώνουν χωρίς γά τά σπείρει κανένας.*

β / ὁ ὄποιος, ἡ ὄποια,
τό ὄποιο →

Τή μεταχειριζόμαστε ἀντί γιά τό πού, ὅταν δημιουργεῖται ἀσάφεια. Ἡ φράση π.χ.

- Τό χωριό πού μεγάλωσε τό ἀγάπησε πολύ.

δέν είναι σαφής, γιατί μπορεῖ νά σημαίνει :

1. ὅτι κάποιος ἀγάπησε πολύ τό χωριό στό ὄποιο μεγάλωσε.
2. ὅτι κάποιος ἀγάπησε πολύ ἓνα χωριό τό ὄποιο ἦταν μικρό καί ὑστερα ἔγινε μεγάλο.

Σ' αὐτές τίς περιπτώσεις διποφεύγουμε τήν ἀσάφεια, ἀν ἀντί γιά τό πού μεταχειριστοῦμε τήν ἀντωνυμία ὁ ὄποιος, ἡ ὄποια, τό ὄποιο.

γ / ὄποιος, ὄποια, ὄποιο → "Οποιος τό βρεῖ, νά τό πάρει γιά δικό του.

δ/ ὄσος, ὄση, ὄσο → Θά πιεῖς νερό, ὄσο ζητᾶ ἡ καρδιά σου.
(Σικελιανός)

ε / τό ἄκλιτο ὄ,τι → "Ετρωγε ὄ,τι ἔβρισκε.

- Οἱ ἀντωνυμίες ὄποιος, -α, -ο, ὄσος, -η, -ο καί ὄ,τι ἐνώνονται μέ τό ἄκλιτο -δήποτε : ὄποιοσδήποτε, ὄσοδήποτε, ὀτιδήποτε.

▲ Ὁρθογραφία.

• Τό ἀναφορικό ὄ,τι γράφεται μέ ύποδιαστολή.	• Ἔκανε ὄ,τι ἥθελε
(= αὐτό πού ἥθελε)
• Ἡ ἀναφορική ἀντωνυμία πού παίρνει δξεία καί ἰσοδυναμεῖ μέ τήν ἀντωνυμία ὁ ὄποιος, -α, -ο.	• Ἐκεῖνοι πού ἥρθαν
(= οἱ ὄποιοι ἥρθαν)
• "Ολες οἱ ἀναφορικές ἀντωνυμίες παίρνουν δασεία.	ὄποιος, ὄσος κτλ.
• Οἱ ἀναφορικές ἀντωνυμίες κλίνονται ὅπως τά ἐπίθετα πού ἔχουν τής ἕδιες καταλήξεις.	

- * 1 Νά ύπογραμμίσεις τίς άναφορικές άντωνυμίες τοῦ κειμένου.
- * 2 Νά σχηματίσεις φράσεις μέ τίς άντωνυμίες :
 - δποιος, δποια, δποιο, δσος, δση, δσο
- * 3 Νά βάλεις στή θέση τῆς άναφορικῆς άντωνυμίας πού τόν κατάλληλο τύπο τῆς άναφορικῆς άντωνυμίας ό δποιος, -α, -ο, δπως στό παράδειγμα :
 - δ ναύαρχος πού κυβερ- → δ ναύαρχος δ δποιος κυνοῦσε τό πλοιο...
 - ή διευθύντρια πού εδωσε τήν έντολή...
 - τό κορίτσι πού ήρθε...
 - οί έργατες πού έφυγαν...
 - ή έργατρια πού είδα...
 - Τά πράγματα πού θαυμάζω...
 - Τό παιδί πού τοῦ έφεραν ένα παιχνίδι...
 - 'Η κοπέλα πού τῆς χάρισαν ένα βραχιόλι...
 - οί νότες πού άκουσα...

◎

7. Έρωτηματικές άντωνυμίες

'Ο Κανένας ...

Οι ἄλλοι Κύκλωπες, πού κατοικοῦσαν ὁλόγυρα στίς κορυφές τῶν βουνῶν, ἀκουσαν τίς φωνές του κι ἔτρεξαν νά δοῦν τί τρέχει. Ἡρθαν ἀπ' ἔξω ἀπό τή σπηλιά καὶ τόν ρώτησαν :

— Τί ἔπαθες, Πολύφημε, καὶ σήκωσες τόν κόσμο στό ποδάρι μέ τίς φωνές σου; Μήπως κλέφτες σοῦ ἀρπάζουν τά πρόβατα; Ποιός σέ πείραξε;

— Αχ! φώναξε ό Πολύφημος, δ Κανένας, ό Κανένας μέ σκοτώνει.

— Τότε, λοιπόν, εἶπαν ἐκεῖνοι, τί φωνάζεις, ἀφοῦ κανένας δέ σέ πειράζει;

Κονιδάρη - Καλαρά, Ὄδος σεια.

- Οι λέξεις **τί**, **ποιός** είναι ἀντωνυμίες πού τίς μεταχειριζόμαστε ὅταν ρωτοῦμε :

- **Τί** ἐπαθες, **Πολύφημε**;
- **Ποιός** σέ πειράζει;

④

Τίς ἀντωνυμίες αὐτές πού τίς μεταχειριζόμαστε ὅταν ρωτοῦμε τίς ὄνομάζουμε ἐρωτηματικές ἀντωνυμίες.

Ἐρωτηματικές ἀντωνυμίες είναι :

α/ τό ἄκλιτο **τί** →

Τί θέλεις; Τί ἄνθρωπος είναι αὐτός;

Τί ὥρα είναι;

β/ **ποιός**, **ποιά**, **ποιό** →

Ποιός τό εἰπε; Ποιοί ἥρθαν; Ποιά γνώμη ἔχεις; Ποιό τραγούδι σ' ἀρέσει;

γ/ **πόσος**, **πόση**, **πόσο** →

Πόσοι ἔφυγαν; Πόση ὥρα ἔχασες; Πόσα πῆρες;

Οι ἐρωτηματικές ἀντωνυμίες κλίνονται ὅπως τά ἐπίθετα πού ἔχουν ἴδιες καταλήξεις.

▲ Ὁρθογραφία

Δέν πρέπει νά συγχέουμε τό ἐρωτηματικό **ποιό** μέ τό ἐπίρρημα **πιό**. Τό πρῶτο συνοδεύει ούσιαστικά τό δεύτερο συνοδεύει ἐπίθετα καί ἐπιρρήματα:

ποιό πλοιό;

ποιό σπίτι;

Εἶναι πιό ώραιος.

Ἐρχεται πιό ἀργά.

Ασκήσεις

- * 1 Νά ἀναγνωρίσεις τίς ἐρωτηματικές ἀντωνυμίες τοῦ κειμένου.
- * 2 α/ Ποιά ἐρωτηματική ἀντωνυμία θά βάλεις;
... σοῦ τά εἶπε αὐτά; Τόν ξέρω;

- . Γιά ... λαό μιλᾶς, γιά... ίστορία και γιά... εθνος;
 - επιπολαιότητες είναι αύτές;
 - κάνεις; ... κάνετε έσεις έδω; ... και ... είστε;
 - είναι αύτό το βιβλίο;
 - αιώνων πίκρα είχε μαζέψει αύτός ο λαός;
 - είναι αυτή ή γυναίκα; Πώς τή λένε και... θέλει στόν τόπο μας;
 - παιδί είναι; ... είναι οι γονεῖς του;
- β/ Σημείωσε ότι άντι γιά τή γενική τοῦ ποιός μεταχειριζόμαστε κάποτε τίς γενικές τίνος γιά τόν ένικό και τίνων γιά τόν πληθυντικό.

◎

8. Ἀόριστες ἀντωνυμίες

Tό γιασεμί

Μιά λαϊκή παροιμία λέει : «Ἄλλος ἔχει τ' ὄνομα κι ἄλλος τῇ χάρῃ». Άντο ίσχνει και γιά τά λουλούδια. Πολλά ἀπ' αὐτά διαφημίζονται, τ' ὄνομά τους ἀκούνεται παντοῦ. "Άλλα μένουν γιά πάντα ἄσημα και κανένας δέν κάνει λόγο γι' αὐτά. Μόνο λίγοι ἀνακαλύπτουν τήν ἀξία τους και τά προσέχουν ὅσο τούς ἀξίζει.

"Ετσι και τό γιασεμί. Μένει στό περιθώριο, σέ κάποια γωνιά τοῦ κήπου. Δέν ἔχει διάθεση νά φωνάζει. Ξέρει πώς εἰν' ἔνα λουλούδι ἀπ' τά πιό ὅμορφα κι ἀπ' τά πιό εὐωδιαστά, μά δέν τό διαλαλεῖ. Τοῦ φτάνει ότι τό ίδιο ξέρει καλά τήν ἀξία του.

X. Σακελλαρίου, Μύθοι και Περίεργα ἀπό τόν κόσμο τῶν φυτῶν

- Οι λέξεις κανένας, ἄλλα είναι ἀντωνυμίες και φανερώνουν ἀόριστα ή πρώτη πρόσωπο και ή δεύτερη πράγμα.

"Ετσι :

- Ή ἀντωνυμία κανένας στή φράστη κανένας δέν κάνει λόγο γι'

ἀντά φανερώνει ἀόριστα, δηλαδή χωρίς νά ὄνομάζει, τόν κάθε ἀνθρωπο.

- Ὡς ἀντωνυμία **ἄλλα** στή φράστη Ἄλλα μένουν γιά πάντα ἄσημα
φανερώνει ἀόριστα, δηλαδή χωρίς νά δύνομάζει, κάποια γιασεμιά.

- ⑤ Αύτές τίς ἀντωνυμίες πού φανερώνουν ἀόριστα, δηλαδή χωρίς νά δύνομάζουν, ἐνα πρόσωπο ή ἐνα πράγμα τίς δύνομάζουμε ἀόριστες ἀντωνυμίες.

Ἀόριστες ἀντωνυμίες είναι :

1. **ἐνας μιά (μία), ἔνα.** | Είναι ίδια μέ τό ἀριθμητικό καί μέ τό ἀόριστο ἀρθρο.

• Ἐνας μάλιστα ἔλεγε ὅτι γύρισε ὅλο τόν κόσμο.

2. **κανένας (κανείς), καμιά (καμία), κανένα.** | Κλίνεται ὅπως ή ἐνας, μιά, ἔνα.

• **Κανένα** δέ φοβήθηκα ἀπό τούς ἀντρειωμένους.
• Ἐλλα **καμιά** μέρα νά συζητήσουμε τό πρόβλημά σου.

3. **κάθε· καθένας, καθεμιά (καθεμία), καθένα.**

α / **κάθες.** | Είναι ἀκλιτη καί συνηθίζεται σάν ἐπίθετο.

• (*O*) **κάθε** ἄνθρωπος. (*H*) **κάθε** μέρα. (*Tό*) **κάθε** χωριό. (*Toῦ*) **κάθε** χωριοῦ.

β / **καθένας, καθεμιά (καθεμία), καθένα.** | Κλίνεται ὅπως τό **ἔνας**

• **Καθένας** ἔλεγε τή γνώμη του. **Καθεμιά** νά κοιτάξει τό σπίτι της.
• Ἐρχόταν τό **καθένα** μέ τή σειρά του.

4.	κάποιος, κάποια, κάποιο.	Κλίνεται ὅπως τά ἐπίθετα πού ἔχουν ίδιες καταλήξεις.
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Μοῦ τό εἶπε κάποιος.</i> Κάποια μέρα τοῦ Ἀπρίλη. Κρύβει κάποιο μυστικό. 	
5.	κάμποσος, κάμποση, κάμποσο.	Κλίνεται ὅπως τά ἐπίθετα πού πού ᔍχουν τίς ίδιες καταλήξεις.
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Μαζεύτηκε κάμποσος κόσμος.</i> Πέρασαν κάμποσες μέρες. Εἶχε μαζί του κάμποσα χρήματα. 	
6.	μερικοί, μερικές, μερικά.	Κλίνεται ὅπως τά ἐπίθετα πού ἔχουν τίς ίδιες καταλήξεις.
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Μέ πρόσεχαν μόνο μερικοί.</i> Ἀκούστηκαν μερικές φωνές. Πῆρε μερικά πράγματα κι ἔφυγε. 	
7.	ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο.	Κλίνεται ὅπως τά ἐπίθετα πού ἔχουν τίς ίδιες καταλήξεις.
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Σκόρπισαν ἄλλος ἐδῶ κι ἄλλος ἐκεῖ.</i> Πῆγα μιά ἄλλη φορά. Ἄλλο ἐλεγε κι ἄλλο ἐννοοῦσε. 	
8.	κάτι, κατιτί.	Είναι ἀκλιτες.
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Κάτι εἶπε, ἀλλά δέν τό ἀκουνσα.</i> Μαζεύτηκαν κάτι ἄνθρωποι ἄγνωστοι σ' ἐμένα καί μοῦ ἔδωσαν κατιτί. 	
9.	καθετί.	Είναι ἀκλιτη οὐδέτερου γένους.
	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Μελετᾶ τό καθετί.</i> Καθετί τόν ἐνδιαφέρει. 	

10.	τίποτε (τίποτα).	· Ακλιτη.
		• Ακουσες τίποτε (=κάτι); Δέν ξέρω τίποτε.
11.	ό δείνα, ή δείνα, τό δείνα.	Είναι ακλιτες.
		· Ό τάδε, ή τάδε, τό τάδε.
		• Δέν είμαι ύποχρεωμένος ν' ἀκούω ὅσα λέει ο δείνα και η τάδε.

Α σκήσεις

- * 1 Νά ύπογραμμίσεις τίς άόριστες άντωνυμίες τοῦ κειμένου.
- * 2 Ποιά άόριστη άντωνυμία θά βάλεις;

κάποιος	... λύκοι λιμπίζονταν ... κοπάδι πρόβατα.
ένας	Νά μπορέσω νά ζήσω κι έγώ... χρόνια σάν ἄνθρωπος.
κάμποσος	Είναι ... μέσα;
μερικοί	Μήν ακοῦς τί σοῦ λέει ο ... και ο ...
ὅ καθένας	· Ήρθε ο Γιώργος· κουβαλοῦσε και... βιβλία
δείνα	— Ποιός σου τά είπε αύτά;
κάθε	— ... Είναι άνάγκη νά τόν μάθεις;
κανείς	Γνωρίζω... μυστικά πού δέν τά ξέρουν άλλοι.
ο τάδε	Νά ρθει ο ... μέ τή σειρά του.
κάτι	· Ο πατέρας μου ... Χριστούγεννα γύριζε άπό τά ξένα.

ΓΕΝΙΚΑ

· Ο κύριος Τάσος

· Ο ύδραυλικός της γειτονιᾶς μας, ο κύριος Τάσος, είναι ένας μεσόκοπος αντρας ζερακιανός μέ υπόδειγμα μαλλιά και ροζιασμένα χέρια. Πρώτη δουλειά του, όταν φτάσει στο σπίτι μας, είναι νά έξετάσει μέ περίσκεψη, σπως ό γιατρός, τή χαλασμένη βρύση. "Υστερα, αφοδιάσει τή... διάγνωση, άνοιγει τό βαλιτσάκι του, βγάζει απ' έκει τά έργαλεια και άρχιζει τήν έργασία: βιδώνει και ξεβιδώνει, σφίγγει και ξεσφίγγει, ώσπου τελικά ή βρύση μας διορθώνεται από τό έπιδεξιο χέρι του. Τότε ό κύριος Τάσος πλένεται και χτενίζεται: υστερα κάθεται, πίνει τόν καφέ του και ξεκουράζεται λιγάκι, γιατί τόν περιμένουν και άλλες βρύσες.

Α

Θ
Τί είναι ρήμα

- Οι λέξεις **βιδώνει**, **ξεβιδώνει**, **χτενίζεται** φανερώνουν ότι ό ύδραυλικός κάνει κάτι, ένεργος.
- Η λέξη **διορθώνεται** στή φράση ή βρύση διορθώνεται από τό... έπιδεξιο χέρι του φανερώνει ότι ή βρύση **παθαίνει** κάτι, δηλαδή δέχεται μιά ένέργεια από τόν ύδραυλικό.

κάθεται	στή φράση κάθεται
καί	καί
ξεκουράζεται	ξεκουράζεται

φανερώνουν ότι ό ύδραυλικός **βρίσκεται σέ μια κατάσταση**.

Θ Οι λέξεις αύτές πού φανερώνουν ότι κάποιος* ένεργει ή παθαίνει κάτι από έναν δλλο ή βρίσκεται σέ μια κατάσταση λέγονται **ρήματα**.

* Αύτο πού ένεργει ή παθαίνει κάτι ή βρίσκεται σέ μια κατάσταση μπορεί νά είναι ένα πρόσωπο, ένα ζώο ή ένα πρόγμα.

Μέ τά ρήματα σχηματίζουμε προτάσεις, δηλαδή φράσεις πού
έχουν ένα νόημα. Πρόταση χωρίς ρῆμα δέν άπάρχει.

B

- Θ α / 'Ο ύδραυλικός διορθώνει τή βρύση.
·Υποκείμενο β / 'Η βρύση διορθώθηκε.
 γ / 'Ο σκύλος κοιμᾶται.

"Οπως παρατηροῦμε (π. α,β,γ), σέ κάθε πρόταση γίνεται λόγος γιά κάποιον ή γιά κάτι :

- Στό α' παράδειγμα γίνεται λόγος γιά τόν ύδραυλικό (πρόσωπο). Ό ύδραυλικός ένεργει.
- Στό β' παράδειγμα γίνεται λόγος γιά τή βρύση (πράγμα). Ή βρύση δέχτηκε μιά ένέργεια.
- Στό γ' παράδειγμα γίνεται λόγος γιά τό σκύλο (ζῶο). Ό σκύλος βρίσκεται σέ μιά κατάσταση.

Θ 'Εκείνο γιά τό όποιο γίνεται λόγος στήν πρόταση λέγεται ύποκείμενο.

- Τό ύποκείμενο μπορεῖ νά είναι πρόσωπο, ζῶο ή πράγμα.
- Τό ύποκείμενο τό βρίσκουμε ἀν ἀπαντήσουμε στήν έρωτηση ποιός; ποιά; ποιό;
 - Ποιός διορθώνει τή βρύση; — 'Ο ύδραυλικός (= 'Υποκείμενο).
- Τό ύποκείμενο μπαίνει σέ πτώση Ό νομαστική: Ό ύδραυλικός, ή βρύση, Ό σκύλος (π. α-γ').

Ασκήσεις

- * 1 Νά χρησιμοποιήσεις ρήματα γιά νά δείξεις τί έργασίες κάνει:
 - ο γιατρός, ο ζωγράφος, ο δάσκαλος, ή μητέρα.
- * 2 Νά βρεις τά ύποκείμενα τοῦ κειμένου:
 - Τό σύννεφο κατέβηκε χαμηλά, τόσο χαμηλά πού άγγιξε τά κεραμίδια τοῦ σπιτιοῦ μας.

‘Η βροχή — χοντρές, χοντρές σταγόνες — άργοκυλούσε πάνω στά τζάμια. Τά λούκια τραγουδούσαν.

— Πάει ό περίπατος στό δάσος, είπε άναστενάζοντας δ Γιαννάκης καί κοίταξε άπελπισμένος τόν ούρανό.

M. Κλιάφα

ΔΙΑΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΦΩΝΕΣ

◎

1. Οι διαθέσεις

A

- 1
· Στήν πρόταση ‘Ο ύδραυλικός ζεβιδώνει τή βρύση τό ρήμα **ζεβιδώνει** φανερώνει ότι τό ύποκείμενο (ό ύδραυλικός) **ἐνεργεῖ**.
- Τά ρήματα πού φανερώνουν ότι τό ύποκείμενο **ἐνεργεῖ** λέγονται **ἐνεργητικά ρήματα** ή ρήματα μέ **ἐνεργητική διάθεση**.
- 2
· Στήν πρόταση ‘Η βρύση διορθώνεται άπό τόν ύδραυλικό τό ρήμα **διορθώνεται** φανερώνει ότι τό ύποκείμενο (ή βρύση) **δέχεται μιά ἐνέργεια** άπό άλλον (άπό τόν ύδραυλικό).
- Τά ρήματα πού φανερώνουν ότι τό ύποκείμενο παθαίνει κάτι, δηλαδή **δέχεται μιά ἐνέργεια** άπό άλλον, λέγονται **παθητικά ρήματα** ή ρήματα μέ **παθητική διάθεση**.
- 3
· Στήν πρόταση ‘Ο κύριος πλένεται τό ρήμα **πλένεται** φανερώνει ότι τό ύποκείμενο (ό κύριος) κάνει κάτι στόν έσυτό του, δηλαδή τό **ἴδιος ἐνεργεῖ καὶ δέχεται τήν ἐνέργεια**.
- Τά ρήματα πού φανερώνουν ότι τό ύποκείμενο **ἐνεργεῖ καὶ ἐνέργεια πηγαίνει** στό **ἴδιο λέγονται μέσα ρήματα** ή ρήματα μέ **μέση διάθεση**.

- Στήν πρόταση Ὁ κύριος Τάσος ξεκουράζεται τό ρῆμα **ξεκουράζεται** φανερώνει ότι τό ύποκείμενο (ό κύριος Τάσος) οὔτε ένεργει οὔτε δέχεται τήν ένέργεια **ἄλλου**, **ἀλλά βρίσκεται σέ μιά κατάσταση.**

- Τά ρήματα πού φανερώνουν ότι τό ύποκείμενο οὔτε ένεργει οὔτε δέχεται ένέργεια, **ἀλλά βρίσκεται σέ μιά κατάσταση λέγονται ούδετερα ρήματα μέ σε ση.**

B

Τά ένεργητικά ρήματα τά χωρίζουμε σέ **μεταβατικά** καί **ἀντικείμενα**.

1 Μεταβατικά ρήματα

- **Μεταβατικά** λέγονται τά ρήματα πού φανερώνουν ότι **ή ένέργεια πού κάνει τό ύποκείμενο (ή μητέρα) πηγαίνει στήν Έλένη**:

- Ἡ μητέρα χτενίζει τήν Ἐλένη → **Ἡ ένέργεια πού κάνει τό ύποκείμενο (ή μητέρα) πηγαίνει στήν Έλένη.**
- Ὁ Παῦλος χαιδεύει τό σκύλο → **Ἡ ένέργεια πού κάνει τό ύποκείμενο (ό Παῦλος) πηγαίνει στό σκύλο.**
- Ἡ Σοφία ἔκοψε τό λουλούδι → **Ἡ ένέργεια πού ἔκανε τό ύποκείμενο (ή Σοφία) πηγε στό λουλούδι.**

2 Αντικείμενο

- **Τό πρόσωπο, τό ζῶο** **ή τό πράγμα στό όποιο πηγαίνει ή ένέργεια πού κάνει τό ύποκείμενο λέγεται ἀντικείμενο.**

- **Τό ἀντικείμενο μπαίνει συνήθως σέ πτώση αἰτιατική καί τό**

βρίσκουμε ግν απαντήσουμε στήν έρώτηση τί; ποιόν; ποιά;
• Τί έκουψε ή Σοφία; → τό λουλούδι (=Άντικείμενο).

2. Άμετάβατα ρήματα

- ① **Άμετάβατα** λέγονται τά ρήματα πού ή ενέργειά τους δέν πηγάινει πουθενά, ούτε σέ πρόσωπο ούτε σέ ζῶο ούτε σέ πράγμα:
- . Τό παιδί χαμογέλασε → Ή ενέργεια πού έκανε τό ύποκείμενο (τό παιδί) δέν πῆγε σέ κάτι ጀχω άπό αύτο.

Τά άμετάβατα ρήματα δέν έχουν άντικείμενο.

Τά ρήματα ώς πρός τή διάθεση
χωρίζονται σέ :

Άσκήσεις

* 1 Νά σχηματίσεις τέσσερις προτάσεις μέ ύποκείμενο καί άντικείμενο, χρησιμοποιώντας στήν καθεμιά ግνα άπό τά ρήματα :

- κλαδεύω, προστατεύω, μαγνητοφωνώ, άνιχνεύω

Παράδειγμα : 'Ο Γιώργος μαγνητοφώνησε ένα καινούριο τραγούδι.

* 2 Στίς παρακάτω φράσεις ξεχώρισε τά ένεργητικά, τά παθητικά, τά μέσα καί τά ούδετερα ρήματα :

- Ή θάλασσα ποτέ δέν ήσυχάζει.
- Λυπούμαι, πού δέ βρίσκουμε λύση.
- Διψάσαμε τό μεσημέρι μά τό νερό γλυφό.
- Ή δασική ύπηρεσία φροντίζει τό δάσος.
- Ξεντύθηκε, ξεζώστηκε καί στό πηγάδι μπῆκε.
- Τά βουνά φωτίστηκαν ἀπό τόν ήλιο.

* 3 Νά συμπληρώσεις τίς προτάσεις παίρνοντας τό ρήμα
ἢ τό ύποκείμενο, πού λείπει, ἀπό τόν κύκλο :

- Τό σπίτι ... πουλιά.
- Ή πληγή ... ἀσταμάτητα.
- ... σαλεύει, δταν γίνεται ...
- ... πάτησε τό πόδι του στή σελήνη
- Κάποιος μεγάλος ... φιλοτέχνησε
αὐτό τόν πίνακα.

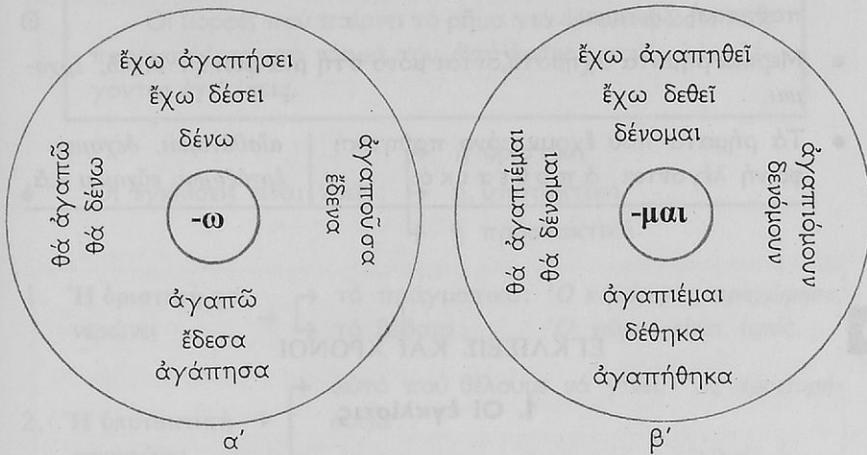
σεισμός
γεμίζω, γῆ
δ ἀστροναύτης
αἴμορραγῶ
ζωγράφος

* 4 Στό παρακάτω κείμενο νά χαρακτηρίσεις τά ρήματα ἀπό
τή διάθεσή τους :

- 'Ησύχασε πάλι γιά δυό δευτερόλεπτα. 'Ησυχάζω κι
ἐγώ. 'Αλλά πάλι, μαύρη ήσυχία. 'Ερχεται ό ἐπιθεωρητής, τής ζητᾶ τό εἰσιτήριο, ἀνοίγει τή μεγάλη τσάντα,
βγάζει τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα,
ἀνοίγει τό μικρό τσαντάκι, δίνει τό εἰσιτήριο, κλείνει
τό μικρό τσαντάκι, ἀνοίγει τή μεγάλη τσάντα, βάζει μέσα
τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα. Τής ἐπιστρέφει ό ἐπιθεωρητής τό εἰσιτήριο. 'Ανοίγει τή μεγάλη
τσάντα, βγάζει τό μικρό τσαντάκι, κλείνει τή μεγάλη τσάντα,
ἀνοίγει τό μικρό τσαντάκι...

Δ. Ψαθᾶς

2. Οι φωνές

- Στόν α' κύκλο έχουμε ένα σύνολο άπό ρηματικούς τύπους οί όποιοι στό πρώτο ένικό πρόσωπο τῆς όριστικῆς τοῦ ένεστώτα τελειώνουν σέ -**ω**.
- Στό β' κύκλο έχουμε ένα σύνολο άπό ρηματικούς τύπους οί όποιοι στό πρώτο ένικό πρόσωπο τῆς όριστικῆς τοῦ ένεστώτα τελειώνουν σέ -**μαι**.
- Οι ρηματικοί αύτοί τύποι λέγονται φωνές τοῦ ρήματος. Οι φωνές τοῦ ρήματος εἶναι δύο: ή ένεργητική φωνή καί ή παθητική φωνή.

1
Ένεργητική
φωνή

Ο Στήν ένεργητική φωνή άνήκουν οι ρηματικοί τύποι πού τελειώνουν σέ -**ω** στό πρώτο ένικό πρόσωπο τῆς όριστικῆς τοῦ ένεστώτα (κύκλος α').

2
Παθητική
φωνή

Ο Στήν παθητική φωνή άνήκουν οι ρηματικοί τύποι πού τελειώνουν σέ -**μαι** στό ένικό πρόσωπο τῆς όριστικῆς τοῦ ένεστώτα (κύκλος β').

- Τά ρήματα **έχουν** συνήθως καί τίς δυό φωνές : ἐνεργητική (*δένω*), παθητική (*δένομαι*).
- Μερικά ρήματα σχηματίζονται μόνο στή μιά φωνή : *διψῶ*, *ἔρχομαι*.
- Τά ρήματα πού **έχουν** μόνο παθητική φωνή λέγονται **ά ποθετικά.**

39

ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΙ

1. Οι έγκλισεις

Στό όρκαδι

‘Ο καλόγερος προχώρησε πρός τό έσωτερικό τοῦ μοναστηριοῦ, ἄνοιξε μιά παμπάλαια πόρτα καί μᾶς εἴπε : ἐλᾶτε· ὅταν προχωρήσετε μέσα σ’ αὐτό τό χῶρο, θά νιώσετε τί εἶναι τό ‘Αρκάδι· θά ἀντικρίσετε κάτι τό μοναδικό· ἐκεῖ **έχουν** διατηρηθεῖ χρόνια τώρα τά δστά ἐκείνων πού ἔπεσαν ἀψηφώντας τό θάνατο. Ἐκεῖ θά δεῖτε τή δόξα τῆς φυλῆς μας. Προχωρεῖτε μόνο σιγά σιγά, γιατί ὁ χῶρος εἶναι ἱερός.

- Στή φράση **‘Ο καλόγερος προχώρησε πρός τό έσωτερικό τοῦ μοναστηριοῦ ἐκεῖνος πού μιλάει φανερώνει μέ τό ρῆμα **προχώρησε** κάτι πού **έγινε**, κάτι πραγματικό.**
- Στήν πρόταση **‘Οταν προχωρήσετε μέσα σ’ αὐτό τό χῶρο, θά νιώσετε... ἐκεῖνος πού μιλάει φανερώνει μέ τό ρῆμα **ὅταν προχωρήσετε** κάτι πού περιμένει νά γίνει.**
- Στήν πρόταση **Προχωρεῖτε μόνο σιγά σιγά...** ἐκεῖνος πού μιλάει φανερώνει μέ τό ρῆμα **προχωρεῖτε** μιά προσταγή.

Βλέπουμε δηλαδή ὅτι τό ρῆμα παίρνει κάθε φορά διαφορετική μορφή γιά νά φανερώσει πῶς παρουσιάζεται τό νόημά του ἀπό ἐκεῖνον πού μιλάει.

⑩ Οι μορφές που παίρνει τό ρήμα γιά νά φανερώσει πώς παρουσιάζεται τό νόημά του ὀπότε κείνον που μιλάει λέγονται ἐγκλίσεις.

- Οι έγκλίσεις είναι τρεις :
 - ή όριστική
 - ή ύποτακτική
 - ή προστακτική

1. Ή δριστική φανερώνει → τό πραγματικό: Ὁ καλόγερος προχώρησε.
 τό βέβαιο: Ὁ χῶρος εἶναι Ἱερός.

2. Ή ύποτακτική φανερώνει → αὐτό πού θέλουμε νά γίνει: Ἡς προχωρήσουμε.
 αὐτό πού περιμένουμε νά γίνει: Ὄταν προχωρήσετε, θά δεῖτε.

3. Ή προστακτική φανερώνει → προσταγή: Προχωρεῖτε.
 παράκληση: Σώπασε, κυρά Δέσποινα...
 εύγνή: Πήγαινε, γιέ μου, στό καλό.

<p>④ Τό ἀπαρέμφατο</p>	<p>Τό ἀπαρέμφατο* είναι ἄκλιτο καί χρησιμεύει γιά νά σχηματίζονται μερικοί χρόνοι τοῦ ρήματος. Ἀπαρέμφατο ἔχει μόνο ὁ ἀόριστος στήν ἐνεργητική καί στήν παθητική φωνή.</p>
--	---

$\ddot{\epsilon}\chi\omega$	$\ddot{\epsilon}\chi\omega$
$\varepsilon\bar{i}\chi a$	$\varepsilon\bar{i}\chi a$
$\theta\bar{a} \quad \ddot{\epsilon}\chi\omega$	$\theta\bar{a} \quad \ddot{\epsilon}\chi\omega$

Ένεργητική φωνή Παθητική φωνή

• **Η μετοχή*** είναι τύπος τοῦ ρήματος πού μοιάζει μέ επίθετο. Μετοχή ἔχει :

* Λογαριάζονται ως έγκλίσεις τό απαρέμφατο και ή μετοχή.

καί ἡ ἐνεργητική φωνή : δένοντας, ἀγαπώντας

καί ἡ παθητική φωνή : ἐργαζόμενος, -η, -ο
 δεμένος, -η, -ο

‘Η ἐνεργητική μετοχή είναι ἄκλιτη, ἡ παθητική κλίνεται ὅπως τά ἐπίθετα.

Ασκήσεις

- * 1 Νά κατατάξεις τίς ἐγκλίσεις τοῦ κειμένου στό παρακάτω πλαίσιο :

Ἐγκλίσεις

Όριστική	Υποτακτική	Προστακτική	Απαρέμφατο	Μετοχή

- * 2 Νά συμπληρώσεις τό κενό μέ τό ρῆμα τῆς παρένθεσης.

α / Στήν όριστική :

- Οι ἐφημερίδες σήμερα... (κυκλοφορῶ) νωρίς. Χτές ... (ἀργῶ) αύριο ... (κυκλοφορῶ) πάλι νωρίς.

β / Στήν ύποτακτική :

- Είναι ἀδύνατο νά ... (φαντάζομαι), φίλε μου, τήν ἔκταση τοῦ κακοῦ.
- 'Ο πατέρας μου ἥθελε νά ... (γίνομαι) γιατρός.

γ / Στήν προστακτική :

- ... (κοιτάζω), παιδί μου, τούς κάμπους καί τά βουνά μας· είναι δό τόπος μας αὐτά· ... (ἀγαπῶ) τα μέ δλη τήν ψυχή σου.

- * 3 Νά μετατρέψεις τίς όριστικές τοῦ κειμένου :

α / Σέ προστακτικές

β / Σέ ύποτακτικές μέ τό ρῆμα θελήσαμε μπροστά.

- Πήδησαν στή βάρκα, τράβηξαν τήν άγκυρα, σήκωσαν τά πανιά, έπιασαν τά κουπιά και ξεκίνησαν κωπηλατώντας μέ σλες τίς δυνάμεις τους.

①

2. Οι χρόνοι τοῦ ρήματος

Από τό ήμερολόγιο ἐνός στρατιώτη

24 Δεκεμβρίου 1940. Μεσάνυχτα. Οι ἄντρες στά χαρακώματα κοιμοῦνται κατάκοποι ἀπό τή μάχη τῆς ήμέρας. Μιά παράξενη γαλήνη ἀπλώνεται παντοῦ. Τό χιόνι πέφτει ἀδιάκοπα καὶ σκεπάζει τά ἀλβανικά βουνά. Μόνος στή σκηνή χαράζω αὐτές τίς γραμμές. Ἡ σκέψη μου τρέχει στά περασμένα : σάν ἀπόψε ἄλλες χρονιές μαζεμένοι δλοι κοντά στό τζάκι λέγαμε γιά τό Χριστό πού γεννήθηκε γιά νά φέρει τήν εἰρήνη στόν κόσμο· τό σπίτι γέμιζε τότε ἀπό καλοσύνη καὶ ἀγάπη. Πῶς πέρασαν ἀλήθεια ἐκεῖνα τά χρόνια... Τό μάγνυμα τοῦ Χριστοῦ γιά εἰρήνη πότε θά τό κάνουν δικό τους οἱ ἄνθρωποι... Ἡ ὥρα ὅμως ἔχει περάσει καὶ πρέπει νά κοιμηθῶ. Ποιός ζέρει τί θά φέρει ἡ μέρα ἡ ἀνριανή. Πολύ φοβοῦμαι πώς μέ τήν αὐγή θ' ἀρχίσει πάλι τό τουφεκίδι καὶ τά φαράγγια θ' ἀντιλαλήσουν ἀπό τήν κακία τῶν ἀνθρώπων.

Από τό κείμενο βλέπουμε ὅτι οἱ χρόνοι φανερώνουν :

1.

2.

3.

Τό παρόν (τώρα)	Τό παρελθόν (πρίν)	Τό μέλλον (ἔπειτα)
• Οι ἄντρες στά χαρακώματα κοιμοῦνται .	Λέγαμε γιά τό Χριστό πού γεννήθηκε.	Τί θά φέρει ἡ ανριανή μέρα...
• Τό χιόνι πέφτει ἀδιάκοπα.	Τό σπίτι τότε γέμιζε καλοσύνη.	Μέ τήν αὐγή θ' ἀρχίσει τό τουφεκίδι.
• Μιά γαλήνη ἀπλώνεται παντοῦ.	Πῶς πέρασαν ἐκεῖνα τά χρόνια...	Τά φαράγγια θ' ἀντιλαλήσουν.

1. Τά ρήματα τῆς πρώτης στήλης φανερώνουν κάτι πού γίνεται **τώρα**, δηλαδή **στό παρόν**.

- Τά ρήματα της δεύτερης στήλης φανερώνουν κάτι πού γινόταν ή πού **έγινε πρίν**, δηλαδή **στό παρελθόν**.
- Τά ρήματα της τρίτης στήλης φανερώνουν κάτι πού θά γίνει **έπειτα**, δηλαδή **στό μέλλον**.

Έπομένως τά ρήματα **έχουν** ξεχωριστούς τύπους πού φανερώνουν πότε γίνεται κάτι, δηλαδή **ἄν γίνεται στό παρόν, στό παρελθόν ή στό μέλλον.**

- Οι τύποι του ρήματος πού φανερώνουν πότε γίνεται μιά ένέργεια λέγονται **χρόνοι τοῦ ρήματος**.
- Οι χρόνοι είναι τριῶν ειδῶν: α/ **παροντικοί**, δηλαδή χρόνοι πού φανερώνουν τό παρόν, β/ **παρελθοντικοί**, δηλαδή χρόνοι πού φανερώνουν τό παρελθόν καί γ/ **μελλοντικοί**, δηλαδή χρόνοι πού φανερώνουν τό μέλλον.

④ Τί φανερώνουν οι χρόνοι τοῦ ρήματος στήν όριστική

A.— Παροντικοί χρόνοι

Παροντικοί χρόνοι είναι οι ένεστώτας καί ο παρακείμενος.

1. Ο ένεστώτας φανερώνει κάτι πού γίνεται τώρα έξακολουθητικά χωρίς διακοπή ή μέ διακοπές (έπανάληψη).	Ακουμπισμένος στό παράθυρο κοιτάζει τή θάλασσα. Κάθε πρωί πηγαίνει στό ψάρεμα.
2. Ο Παρακείμενος φανερώνει ότι κάτι έχει γίνει στό παρελθόν καί είναι τώρα τελειωμένο.	Ο φύλακας έχει κλείσει τίς πύλες τοῦ κήπου.

B.— Παρελθοντικοί χρόνοι

Παρελθοντικοί χρόνοι είναι ο παρατατικός, ο ἀόριστος καί ο ὑπερσυντέλικος.

3. Ό Παρατατικός φανερώνει κάτι πού γινόταν στό παρελθόν ἔξακολουθητικά χωρίς διακοπή ή μέ διακοπές (ἐπανάληψη).	• "Ολοι κοιτάζαμε τόν πύραυλο πού ἀνέβαινε στόν οὐρανό. • Κάθε βράδυ γύριζα στίς ἐννιά.
4. Ό Αριστος φανερώνει ὅτι κάτι ἔγινε στό παρελθόν καί παρουσιάζεται σάν νά ἔγινε σέ μιά στιγμή.	• Σ' ἓνα χρόνο ταξίδεψε ὅλο τόν κόσμο.
5. Ό Υπερσυντέλικος φανερώνει ὅτι κάτι ήταν τελειωμένο στό παρελθόν πρίν γίνει κάτι ἄλλο.	• Τά καράβια εἶχαν ἀράξει, πρίν ξεσπάσει ή μπόρα.

Γ. — Μελλοντικοί χρόνοι

Μελλοντικοί χρόνοι είναι ό ἔξακολουθητικός μέλλοντας, ό στιγματος μέλλοντας καί ό συντελεσμένος μέλλοντας.

6. Ό ἔξακολουθητικός μέλλοντας φανερώνει κάτι πού θά γίνεται ἔξακολουθητικά χωρίς διακοπή ή μέ διακοπές (ἐπανάληψη).	• Αὔριο θά δουλεύω ὅλο τό πρωί. • Κάθε καλοκαίρι θά γυρίζω στήν πατρίδα.
7. Ό στιγματος μέλλοντας φανερώνει ὅτι κάτι θά γίνει στό μέλλον καί παρουσιάζεται σάν νά πρόκειται νά γίνει σέ μιά στιγμή.	• Τό καλοκαίρι θά δουλέψει στά καράβια.
8. Ό συντελεσμένος μέλλοντας φανερώνει ὅτι κάτι θά είναι τελειωμένο (συντελεσμένο) στό μέλλον σέ μιά δρισμένη στιγμή.	• Μέ τή δύση τοῦ ἥλιου θά ἔχουμε γυρίσει στό νησί.

- * 1 Άπο τά ρήματα τοῦ κειμένου (σ. 209): ποιά ἀναφέρονται στό παρόν, ποιά στό παρελθόν καί ποιά στό μέλλον;
- * 2 Νά ἀντικαταστήσεις τούς παροντικούς χρόνους τοῦ κειμένου μέ παρελθοντικούς καί μελλοντικούς.
- Στό βάθος τοῦ δρίζοντα τά βουνά χαμηλώνουν καί μικραίνουν· γίνονται ἔνα μέ τή γῆ. Ἀπό ἐκεῖ περνοῦμε κάθε φορά πού πηγαίνουμε στό γειτονικό χωριό.
- * 3 Νά γράψεις τρία δικά σου κείμενα· στό πρώτο τά ρήματα νά ἀναφέρονται στό παρόν, στό δεύτερο νά ἀναφέρονται στό παρελθόν καί στό τρίτο νά ἀναφέρονται στό μέλλον.

Οι τρόποι τοῦ ρήματος

Π α ρ α δ ε í γ μ α τ α	Αύτό πού σημαίνει τό ρῆμα παρουσιάζεται
α / Ἀπό τό πρωί σήμερα διαβάζω ιστορία.	ἐξακολουθητικά χωρίς διακοπή
β / Χτές διάβαζα ιστορία.	ἐξακολουθητικά χωρίς διακοπή
γ / Αύριο ὅλη τήν ἡμέρα θά διαβάζω ιστορία.	ἐξακολουθητικά χωρίς διακοπή
δ / Κάθε Τετάρτη διαβάζω ιστορία.	ἐξακολουθητικά μέ διακοπές
ε / Πέρυσι διάβαζα ιστορία κάθε Δευτέρα.	ἐξακολουθητικά μέ διακοπές
στ / Θά διαβάζω ιστορία κάθε Τετάρτη.	ἐξακολουθητικά μέ διακοπές
ζ / Σέ μιά μέρα χτές διάβασα ὅλη κληρη τήν ιστορία.	στιγμιαῖα
η / Αύριο θά διαβάσω τήν ιστορία.	στιγμιαῖα

Π αρ α δ ε í γ μ α τ α	Αύτό πού σημαίνει τό ρῆμα παρουσιάζεται
θ / <i>Τήν ίστορία τήν</i> ἔχω διαβάσει ἀπό χτές.	σάν κάτι συντελεσμένο (τελειωμένο)
ι / <i>"Οταν ἤρθε, τήν είχα διαβάσει</i> <i>τήν ίστορία.</i>	σάν κάτι συντελεσμένο (τελειωμένο)
ια / <i>"Οταν βραδιάσει, θά</i> ἔχω διαβάσει τήν ίστορία.	σάν κάτι συντελεσμένο (τελειωμένο).

- “Οπως βλέπουμε, αύτό πού σημαίνει τό ρῆμα παρουσιάζεται μέ τούς ἀκόλουθους τρόπους :

1. **Ἐξακολουθητικά** χωρίς διακοπή (π. α, β, γ) ή μέ διακοπές (π. δ, ε, στ).
2. **Στιγμιαία,** δηλαδή σάν νά ̄γινε σέ μιά στιγμή (π. ζ, η).
3. Σάν κάτι **τελειωμένο** (συντελεσμένο) (π. θ, ι, ια).

”Ετσι οι χρόνοι χωρίζονται :

1. Σέ **ἐξακολουθητικούς** : ἐνεστώτας (π. α, δ), παρατατικός (π. β, ε), ἐξακολουθητικός μέλλοντας (π. γ, στ).
2. Σέ **στιγμιαίους** : ἀόριστος (π. ζ), στιγμιαῖος μέλλοντας (π. η).
3. Σέ **συντελεσμένους** : παρακείμενος (π. θ), ύπερσυντέλικος (π. ι), συντελεσμένος μέλλοντας (π. ια).

Α σκήσεις

- * 1 Γράψε τήν ἀκόλουθη φράση βάζοντας τά ρήματα στήν όριστική ὅλων τῶν χρόνων, στό πρῶτο πρόσωπο τοῦ ἐνικοῦ :
 - Ακούω τό κύμα νά σκάει καί ὀνειρεύομαι ταξίδια.
- * 2 Στά παρακάτω παραδείγματα ύπογράμμισε τούς **ἐξακολουθητικούς**, τούς **στιγμιαίους** καί τούς **συντελεσμένους** χρόνους :

- Πλοῦτος κυκλοφορεῖ ζωηρά, πολιτεῖες ἀνθίζουν, οἱ Ἑλλήνες ξαναβρίσκουν τὴν πατροπαράδοτη κλίση τους πρός τίς ναυτικές τέχνες. (Γ. Θεοτοκᾶς)
- Σκέφτηκα μερικές φορές νά γράψω ἔνα βιβλίο.
- Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας αὐτῆς λέγονταν «Ρωμαῖοι», δημος τὸ Κράτος δέν ἦταν πιά ρωμαϊκό· εἶχε γίνει ἑλληνικό.

* 3 Σχημάτισε ἔξι φράσεις: μία νά φανερώνει διάρκεια, μία ἐπανάληψη, δύο τό στιγμιαῖς καὶ δύο τό συντελεσμένο.

Μονολεκτικοί καὶ περιφραστικοί χρόνοι

Ἄπο τούς χρόνους τοῦ ρήματος ὅσοι σχηματίζονται μέ μιά μόνο λέξη ὀνομάζονται μονολεκτικοί· ὅσοι σχηματίζονται μέ δυσό ἢ μέ τρεῖς λέξεις ὀνομάζονται περιφραστικοί.

Οἱ πίνακες 1 καὶ 2, πού ἀκολουθοῦν, δείχνουν πῶς σχηματίζονται οἱ χρόνοι τοῦ ρήματος:

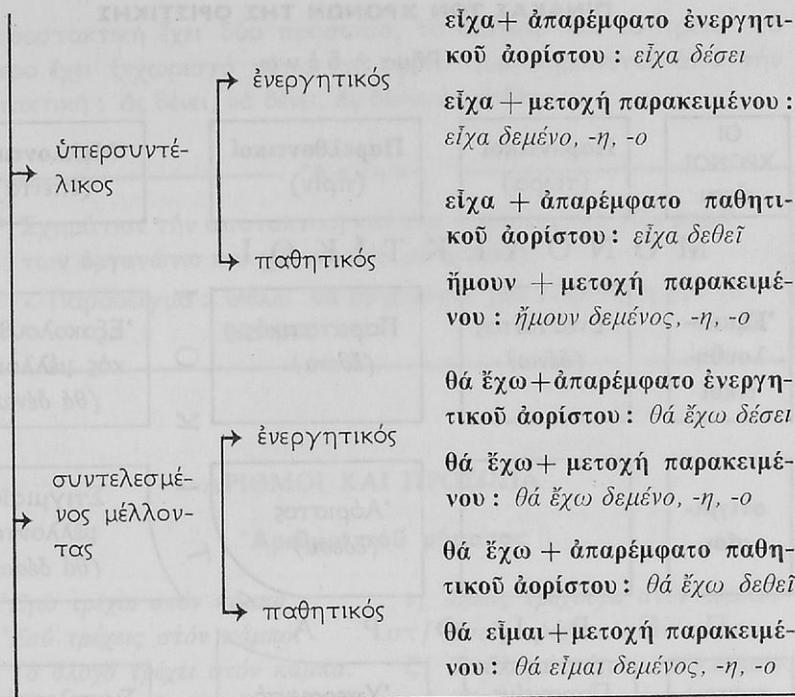
1. Μονολεκτικοί χρόνοι

→ ἐνεστώτας :	δένω	δένομαι
→ παρατατικός :	ἔδενα	δενόμουν
→ ἀόριστος :	ἔδεσα	δέθηκα

2. Περιφραστικοί χρόνοι

→ ἔξακολουθητικός μέλλοντας :	θά + ὑποτακτική ἐνεστώτα :
θά δένω	θά δένομαι
→ στιγμιαῖς μέλλοντας :	θά + ὑποτακτική ἀορίστου :
θά δέσω	θά δεθῶ
	ἔχω + ἀπαρέμφατο ἐνεργητικοῦ ἀορίστου : ἔχω δέσει
	ἔχω + μετοχή παρακειμένου : ἔχω δεμένο, -η, -ο
→ παρακείμενος	ἔχω + ἀπαρέμφατο παθητικοῦ ἀορίστου : ἔχω δεθεῖ
	εἰμαι + μετοχή παρακειμένου : εἰμαι δεμένος, -η, -ο
→ παθητικός	

2. Περιφραστικοί χρόνοι

- ④ Τά ρήματα **ἔχω** καί **είμαι** λέγονται βοηθικά, όταν σχηματίζονται μέ αύτά οι περιφραστικοί χρόνοι.

• Α σκήσεις

- * 1 Σχημάτισε στήν δριστική τῶν μονολεκτικῶν χρόνων τό πρῶτο ἔνικό πρόσωπο τῶν ρημάτων **ἀνανεώνω** καί **καταδικάζω** καί στίς δύο φωνές.
- * 2 Σχημάτισε στήν δριστική τῶν περιφραστικῶν χρόνων τό πρῶτο ἔνικό πρόσωπο τῶν ρημάτων **ἀναφέρω** καί **λούζω** καί στίς δύο φωνές.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΟΡΙΣΤΙΚΗΣ

Ρήμα : δ ἐν ω

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ εἶναι	Παροντικοί (τώρα)	Παρελθοντικοί (πρίν)	Μελλοντικοί (επειτα)
ΜΟΝΟΛΕΚΤΙΚΟΙ			
Ἐξακο- λουθη- τικοί	Ἐνεστώτας (δένω)	Παρατατικός (ἔδενα)	Ἐξακολουθητι- κός μέλλοντας (θά δένω)
στιγμι- αῖοι		Ἄριστος (ἔδεσα)	Στιγμιαῖος μέλλοντας (θά δέσω)
Π	Ε	Ρ	Ι
συντε- λεσμέ- νοι	Παρακείμε- νος (ἔχω δέσει)	Ὑπερσυντέ- λικος (εἴχα δέσει)	Συντελεσμένος μέλλοντας (θά ᔁχω δέσει)
Φ	P	A	Σ

◎ Πῶς σχηματίζονται ή ύποτακτική καί ή προστακτική

1. Ἡ ύποτακτική ἔχει τρεῖς χρόνους :
 → ἐνεστώτα : νά δένω νά δένομαι
 → ἀριστο : νά δέσω νά δεθῶ
 → παρακείμενο : νά ᔁχω δέσει νά ᔁχω δεθεῖ
2. Ἡ ύποτακτική σχηματίζεται παίρνοντας μπροστά μιά ὅπο τίς λέξεις : νά, γιά νά, ὅταν κ.ἄ.
3. ቩ προστακτική ἔχει τρεῖς χρόνους :
 → ἐνεστώτα : δένε (δένου)
 → ἀριστο : δέσε δέσουν
 → παρακείμενο, σπάνια : ᔁχε δεμένο

‘Η προστακτική έχει δύο πρόσωπα, τό δεύτερο καί τό τρίτο· τό δεύτερο έχει ξεχωριστό τύπο· τό τρίτο συμπληρώνεται ἀπό τήν ύποτακτική: ἂς δένει, νά δένει, ἂς δένουν, νά δένουν.

“Ασκηση”

- * Σχημάτισε τήν ύποτακτική καί τήν προστακτική τῶν ρημάτων **δργανώνω** καί **χάνω** μέσα σὲ φράσεις.
 - Παράδειγμα: Θέλω νά δργανώσω μιά συζήτηση γιά τό θέατρο.

40

ΑΡΙΘΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ

◎

Αριθμοί τοῦ ρήματος

α /	Έγώ τρέχω στόν κάμπο.	ε /	Ἐμεῖς τρέχουμε στόν κάμπο.
β /	Έσυ τρέχεις στόν κάμπο.	στ /	Ἐσεῖς τρέχετε στόν κάμπο.
γ /	Τό ἄλογο τρέχει στόν κάμπο.	ζ /	Τά ἄλογα τρέχουν στόν κάμπο.
δ /	Τό τρένο τρέχει στόν κάμπο.	η /	Τά τρένα τρέχουν στόν κάμπο.

- “Οπως τά δόνόματα, ἔτσι καί τά ρήματα έχουν δυό ἀριθμούς: τὸν ἐνικό καί τὸν πληθυντικό.

‘Ἐνικοῦ ἀριθμοῦ εἶναι ὁ τύπος τοῦ ρήματος πού φανερώνει ὅτι ύποκείμενο εἶναι ἕνα πρόσωπο, ζῶο ἢ πράγμα (π. α-δ).

Πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ εἶναι ὁ τύπος τοῦ ρήματος πού φανερώνει ὅτι ύποκείμενο εἶναι πολλά πρόσωπα, ζῶα ἢ πράγματα (π. ε-η).

- Ο ἀριθμός τοῦ ρήματος φανερώνεται ἀπό τίς ξεχωριστές καταλήξεις πού παίρνει τό ρῆμα:

→ (ἐγώ) **τρέχω** → ‘Ενικός ἀριθμός
→ (ἐμεῖς) **τρέχουμε** → Πληθυντικός ἀριθμός

①

Πρόσωπα τοῦ ρήματος

‘Ενικός

Πληθυντικός

α /	Ἐγώ ἀνάβω τό φῶς.	Ἐμεῖς ἀνάβουμε τό φῶς.
β /	Ἐσύ ἀνάβεις τό φῶς.	Ἐσεῖς ἀνάβετε τό φῶς.
γ /	Αὐτός ἀνάβει τό φῶς.	Αὐτοί ἀνάβουν τό φῶς.

- Οι ρηματικοί τύποι **ἀνάβω** καὶ **ἀνάβουμε** φανερώνουν τό πρῶτο πρόσωπο τῆς ὄμιλίας, ὅπως δείχνουν καὶ οἱ προσωπικές ἀντωνυμίες τοῦ πρώτου προσώπου (**ἐγώ**, **ἐμεῖς**) πού τούς συνοδεύουν.
- Ποιά πρόσωπα τῆς ὄμιλίας φανερώνουν οἱ ρηματικοί τύποι **ἀνάβεις** καὶ **ἀνάβετε**, **ἀνάβει** καὶ **ἀνάβουν**;
- Ο ρηματικός τύπος πού φανερώνει τό πρόσωπο τῆς ὄμιλίας λέγεται **πρόσωπο τοῦ ρήματος**.
- ’Από τά παραπάνω βλέπουμε ὅτι :

α / Τά πρόσωπα τοῦ ρήματος είναι τρία, ὅπως καὶ τά πρόσωπα τῆς ὄμιλίας :

τό πρῶτο πρόσωπο : (**ἐγώ**) ἀνάβω → (**ἐμεῖς**) ἀνάβουμε
 τό δεύτερο πρόσωπο : (**ἐσύ**) ἀνάβεις → (**ἐσεῖς**) ἀνάβετε
 τό τρίτο πρόσωπο : (**αὐτός**) ἀνάβει → (**αὐτοί**) ἀνάβουν

β / Τά πρόσωπα τοῦ ρήματος φανερώνονται ἀπό τίς ξεχωριστές καταλήξεις πού παίρνει τό ρῆμα :

- ἀνάβ-**ω** → **ἐγώ** : πρῶτο πρόσωπο
- ἀνάβ-**εις** → **ἐσύ** : δεύτερο πρόσωπο
- ἀνάβ-**ει** → **αὐτός** : τρίτο πρόσωπο

"Α σκηνή"

* Πῶς θά γίνει τό παρακάτω κείμενο, ἀν τό ύποκείμενο **ἐμεῖς** τῶν ρημάτων ἀντικατασταθεῖ ἀπό τό **ἐγώ**, **ἐσύ**, **αὐτός**, **ἐσεῖς**, **αὐτές**;

- Είναι φανερό ότι γιά νά χρησιμοποιήσουμε άποτελεσματικά τήν ένέργεια τοῦ ἀνέμου, πρέπει νά βροῦμε ἐναντρόπο νά τήν άποθηκεύσουμε, γιά νά τή χρησιμοποιούμε ὅταν δέ φυσσ. Γι' αυτό τό σκοπό σήμερα ἐρευνοῦμε γιά τρόπους οἰκονομικῆς άποθηκεύσεως τῆς ένέργειας τοῦ ἀνέμου.

Φυσική και Χημεία Ε' Δημοτικοῦ

ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟ ΤΩΝ ΡΗΜΑΤΩΝ

Οι λέξεις πού χρησιμεύουν για νά σχηματιστούν οι περιφραστικοί χρόνοι τῶν ρημάτων είναι οι ἀκόλουθες :

1. τό μόριο θά γιά τούς τρεῖς μέλλοντες: θά δένω, θά δέσω, θά ἔχω δέσει.
 2. τά βοηθητικά ρήματα ἔχω καί είμαι γιά τούς συντελεσμένους χρόνους.

Τό βοηθητικό ρῆμα ἔχω

Μονολεκτικοί χρόνοι			
Ἐνεστώτας			Παραστατικός
Οριστική	Υποτακτική (νά, ὅταν, γιά νά)	Προστακτική	Μετοχή
ἔχω	ἔχω		εῖχα
ἔχεις	ἔχεις	ἔχε	εἰχες
ἔχει	ἔχει		εῖχε
ἔχουμε, ἔχομε	ἔχουμε, ἔχομε		εῖχαμε
ἔχετε	ἔχετε	ἔχετε	εἰχατε
ἔχουν	ἔχουν		εῖχαν

Μονολεκτικοί χρόνοι			
'Ενεστώτας		Παρατατικός	
Όριστική	'Υποτακτική (νά, δταν, γιά νά)	Μετοχή	
είμαι	είμαι		ημουν
είσαι	είσαι		ησουν
είναι	είναι	δύντας	ηταν
είμαστε	είμαστε		ημαστε
είστε	είστε		ησαστε
είναι	είναι		ηταν

'Ασκήσεις

- * 1 • Εἶσαι ἔτοιμος; *Ἐχεις τίς ἀποσκευές σου;
Γράψε τά ρήματα καὶ στά ύπόλοιπα πρόσωπα τῆς ὄρι-
στικῆς ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ. Ὁ χρόνος δέ θά ἀλλάξει.
 - * 2 *Ἐπανάλαβε τὴν ἵδια ἀσκηση στόν παρατατικό καὶ στό¹
μέλλοντα.
 - * 3 Γράψε ἔνα κείμενο ἀπό πέντε ὡς ὄχτω στίχους καὶ χρησι-
μοποίησε σ' αὐτό τά ρήματα ἔχω καὶ εἴμαι.

42

ΟΙ ΣΥΖΥΓΙΕΣ

9

B

Πρώτη συζυγία		Δεύτερη συζυγία	
Ένεστώτας	Παρατατικός	Ένεστώτας	Παρατατικός
δένω δένομαι δένεις δένεσαι κτλ.	δένενα δενόμουν δένενες δενόσουν κτλ.	ἀγαπῶ ἀγαπιέμαι ἀγαπᾶς ἀγαπιέσαι κτλ.	ἀγαποῦσα ἀγαπιόμουν ἀγαποῦσες ἀγαπιόσουν κτλ.

Τό ρῆμα **δένω** (στήλη α') τονίζεται στήν παραλήγουσα. Τό ρῆμα **ἀγαπῶ** (στήλη β') τονίζεται στή λήγουσα. Τό ρῆμα **δένω** κλίνεται στόν ἐνεστώτα καί στόν παρατατικό διαφορετικά ἀπό τό ρῆμα **ἀγαπῶ**. Τό **ἴδιο** γίνεται καί μέ τά ἄλλα ρήματα: ὅσα τονίζονται στήν παραλήγουσα κλίνονται στόν ἐνεστώτα καί στόν παρατατικό διαφορετικά ἀπό ἑκεῖνα πού τονίζονται στή λήγουσα.⁷ Ετσι τά ρήματα, ἀνάλογα μέ τόν τρόπο μέ τόν ὅποιο κλίνονται στόν ἐνεστώτα καί τόν παρατατικό, χωρίζονται σέ δυο διμάδες πού λέγονται **συζυγίες**.

1. Στήν πρώτη συζυγία ἀνήκουν τά ρήματα πού τελειώνουν:
α/ σέ **-ω** ἀτονο στήν ὀριστική τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστώτα: **δένω** καί
β/ σέ **-ομαι** στήν ὀριστική τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα: **δένομαι**.
2. Στή δεύτερη συζυγία ἀνήκουν τά ρήματα πού τελειώνουν:
α/ σέ **-ω** μέ περισπωμένη στήν ὀριστική τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστώτα: **ἀγαπῶ** καί
β/ σέ **-έμαι** ή **-οῦμαι** στήν ὀριστική τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα: **ἀγαπιέμαι**, **θυμοῦμαι**.

Α σκηνή

* Νά κατατάξεις τά παρακάτω ρήματα στίς συζυγίες τους:

- σηκώνω, καταθέτω, κινῶ, νερώνω, ἀπομονώνομαι,
ξεγελιέμαι, κοιμοῦμαι, ξεσπῶ, διαλύω, δέχομαι

ΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΣΥΖΥΓΙΑΣ

Ἐνεργητική φωνή

Ὀριστική ἐνεστώτα

Φωτοτροπισμός

Φωτοτροπισμό ὀνομάζουμε τήν κίνηση τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν πρός τό φῶς, εἰπε δι πιό μεγάλος τῆς βραδινῆς συντροφιᾶς. Καί συνέχισε: **Ἐχει** μιά δύναμη τό φῶς καί ἔλκει τό καθετί. **Ἐξάλλου** δέν εἶναι δύσκολο νά τό διαπιστώσει κανείς ἀρκεῖ νά παρατηρήσει τήν ἡμέρα τά φυτά καί τό

βράδυ τά ζῶα. Πείθεται τότε ὅτι ὅλα γυρίζουν πρός τό φῶς. Νομίζεις ὅτι τά μαγενεῖ καὶ τά τραβάει κοντά του. Ξέρω ἔνα φυτό πού τό λένε ἥλιοτρόπιο· αὐτό σταθερά ἀπό τό πρωί ὡς τό βράδυ παρακολουθεῖ τήν τροχιά τοῦ ἥλιου. Τήν ἵδια τάση τή διαπιστώνετε καὶ στά ζῶα· φτάνει νά τό προσέξετε καὶ θά βεβαιωθεῖτε.

Στό κείμενο διαβάζουμε :

- **Ξέρω** ἔνα φυτό.
- **Νομίζεις** ὅτι τό μαγεύει.
- **Φωτοτροπισμό** ὀνομάζουμε τήν κίνηση τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν πρός τό φῶς.
- **Τήν** ἵδια τάση τή διαπιστώνετε καὶ στά ζῶα.
- **"Ολα γυρίζουν** πρός τό φῶς.

Στά παραδείγματα βλέπουμε τούς τύπους τῆς ὄριστικῆς τοῦ ἐνεστώτα μέσα στό λόγο.

Ασκήσεις

* 1 Νά συμπληρώσεις τά κενά :

‘Οριστική’ Ενεστώτα

Ένικός ἀριθμός	Πληθυντικός ἀριθμός
α' πρ. ἐγώ λύνω τό πρόβλημα	ἐμεῖς λύνουμε τό πρόβλημα
β' πρ. ἐσύ λύν- τό πρόβλημα	ἐσεῖς λύν- τό πρόβλημα
γ' πρ. αὐτός λύν- τό πρόβλημα	αὐτοί λύν- τό πρόβλημα
* 2 Μέσα στή φράση πού ἀκολουθεῖ νά σχηματίσεις τό ρῆμα κλείνω στήν ὄριστική τοῦ ἐνεστώτα :	
• Ἐγώ κλείνω κάθε βράδυ ἐκείνη τήν πελώρια πόρτα.	

④

‘Οριστική’ Παρατατικοῦ

Φωτοτροπισμός

(συνέχεια)

Τήν ἵδια τάση, ὅπως σᾶς ἔλεγα, τή διαπιστώνετε καὶ στά ζῶα. Μιά συντροφιά, φέτος τό καλοκαίρι, καθόμαστε γύρω ἀπό μιά λάμπα πού τήν

είχαμε κρεμάσει σ' ἔνα δέντρο πλάι στή σκηνή μας. Τό θέαμα πού χαρή-
καμε δέν περιγγάφεται. Ἡταν ἔνα σωστό πανηγύρι. Ἡ λάμπα λίγο λίγο
μάζευε γύρω της, τό ἔνα uestera ἀπό τό ἄλλο, ὅλα τά ἔντομα τῆς πε-
ριοχῆς. Τά ἔβλεπες νά ζεκινοῦν ἀπό μακριά και βολίδες νά κατευθύνον-
ται πάνω της. Μερικά μάλιστα ἐπεφταν στό φῶς μέ τόση ὄρμή, πού
στή στιγμή ἔβρισκαν τό θάνατο. Κοιτάζαμε ὥρα πολλή. Τό θέαμα
ἡταν ἀνεπανάληπτο· λογῆς λογῆς πεταλοῦδες χόρευαν τρελά γύρω ἀπό
τό φῶς. Δέν ξέρω, βέβαια, πῶς θά ὀνομάζατε ἐσεῖς αὐτό τό φαινόμενο.
ἡ ἐπιστήμη πάντως τό ὀνομάζει φωτοτροπισμό.

Στό κείμενο διαβάζουμε :

- Τήν ἴδια τάση, ὥπως σᾶς ἔλεγα, τή διαπιστώνετε και στά ζῶα.
- Τά ἔβλεπες νά ζεκινοῦν ἀπό μακριά.
- Ἡ λάμπα λίγο λίγο τά μάζευε γύρω της.
- Κοιτάζαμε ὥρα πολλή.
- Δέν ξέρω πῶς θά ὀνομάζατε ἐσεῖς αὐτό τό φαινόμενο.
- Λογῆς λογῆς πεταλοῦδες χόρευαν τρελά.

Στά παραδείγματα βλέπουμε τούς τύπους τῆς ὄριστικῆς τοῦ
παρατατικοῦ μέσα στό λόγο.

Ασκήσεις

* 1 Νά συμπληρώσεις τά κενά :

‘Οριστική παρατατικοῦ

Ἐνικός ἀριθμός	Πληθυντικός ἀριθμός
ἐγώ ἔλυνα τό πρόβλημα	ἐμεῖς λύν- τό πρόβλημα
... ἔλυν- τό πρόβλημα λύν- τό πρόβλημα
... ἔλυν- τό πρόβλημα λυν- τό πρόβλημα

* 2 Μέσα στή φράση πού ἀκολουθεῖ νά σχηματίσεις τό ρῆμα
κλείνω στήν ὄριστική τοῦ παρατατικοῦ :

- Εγώ ἔκλεινα κάθε βράδυ ἐκείνη τήν πελώρια πόρτα

‘Ακολουθοῦν οἱ πίνακες μέ τά ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας.

Πήματα τῆς πρώτης συναγίας

Ένεργητική φωνή

224

δένω

ΧΡΟΝΟΙ	Όριστική	“Υποτακτική (ιά, στα, γάλιά)	Προστακτική	Απαρέμφαστο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Όριστική
Δένω	δένω	δένω	δένεις	δένεις	δένοντας	δένεινα	δένεις
δένεις	δένεις	δένεις	δένεις	δένεις	δένοντας	δένεινες	δένεινες
δένει	δένει	δένει	δένεις	δένεις	δένοντας	δένεινε	δένεινε
δένουμε, δένομε	δένουμε, δένομε	δένουμε, δένομε	δένετε	δένετε	δένοντας	δένεταις	δένεταις
δένετε	δένετε	δένετε	δένετε	δένετε	δένοντας	δένεται	δένεται
δένουν	δένουν	δένουν					
Ενεργητικά							
Έβαστα	έβαστα	έβαστα	δέσω	δέσω	δέστε	δέστει	δέστει
έδεσες	έδεσες	έδεσες	δέσεις	δέσεις	δέστεις	δέστεις	δέστεις
έδεσε	έδεσε	έδεσε	δέσει	δέσει	δέστει	δέστει	δέστει
δέσαμε	δέσαμε	δέσαμε, δέστομε	δέστετε	δέστετε	δέστες	δέστες	δέστες
δέσατε	δέσατε	δέσατε	δέστον	δέστον	δέστες	δέστες	δέστες
έδεσαν	έδεσαν	έδεσαν					
Αριστος							
‘Οριστική							‘Οριστική
Τετραφθαρτοι αριστοι							
Έξακολουθητικός μέλλοντας : θά δένω, θά δένεις, θά δένει κτλ.	Παρακείμενος :						
Στηγματίδος μέλλοντας : θά δέσω, θά δέσεις, θά δέσει κτλ.)	νά έχω δέσει, νά έχεις δέσει, νά έχει δέσει κτλ.)						
Παρακείμενος : έχω δέσει, έχεις δέσει (ή έχω δέμενο κτλ.)	δέσει, νά έχουμε δέσει κτλ.						
Υπερσυντέλαιος : είχα δέσει, είχες δέσει (ή είχα δέμενο κτλ.)	(ή νά έχω δεμένο, νά έχεις δεμένο, νά έχει δεμένο, νά έχουμε δεμένο κτλ.)						
Συντελεσμένος μέλλοντας : θά έχω δέσει (ή θα έχω δέμενο κτλ.)							

δένοματα

XRONOI	Όριστική	“Υποτοκτική	Προστική	Απαρέφραστο	Μετοχή	XRONOI	Όριστική
	δένομαι δένεσαι δένεται δένόμαστε δένεστε δένονται	δένομαι δένεσαι δένεται δένόμαστε δένεστε δένονται	(δένου)				δενόμουν δενόσουν δενότων δενόμαστε δενόσαστε δένονταν
Evegetatias						II appatatrios	
Aopitros	δέθηκα δέθηκες δέθηκε δέθήκαμε δέθηκατε δέθηκαν	δέθῶ δέθεις δέθεῖ δέθοῦμε δέθεῖτε δέθοιν	δέστον δέθεῖ δέθεῖτε				
Paraketimenos					δεμένος		γ. π ο τ α κ τ i κ ḥ
Xpovoi		Ο ριστική					
II epifpouetikos	Εξακολουθητικός μέλλοντας : Θά δένομαι, θά δένεσαι κτλ. Σπιγμαίος μέλλοντας : Θά δέθηώ, θά δέθεις, θά δέθει κτλ. Παρακείμενος : έχω δεθεί, έχεις δεθεί (ἢ εἴμαι δεμένος κτλ.) Υπερουνέλικος : έχω δεθεί, έχεις δεθεί (ἢ ήμουν δεμένος κτλ.) Συντελ. μέλλοντας : θά έχω δεθεί (ἢ θα είμαι δεμένος κτλ.)	νά έχω δεθεί, νά έχεις δεθεί, νά έχει δεθεί (ἢ γά είμαι δεμένος, νά είσαι δεμένος κτλ.)	Παρακείμενος : νά έχω δεθεί, νά έχεις δεθεί, νά έχει δεθεί Παρακείμενος : έχω δεθεί, έχεις δεθεί (ἢ είμαι δεμένος κτλ.) Υπερουνέλικος : έχω δεθεί, έχεις δεθεί (ἢ ήμουν δεμένος κτλ.) Συντελ. μέλλοντας : θά έχω δεθεί (ἢ θα είμαι δεμένος κτλ.)				

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ένεργητική φωνή

κ ρ ί β ω

ΧΡΟΝΟΙ	Όριστική	‘Υποτακτική (νά, στα, γά τα)	Προτακτική	Απαρέφαστο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Όριστική
Ψηφιοποίηση	κρήθω	κρήβω	κρύβεις	κρύβει	κρύβει	κρύβοιταις	έκρυψα
Evestōtōs	κρήθεις	κρύβεις	κρύβει	κρύβουμε, -ομε	κρύβετε	κρύβετε	έκρυψες
Aopītōs	κρήθει	κρύβει	κρύβετε	κρύβουμε, -ομε	κρύβονται	κρύβεταις	έκρυψες
Hēpitophētikoi	έκρυψα	κρύψω	κρύψεις	κρύψει	κρύψει	κρύψει	έκρυψα
	έκρυψες	κρύψεις	κρύψει	κρύψουμε, -ομε	κρύψετε	κρύψετε	έκρυψες
	έκρυψε	κρύψει	κρύψετε	κρύψουμε, -ομε	κρύψονται	κρύψονταις	έκρυψες
							· γ π ο τ α κ τ ι κ ή
							Παρακείμενος :
							Στηγματίδος μέλλοντας : θά κρύψω, θά κρύβεις κτλ.
							Παρακείμενος : έχω κρύψει, έχεις κρύψει (ή έχω κρυμμένο κτλ.)
							Υπερσυντέλεικος : είχα κρύψει, είχες κρύψει (ή είχα κρυμμένο κτλ.)
							Συντελεσμένος μέλλοντας : θά έχω κρύψει (ή θά έχω κρυμμένο κτλ.)

κρύβομα

ΧΡΟΝΟΙ	‘Οριστική	‘Υποτοπεική (νά στον, νά τά)	Προστακτική	‘Απαρέμφαστο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	‘Οριστική
	κρίβομαι κρύβεσαι κρύβεται κρύβομαστε κρύβεστε κρύβονται	κρίβομαι κρύβεσαι κρύβεται κρύβομαστε κρύβεστε (κρύβεστε) κρύβονται	(κρύβου)				κρυβόμουν κρυβόστουν κρύβοται κρυβόμαστε. κρυβόσαστε κρύβονταν,
„Evegetotias	„Apoteiros					„Apoptikos	
	κρύψηρκα κρύψηρκες κρύψηρκε	κρυφτῶ κρυφτεῖς κρυφτεῖ	κρύψου κρυφτεῖς κρυφτεῖ				„Yποτακτικός
	κρύψηρκαμε κρύψηρκατε κρύψηρκαν	κρυφτοῦμε κρυφτεῖτε κρυφτοῦν					„Yποτακτική
	Παροκεί- μανος				κρυψικένος		
		‘Οριστική			„Yποτακτική		
			„Εξακολ. μέλλοντας : θά κρύβομαι, θά κρύβεσαι, θά κρύβεται κτλ. Στρατηγικός μέλλοντας : θά κρυφτώ, θά κρυφτεῖς, θά κρυφτεῖ κτλ. Παρακείμενος : έχω κρυφτεῖ, έχεις κρυφτεῖ (ή είμαι κρυψιένος κτλ.) „Υπερσυνέλακος : είχα κρυφτεῖ (ή ήμουν κρυψιένος κτλ.) Συντελ. μέλλοντας : θά έχω κρυφτεῖ (ή θα είμαι κρυψιένος κτλ.)		Παρακείμενος : νά έχω κρυφτεῖ, νά έχεις κρυφτεῖ, νά έχει κρυφτεῖ, νά έχουμε κρυφτεῖ (ή γά είμαι κρυψιένος κτλ.)		

Τη φωτογραφία πήρε από το Ινστιτούτο Εκπαίδευσης Πολιτικής

Ενεργητική φωνή

πλέκω

Ενεργητική φωνή

δροσίζω

230

ΧΡΟΝΟΙ	‘Οριστική	‘Υποτακτική (νά, στα), γά νά)	Προστακτική	Απαρέμφαστο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	‘Οριστική
Evegetōtās	δροσίζω δροσίζεις δροσίζει δροσίζουμε, -oμε δροσίζετε δροσίζουν	δροσίζω δροσίζεις δροσίζει δροσίζουμε, -oμε δροσίζετε δροσίζουν	δρόσιξ δροσίζεται	δροσίζοντας	Ilapatautikos	δρόσιζα δρόσιζες δρόσιζε δροσίζαμε δροσίζατε δρόσιζαν	
Aóptigtos	δρόσισα δρόσισες δρόσισε δροσίσαμε δροσίσατε δρόσισαν	δροσίσω δροσίσεις δροσίσει δροσίσουμε, -oμε δροσίσετε δροσίσουν	δρόσισε δροσίσει	δροσίσει	Opriστική	Υ π ο τ α κ τ ι κή	
Hepipourotikoi	Εξακολ. μέλλοντας : θά δροσίζω, θά δροσίζεις, θά δροσίζει κτλ. Στηγι. μέλλοντας : θά δροσίσω, θά δροσίσεις, θά δροσίσει κτλ. Παρακείμενος : ξώ δροσίσει, ξέεις δροσίσει (η ξώ δροσίσμενο κτλ.) Υπερσυνέλικος : είχα δροσίσει (η είχα δροσίσμενό κτλ.) Συντελ. μέλλοντας : θά ξώ δροσίσει (η θά ξώ δροσίσμενό κτλ.)	Παρακείμενος : νά ξώ δροσίσει, νά ξέεις δροσίσει, νά ξέει δροσίσει κτλ. (η νά ξώ δροσίσμενό κτλ.)					

δροσίζοματι

ΧΡΟΝΟΙ	Όριστική	Υποτοκτική (νά, στα!, γά νά)	Προστεκτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Όριστική	
	δροσίζομαι δροσίζεσαι δροσίζεται δροσίζόμαστε δροσίζεστε δροσίζονται	δροσίζομαι δροσίζεσαι δροσίζεται δροσίζόμαστε δροσίζεστε δροσίζονται	(δροσίζω) (δροσίζω) (δροσίζεστε) (δροσίζονται)			δροσίζόμω δροσίζεσθαι δροσίζεται δροσίζόμαστε δροσίζεστε δροσίζονται	δροσίζόμω δροσίζεσθαι δροσίζεται δροσίζόμαστε δροσίζεστε δροσίζονται	
Evgētōtūs	Aōptrotos	δροσίστηκα δροσίστηκες δροσίστηκε δροσίστηκαμε δροσίστηκατε δροσίστηκαν	δροσιστώ δροσιστεῖς δροσιστεῖ δροσιστοῦμε δροσιστεῖτε δροσιστοῦν	δροσίστου δροσιστεῖ δροσιστεῖτε	δροσιστεῖ	Thaptaatikos	‘Οριστική	
Παρακείμενος		‘Οριστική			δροσισμένος	·γ π ο τ α κ τ ι κ ἡ		
Thesippopterikot	Xpōvot	Εξακολ. μέλλοντας : θά δροσίζομαι, θά δροσίζεσαι κτλ. Στιγμ. μέλλοντας : θά δροσιστώ, θά δροσιστεῖς, θά δροσιστεῖ κτλ. Παρακείμενος : έχω δροσιστεῖ (ή είμαι δροσισμένος κτλ.) Υπερδυνητικός : είχα δροσιστεῖ (ή ήμουν δροσισμένος κτλ.) Συντελ. μέλλοντας : θά έχω δροσιστεῖ (ή θα είμαι δροσισμένος κτλ.)			Παρακείμενος :	Παρακείμενος :		
					νά έχω δροσιστεῖ, νά έχεις δροσιστεῖ σιστεῖ, νά έχει δροσιστεῖ (ή νά είμαι δροσισμένος κτλ.)			

- Κατά τό δένω κλίνονται : λύνω, ντύνω, δυναμώνω, πληρώνω,
ιδρύω κ.ἄ.
- Κατά τό κρύβω κλίνονται : λείπω, ράβω, βάφω, ἀστράφτω,
δουλεύω, ὀνειρεύομαι, παραξενεύ-
ομαι κ.ἄ.
- Κατά τό πλέκω κλίνονται : μπλέκω, ἀνοίγω, τρέχω, δείχνω,
ἀρπάζω κ.ἄ.
- Κατά τό δροσίζω κλίνονται : στολίζω, ἀθροίζω, δοξάζω, ζώνω
κ.ἄ.

Ασκήσεις

A

- * 1 Μέ καθένα ἀπό τά παρακάτω ρήματα νά σχηματίσεις μία πρόταση γιά κάθε δεύτερο ένικό καί δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο τῶν ἔγκλισεων τοῦ ἐνεργητικοῦ καί παθητικοῦ ἐνεστώτα :
 - ντύνω, γράφω
- * 2 α / Σέ τί μοιάζουν καί σέ τί διαφέρουν οἱ καταλήξεις -ετε καί -ετα;
 - β / Νά σχηματίσεις γιά καθεμιά ἀπό τίς παραπάνω καταλήξεις τρεῖς προτάσεις.
 - Παράδειγμα :
 - Μέ τίς πράξεις σας ζημιώνετε τήν πόλη μας.
 - Μέ τίς πράξεις σας ζημιώνεται ἡ πόλη μας.
- * 3 Νά μετατρέψεις τό ἐνεργητικό ρῆμα σέ παθητικό, ἀκολουθώντας τό παράδειγμα :
 - Τά ἔργα σου σέ ἀποκαλύπτουν → Ἀποκαλύπτεσαι ἀπό τά ἔργα σου.
 - Τόν βασανίζει ἡ συνειδησή του →
 - Τό κύμα τρύς λίκνιζε →

- Σᾶς ἔδιωχναν μικροί καὶ μεγάλοι →
- Οἱ πράξεις ἐπιβεβαιώνουν τὰ λόγια →

* 4 Ἀναγνώρισε τίς ἐγκλίσεις τοῦ κείμενου :

- Λάμινετε, παιδιά, λάμινετε, παλικάρια.
- Ἐμεῖς θά λημεριάζουμε ἐκεῖ πού φωλιάζουν λύκοι.
- Παιζογελώντ' ἀνέβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.
- Πές τοῦ Χριστοῦ πώς χιόνιζε καὶ τῇ Λαμπρῇ θά βρέχει.
- Κι ὅταν τά παίρνει ἡ ἄνοιξη κι ἀνοίγουν τά κλαδάκια, γεμίζουν κλέφτες τά βουνά καὶ τά λαγκάδια σκλάβους.

Α σκήσεις

B

* 1 Μέ τό καθένα ἀπό τά παρακάτω ρήματα νά σχηματίσεις μία πρόταση γιά κάθε δεύτερο ἐνικό καὶ δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο τῶν ἐγκλίσεων τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ παθητικοῦ ἀορίστου :

- μισθώνω, βάφω

* 2 Σέ τί μοιάζουν καί σέ τί διαφέρουν;

α / Ἡ ὑποτακτική τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου καὶ ὁ παθητικός στιγμιαῖος μέλλοντας.

β / Τό γ' ἐνικό πρόσωπο τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου καὶ τό παθητικό ἀπαρέμφατο.

γ / Τό β' πληθυντικό πρόσωπο τῆς ὑποτακτικῆς τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου καὶ τό β' πληθυντικό πρόσωπο τῆς προστακτικῆς τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου.

δ / Τό β' ἐνικό πρόσωπο τῆς προστακτικῆς τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου καὶ τό β' ἐνικό πρόσωπο τῆς προστακτικῆς τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου.

ἐπουλώνω
δργανώνω
συγκεντρώνω
ἀπομακρύνω
καταστρώνω

* 3 Συμπλήρωσε τίς φράσεις μέρηματα τοῦ πλαισίου κύκλου. Οἱ χρόνοι καὶ οἱ ἔγκλισεις δηλώνονται στίς παρενθέσεις. Ἡ φωνή εἶναι πάντα παθητική.

- Τό σχέδιο... (όριστ. παρακ.) μέρηγάλη φροντίδα.
- ... (όριστ. ἀσφ.) βίαια, γιατί δέν ήθελε νά ἀφήσει τή θέση του.
- ... (προστ. ἀσφ.), ἂν θέλετε νά πετύχετε.
- Ἡ πληγή μέ τόν καιρό... (όριστ. ὑπερσ.).
- "Οσοι κι ἄν... (ύποτ. παρακ.), δέ φτάνουν γιά μιά τόσο μεγάλη ἐπιχείρηση.

* 4 α/ Γράψε τό ἕδιο πρόσωπο τοῦ ἄλλου ἀριθμοῦ :

- Παράδειγμα :

ἄπλωσε τό χέρι σου	→	ἀπλῶστε τά χέρια σας
διόρθωσε τό κείμενο	→	
ἔνωσε τίς ἄκρες	→	
κόψε τό ξύλο	→	
γιάτρεψε τήν πληγή	→	
δεῖξε τή δύναμή σου	→	
ἄθροισε τά νούμερα	→	

β/ Γράψε τό ἕδιο πρόσωπο τῆς παθητικῆς φωνῆς. Ὁ χρόνος, ἡ ἔγκλιση καὶ ὁ ἀριθμός δέ θά ἀλλάξουν :

- Παράδειγμα :

δέσε	- δέστε	→ δέσου - δεθεῖτε
στεφάνωσε	- στεφανῶστε	→
δυνάμισε	- δυναμῶστε	→'
ἄλειψε	- ἀλεῖψτε	→
ρίξε	- ρίξτε	→
κοίταξε	- κοιτάξτε	→
λογάριασε	- λογαριάστε	→

Τά ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας στόν ἐνεστώτα

(α)	(β)	(γ)
τελειώνουν σέ:	Π α ρ α δ ε í γ μ α τ α	Ἐξ αιρέσεις
↓		
1. -ω	• δένω κ.ἄ.	
2. -άβω	• ράβω κ.ἄ.	παύω, ἀναπαύω
3. -εύω	• λατρεύω κ.ἄ.	κλέβω, σέβομαι
4. -αίνω	• πηγαίνω κ.ἄ.	δένω, μένω, πλένω
5. -έρνω	• φέρνω κ.ἄ.	παίρνω
6. -ιάζω	• ἀγκαλιάζω κ.ἄ.	ἀδειάζω, μοιάζω, μονοιάζω, νοιάζομαι, χρειάζομαι
7. -ίζω	• δροσίζω κ.ἄ.	πρήζω, ἀγαβλύζω, γογγύζω, δακρύζω, κατακλύζω, κελαρύζω, συγχύζω, σφύζω, δανείζω, ἀθροιζω
8. -λλω	• ἀναβάλλω κ.ἄ.	θελω, δφείλω
9. -ώνω	• ἀπλώνω κ.ἄ.	
10. -σσω	• ἀγαπύσσω κ.ἄ.	ἀρέσω
11. -ττω	• εἰσπράττω κ.ἄ.	θέτω
12. -ίνω	• δίνω, κλίνω, κρίνω, πίνω	
● -ήνω	• ἀφήνω, σβήνω, στήνω, ψήνω	
● -είνω	• κλείνω, τείνω	
● -ύνω	• λύνω, ντύνω, δξύνω κ.ἄ.	

- * 1 Συμβουλέψου τόν πίνακα καί συμπλήρωσε τά κενά:
α/ Στά παρακάτω ρήματα θά βάλεις **ι**, **η**, **υ**, **ει**, **οι** ;

• μετεωρ-ζω, σφραγ-ζω, ξεν-άζω, ἐπιταχ-νω, κλ-νω
τήν πόρτα, κλ-νω τό κεφάλι, ἀποσβ-νω, προτ-νω,
ἀναβλ-ζω, σφ-ζω ἀπό ζωή, συγχ-ζω, ἀθρ-ζω, δαν-ζω,
μ-άζω, χρ-άζομαι, καθαρ-ζω, ξαναδ-νω, ἀδ-άζω,
μον-άζω.

- β/ Στά παρακάτω ρήματα βάλε τό γράμμα ή τά γράμ-
ματα πού ταιριάζουν :

• ξανασκα-ω, ἀποπ-ρνω, ξανανι-νω, πηγ-νω, σε-ομαι,
κατακλε-ω, ἐκπληρ-νω, ύποτα-ω, καταβα-ω, ἀμφι-
βά-ω, καταστέ-ω, γ-ρνω, ἀπομ-νω, παιδε-ω, δ-νω,
δφεί-ω, θέ-ω, καταθέ-ω, ἀναπα-ομαι, καταγγέ-ω,
ἀνατέ-ω, προεδρε-ω, σαλε-ω.

- * 2 Σέ κάθε περίπτωση 1-9 τῆς β' στήλης πρόσθεσε δύο του-
λάχιστον ἀκόμη παραδείγματα.

ΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΣΥΖΥΓΙΑΣ

Τά ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας χωρίζονται σέ δύο τάξεις.
 'Ο χωρισμός γίνεται ἀπό τίς καταλήξεις πού παίρνουν τά τρία
 ένικα πρόσωπα τῆς ὄριστικῆς τοῦ ἐνεστώτα.

1. Ἡ πρώτη τάξη

στήν ἐνεργητική φωνή τελειώνει σέ	στήν παθητική φωνή τελειώνει σέ
-ῶ -ᾶς -ᾶ <i>ἀγαπῶ</i> <i>ἀγαπᾶς</i> <i>ἀγαπᾶ</i>	-ιέμαι -ιέσαι -ιέται <i>ἀγαπιέμαι</i> <i>ἀγαπιέσαι</i> <i>ἀγαπιέται</i>

2. Ἡ δεύτερη τάξη

στήν ἐνεργητική φωνή τελειώνει σέ	στήν παθητική φωνή τελειώνει σέ
-ῶ -εῖς -εῖ <i>λαλῶ</i> <i>λαλεῖς</i> <i>λαλεῖ</i>	-οῦμαι -ᾶσαι -ᾶται <i>θυμοῦμαι</i> <i>θυμᾶσαι</i> <i>θυμᾶται</i>

Δεύτερη συζήτια Πρώτη τάξη

Ένεργητική φωνή

ά γ α π ώ

ΧΡΟΝΟΙ	'Οριστική	'Υποτακτική (νά, στα), γιά (νά)	Προστακτική	'Απαρέφερτο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Όριστική
·	ἀγαπῶ ἀγαπᾶς ἀγαπᾶ ¹ ἀγαποῦμε ² ἀγαπᾶτε ἀγαποῦν ³	ἀγαπῶ ἀγαπᾶς ἀγαπᾶ ¹ ἀγαποῦμε ² ἀγαπᾶτε ἀγαποῦν ³	ἀγάπατα ἀγαπᾶτε	ἀγαπῶντας	ἀγαπᾶτε	Ταπαταρίκος	ἀγαποῦσα ἀγαποῦσες ἀγαποῦσε ἀγαποῦσας ἀγαποῦσαν
·	ἀγάπησα ἀγάπησες ἀγάπησε ἀγαπήσαμε ἀγαπήσατε ἀγάπησαν	ἀγαπήσω ἀγαπόδεις ἀγαπήσει ἀγαπήσουμε, -ομε φέντησετε ἀγαπήσουν	ἀγάπησε ἀγαπήσει	ἀγαπήσει	ἀγαπήσετε	·	·
·	Οριστική						
Επιθετικοί καρβονάτοι	Έξακολ. μέλλοντας : θ' ἀγαπῶ, θ' ἀγαπᾶς, θ' ἀγαπᾷ κτλ. Στυγ. μέλλοντας : θ' ἀγαπήσω, θ' ἀγαπήσει, θ' ἀγαπήσει κτλ. Παρακείμενος : ἔχω ἀγαπήσει (ἢ ἔχω ὄγαπημένο κτλ.) Υπερσυντέλικος : εἴχα ἀγαπήσει (ἢ εἴχα ὄγαπημένο κτλ.) Συντελ. μέλλοντας : θά ἔχω ἀγαπήσει (ἢ θά ἔχω ὄγαπημένο κτλ.)						
	· Υποτακτική						
1. καὶ ἀγαπᾷ. 2. καὶ ἀγαπᾶ.	3. καὶ ἀγαπᾶν(ε).						

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δεύτερη συζήτησα Πρώτη τάξη

Ιασοθηκική φωνή

Δ γ α π ι ε μ α 1

XRONOI	Οριστική	Υποτοπεική	Προστοκτική	Άπορεμφαστο	Μετοχή	XRONOI	Όριστική
S	ἀγαπέμειαι ἀγαπέσσαι ἀγαπέται ἀγαπόμαστε ἀγαπέστε ἀγαποῦνται	ἀγαπέμειαι ἀγαπέσσαι ἀγαπέται ἀγαπόμαστε ἀγαπέστε ἀγαποῦνται				ἀγαπόμουν ἀγαπόδουν ἀγαπόταν ἀγαπόμαστε ἀγαπόσσαστε ἀγαπόνταν	
Eveρτότας						Hapτατικός	
Aρρεπότος							
	ἀγαπήθηκα ἀγαπήθηκε ἀγαπήθηκε ἀγαπήθηκαμε ἀγαπήθηκατε ἀγαπήθηκαν	ἀγαπήθω ἀγαπήεις ἀρρεπήει ἀγαπηθεῖμε ἀγαπηθεῖτε ἀγαπηθεῖν	ἀγαπήσου ἀγαπηθεῖ		ἀγαπημένος	"Υποτακτική	
Παρακείμενος		Οριστική					
Leptopagatikot	Xpōvot	Εξακολ. μέλλοντας : Θ' ἀγαπέμειαι, Θ' ἀγαπέσσαι, Θ' ἀγαπέται κτλ. Στργμ. μέλλοντας : Θ' ἀγαπηθεῖ, Θ' ἀγαπηθεῖς, Θ' ἀγαπηθεῖ κτλ. Παρακείμενος : ἔχω ἀγαπηθεῖ (ἢ εἴμαι ἀγαπηθείος κτλ.) Υπερσυντελικός : εἴχα ἀγαπηθεῖ (ἢ ήμουν ἀγαπηθείος κτλ.) Συντελ. μέλλοντας : θέλω ἀγαπηθεῖ (ἢ θέλω ἀγαπηθείος κτλ.)	Παρακείμενος : νά ἔχω ἀγαπηθεῖ, νά ἔχεις ἀγαπηθεῖ, νά ἔχει ἀγαπηθεῖ κτλ. (ἢ νά είμαι ἀγαπηθείος κτλ.)	Παρακείμενος :			

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δεύτερη συζυγία - Δεύτερη τάξη

Ἐνεργητική φωνή

Ἐνεστώτας

Όριστική	Υποτακτική (ιά, ὅταν, γιά ιά)	Προστακτική	Μετοχή
λαλῶ	λαλῶ		
λαλεῖς	λαλεῖς	λάλει	
λαλεῖ	λαλεῖ		
λαλοῦμε	λαλοῦμε		λαλώντας
λαλεῖτε	λαλεῖτε	λαλεῖτε	
λαλοῦν	λαλοῦν		

- Οι άλλοι χρόνοι καί οι ἐγκλίσεις σχηματίζονται ὅπως καί στήν πρώτη τάξη.

Δεύτερη συζυγία - Δεύτερη τάξη

Παθητική φωνή

Ἐνεστώτας		
Όριστική	Υποτακτική (ιά, ὅταν, γιά ιά)	Όριστική
Θυμοῦμαι ¹	Θυμοῦμαι	Θυμόμουν
Θυμᾶσαι	Θυμᾶσαι	Θυμόσουν
Θυμᾶται	Θυμᾶται	Θυμόταν
Θυμούμαστε	Θυμούμαστε	Θυμόμαστε
Θυμάστε	Θυμάστε	Θυμόσαστε
Θυμοῦνται	Θυμοῦνται	Θυμόνταν ²

- Οι άλλοι χρόνοι καί οι ἐγκλίσεις σχηματίζονται ὅπως καί στήν πρώτη τάξη.

1. καί Θυμᾶμαι. 2. καί Θυμοῦνταν.

- Κατά τό ἀγαπῶ κλίνονται : κυνβεργῶ, τιμῶ, ρωτῶ κ.ἄ.
- Κατά τό ἀγαπιέματι κλίνονται : ἀναρωτιέμαι, στενοχωριέμαι, γελιέμαι κ.ἄ.
- Κατά τό λαλῶ κλίνονται : ἀδικῶ, κινῶ, ὠφελῶ κ.ἄ.
- Κατά τό θυμοῦματι κλίνονται : κοιμοῦμαι, λυποῦμαι, φοβοῦμαι.

Ασκήσεις

* 1 α) Τά ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας σχηματίζουν κανονικά τόν ἀόριστο σέ -ησα μέ η : ἀγαπῶ — ἀγάπησα, τολμῶ — τόλμησα.

Νά βρεῖς ἄλλα πέντε ρήματα καί νά τά βάλεις μέσα σέ φράσεις.

β) Νά βρεῖς μερικά ρήματα πού σχηματίζουν τόν ἀόριστο σέ : -ασα : γελῶ — γέλασα καί -εσα : καλῶ — κάλεσα.

* 2 Νά συμπληρώσεις τά κενά μέ τό ρήμα πού ταιριάζει :

φωταγωγοῦμαι	Ποτέ μας δέν ἀλλάζουμε καί δέν...
ναυπηγῶ	Δέ σᾶς τρομάζει ό πόλεμος,... σάν λιοντάρια.
ἀσπροφορῶ	... δεξιά, βαρεῖ ζερβιά, βαρεῖ μακριά καί πέρα.
λαλῶ	... καί ξεφάντωσε καί δούλεψε καί ζῆσε.
ἀγαπῶ	Οἱ Ἀθηναῖοι ... ἔνα μεγάλο στόλο.
δρμῶ	Ἡταν μεγάλη γιορτὴ δλόκληρη ή πόλη...
βαρῶ	... πουλί, παίρνει σπυρί κι ή μάνα τό ζηλεύει.
κοιμοῦμαι	Δέν ... σέ δ,τι σέ ρωτῶ.
ἀπαντῶ	Εἶναι νύχτα κι ή πλάση δλόκληρη ... ἀκόμη.
δικαιολογοῦμαι	‘Ο Φλέμιγκ ... τόν κόσμο. →

εὐεργετῶ	Δέ ... σέ καμιά περίπτωση, μοῦ εἶπε όξένος.
ἐπικοινωνῶ	... μόνος του σέ ένα χαμόσπιτο ό κύροντελής.
ζῶ	Βλέπω δτι δέν ... μέ κανέναν· αυτή ὅμως ή ἀπομόνωση θά σέ βλάψει.

- * 3 Νά γράψεις καί τά ἄλλα πρόσωπα τοῦ ἑνίκου καί τοῦ πληθυντικοῦ, χωρίς νά ἀλλάξεις τίς φωνές, τούς χρόνους, τίς ἐγκλίσεις.
- Ἐκεῖνο τό καλοκαίρι καθόμαστε στή βεράντα τοῦ ἔξοχοκοῦ μας καί ἀναθυμόμαστε τίς γοητευτικές ἱστορίες τοῦ Ἰουλίου Βέρνη.
- Ἀναρωτιόμουν πῶς ἄλλαξα τόσο· δέν ἀναγνύριζα τόν ἑαυτό μου.
- Κοιμόμουν στίς δέκα τό βράδυ καί ξυπνοῦσα στίς ἔξι τό πρωί. Ἐτσι χαιρόμουν τίς γεμάτες φῶς ἀνατολές τοῦ καλοκαιριοῦ.
- Ὑποσχόμουν κάθε φορά νά μή φοβηθῶ, ἄλλα δέν τά κατάφερνα.
- Νά προσέξεις τίς ἀλλαγές τῶν προσώπων.

45

ΣΥΝΗΡΗΜΕΝΑ ΡΗΜΑΤΑ

α / *Μήν κλαῖς, μή λέες πώς τίποτα δέ σοῦ 'μειν' ἐδῶ πέρα.*

β / *Πᾶμε μακριά στῆς χαρᾶς τό νησί.*

γ / *'Ακοῦς, ἀκοῦς, Τουρκόπονλε, τί λέει τό πουλάκι;*

δ / *Τό λέν στά πλάγια οἱ πέρδικες, στήν ποταμιά τ' ἀηδόνια.*

Στά παραδείγματα βρίσκουμε τούς ρηματικούς τύπους **κλαῖς**, **λέες**, **πᾶμε**, **ἀκοῦς**, **λέν**, οἱ ὅποιοι δέν ἔχουν τίς καταλήξεις πού μάθαμε.
Οἱ τύποι αύτοί ֶγιναν ἀπό συναίρεση. Ἐτσι :

- δ τύπος κλαῖς ἔγινε ἀπό τὸν τύπο κλαίεις.
- δ τύπος λέν ἔγινε ἀπό τὸν τύπο λέ(γ)ουν.

* Πῶς ἔγιναν οἱ ἄλλοι τύποι;

Βλέπουμε δηλαδή ὅτι

④

Μερικά ρήματα συνηροῦν συχνά, στίς ἐγκλίσεις τοῦ ἐνεστώτα, τό τελευταῖο φωνήν τοῦ θέματος μέ τό φωνῆν τῆς κατάληξης. Τά ρήματα αὐτά λέγονται συνηρημένα .	‘Οριστική	‘Υποτακτική (νά, γιά νά σταν)	Προστακτική
Σ	ἀκούω*	ἀκούω*	—
Ζ	(ἀκούεις)	(ἀκούεις)	(ἀκούει)
Τ	ἀκοῦς	ἀκοῦς	ἀκού
Ρ	ἀκούει*	ἀκούει*	—
Η	(ἀκούομε)	(ἀκούομε)	—
Ν	ἀκοῦμε	ἀκοῦμε	—
Ε	(ἀκούετε)	(ἀκούετε)	(ἀκούετε)
Ν	ἀκοῦτε	ἀκοῦτε	ἀκοῦτε
Ι	(ἀκούονν)	(ἀκούονν)	—
Ω	ἀκοῦν(ε)	ἀκοῦν(ε)	—

Συνηρημένα εἶναι τά ρήματα : ἀκούω, καίω, κλαίω, φταίω, λέ(γ)ω, τρώ(γ)ω, φυλά(γ)ω, πάω.

- Μερικά συνηρημένα ρήματα χάνουν τό γ ἀνάμεσα σέ φωνήνετα : λέ(γ)ω — λέω. *Άλλα πάλι παίρνουν γ ἀνάμεσα σέ φωνήνετα : κλαίω — κλαί γ ω.

· Α σκή σεις ·

* 1 'Αναγνώρισε τά συνηρημένα ρήματα :

- Φᾶτε καὶ πιέτε, βρέ παιδιά, χαρεῖτε νά χαροῦμε.
- Γοργά ντύσου, γοργά ἄλλαξε, γοργά νά πᾶς στό γιόμα.
- Βρέχει δ Θεός καὶ φταίνε οἱ μῆνες.

* Τό πρῶτο καὶ τό τρίτο ἐνικό δέ συνηροῦνται.

* 2 Θ Πᾶνε ἀπό χωριό σέ χωριό καί καῖνε τά σπίτια τῶν καημένων τῶν χωρικῶν, πού δέν τους φταιῖνε σέ τίποτε· εἶναι ληστές.

Γράψε καί τά ἄλλα πρόσωπα τῶν ρημάτων στόν πληθυντικό, χωρίς νά ἀλλάξεις τό χρόνο καί τήν ἔγκλιση. Νά κάνεις ὅσες ἀλλαγές κρίνεις ἀπαραίτητες.

Παρατηρήσεις στό σχηματισμό τῶν ρημάτων

- Στόν παθητικό παρατατικό συνηθίζονται καί οἱ τύποι σέ **-μασταν, -σασταν**: δενόμαστε - δενόμασταν
δενόσαστε - δενόσασταν
ημασταν, ἀγαπιόμασταν
κτλ.
- Στό τρίτο πληθυντικό πρόσωπο τά ρήματα παίρνουν κάποτε, ίδιως στή λογοτεχνία, μετά τό ν ἐνα ε: Ἄλλοι λέγανε πώς περνᾶνε στρατιωτικά συνεργεία καί ρίχνουνε τους ἑτοιμόρροπους τοίχους.

* "Ασκηση ὄρθογραφίας

Θ Τά ρήματα τελειώνουν

<u>σέ</u> ↓				
1. -ω, -ώ	δένω	ἀγαπῶ		
2. -εις, -ει	δένεις	δένει		
3. -εῖς, -εῖ	θεωρεῖς	θεωρεῖ		
4. -μαι	δένομαι	ἀγαπιέμαι		
5. -σαι	δένεσαι	ἀγαπιέσαι	ὅταν	ἐγώ (δένομαι)
6. -ται	δένεται	ἀγαπιέται	παίρνουν	πά
			τό	ἐσύ (δένεσαι)
				αὐτός (δένεται)
7. -με	δένουμε	ἀγαποῦμε	ὅταν	
8. -τε	δένετε	ἀγαπᾶτε	παίρνουν	τό
9. -νται	δένονται	ἀγαποῦνται	μπροστά	ἐμεῖς (δένουμε)
				ἐσεῖς (δένετε)

Θ Ό τόνος στά ρήματα

1. Ή μακρόχρονη λήγουσα τῶν ρημάτων, ὅταν τονίζεται, παίρνει περισπωμένη :	ἀγαπῶ, καλοῦν καὶς
2. Τό τονισμένο α τῆς λήγουσας στά ρήματα είναι μακρόχρονο :	ἀγαπᾶς
3. Τό ἄτονο α στή λήγουσα τῆς ὄριστικῆς είναι βραχύχρονο :	γελοῦσαν
4. Τό ἄτονο α στή λήγουσα τῆς προστακτικῆς είναι μακρόχρονο :	κοίτα
5. Οἱ καταλήξεις τοῦ ἑνικοῦ - ᾰμαι , - ᾰσαι , - ᾰται καὶ οἱ καταλήξεις τοῦ πληθυντικοῦ - ᾰμε , - ᾰτε , - ᾰνε παίρνουν περισπωμένη :	κοιμᾶμαι, - ᾰσαι , - ᾰται , ἀγαπᾶμε, - ᾰτε , - ᾰνε
Παντοῦ ἀλλοῦ τό α τῆς παραλήγουσας είναι βραχύχρονο :	πάρε θυμάστε
6. Τά ι , υ στήν παραλήγουσα παίρνουν δέξεια :	πίνε, λύστε

* 1 Νά συμβουλευτεῖς τόν πίνακα καί νά τονίσεις τά ρήματα :

- φιλω, φταις, καλει, βαστουν, βαστουμε, βαστας, ξεχνουσαν, έσυ πηδα, φοβαμαι, λυπασαι, κοιμαται, έλατε νά φαμε, πηγαν νά φανε, κοιμαστε, ξυπνηστε, μεθυστε, κρεμαστε, ντυστε, κρινε, σβηστε, παρε, άναψτε, νά λυθει, ήταν.

* 2 Νά συμβουλευτεῖς τόν πίνακα καί νά συμπληρώσεις τά κενά :

- a / Σήμερα είναι ή γιορτή της μητέρας. Σηκώνομ- πρῶτος ἀπό τό κρεβάτι καί ἐτοιμάζομ- ύστερα ξυπν- τήν ἀδερφή μου καί πηγαίνουμ- μαζί νά κόψουμ- μερικά λουλούδια ἀπό τόν κήπο. Ή μητέρα χαίρετ- μέ τά λουλούδια. Ἀλλο τόσο χαιρόμαστ- κι ἐμεῖς πού τά προσφέρουμ-

β / Πηγαίνετ-, σᾶς παρακαλ-, νά φέρετ- μερικά παιχνίδια
άκομη, γιά νά στολίσουμ- τό χριστουγεννιάτικο δέντρο
μας. Μοῦ φαίνετ- πώς κάτι τοῦ λείπει. Ἐσεῖς τί λέτ-;
δέ νομίζετ- δτι εἰν- ἔτσι; Τί συλλογίζεσ-, Γιώργο;

46

ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

◎

1. Αὕξηση

'H τρικυμία

Είχαν περάσει τρεῖς μέρες ἀπό τότε πού ζεκίνησαν ἀπό τήν πατρίδα τους, τή Mίλητο, γιά νά πάνε στόν Πειραιά. Στήν ἀρχή τό ταξίδι πήγαινε καλά: δ ἀγέρας πού φυσοδε ἦταν οὔριος καί δύλα ἔλεγαν πώς γρήγορα θά ἔφταναν στόν προορισμό τους. Τήν τέταρτη ὅμως μέρα ἡ θάλασσα ἀγρίεψε: δ ἀγέρας δυνάμωσε καί μολυβένια σύννεφα ἔκρυψαν τόν ἥλιο· δ ὁ οὐρανός σκοτείνιασε: τά κύματα δέν ἄργησαν νά σηκωθοῦν· λυσσασμένα ἔπεφταν πάνω στό καράβι καί πάσχιζαν νά τό καταπιοῦν: μιά τό ἐριχναν στό βυθό καί μιά τό ἀνέβαζαν στόν οὐρανό. Σωστή κόλαση. Οι ναῦτες πάλευναν στήν πλώρη καί στήν πρύμνη· τήν ἡξεραν αὐτοί τή θάλασσα· μόνο πού δέν τήν ὅριζαν. Ὁρίζεται τάχα τέτοι θεριό: Τρεῖς μέρες κράτησε ἡ πάλη μέ τά στοιχεῖα τῆς φύσης. Τήν τέταρτη ἡ θάλασσα γαλήνεψε... πέρα στό βάθος φάνηκε ἔνα κομμάτι γῆς... Εὐχαρίστησαν τότε τό Θεό...

A'

◎ Τά ρήματα πού ἀρχίζουν ἀπό σύμφωνο

Ἐνεστώτας	Παρατατικός	Ἄριστος
α'	β'	γ'
Φτάνουν στόν προ- ορισμό τους.	Ἐ-φταναν στόν προ- ορισμό τους.	Ἐ-φτασαν στόν προ- ορισμό τους.
Σύννεφα κρύβουν τόν ἥλιο.	Σύννεφα ἔ-κρυψαν. τόν ἥλιο.	Σύννεφα ἔ-κρυψαν τόν ἥλιο.

- ④ Τά ρήματα πού ἀρχίζουν ἀπό σύμφωνο (στήλη α') παίρνουν πρίν ἀπό τό θέμα, στόν παρατατικό καί στόν ἀόριστο τῆς ὀριστικῆς (στήλες β' καί γ'), ἐνα ξ-. Αύτό τό έ λέγεται **αὔξηση**.

- Τά ρήματα

$\left. \begin{array}{l} \theta\acute{e}lw \\ \zeta\acute{e}rw \\ \pi\acute{e}nw \end{array} \right\} \rightarrow$ στόν παρατατικό	$\pi\acute{e}rnouvn$ αὔξηση η ἀντί ε	ἡθελα ἥξερα ἥπια
--	---	---

- Η αὔξηση μένει ὅταν τονίζεται

$\begin{array}{l} \acute{e}lega \\ \acute{e}legecs \\ \acute{e}legye \\ \acute{e}legyan \end{array}$	καὶ χάνεται ὅταν δέν τονίζεται	λέγαμε λέγατε
--	--------------------------------	--------------------------------

B'

- ④ Τά ρήματα πού ἀρχίζουν ἀπό φωνῆν

Ἐνεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος
α'	β'	γ'
Ποιός ὄριζε τή θάλασσα;	Ποιός ὄριζε τή θάλασσα;	Ποιός ὄρισε τή θάλασσα;
Ἡ θάλασσα ἀγριεύει.	Ἡ θάλασσα ἀγριεύει.	Ἡ θάλασσα ἀγρίψει.
Εὐχαριστοῦν τό Θεό.	Εὐχαριστοῦν τό Θεό.	Εὐχαρίστησαν τό Θεό.

- ④ Τά ρήματα πού ἀρχίζουν ἀπό φωνήν (στήλη α') δέν παίρνουν αὔξηση (στήλες β' καί γ'), ἀλλά διατηροῦν τό φωνήν σέ ὅλους τούς χρόνους.

Ἐξαιροῦνται τά ρήματα	$\left\{ \begin{array}{ll} \acute{e}χω & - \acute{e}ιχa \\ \acute{e}ρχομαι & - \acute{e}ρθa \\ \acute{e}ιμai & - \acute{e}μouvn \end{array} \right.$
------------------------------	--

- Μερικά σύνθετα ρήματα παίρνουν τήν αὔξηση στήν ἀρχή τοῦ δεύτερου συνθετικοῦ.
- Δέν πολυνήθελε.
- Ἡξερε καί παραἌξερε.

▲ Ορθογραφία.

Γράφονται μέ τη : ἥρθα, ἥπια, ἥμουν, ἥξερα, ἥθελα.

Γράφονται μέ ει : εῖδα, εἶπα, εἶχα.

Ασκήσεις

- * 1 Ποιά ρήματα τοῦ κειμένου ἔχουν αὔξηση στόν παρατατικό καί στόν ἀόριστο καί ποιά δέν ἔχουν καί γιατί;
- * 2 Ποιά ρήματα τοῦ κειμένου παρουσιάζουν ὄρθογραφική ἀνωμαλία στήν αὔξηση;
- * 3 Νά βάλεις σέ χρόνο παρατατικό τά ύπογραμμισμένα ρήματα, χωρίς νά ἀλλάξεις πρόσωπο καί ἀριθμό :
 - Τρέμουμε γιά τή ζωή του, τή μικροσκοπική του ζωούλα, ζήτημα μιᾶς ... πατησιᾶς. Μιά μέρα, λαίμαργο καθώς είναι, ἄρπαξε ἔνα κομμάτι ψωμί... χρωματιστό· -ή κόρη μου πού ζωγραφίζει, σκουπίζει μ' αὐτό τά χρώματά της. Ποῦ νά τοῦ τό πάρουμε ἀπό τό στόμα!
 - Στό σπίτι μας αὐτό τόν καιρό δέν ὑπάρχει ἄλλη γάτα ἀπό τήν Πίσσα. Ἄλλα ή Πίσσα ζηλεύει τό γατάκι, κι ὅταν τό βλέπει μπροστά της όργιζεται.
- * 4 Νά βρεις στό κείμενο ἔνα δισύλλαβο καί ἔνα πολυσύλλαβο ρῆμα· σχημάτισέ τα στήν ὄριστική τοῦ παρατατικοῦ καί τοῦ ἀορίστου· σύγκρινε τούς τύπους πού ἔχουν αὔξηση μ' ἔκείνους πού δέν ἔχουν. Διατύπωσε μέ τόν κανόνα τῆς Γραμματικῆς σου τή διαφορά πού παρατηρεῖς.

①

2. Θέμα, κατάληξη, χαρακτήρας

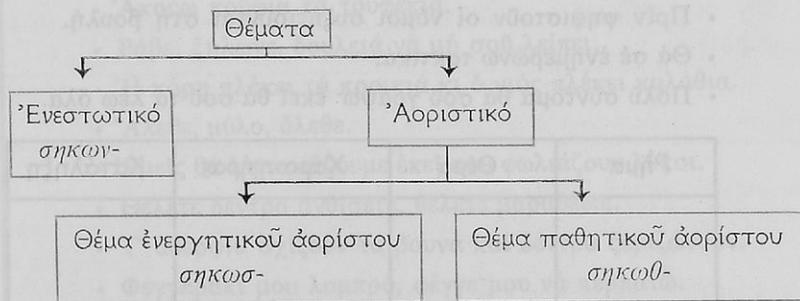
‘Οριστική

Ένεστώτας	Αόριστος	
	Ένεργητικός	Παθητικός
σηκών-ω	σήκωσ-α	σηκώθ-ηκα
σηκών-εις	σήκωσ-ες	σηκώθ-ηκες
σηκών-ει	σήκωσ-ε	σηκώθ-ηκε
σηκών-ουμε	σηκώσ-αμε	σηκωθ-ήκαμε
σηκών-ετε	σηκώσ-ατε	σηκωθ-ήκατε
σηκών-ουν	σήκωσ-αν	σηκώθ-ηκαν

- “Οπως τά δύναμα, είτε και τά ρήματα έχουν :

Θέμα, κατάληξη και χαρακτήρα

- Θέμα λέγεται τό πρῶτο μέρος τοῦ ρήματος, δηλαδή τό μέρος πού δέν ἀλλάζει.
- Κατάληξη λέγεται τό τελευταῖο μέρος τοῦ ρήματος, δηλαδή τό μέρος πού ἀλλάζει.
- Τό ρῆμα έχει δύο θέματα : α / τό ένεστωτικό και β / τό άοριστικό (θέμα ένεργητικοῦ ἀορίστου και θέμα παθητικοῦ ἀορίστου).

- 'Ο τελευταῖος φθόγγος τοῦ θέματος λέγεται χαρακτήρας.
θέμα	$\left\{ \begin{array}{l} \text{σηκων-} \\ \text{σηκωσ-} \\ \text{σηκωθ-} \end{array} \right.$	χαρακτήρας	$\left\{ \begin{array}{l} \nu \\ \sigma \\ \theta \end{array} \right.$

Τό θέμα καὶ οἱ χρόνοι

•
Ἐνεστωτικό
θέμα

•
Αοριστικό
θέμα

1. 'Από τό ἐνεστωτικό θέμα σχηματίζονται οἱ ἔξακολουθητικοί χρόνοι τῆς ἐνεργητικῆς καὶ παθητικῆς φωνῆς. (Βλ. 'Ἐπίμετρο, πίν. 9).
- 2α 'Από τό θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου σχηματίζονται οἱ στιγμιαῖοι καὶ οἱ συντελεσμένοι χρόνοι τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς. (Βλ. 'Ἐπίμετρο, πίν. 9).
- 2β 'Από τό θέμα τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου σχηματίζονται οἱ στιγμιαῖοι καὶ οἱ συντελεσμένοι χρόνοι τῆς παθητικῆς φωνῆς. (Βλ. 'Ἐπίμετρο, πίν. 9).

Ἀσκήσεις

- * 1 'Απομόνωσε στίς παρακάτω φράσεις τά ρήματα καὶ γράψε τό θέμα, τό χαρακτήρα καὶ τήν κατάληξή τους, σύμφωνα μέ τό ύπόδειγμα πού ἀκολουθεῖ :
- Τό φεγγάρι κοιτάζει τόν κόσμο καὶ σωπαίνει.
 - "Ενα ἀκόμη τράνταγμα καὶ τό ἀεροπλάνο προσγειώθηκε.
 - Ακούστηκαν σοβαρές ἀπόψεις καὶ ἀπό τίς δυό πλευρές.
 - Δέν μποροῦσε νά σκεφτεῖ σωστά.
 - Πρίν ψηφιστοῦν οἱ νόμοι συζητιοῦνται στή βουλή.
 - Θά σέ ἐνημερώνω τακτικά.
 - Πολύ σύντομα θά σου γράψω· ἐκεῖ θά σου τά λέω σλα.

Ρήμα	Θέμα	Χαρακτήρας	Κατάληξη

- * 2 Τῶν παρακάτω ρημάτων γράψε τό πρώτο ἑνικό πρόσωπο τῆς ὀριστικῆς τῶν χρόνων πού σχηματίζονται ἀπό τό ἐνεστωτικό θέμα:
 - διαποτίζω, ἐπιτηρῶ, στεγάζω, διαλέγω
- * 3 Τῶν παρακάτω ρημάτων γράψε τό πρώτο ἑνικό πρόσωπο τῆς ὀριστικῆς τῶν χρόνων πού σχηματίζονται ἀπό τό ἀοριστικό θέμα:
 - τινάζω, παραλείπω, ἀπομακρύνω, δηλώνω

(Μπορεῖς νά συμβουλευτεῖς τόν πίνακα τῶν χρόνων καί τῶν θεμάτων Ἐπίμετρο, πίν. 9).

①

A.- Τό ἐνεστωτικό θέμα

Τό ἐνεστωτικό θέμα τό βρίσκουμε, ἀν ἀφαιρέσουμε τήν κατάληξη -ω, -ομαι, -έμαι, -οῦμαι ἀπό τό πρώτο πρόσωπο τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἐνεστώτα.

δέν-ω	θ. δεν-
δέν-ομαι	θ. δεν-
ἀγαπ-ῶ	θ. ἀγαπ-
ἀγαπ-έμαι	θ. ἀγαπ-
θυμ-οῦμαι	θ. θυμ-

"Α σκηση"

- * 1 Στό κείμενο πού ἀκολουθεῖ νά ύπογραμμίσεις τούς ἐνεστῶτες καί νά βρεῖς τό ἐνεστωτικό τους θέμα:
 - Ἄκούω κούφια τά τουφέκια.
 - Ράβε, ξήλωνε, δουλειά νά μή σου λείπει.
 - Ἡ κόρη πλέκει τά προικιά κι ὁ νιός πλέκει καλάθια.
 - Ἄλεθε, μύλο, ἄλεθε.
 - Ἐμεῖς θά λημεριάζουμε ἐκεῖ πού φωλιάζουν λύκοι.
 - Θέλετε δέντρα ἀνθίσετε, θέλετε μαραθεῖτε.
 - Τ' ἀδέρφια σχίζουν τά βουνά καί δέντρα ἔριζώνουν.
 - Φεγγαράκι μου λαμπρό, φέγγε μου νά περπατῶ.

- Μάρτης ἔβρεχε. Θεριστής χαιρόταν.
- Νά πού μ' ἀρέσουν ἐπιτέλους αὐτά τά βουνά μ' αὐτό τό φῶς.

- * 2 Ποιά ἀπό τά παραπάνω ρήματα ἔχουν στόν ἐνεστώτα χαρακτήρα χειλικό, ποιά ὀδοντικό, ποιά συριστικό, ποιά λαρυγγικό, ποιά ύγρο καί ποιά ρινικό;
- Μπορεῖς νά συμβουλευτεῖς καί τόν πίνακα τῶν συμφώνων, σ. 23.

○

B.- Τό ἀοριστικό θέμα

Τό ἀοριστικό θέμα, ὅπως εἰδαμε, διακρίνεται σέ θέμα ἐνεργητικοῦ ἀορίστου καί σέ θέμα παθητικοῦ ἀορίστου.

α /	Τό θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου τό βρίσκουμε, ἂν ἀφαιρέσουμε τήν κατάληξη -a καί τήν αὔξηση (ἄν ύπάρχει) ἀπό τό πρῶτο ἑνικό πρόσωπο τῆς ὄριστικῆς τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου.	ἐ-δεσ-α - ἀγάπησ-α ἔ-φερ-α παράγγειλ-α	θ. δεσ- θ. ἀγαπησ- θ. φερ- θ. παραγγειλ-
-----	--	---	---

β /	Τό θέμα τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου τό βρίσκουμε, ἂν ἀφαιρέσουμε τήν κατάληξη -ηκα ἀπό τό πρῶτο ἑνικό πρόσωπο τῆς ὄριστικῆς τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου.	δέθ-ηκα ἀγαπήθ-ηκα φέρθ-ηκα παραγγέλθ-ηκα	θ. δεθ- θ. ἀγαπηθ- θ. φερθ- θ. παραγγελθ-
-----	--	--	--

"Α σ κ η σ η

- * Στό κείμενο πού ἀκολουθεῖ νά ύπογραμμίσεις τούς ἀορίστους καί νά βρεῖς τό ἀοριστικό τους θέμα :

. Ἀκούστηκε ἔνα σφύριγμα, ἢ ἀτμομηχανή ξεφύσηξε δυνα-

τά, κι οί τεράστιες ρόδες άρχισαν νά κυλοῦνε πάνω στίς σι-
δερένιες ράγες. Ὡρες πολλές, τσάφ-τσούφ, τσάφ-τσούφ, καί τό
τρένο ἔφτασε στή μεγάλη πόλη μέ τούς πολλούς ἀνθρώπους
καί τά πολλά αὐτοκίνητα. Ὁ γερο-σοφός σάστισε, ζαλίστηκε
ἀπό τή φασαρία καί τήν κίνηση, ἀλλά δέν κοντοστάθηκε.
Τράβηξε κατευθείαν γιά τό σπίτι του ἔακουσμένου γιατροῦ
Ξανανιώνη.

Ζώρζ Σαρρῆ, Τό γαῖτανάκι

47

‘Ο ἐνεργητικός ἀόριστος

‘Ο ἐνεργητικός ἀόριστος διακρίνεται σέ σιγματικό ἀόριστο καί
σέ ἄσιγμο ἀόριστο.

‘Ο σιγματικός ἀόριστος τελειώνει σέ -σα : ἔδεσα

‘Ο ἄσιγμος ἀόριστος τελειώνει σέ -α : ἔφερα

1. ‘Ο σιγματικός ἀόριστος

Ξάφνουν ἔτριψε τά μάτια του ἀπό ἀπορία καί κοίταζε... “Ορμησε
τρέχοντας στίς σκάλες ὁ Γίγαντας, γιομάτος χαρά, καί τρέχοντας βγῆκε
στόν κῆπο. Ἐτρεξε πάνω στό γρασίδι κι ἥρθε κοντά στό παιδί. Κι ὅταν
τό ἔφτασε, τό πρόσωπό του κοκκίνισε ἀπ’ τήν ὀργή κι είπε : «Ποιός
τόλμησε νά σέ πληγώσει;» Γιατί στίς παλάμες του ἀγοριοῦ καί στά μικρά
του πόδια διακρίνονταν οι πληγές ἀπό καρφιά.

«Ποιός τόλμησε νά σέ πληγώσει;» φώναξε ὁ Γίγαντας. «πές μου κι
ἐγώ θά πάρω τό μεγάλο μου σπαθί νά τόν κόψω κομμάτια!»

«Κανένας!» ἀποκρίθηκε τό παιδί. «ὅμως αὐτές είναι οι πληγές τῆς
ἀγάπης!»

«Ποιός είσαι;» είπε ὁ Γίγαντας, κι ἔνας παράξενος φόβος τόν κυρίε-
ψε καί γονάτισε μπρός στό παιδί.

Καί τό παιδί του χαμογέλασε καί του είπε : «Μ’ ἀφησες κάποτε νά
παίξω στόν κῆπο σου, ἀπόψε ἐσύ θά ’ρθεις μαζί μου στό δικό μου κῆπο,
τόν παράδεισο».

“Οσκαρ Ονάιλντ, ‘Ο σκληρόκαρδος γίγαντας

Στό κείμενο διαβάζουμε :

- *M'* ἄφησες κάποτε νά παιξώ στόν κῆπο σου.
- *Έτριψε* τά μάτια του ἀπό ἀπορία.
- *Έτρεξε* πάνω στό γρασίδι.

Από τά παραδείγματα βλέπουμε ότι ὁ ἀόριστος πολλῶν ρημάτων σχηματίζεται σέ :

-σα	ἀφήνω	ἄφησα
→ -ψα	τρίψω	ἔτριψα
-ξα	τρέχω	ἔτρεξα

Ο ἀόριστος αὐτός ὀνομάζεται σιγματικός ἀόριστος, γιατί μπροστά ἀπό τήν κατάληξη -α ἔχει σ.

Ασκήσεις

- * 1 Νά βρεις τούς σιγματικούς ἀορίστους τοῦ κειμένου.
- * 2 Νά σχηματίσεις μέσα σέ φράσεις τούς ἀορίστους τῶν ρημάτων, ὅπως στό παράδειγμα :
 - a/ ἀκούω → *"Ακουσα τὴν βροντή καὶ τρόμαξα παραλύω → ἀποκλείω → ίδρυω →*
 - b/ κρύβω → *"Εκρυψα τό θησαυρό ὑπογράφω → ἀνάβω → παύω → παιδεύω →*
 - c/ θίγω → *Tόν εἴθιξα χωρίς νά τό θέλω ψάχνω → ξανοίγω → ρίχνω → καταβρέχω → ξεπλέκω →*
 - d/ ἀναγνωρίζω → *Μόλις τόν είδα τόν ἀναγνώρισα πιέζω → καταθέτω → κοκκινίζω → ἀλέθω → ἀρέσω →*
 - e/ ἀλλάζω → *Από τότε ἀλλαξα σκέψεις καταπλήττω → βουλιάζω → ἀπαλλάσσω →*

στ/ κρυώνω	→ Κρύωσα γιά τά καλά	άπλώνω	→
τεντώνω		ζώνω	→
ζ/ πιάνω	→ Τόν ἔπιασα σχετικά γρήγορα	ψήνω	→
στήνω	→	φτάνω	→
η/ ἐγκατασταίνω	→ Ἐκεῖ ἐγκατάστησα τήν οἰκογένειά μου		
ἀνασταίνω	→		
παρασταίνω	→	βλασταίνω	→
θ/ σωπαίνω	→ Σώπασα στή στιγμή	χορταίνω	→
ι/ τραγουδῶ	→ Τραγούδησα γλυκά	φιλῶ	→
τιμῶ	→	ἐπιθυμῶ	→
ἀργῶ	→	κουνῶ	→
• κρεμῶ	→ Κρέμασα τ' ἄρματά μου στόν πλάτανο		
διψῶ	→		
γελῶ	→	κερνῶ	→
ξεσπῶ	→	πεινῶ	→
• καλῶ	→ Τόν κάλεσα σπίτι μου	ἀφαιρῶ	→
παραπλανῶ	→	μπορῶ	→
διαιρῶ	→	ἐπαινῶ	→
• Βοηθητικό στοιχείο :	Τά ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας σχηματίζουν τόν ἀόριστο σέ -ησα : ἀγαπῶ — ἀγάπησα. Μερικά ὅμως ἔξαιρούνται καί σχηματίζουν τόν ἀόριστο σέ -ασα : γελῶ — γέλασα καί -εσα : καλῶ — κάλεσα.		

2. Ο ἄστιγμος ἀόριστος

Tό ὄνομά του ὁμόρφυνε τόν κόσμο

Τούς δλυμπιονίκες στήν Ἀρχαία Ἑλλάδα τούς στεφάνωναν μέ κλαδιά ἐλιᾶς. Αὐτή ἦταν ἡ ἀμοιβή τους. Ἡταν ὅμως μεγάλη ἡ δόξα τους προπάν-

των ὅταν ἀξιώνονταν νά τραγουδηθοῦν ἀπό τὸν Πίνδαρο, τὸν ποιητὴν. Τέτοια τύχη εἶχε ὁ Διαγόρας ἀπό τήν Ρόδο, ἔνας ἀπό τοὺς πιό δοξασμένους δλυμπιονίκες. Τὴν πιό μεγάλη δόξα τὸν τῇ γνώρισε τὴν ἡμέρα πού πῆραν πρῶτες νίκες οἱ τρεῖς γιοὶ του. Ὁ λαός τότε τὸν σήκωσε ψηλά· τὸν πῆγε ἀπό τήν μιά ὥς τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ σταδίου· τὸν ἔφανε μέλοντος τοῦ ἔψαλε ὅμνους. Κι ἐκεῖνος ἔγειρε τό κεφάλι του μέσα στὴν πιό μεγάλη εὐτυχία του καὶ ἀνέβηκε στούς αἰῶνες, γιά νά φτάσει ὥς ἐμᾶς. Γιατί δέν πέθανε ὁ Διαγόρας· τό δνομά του διμόρφινε τὸν κόσμο.

Στό κείμενο διαβάζουμε :

- Τοῦ ἔψαλε ὅμιλος.
 - Κι ἐκεῖνος ἔγειρε τό κεφάλι του.
 - Τόν ἔρανε μέ λουλούδια.
 - Τό ὄνομά του ὁδόρφυνε τόν κόσμο.

<p>Από τά παραδείγματα βλέπουμε ότι ό άριστος πολλῶν ρημάτων σχηματίζεται σέ</p>	<p>→ - α</p>	<p>ψέλνω έψαλα γέρνω έγειρα ραίνω έρανα δμορφαίνω δμόρφινα</p>
<p>Ο άριστος αύτός όνομάζεται άστιγμος άριστος, - γιατί μπροστά ἀπό τήν κατάληξη α δέν έχει σ.</p>		

'Ασκήσεις

- * 1 Νά βρεις στό κείμενο καί τούς ἄλλους ἀστιγμούς ἀορίστους.
 - * 2 Νά σχηματίσεις μέσα σέ φράσεις τούς ἀορίστους τῶν ρημάτων, όπως στό παράδειγμα:

a/ στέλνω → Τοῦ ἔστειλα ἔνα γράμμα δέρνω →
παραγγέλνω → σπέργω →

$\beta/\sigma\varphi\alpha\lambda\lambda\omega \rightarrow \Xi\acute{e}r\omega\ \dot{\sigma}\tau i\ \dot{\epsilon}\sigma\varphi\alpha\lambda\alpha$ προσβάλλω →
 $\dot{\alpha}\nu\alpha\beta\acute{a}\lambda\lambda\omega \rightarrow$ ποικίλλω →

γ/ ἀναστάνω → Στάθηκα καί ἀνάσανα λίγο.	θερμαίνω →
καταλαβαίνω	μαραίνω →
δ/ πλαταίνω → Μέ τή μελέτη πλάτυνα τή σκέψη.	βαραίνω →
παχαίνω →	βαθαίνω →
ε/ καταλαβαίνω → Τότε κατάλαβα τί γινόταν.	παθαίνω →
τυχαίνω	πηγαίνω →

48

• Ο Παθητικός ἀόριστος

Τήν Ἀγία Σοφία τήν ἔχτισε ὁ Ἰουστινιανός· τά σχέδιά της τά κατάστρωσαν ὁ Ἀνθέμιος καί ὁ Ἰσίδωρος. Τά ἔξοδά της ἐπιβάρυναν τό ταμεῖο τοῦ Κράτους.

Ἡ Ἀγία Σοφία χτίστηκε ἀπό τόν Ἰουστινιανό· τά σχέδιά της καταστρώθηκαν ἀπό τόν Ἀνθέμιο καί τόν Ἰσίδωρο. Μέ τά ἔξοδά της ἐπιβαρύνθηκε τό ταμεῖο τοῦ Κράτους.

Τά δύο κείμενα ἔχουν τό ἴδιο περιεχόμενο καί τά ἴδια ρήματα. Παρουσιάζουν ὅμως τήν ἀκόλουθη διαφορά: τά ρήματα τοῦ πρώτου κειμένου βρίσκονται σέ ἐνεργητικό ἀόριστο, ἐνῶ τά ρήματα τοῦ δεύτερου κειμένου βρίσκονται σέ παθητικό ἀόριστο. Τήν πρώτη φορά ἔχουμε ἐνεργητική σύνταξη, τή δεύτερη παθητική.

Ἐτσι διαβάζουμε:

a/ Ὁ Ἰουστινιανός ἔχτισε τήν Ἀγία Σοφία.

β/ Τά ἔξοδά της ἐπιβάρυναν τό ταμεῖο τοῦ Κράτους.

• Ἡ Ἀγία Σοφία χτίστηκε ἀπό τόν Ἰουστινιανό.

• Μέ τά ἔξοδά της ἐπιβαρύνθηκε τό ταμεῖο τοῦ Κράτους.

↑
Ἐνεργητική σύνταξη

↑
Παθητική σύνταξη

Από τά παραδείγματα βλέπουμε ότι :

1. Από τό σιγματικό ἀόριστο σχηματίστηκε ό παθητικός ἀόριστος, ἀφοῦ χάθηκε ἡ αὔξηση -καί ἀντικαταστάθηκε ἡ κατάληξη -σε ἀπό τήν κατάληξη -στηκε. 2. Από τόν ἄσιγμο ἐνεργητικό ἀόριστο σχηματίστηκε ό παθητικός ἀόριστος, ἀφοῦ ἀντικαταστάθηκε ἡ κατάληξη -ε ἀπό τήν κατάληξη -θηκε. Οι παθητικοί ἀόριστοι λοιπόν σχηματίζονται ἀπό τούς ἐνεργητικούς μέ τίς ἀκόλουθες ἀλλαγές : α/ Χάνεται ἡ αὔξηση, ἀν ὑπάρχει → ἐχτισα → χτίστηκα β/ Ἀντικατασταίνονται οἱ καταλήξεις τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀօρίστου ἀπό τίς καταλήξεις τοῦ παθητικοῦ ἀօρίστου :	<p>ξ- χτι -σε
χτί -στηκε</p> <p>ἐπιβάρυν -ε
ἐπιβαρύν -θηκε</p> <p>→ ἐδε-σα → δέ-θηκα
 → ἐκρυ-ψα → κρύ-φτηκα
 → ἐπλε-ξα → πλέ-χτηκα
 δρόσι-σα → δροσί-στηκα
 → ἐκριν-α → κρι-θηκα</p> |
|---|--|

• Η παθητική μετοχή

Η παθητική μετοχή σχηματίζεται, ἀν ἀντικαταστήσουμε τίς καταλήξεις τοῦ παθητικοῦ ἀօρίστου μέ τήν κατάληξη -**μένος** (μ-μένος, γ-μένος, σ-μένος)

δέθηκα → δεμένος
κρύφτηκα → κρυμμένος
πλέχτηκα → πλεγμένος
δροσίστηκα → δροσισμένος

* 1 Νά σχηματίσεις τούς ἀօρίστους καί τήν παθητική μετοχή τῶν ρημάτων :

φανερώνω, ἔδρυω,
 τιμῶ, ἀνασταίνω

- Παράδειγμα: λύνω, έλυσα, λύθηκα, λυμένος.
- * 2 Νά σχηματίσεις τούς ἀօρίστους και τήν παθητική μετοχή τῶν ρημάτων:
 - πιάνω, ἀκούω,
 - σβήνω, ἀθροίζω
- Παράδειγμα: δανείζω, δάνεισα, δανείστηκα, δανει-
σμένος.
- * 3 Νά σχηματίσεις τούς ἀօρίστους και τήν παθητική μετοχή τῶν ρημάτων:
 - σκάψω, βάφω
 - ἐγκαταλείπω, κλέβω,
 - λατρεύω, παύω
- Παράδειγμα: γράφω, ἔγραψα, γράφτηκα, γραμμένος
παιδεύω παιδεψα παιδεύτηκα παιδεμένος
Τά ρήματα μέ ἀօριστο σέ -ψα ἔχουν μετοχή σέ -μμένος
μέ δύο μμ.
- Τά ρήματα δμως σέ -ένω (-ανω) ἔχουν στή μετοχή ἔνα μ :
παιδεμένος.
- * 4 Νά σχηματίσεις τούς ἀօρίστους και τήν παθητική μετοχή τῶν ρημάτων:
 - πλέκω, ἀνοίγω,
 - βρέχω, ἀλλάζω
- Παράδειγμα: διώχνω, ἔδιωξα, διώχτηκα, διωγμένος.
- * 5 Νά σχηματίσεις τούς ἀօρίστους και τήν παθητική μετοχή τῶν ρημάτων:
 - στέλνω, παραγγέλνω
 - δέργω, ἀπονέμω
 - μαραίνω, πλένω
- Παράδειγμα: σπέρνω, ἔσπειρα, σπάρθηκα, σπαρμένος.

Η όρθογραφία του άστρου

1. Τά ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας διατηροῦν στόν ἀόριστο τό η, τό ι, τό υ, τό ει, τό οι πωύ ἔχουν στήν παραλήγουσα τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἐνεστώτα.	ἀφήνω → ἄφησα
ὄριζω → ὥρισα
λύνω → ἐλυσα
κλείνω → ἐκλεισα
ἀθροίζω → ἄθροισα
<p>2. Οἱ ἀόριστοι σέ -ωσα γράφονται μέ ω : ἄπλωσα, ἔδωσα κ.ἄ.
Ἐξαιροῦνται τό ἄρμοσα καὶ τό δέσποσα.</p> • Τό δίνω στόν παθητικό ἀόριστο γράφεται μέ ο : δόθηκα - δοσμένιος	
<p>3. Τά ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας σχηματίζουν ἀ-όριστο σέ -ησα μέ η.
 Ἐξαιροῦνται :</p> | ἀγαπῶ → ἀγάπησα

μεθῶ → μέθυσα, μηνῶ → μήγυνσα |
| <hr/> | |
| <p>4. Τά ρήματα σέ -αίνω τελειώνουν στόν ἀόριστο σέ :</p> | -υνα : βαθαίνω – βάθυνα
-ηκα : ἀνεβαίνω – ἀνέβηκα
-ησα βλασταίνω – βλάστησα |
| <hr/> | |
| <p>5. Τά ρήματα στόν ἀόριστο γράφονται μέ ἔνα λ:</p> | ἀνατέλλω – ἀνάτειλα
σφάλλω – ἔσφαλα |
| <hr/> | |
| <p>6. Πολλά ρήματα πού τελειώνουν σέ -έλνω, -ερνω σχηματίζουν ἀόριστο σέ -ειλα, -ειρα:</p> | στέλνω – ἔστειλα
γέρνω – ἔγειρα |

* Νά συμβουλευτεῖς τόν πίνακα καὶ νά συμπληρώσεις τά κενά :

α/ Στά παρακάτω ρήματα θά βάλεις ι, η, υ, ει, οι;

ἔσβ-σα, ἔκλ-να, ἔστ-σα, ἔκρ-να, ἔψ-σα, ἄφ-σα, ἀγκάλ-ασα,

επρ-ξα, γόγγ-σα, χρ-άστηκα, σύγχ-σα, δάκρ-σα, ν-άστηκα, δπλ-σα, λέπτ-να, ἀνάστ-σα, ἀμαρτ-σα, βάθ-να, κατέβ-κα, βγ-κα, μέθ-σα, πήδ-σα, σκλήρ-να, σκούρ-να.

β / Στά παρακάτω ρήματα νά βάλεις τό γράμμα που ταιριάζει:

ἀπόβα-α, μήν-σα, στεφάν-σα, κατάγγει-α, προσάρμ-σα, ἔλι-σα, χτύπ-σα, παράδ-σα, μάκρ-να, παράστ-σα, ἔδ-ρα, ἐσπ-ρα, ἀνάγγ-λα, ἀνάτ-λα, ποίκι-α.

49

Η μετοχή

Ἐνεργητική φωνή		Παθητική φωνή		
	Ἐνεστώτας	Καταλήξεις	Παρακείμενος	Καταλήξεις
α / Ὁ Ἀνδροῦτσος καί τά παλικάρια του μπήκαν στό χάνι τῆς Γραβιᾶς χορεύοντας και τραγουδώντας.	-οντας -ώντας		γ / Κουρασμένος ἀπό τή δουλειά τῆς ἡμέρας κάθισε λίγο νά ἀνασάνει.	-μένος
β / Τό αὐτοκίνητο ἀνέβαινε ἀγκομαχώντας τόν ἀνήφορο.	-ώντας		δ / Η παλιά ἀρχόντισσα ἀνέβαινε πρώτη τήν ἀνηφόρα φορτωμένη ἕνα δεμάτι ζύλα.	-μένη
			ε / Ολόκληρο τό παρεκκλήσι ἦταν ζωγραφισμένο ἀπό τό ἐπιδέξιο χέρι κάποιου παλιοῦ ζωγράφου.	-μένο
			στ / Ήταν μοναδικές οι εἰκόνες τοῦ ζωγραφισμένου τέμπλου.	-μένου

- Οι λέξεις χορεύοντας, τραγουδώντας, άγκομαχώντας είναι μετοχές του ένεστώτα της ένεργητικής φωνής.
 - Οι λέξεις κουρασμένος, φορτωμένη, ζωγραφισμένο είναι μετοχές του παρακειμένου της παθητικής φωνής.

Θ Μετοχή ἔχουν :

α / δ ἐνεστώτας της ένεργητικής φωνής (ένεργητική μετοχή) (π. α,β) καί

β / δ παρακειμένος της παθητικής φωνής (παθητική μετοχή) (π. γ-στ).
- Η ένεργητική μετοχή τελειώνει σε -οντας ή -ώντας καί δέν κλίνεται (π. α,β).
 - Η παθητική μετοχή τελειώνει σε -μένος, -μένη, -μένο, ἔχει τρία γένη καί κλίνεται ὅπως τά ἐπίθετα (π. γ-στ).
(Γιά τή μετοχή βλ. σ. 207)

• Η μετοχή του παθητικοῦ ένεστώτα

Η μετοχή του παθητικοῦ ένεστώτα τελειώνει σέ :
Είναι σπάνια καί χρησιμοποιείται συνήθως ως ἐπίθετο :

- ἀμενος, -η, -ο
- ὄμενος, -η, -ο
- ούμενος, -η, -ο
- ώμενος, -η, -ο

- ↓
- Τό πῆρε μέ τρεμάμενα χέρια.
 - Ήταν χαρούμενος σήμερα τό πρωί.
 - Οι ἐργαζόμενοι ἀντρες.
 - Τό τιμώμενο πρόσωπο.

* Όρθογραφία της μετοχής

1. ↓ Η ένεργητική μετοχή τελειώνει σέ :

-οντας, ὅταν είναι προπαροξύτονη	→	παιζοντας
-ώντας, ὅταν είναι παροξύτονη	→	ἀγαπώντας

-μένος μέ ένα μ	→ συνήθως	δεμένος — δένω
-μμένος μέ δύο μμ	→ στά ρήματα μέ χαρακτήρα χειλικό (π, β, φ, φτ, πτ)	γραμμένος — γράφω
-ημένος μέ η	→ στά ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας	τιμημένος — τιμᾶ
-σμένος*	→ σέ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας καὶ σέ μερικά τῆς δεύτερης	χτισμένος — χτίζω
-ωμένος μέ ω	→ δταν είναι παροξύτονη	δυστυχισμένος — δυστυχῶ
-όμενος μέ ο	→ δταν είναι προπαροξύτονη	τεντωμένος — τεντώνω
-ώμενος μέ ω	→ δταν είναι προπαροξύτονη	ἐνδιαφερόμενος — ἐνδιαφέρομαι ἐκτιμώμενος — ἐκτιμῶμαι

· Ασκήσεις ·

* 1 Θά βάλεις η, ι, υ, ει, οι;

- ντ-μένος, ἐντειχ-σμένος, συναθρ-σμένος, δαν-σμένος, κιλ-μένος, κλ-σμένος, καταψ-φ-σμένος, ἀφ-μένος, καταφοβ-σμένος, ἀπομακρ-σμένος, πρ-σμένος, συγχ-σμένος

* 2 Θά βάλεις ο ή ω;

- προστατευ-μενος, ιδ-μένος, ματαιοπον-ντας, θυμ-ντας, λυτρ-μένος, παγ-μένος, εἰπ-μένος, διαδίδ-ντας, ἐρχ-μενος

* 3 α/ Νά σχηματίσεις τίς ἐνεργητικές καὶ τίς παθητικές μετοχές, ὅπως στό παράδειγμα:

• σκάβω — σκάβοντας — σκαμμένος	• φυτεύω —
ἀποκόβω —	κρύβω —
βεβαιώνω —	πλάθω —

* Τό ι, η, υ, ει, οι πού έχουν τά ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας στήν παραλήγουσα τῆς άριστικῆς τοῦ ἐνεστώτα διατηρεῖται, γιατί ἀνήκει στό θέμα :

δροσίζ-ω δροσισμένος, δακρύζ-ω δακρυσμένος

β/ Νά σχηματίσεις μέ τά παραπάνω ρήματα τά πρῶτα πρόσωπα τῶν συντελεσμένων χρόνων στήν παθητική φωνή.

- Παράδειγμα : ἔχω σκαφτεῖ — εἰμαι σκαμμένος
εἶχα σκαφτεῖ — ἦμουν σκαμμένος
θά ἔχω σκαφτεῖ — θά εἰμαι σκαμμένος

50

ΡΗΜΑΤΑ ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΑ, ΑΠΡΟΣΩΠΑ, ΑΝΩΜΑΛΑ

◎

I. Ἔλλειπτικά καί ἀπρόσωπα ρήματα

Ἡ φουρτούνα

Πέρα βροντᾶ καί ἀστράφτει ἀκόμη· ὁ οὐρανός ἀδειάζει τή μαγία του πάνω στό καράβι μας. Οἱ ἄνεμοι τοῦ χαμοῦ κονβάριασαν πανιά καί κατάρτια. Ξημερώνει. Τό φως μάχεται τό σκοτάδι καί τό καράβι τή φουρτούνα. Ἐχουμε κουραστεῖ ἀπό τή μάχη τῆς νύχτας. Τί μᾶς μέλλεται κανένας δέν τό ξέρει. Ὁρκίζομαι πώς, ἀν σωθῶ, δέν πρόκειται νά ζαναμπῶ στή θάλασσα· θά ἀγοράσω ἔνα κομμάτι γῆς καί θά ζῶ.

Ἐχει χαράξει πιά γιά καλά κι ἐμεῖς ἀκόμη παλεύουμε μέ τά στοιχεῖα τῆς φύσης. Μέ τόν κουβά στά χέρια ἀδειάζω τή θάλασσα ἀπό τά ἀμπάρια. Πρέπει νά σωθῶ· πρέπει νά σωθοῦμε, λέω μέσα μου καί παίρνω κουράγιο. Ἐχουμε ἀγώνα ἀκόμη. Ἔτούτη ἡ θύελλα εἰναι πρωτοφανής. Ἐξω φυσᾶ καί βρέχει ἀσταμάτητα.

◎ Ἔλλειπτικά ρήματα

Στό κείμενο βρίσκουμε πολλά ρήματα πού δέν ἔχουν ὅλους τούς τύπους. Τά ρήματα αὐτά τά λέμε ἐλλειπτικά.

- ἔχω εἰμαι
- μάχομαι μέλλεται
- πρόκειται κ.ἄ.

- Οἱ τύποι πού λείπουν ἀναπληρώνονται ἀπό συνώνυμα ρήματα ἢ περιφράσεις :
 - Γιά τό μάχομαι λ.χ. στόν ἀόριστο θά ποῦμε πολέμησα

◎ **Απρόσωπα ρήματα**

‘Απρόσωπα λέμε τά ρήματα πού συνηθίζονται στό τρίτο ένικό πρόσωπο καί δέν ᔹχουν ύποκείμενο πρόσωπο ḷ πράγμα. Τέτοια είναι :

1. Τά ρήματα : *πρέπει, πρόκειται, μέλλεται, συμφέρει* κ.ἄ.
2. Ρήματα πού φανερώνουν φυσικό φαινόμενο : *βροντᾶ, ἀστράφτει* (βλ. κείμενο).
3. Μερικά προσωπικά ρήματα σέ μερικές φράσεις : *ἀκοινέται, θέλει, ταιριάζει* κ.ἄ.

Ασκήσεις

- * 1 Νά άναγνωρίσεις τά ἑλλειπτικά καί τά ἀπρόσωπα ρήματα τοῦ κειμένου.
- * 2 Μετάτρεψε τρία ἀπρόσωπα ρήματα τοῦ κειμένου σέ προσωπικά, σύμφωνα μέ τό ύπόδειγμα :

Α π ρ ό σ ω π α	Π ρ ο σ ω π i κ α
α / ᔹχει χαράξει γιά καλά	· ‘Ο γλύπτης χάραξε τό δονομά του στή βάση τοῦ ἀγάλματος.
β /	
γ /	
δ /	

- * 3 Συμπλήρωσε τά κενά μέ τά ρήματα πού ταιριάζουν:

ξημερώνει	Τό χειμώνα... νωρίς.
ταιριάζει	Δέν τόν... γιά τίποτε είναι σκληρός.
βραδιάζει	Τό καλοκαίρι... νωρίς.
νοιάζει	Δέν... σ' ἔναν καπετάνιο νά σκέφτεται μι- κρόψυχα.
βρέχει	‘Από σᾶς... νά πετύχετε ḷ νά χάσετε.
ἔξαρταται	‘Από τό πρωί... Τά νερά πλημμύρισαν τούς δρόμους.

◎

2. Ἀνώμαλα ρήματα

- α | Κάθε μέρα παίρνω τό λεωφορεῖο καὶ πηγαίνω στήν ἀγορά.
- β | Χτές πῆρα τό λεωφορεῖο καὶ πῆγα στήν ἀγορά.
- γ | Ἀπό τό παράθυρό μου βλέπω ἔνα χελιδόνι.
- δ | Ἀπό τό παράθυρό μου εἶδα ἔνα χελιδόνι.
- ε | Δέξ, σέ παρακαλῶ, μόνος σου αὐτό τό πρόβλημα.
- στ | Τρέχα, ἂν θέλεις νά προλάβεις.

Ἐνεστώτας	Ἄριστος
παίρνω, πηγαίνω	→ πῆρα, πῆγα
βλέπω	→ εἶδα
τρέχα (προστακτική)	→ δές (προστακτική)

Στά παραδείγματα βλέπουμε :

1. Μερικά ρήματα ἀλλάζουν τό θέμα τους. $\left\{ \begin{array}{l} \text{παιρν-} \rightarrow \text{πηρ-} \\ \text{πηγαιν-} \rightarrow \text{πηγ-} \\ \text{βλεπ-} \rightarrow \text{ειδ-} \end{array} \right.$
2. Μερικά ρήματα **κλίνονται** μέ τρόπο διαφορετικό ἀπό τά ἄλλα ρήματα. $\left\{ \begin{array}{l} \text{δές} \\ \text{τρέχα} \end{array} \right.$

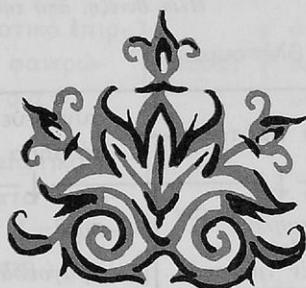
Τά ρήματα πού δέν ἀκολουθοῦν στό σχηματισμό τους τούς κανόνες τῶν ἄλλων ρημάτων, ἀλλά παρουσιάζουν ἀνωμαλία ἢ στό θέμα ἢ στήν κλίση τά λέμε **ἀνώμαλα ρήματα**.

Τά ἀνώμαλα ρήματα θά τά βρίσκεις στόν Κατάλογο τῶν Ἀνώμαλων Ρημάτων, σ. 295, καὶ στόν πίνακα 12, σελ. 300. Στόν πίνακα 12 εἶναι συγκεντρωμένα τά ρήματα πού παρουσιάζουν ἀνωμαλίες στό σχηματισμό τοῦ ἀσιγμού ἐνεργητικοῦ ἀορίστου.

Ασκήσεις

- * 1 Νά ύπογραμμίσεις τά ἀνώμαλα ρήματα.

- Παράγγειλέ μου, μάτια μου, τό πότε θέλεις νά ρθεις νά στρώσω ρόδα στά βουνά, τριαντάφυλλα στούς κάμπους.
 - Ἀσπιδοφόρος δ ἥλιος ἀνέβαινε πολεμώντας.
 - Ὅσα σοῦ λένε ἄκου τα κι ὅσα σοῦ βγαίνει κάνε.
 - Κυκλάμινο, κυκλάμινο, στοῦ βράχου τή σχισμάδα ποῦ βρίσκεις χρώματα κι ἀνθεῖς, ποῦ μίσχο καί σαλεύεις;
 - Ἐγειραν τά δεντρόφυλλα κι ἀκούμπησαν στό χιόνι, σέ μελετάει τ' ἀχείλι μου, μέσα ἡ καρδιά μου λιώνει.
 - Τό μήνα πού δέν ἔχει ρ πίνε κρασί μέ τό νερό.
 - Σκαλί, σκαλί κατέβαινε, σκαλί τό μετανιώνει.
- * 2. Νά σχηματίσεις μέ τό καθένα καί μιά φράση.

II. ΤΑ ΑΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

51

ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

(Ξέρεις τί είναι ό τσαλαπετεινός;))

Ξεμάκρυνα πολύ ἀπ' τό ύποστατικό (...) Σέ λίγο ἔρχεται ἀπό ἄλλο μονοπάτι κι ἡ Ἀρτεμη.

— Κι ἐσύ ἐδῶ, Ἀρτεμη; Ποῦ γυρίζεις;

— Η Ἀρτεμη κάθεται νά ξεκουραστεῖ. Απλώνει τά πόδια της καί κοιτάζει τόν οὐρανό.

— Ξέρεις τί είναι τσαλαπετεινός; λέει σέ λίγο.

— Οχι, δέν ξέρω τί είναι τσαλαπετεινός.

— Βέβαια, ἐσύ ποῦ νά ξέρεις! κάνει εἰρωνικά! Ἐγώ ὅμως ξέρω!

Καὶ μοῦ λέει γιά ἕνα παράξενο ώραϊ πουλί μέ θαιμάσιο λειρί, πού στό κεφάλι καί στό στῆθος ἔχει χρόματα καστανά καί κίτρινα κι οἱ φτερούγες του είναι μαῦρες μέ κορδέλες ἄσπρες. Πετᾶ χαμηλά στίς ἔρημες πέτρες, τρέχει τρελά, δεξιά ζερβά, πιάνει τά ζουζούνια καί τά τινάζει ψηλά, ἀνοίγοντας ὑστερά τό ράμφος του νά τά πάρει μέσα. Είναι πολύ ὅμορφο πουλί, μά ποτέ δέν τραγουδᾶ.

— Ήλία Βενέζη, ἀπό τήν Αἰολική Γῆ

Στό κείμενο βλέπουμε ότι :

·Η ακλιτη λέξη	→ στήν πρόταση	→ συνοδεύει τό ρήμα	→ καί φανερώνει
χαμηλά	πετᾶ χαμηλά	πετᾶ	τόπο
ποτέ	ποτέ δέν τραγουδᾶ	τραγουδᾶ	χρόνο
τρελά	τρέχει τρελά	τρέχει	τρόπο
πολύ	Ξεμάκρυνα πολύ	ξεμάκρυνα	ποσό

Τέτοιες ακλιτες λέξεις πού συνοδεύουν (προσδιορίζουν) κυρίως τά ρήματα καί φανερώνουν τό πο, χρόνο, τρόπο, ποσό κ.ἄ. λέγονται **ἐπιτρήματα**.

- Τά έπιφρήματα κάποτε προσδιορίζουν καί έπιθετα ή άλλα έπιφρήματα:
 - *Eἶναι πολύ ὅμορφο πουλί.*
 - *Πετοῦσε πολύ ψηλά.*

■ 'Ανάλογα μέ τή σημασία τους τά έπιφρήματα χωρίζονται σέ τοπικά, χρονικά, τροπικά, ποσοτικά, βεβαιωτικά καί ἀρνητικά.

Θ Τά τοπικά έπιφρηματα φανερώνουν τόπο:

ποῦ; [*ἐδῶ, ἐκεῖ, (ἐ)πάνω, κάτω, μέσα, εξώ, πίσω, αὐτοῦ, ἀλλοῦ, ψηλά* κ.ἄ.]

Θ Τά χρονικά έπιφρηματα φανερώνουν χρόνο:

πότε; [*τώρα, πρίν, χτές, αὔρυ, πέρσι, (ἐ)φέτος, ποτέ, τάποτε, κάπου κάποιν* κ.ἄ.]

Θ Τά τροπικά έπιφρηματα φανερώνουν τρόπο:

πῶς; [*ὅπως, ἔτσι, ἀλλιῶς, καθόως, μαζί, ὅμορφα, καλά, κακά, ησυχα, σάν** κ.ἄ.]

Θ Τά ποσοτικά έπιφρηματα φανερώνουν ποσό:

πόσο; [*ὅσο, τόσο πολύ, περισσότερο, λίγο, πιό, ἀρκετά, κάμποσο, καθόλου* κ.ἄ.]

Θ Τά βεβαιωτικά έπιφρηματα φανερώνουν ἐπίβεβαιότητα:

vai → *vai, μάλιστα, βέβαια, σωστά* κ.ἄ.

Θ Τά ἀρνητικά έπιφρηματα φανερώνουν αρνητικότητα:

οχι → *οχι, δέ(v), μή(v), οχι βέβαια*

* Τό σάν φανερώνει παρομοίωση:
Ο παππούς πετάχτηκε ὅρθιος σάν παλικάρι.

* Ορθογραφία τῶν ἐπιρρημάτων

Τά ἐπιρρήματα

Τελειώνουν σέ	Παραδείγματα	Έξαιρέσεις
-ω	κάτω, ἐδῶ κ.ἄ.	
-ως	ἀμέσως, κακῶς κ.ἄ.	ἐμπρός, ἐντός, ἐκτός, (ἐ)-φέ-τος, τέλος
-ια	ἀνάρια, βαθιά κ.ἄ.	
-ις	μόλις, ὀλονυχτίς κ.ἄ.	Γράφονται μέ η μερικά σύνθετα μέ γενική : ἐ- ξαρχῆς, καταγῆς, ἐπί- σης, ἐπικεφαλῆς κ.ἄ.

Τονισμός τῶν ἐπιρρημάτων

- ‘Η μακρόχρονη λήγουσα τῶν ἐπιρρημάτων, ὅταν τονίζεται, παίρνει περισπωμένη : • ἀλλιῶς, ποῦ, ἐδῶ, ἐκεῖ, πεζῆ, καταγῆς.
’Εξαιροῦνται τά : καθίως, μή, εἰδεμή, παμψηφεί.
- Τό -α στό τέλος τῶν ἐπιρρημάτων είναι **βραχύχρονο** : βαθιά, ώραῖα. -
- Τό -ας στό τέλος τῶν ἐπιρρημάτων είναι **μακρόχρονο** : μεμιᾶς.

· Ασκήσεις ·

- * 1 Νά βρεις καί νά ἀναγνωρίσεις όλα τά ἐπιρρήματα του κειμένου.
- * 2 Νά ἀπαντήσεις στίς ἔρωτήσεις μέ ένα ἐπίρρημα :
 - Ποῦ θά σέ βρῶ;
 - Πότε θά φύγεις;
 - Ποῦ πηγαίνεις;
 - Πότε ἥρθες;
 - Πώς είστε;
 - Πόσο περπάτησες;
 - Θέλεις νά μείνεις;
 - Έχεις ταξιδέψει στό φεγγάρι;
- * 3 Νά συμπληρώσεις τό κενό μέ τό ἐπίρρημα πού ταιριάζει :

τόσο	... τό καλοκαίρι μοῦ φάνηκε πώς πέρασε γρήγορα.
δλότελα	Νά ζήσεις, νά γεράσεις... τά ψηλά βουνά.
φέτος	*Ηταν... εύτυχισμένος δσο ποτέ.
σάν	*Έκει πού τρώγαμε, ἀκούστηκε... ἔνας πυροβολισμός.
ξαφνικά	*Ηταν... ἀδιάφορος γιά ὅλα.

ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ

[Ἐγκατάλειψη]

Κανένας δημόσιος δρόμος δέ βγάζει σ' ἐκεῖνο τό μέρος. Ὁλοι οἱ δρόμοι τραβοῦν πίσω ἀπό τούς μικρούς λόφους πού κλείνουν τὴν ἄγονη γῆ τοῦ τόπου, δπον ὁ ὁδοιπόρος δέ θά βρεῖ δέντρο μήτε ἔνα. Σκίνα μονάχα βρίσκονται, ἀγκάθια, βοῦρλα καὶ ἄμμος. Χέρια ἀνθρώπου ἀπό αἰῶνες πολλούς δέν ὅργωσαν τό χῶμα, κι ὁ ἄμμος κι ἡ βροχή καὶ ὁ ἥλιος ἔκαμαν τό ἔργο τους χωρίς τόν ἴδρωτα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ λόφοι προχωροῦν ὡς χαμηλά στή θάλασσα, τῇ ζώνουν καὶ κάνουν ἔνα φυσικό κόρφο πού ἀφίνει ἔνα στενό πέρασμα κατά τό πέλαγο.

· Ηλία Βενέζη, Γαλήνη

- Στό κείμενο παρατηροῦμε :

·Η ἄκλιτη λέξη	σ τή φράση →	μ πή κε μ προστά	καὶ φα- νερώνει μαζί του
↓ ἀπό [↓] χωρίς	ἀπό αἰῶνες πολλούς χωρίς τόν ἴδρωτα τοῦ ἀνθρώπου	ἀπό τό ὄνομα αἰῶνες ἀπό τό ὄνομα τόν ἴδρωτα	χρόνο στέρηση
ώς	ώς χαμηλά στή θά- λασσα	ἀπό τό ἐπίρρημα χαμηλά	τόπο
κατά	πέρασμα κατά τό πέ- λαγο	ἀπό τό ὄνομα τό πέλαγο	τόπο

④ Οι ακλιτες λέξεις πού μπαίνουν μπροστά άπό άλλες λέξεις και φανερώνουν μαζί τους τόπο, χρόνο, στέρηση, αιτία, τρόπο, ποσό κτλ. λέγονται **προθέσεις**.

- Οι προθέσεις είναι : μέ, σέ, γιά, ώς, πρός,
μετά, παρά, ἀγτί(ς), ἀπό, κατά
δίχως, χωρίς, ίσαμε
- Μερικές προθέσεις χρησιμεύουν ώς πρῶτα συνθετικά : πρός + φέρω → προσφέρω
ἀπό + θήκη → ἀποθήκη
- 'Η πρόθεση ἀπό παθαίνει συχνά **ἀποκοπή** : ἀπ' τὸν οὐρανό
- 'Η πρόθεση **σέ** ένωνται σέ μιά λέξη μέ τό ἄρθρο πού ἀρχίζει ἀπό τ : στὸν κῆπο
στὴ θάλασσα
στό χωράφι
- Μερικές προθέσεις παθαίνουν συχνά **ἐκθλιψη** : σ' ἐκεῖνο τό μέρος
γι' αὐτό
μ' ἐκεῖνον

Ασκήσεις

* 1 Νά σχηματίσεις φράσεις μέ τίς προθέσεις : μετά, κατά, ώς, παρά.

* 2 Νά συμπληρώσεις τό κενό μέ τήν πρόθεση πού ταιριάζει :

κατά	... κρεμεζιά τριανταφυλλιά Ἠταν ἀκουμπισμένη.
σέ	... αὔριο ἔχουμε καιρό.
ἀντί	Διψοῦν οἱ κάμποι... νερό και τά βουνά... χιόνια.
γιά	... νά μελετᾶς, ἐσύ παίζεις.
ἀπό	... τίς δύο ἥρθε και ὁ πατέρας.
μέ	... μακριά τόν χαιρετᾶ κι... κοντά τοῦ λέει.
ώς	Μικρό πουλί τριανταφυλλί δεμένο... κλωστίτσα. ... σγουρά φτεράκια του στόν ἥλιο πεταρίζει.

Τό περιβόλι μας

“Ανοιξη! Η νιότη του Χρόνου! είπε ένας ποιητής. Τό λόγο τόν θυμό-
μουν συχνά μέσα στό περιβόλι μας. Τί δύναμη! Τί ζωηρότητα! Τί άργα-
σμός! Από τόν Γενάρη ἀκόμη ἄρχιζε ή φανέρωση τῆς ἀκράτητης ζωῆς.
Οἱ ἀννόπομονες ἀμυγδαλιές καὶ οἱ ντροπαλούλες ροδακινιές προλάβαιναν
νά πετάξουν πρῶτες πρῶτες τά μπουνπούκια τους, γιά νά γεμίσουν τούς
λεπτούς ἄφυλλους κλώνους τους, ὕστερ' ἀπό λίγες μέρες, μέ τ' ἄσπρα καὶ
κόκκινα ἀνθάκια. “Ασπρη καὶ κόκκινη καὶ πράσινη, τρίχρωμη ἡ σημαία
τῆς ἄνοιξης! . . .”

Γρ. Ξενόπονλον, Τό Περιβόλι μας

Στό κείμενο παρατηροῦμε ὅτι :

‘Η ἀκλι- τη λέξη	→ στή φράση	→ συνδέει
καὶ	μέ τ’ ἄσπρα καὶ κόκκινα ἀνθάκια	• δυό λέξεις: τ’ <u>ἄσπρα</u> <u>καὶ</u> κόκκινα 1 2
νά	...προλάβαιναν νά πετάξουν πρῶτες πρῶτες τά μπου- μπούκια τους.	• δυό προτάσεις: <u>προλάβαιναν</u> <u>νά</u> πετάξουν 1 2

Οι ἀκλιτες λέξεις πού συνδέουν λέξεις ἢ προτάσεις
λέγονται **σύνδεσμοι**.

Πίνακας μέ τούς συνδέσμους

Εἰδη	Σύνδεσμοι
1. Συμπλεκτικοί	καὶ (κι), οὔτε, μήτε, οὐδέ, μηδέ
2. Διαχωριστικοί	η̄, εἴτε

Ε ḥ δ η	Σ ύ ν δ ε σ μ ο i
3. Ἀντιθετικοί	μά, παρά, ἀλλά, ὅμως, ὡστόσο, ἐνδ. ἀν καὶ, μολονότι, μόνο
4. Ἀποτελεσματικοί	λοιπόν, ὕστε, ἄρα, ἐπομένως, πού
5. Ἐπεξηγηματικός	δηλαδή
6. Εἰδικοί	πώς, πού, ὅτι
7. Χρονικοί	ὅταν, σάν, ἐνδ, καθώς, ἀφοῦ, ἀφότου,
	πρίν (νά), μόλις, προτοῦ, ὕσπου, ὡστότου,
	ὅσο πού, ὅποτε
8. Αίτιολογικοί	γιατί, ἐπειδή, ἀφοῦ
9. Υποθετικοί	ἄν, σάν, ἄμα
10. Τελικοί	νά, γιά νά
11. Διστακτικοί	μή (ν), μήπως
12. Συγκριτικοί	παρά

▲ Ὁρθογραφία.

- Τό καί μπροστά ἀπό φωνῆν γίνεται κι : καί ἔπειτα – κι ἔπειτα
Αύτό συμβαίνει συνήθως στή λογοτεχνία.
- [Τό πώς μέ δξεία είναι εἰδικός σύνδεσμος : *Nόμισε πώς* (= ὅτι) ἔφτασε.
- [Τό πώς μέ περισπωμένη είναι τροπικό ἐπίρρημα : *Pωτοῦσε πῶς* ἦρθε. *Πῶς* ἦρθες;
- [Τό ὅτι χωρίς ύποδιαστολή είναι εἰδικός σύνδεσμος : *Ἐλεγε ὅτι* ἀκουσε τό παραμύθι τῆς νεράιδας.
- [Τό ὅτι μέ ύποδιαστολή είναι ἀναφορική ἀντωνυμία : *Pωτοῦσε ὅτι* ἦθελε = (ὅποιο πράγμα...).
- [Ή ἀναφορική ἀντωνυμία πού παίρνει δξεία : *Oί μαθητές πού* (=οἱ ὅποιοι) συγκεντρώθηκαν...
- [Ο εἰδικός σύνδεσμος πού παίρνει δξεία : *Hξερα πού* =(ὅτι) δέ θά ἐρχοσουν
- [Τό ἐρωτηματικό ποῦ παίρνει περισπωμένη : *Ποῦ* ἤσουν; *Pωτοῦσε ποῦ* ἤμουν.

- Τό πώς, τό ὅτι καί τό πού στόν προφορικό λόγο δέν τονίζονται, ἐνῶ τό πῶς, τό ὅτι καί τό πού στόν προφορικό λόγο τονίζονται.

④ ΣΥΝΔΕΣΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

Οι προτάσεις ένωνονται μεταξύ τους μέ τρεῖς τρόπους :

A

④ **Άσυνδετο σχῆμα**

<u>Tό τουφέκι ἀνάβει,</u>	<u>ἀστράφτει,</u>
1	2
<u>λάμπει,</u>	<u>κόφτει τό σπαθί.</u>

3 4

- Οι προτάσεις μπαίνουν ή μία πλάι στήν άλλη, χωρίς κανένα σύνδεσμο.

‘Ο τρόπος αύτός ονομάζεται **άσυνδετο σχῆμα**.

B

④ **Παρατακτική σύνδεση**

α/ Kοίταζε ὥρα πολλή τό λουλούδι ← **καί** → θαύμαζε τήν δμορφιά του.

β/ Περπάτησαν κάμπους καί κάμπους ← **ἄλλα** → πουθενά δέ βρῆκαν τό θησαυρό.

γ/ "Eρχεσαι μαζί μου ← **ἢ** → φεύγω μόνος μου.

δ/ "An ἔχεις διάθεση ← **καί** → ἄν μπορεῖς, ἔλλα τό Σαββατοκύριακο.

1

2

3

- Οι προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους μέ συνδέσμους **συμπλεκτικούς** (π. α,δ) **άντιθετικούς** (π. β) καί **διαζευτικούς** (π. γ). Οι σύνδεσμοι αύτοί ονομάζονται **παρατακτικοί** σύνδεσμοι καί

συνδέοντας δύο ορθές προτάσεις, δηλαδή κύριες μέ κύριες (π. α, β, γ) ή δευτερεύουσες μέ δευτερεύουσες (π. δ₁, δ₂).

Η σύνδεση αύτή όνομάζεται **παρατακτική σύνδεση**.

Γ

Θ Υποτακτική σύνδεση

α/ Ὁ καπετάνιος εἶπε ὅτι τόν τραβοῦσσε ἡ θάλασσα.

β/ Ολοί στό νησί τόν ἀγαποῦσαν τόν κύρ Ἀντώνη, γιατί ἡταν καλόκαρδος.

γ/ Ο γιατρός ἄνοιξε τό βιβλίο νά γράψει.

δ/ Φοβήθηκα μήπως δέν ἔρθεις.

ε/ Άν δέ χιονίσει, θά φύγω αὔριο.

στ/ Οταν καλοσυνέψει ὁ καιρός, θ' ἀνοίξονμε πανιά.

ζ/ Τόσο πονεμένο ἡταν τό τραγούδι του, ώστε τά δέντρα μαράθηκαν.

η/ Δέν πῆγα στό σπίτι του ποτέ, ἄν καί μέ κάλεσε πολλές φορές,

1
γιά νά μέ φιλοξενήσει.
3

θ/ Άκουσε ὅσα θά σοῦ πῶ. Πήγαινε ὅπου θέλεις.

1 2 3 4

- Οι δευτερεύουσες άπό τις προτάσεις αύτές άρχιζουν μέ συνδέσμους :

* εἰδικούς καὶ όνομάζονται εἰδικές προτάσεις (π. α),

* αἰτιολογικούς καὶ όνομάζονται αἰτιολογικές προτάσεις (π. β),

* τελικούς καὶ όνομάζονται τελικές προτάσεις (π. γ),

* διστακτικούς καὶ όνομάζονται διστακτικές προτάσεις (π. δ),

* Κύρια πρόταση = _____

Δευτερεύουσα πρόταση = _____

- * ύποθετικούς καί ὄνομάζονται ύποθετικές προτάσεις (π. ε),
- * χρονικούς καί ὄνομάζονται χρονικές προτάσεις (π. στ),
- * ἀποτελεσματικούς καί ὄνομάζονται ἀποτελεσματικές προτάσεις (π. ζ),
- * ἐναντιωματικούς καί ὄνομάζονται ἐναντιωματικές προτάσεις (π. η₂).

Οι σύνδεσμοι αὐτοί ὄνομάζονται ύποτακτικοί σύνδεσμοι καί συνδέουν τίς δευτερεύουσες προτάσεις μέ τίς κύριες (π. α - ζ) ἢ τίς δευτερεύουσες προτάσεις μεταξύ τους (π. η₂ - η₃).

Αὔτοῦ τοῦ εἰδους ἢ σύνδεση ὄνομάζεται ύποτακτική σύνδεση.

- * Πολλές ἀπό τίς δευτερεύουσες προτάσεις ἀρχίζουν μέ ἀναφορικές λέξεις καί λέγονται ἀναφορικές προτάσεις (π. θ₂, θ₄).

·Ασκήσεις·

- * 1 Νά ύπογραμμίσεις τούς συνδέσμους καί νά βρεῖς ποιές λέξεις ἢ ποιές προτάσεις συνδέουν :
 - Κάθισε ἢ φύγε.
 - Ἀκου καί μή μιλᾶς.
 - Τόν περίμενα, ἀλλά δέ φάνηκε.
 - Ἐξακολουθοῦσε νά τούς ἐπισκέπτεται, ἐνῶ ἐκεῖνοι δέν τόν ἥθελαν.
 - Εἰμ “Ελληνας, ὡστε κι ἐγώ γιά λευτεριά διψάω.
 - Ἀκούστηκε πώς θά γίνει πόλεμος.
 - Τά υπόλοιπα θά τά πάρεις, ὅταν ἐπιστρέψω.
 - Ο Μπίλης, τό σκυλάκι τῆς κυρίας Μαίρης, ἦταν τρομαγμένος, ἐπειδή πρώτη φορά ἐρχόταν σπίτι μας.
 - Ἄν εἶστε ἔχτροι μου, φύγετε.
 - Φώναξε δυνατά γιά νά ἀκουστεῖ σέ δλο τό χωριό.
 - Φοβόταν μήπως δέν πήγαιναν.
 - Κάλλιο λαμπε τό δάχτυλο παρά τό δαχτυλίδι.

- Ἐκεῖνος ἐπέμενε, δηλαδή δέν ἔπρεπε νά ύπολογίζουμε σ' αὐτόν.
- * 2 Νά σχηματίσεις φράσεις, γιά νά δείξεις τίς διαφορές πού ἔχουν οι λέξεις : πού - ποῦ, πώς - πῶς, ὅτι - ὅ,τι.

54

ΜΟΡΙΑ

Τό περιστέρι καί τό μυρμήγκι

Καθώς τό περιστέρι ἔσκυψε στό ριάκι νά πιεῖ νερό, βλέπει ἔνα μυρμήγκι στήν ὄχθη σέ λίγο γλίστρησε στό νερό· θά πνιγόταν...

— **Θά** τό σώσω, σκέφτηκε. Ἔκοψε μέ τό ράμφος του ἔνα κλωνί, τό ἔριξε μέσ στό νερό καί τοῦ εἶπε :

— Νά, σκαρφάλωσε στό κλωναράκι νά βγεῖς στήν ὄχθη.

Τήν ἵδια ὥρα ἔνας χωρικός πού περνοῦσε σήκωσε τό μπαστούνι του νά σκοτώσει τό περιστέρι. Τό μυρμήγκι τοῦ τσίμπησε τή γυμνή φτέρνα κι αὐτός ἐνοχλημένος κι ἕκπληκτος ἔλεγε :

— Μά τήν ἀλήθεια, ἀσχῆμα τήν ἔπαθα! **Γιά** νά δῶ τί μέ τσίμπησε! κι ἄρχισε νά ζύνει τή φτέρνα του. Τότε τό περιστέρι βρῆκε καιρό καί πέταξε μακριά. Τό εἶχε σώσει κι ἄς ηταν τόσο μικρό...

‘Αναδιήγηση μόθου τοῦ Λαφονταίν

• Οι ἄκλιτες λέξεις **Θά**, γιά λέγονται **μόρια**. Τά μόρια είναι μονοσύλλαβες ἄκλιτες λέξεις πού τίς χρησιμοποιοῦμε συχνά στή γλώσσα μας μέ διάφορες σημασίες.

‘Ο πίνακας πού ἀκολουθεῖ περιέχει τά μόρια καί τίς σημασίες τους.

Τό μόριο	Φ α νε ρ ώ ν ε i	’Ονομάζεται	Παραδείγματα
• “ <i>Ἄς</i>	προτροπή ἢ συγκατάθεση	προτρεπτικό	“ <i>Ἄς</i> ζεκινήσουμε. “ <i>Ἄς</i> εἶναι...
• <i>Γιά</i>	προτροπή	προτρεπτικό	Γιά ἔλα μιά στιγμή.

Τό μόριο	Φ α ν ε ρ ώ ν ε ι	Όνομάζεται	Παραδείγματα
• Θά	αύτό πού θά γίνει	μελλοντικό	Θά σέ περιμένω.
• Θά	αύτό πού θά μπορούσε νά γίνει	δυνητικό	"Αν ήθελες, θά έρχόσουν.
• Θά	αύτό πού είναι πιθανό	πιθανολογικό	Θά ξύπνησε τώρα.
• Μά	έπιβεβαίωση, όρκο	όρκωτικό	Μά τήν ἀλήθεια.
• Νά	θέληση	βουλητικό	Νά φύγεις (= Θέλω νά φύγεις).
• Νά	ὅτι δείχνουμε κάτι	δεικτικό	Νά ό φίλος μου.

Ασκήσεις

- * 1 Νά υπογραμμίσεις τά μόρια τοῦ κειμένου καί νά πεῖς τί σημαίνει τό καθένα.
- * 2 Χρησιμοποιώντας μόρια νά σχηματίσεις πέντε φράσεις.

55

ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΑ

"Ω! τί δμορφα ἀκρογιάλια!
"Αχ! χτύπησα στό πόδι μου!
Μπράβο σου! είσαι ύπεροχο παιδί!"

Οι ἄκλιτες λέξεις ω, αχ, μπράβο φανερώνουν θαυμασμό, πόνο, ζπαινό, δηλαδή φανερώνουν δυνατά συναισθήματα.

Οι λέξεις αυτές λέγονται ἐπιφωνήματα.

Τά έπιφωνήματα είναι άκλιτα και φανερώνουν :

- 'Αβεβαιότητα : χμ!
- 'Απορία : ḥ! ḥ! μπά!
- "Αρνηση : ḥ μπά! •
- "Επαινο : μπράβο! Εῦγε!
- Εύχή : μακάρι! εἴθε! ἄμποτε
- Θαυμασμό : ḥ! ḥ! ποπό! μπά!
- Κάλεσμα : ἔ! ὠ!
- Παρακίνηση : ἀιντε! ἄμε! ἄλτ! μάρς! στόπ!
- Περίπατιγμα : ἔ! οὐ!
- Πόνο, λύπη : ḥχ! ὠ! ḥχ! ὥχου! ἀλί! ἀλίμονο!
- Στενοχώρια, άηδία : ἔ! οὐ! οὕφ! πά πά πά!
- Χαρά : χά, χά, χά!

'Εκτός άπό τά έπιφωνήματα ύπάρχουν και μερικές έκφράσεις πού χρησιμεύουν για έπιφωνήματα :

- Σέ καλό σου! Χριστός και Παναγιά!

▲ Όρθογραφία.

"Υστερα άπό τά έπιφωνήματα σημειώνουμε συνήθως θαυμαστικό :

- Μπράβο! τοῦ φόναξε ὁ πατέρας.

Ασκήσεις

- * 1 Σχημάτισε πρότασεις μέ έπιφωνήματα πού φανερώνουν θαυμασμό, ἔπαινο, εύχή, χαρά, παρακίνηση.
- * 2 Νά βρεῖς πέντε έπιφωνήματα άπό τό βιβλίο σου.

"Ασκηση γιά έπανάληψη

Ξέρω μιά λεύκα μέ κορμί σάν γυναίκειο, πού ζεῖ και τό τελευταῖο της φύλλο — μιά λεύκα τρελή. Τό κυπαρίσσι έστεκε άντικρυ κι ή λεύκα τό ρωτοῦσε :

— “Ως πότε συλλογισμένο; Ήραία πού είν’ ή ζωή! Ήραί πότε
άκινητο σάν Άγιορείτης στόν δρθρο; (...)

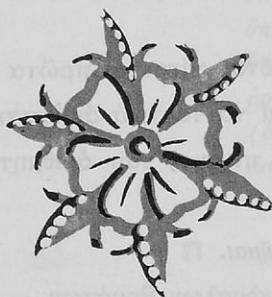
— Οι ρίζες σου δέν είναι βαθιές, τρελή μου λεύκα, είπε τό¹
κυπαρίσσι, πρόσεξε, πρόσεξε.

— ‘Ηραία πού είν’ ή ζωή! Οι ρίζες μου άς μήν είναι βαθιές,
μά όποια στιγμή κι αν πεθάνω, θά μπορώ νά πῶ : ξησα.

— “Ξησες, τρελή μου λεύκα, της άπαντησε τό κυπαρίσσι,
άλιμον! μόνο έδω μέσα, σ’ αυτή τή ρεματιά.

- * 1 Νά βρεις τρεις προτάσεις, νά τίς όνομάσεις καί νά πεις
πῶς συνδέονται μέ τίς άλλες.
- * 2 Νά δικαιογήσεις τά σημεία της στίξης.
- * 3 Νά ύπογραμμίσεις τά κλιτά μέρη τοῦ λόγου.
- * 4 Νά γράψεις στίς παρακάτω στήλες τά ἄκλιτα μέρη τοῦ
λόγου :

Έπιφρήματα	Προθέσεις	Σύνδεσμοι	Μόρια	Έπιφωνήματα

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Πίνακες

1. Λέξεις πού γράφονται μέ μία λέξη.
2. Λέξεις πού παίρνουν δασεία.
3. Συντομογραφίες.
4. Τά ἀχώριστα μόρια.
5. 'Ονόματα πού παρουσιάζουν ἀνωμαλία, ὅταν γίνονται πρῶτα συνθετικά.
6. Τά ἀριθμητικά, ὅταν γίνονται πρῶτα συνθετικά.
7. Τά ἀπόλυτα καί τά τακτικά ἀριθμητικά.
8. Συγκεντρωτικός πίνακας τῶν ἀριθμητικῶν.
9. Τά θέματα.
10. Τό ρῆμα στεροῦμαι.
11. Κατάλογος Ἀνώμαλων Ρημάτων.
12. 'Ανωμαλίες στό σχηματισμό τῶν ἐγκλίσεων τοῦ ἄσιγμου ἀορίστου.

Λέξεις πού γράφονται μέ μία λέξη

Α	ἀπαρχῆς	(καθεμιά, καθένα)
	ἀπεναντίας	καθεξῆς
	ἀπενθείας	καθετή
	ἀφότου	καλημέρα
	ἀφοῦ	καληνύχτα
Δ	δεκατρία	καλημώρα
	δεκατέσσερα	καταγῆς
	δεκαπέντε	κατενθείαν
	δεκαέξι	κατιτί
	δεκαεπτά	κιόλας
	δεκαοκτώ	
	δεκαεννέα	
	δηλαδή	Μ μεμιᾶς
	διαμιᾶς	μολαταῦτα
Ε	εἰδάλλως	μόδο (πού)
	εἰδεμή	μολονότι
	ἐγμέρει	
	ἐνόσω	
	ἐντάξει	Ο ὀλημέρα
	ἐγὼ	ὀληνύχτα
	ἐξαιτίας	ὀλωσδιόλου
	ἐξάλλου	όποιοσδήποτε
	ἐξαρχῆς	(όποιαδήποτε, όποιοδήποτε)
	ἐξίσουν	όπουνδήποτε
	ἐπικεφαλῆς	όπωσδήποτε
	ἐπιπλέον	όσοσδήποτε
	ἐπιτέλους	(όσηδήποτε, όσοδήποτε)
	ἐφόσον	ότιδήποτε
Κ	καθαυτό	Π προπάντων
	καθένας	Υ ὑπόψη
		Ω ώστόσο

Λέξεις πού παίρνουν δασεία

Α	άβρός	Αλιάκμονας	ἄλωση	ἄρμη
	άγιος	άλιεία	ἄμα	άρμόδιο
	άγνος	Αλικαρνασσός	άμάξι	άρπαξω
	"Αδης	άλιπαστο	άμαρτάνω	άφη
	άδρος	ἄλμα	άμιλλα	άψιδα
	αίμα	Αλόννησος	άπαλός	άψιθυμος
	Αἴμος	άλυκή	άπλος	άψικορος
	αιρεση	άλυσίδα	ἄρμα	άψινς
	άλατι	άλώνι		
Ε	έαντρος	"Εκτορας	Έλλαδα	έρπετο
	έβδομος	"Ελένη	ἔλος	έρπω
	"Εβραῖος	ἔλικας	ἐνώνω	έσπερινός
	"Εβρος	"Ελικώνας	ἔξης	ἐτιά
	έδώλιο	ἔλκος	ἔρμαιο	έστιατόριο
	έδρα	ἔλκυν	ἔρμηνεύω	έταιρεία
	εἴλωτας	"Ελλη	Ἐρμῆς	ἔτοιμος
	είρμος	"Ελληνας	Ἐρμιόνη	εύρετήριο
	"Εκάβη			
Η	ήβη	ήλιος	ήπατα	Ησίοδος
	ήγεμόνας	ήμέρα	"Ηρα	ησυχος
	ήγονύμενος	ήμερος	Ηρακλῆς	ήττα
	ήδονή	ήμι- (κύκλιο)	Ηρόδοτος	"Ηφαιστος
	ήλικια	ήνιοχος	ήρωας	
Ι	ίδρυω	ίκανός	ίμάτιο	ίππότης
	ίδρωτας	ίκετεώνω	ίππικό	ίστορια
	ιερός	ίλαρός	"Ιπποκράτης	ίστος
	"Ιερουσαλήμ			
Ο	όδηγός	όμάδα	όμιλία	όμοιος
	όλμος	όμαλός	όμιλος	όμως
	όλόκληρος	όμηρος	όμήχλη	όπλη
	όλος	"Ομηρος	όμο- (όμόγοια)	όπλο

ὅποιος	ὅραση	ὅρμος	ὅσος
ὅποιος	όρίζω	όρμω	ὅταν
ὅποτε	ὅριο	ὅρος (ό)	ὅτι
ὅπου	ὅρκος	ὅσιος	ὅτι
ὅπως			

Υ νίοθετῶ

Ω ὥρα, ὥραιος, ὥριμος, ὥς, ὥς

▲ Προσοχή!

ἄρμα = ὅχημα ἄρματα = ὅπλα

ὁ ὄρος = συμφωνία τό ὄρος = τό βουνό

▲ Παιάρνουν δασεία καί οἱ λέξεις πού παράγονται ἀπό λέξεις μέ
δασεία :

- ὁμιλία, ὁμιλῶ, ὁμιλητικός κτλ.

Πίνακας 3

Συντομογραφίες

Κάποτε μερικές λέξεις τίς γράφουμε κομμένες γιά συντομία. Οἱ πιό συνηθισμένες είναι :

ἄγ.	ἄγιος	M.	Ἄστια	Μικρά Ἄσια
ἀρ.	ἀριθμός	μιλ.		μίλια
βλ.	βλέπε	μ.μ.	μετά τό	μεσημέρι
γραμμ.	γραμμάρια	μ.χ.	μετά	Χριστό
δρχ.	δραχμές	π.μ.	πρίν	ἀπό τό μεσημέρι
έκ.	έκατοστό	π.χ.	παραδείγματος	χάρη
κ.	κύριος, κυρία	π.χ.	πρό Χριστοῦ	
κ.ἄ.	καί ἄλλα	σ.	σελίδα	
κτλ.	καί τά λοιπά	στρ.	στρέμματα	
κυβ.	κυβικά	τ.μ.	τετραγωνικά	μέτρα
λ.χ.	λόγου χάρη	χιλ.	χιλιάδες	
μ.	μέτρο	χμ.	χιλιόμετρα	
M.	Μεγάλος			

Γιά τούς ἀνέμους :

A	ἀνατολικός	ΒΑ	βορειοανατολικός.
B	βόρειος	ΒΔ	βορειοδυτικός
Δ	δυτικός	ΝΑ	νοτιοανατολικός
N	νότιος	ΝΔ	νοτιοδυτικός

Πίνακας 4

Τά ἀχώριστα μόρια ώς πρῶτα συνθετικά

Μόρια	Παραδείγματα
ἀ-(ἀν-, ἀνα-)	ἀδούλευτος (ἀνήλιος, ἀνάβροχή)
ἀμφι-	ἀμφίκυρτος
ἀρχι-	ἀρχιστράτηος
δια-(δι-)	διάμετρος, διέξοδος
διχο-	διχόνοια
δυσ-	δυσάρεστος
εἰσ-	εἰσαγωγή
ἐκ- (ἐξ-)	ἐκθέτω, ἐξελληνίζω
ἐν-(ἐγ-, ἐμ-)	ἐναέριος, ἐγγραφή, ἐμπνέω
ἐπι- (ἐπ-, ἐφ-)	ἐπιτρέπω, ἐπεκτείνω, ἐφηβος
εὺ-	εὐλογῶ
ἡμι-	ἡμισφαίριο
όμο-	όμογλωσσος
περι-	περιορίζω
συν- (συγ-, συλ-)	συνιονόματος, συγχαίρω, συλλυποῦμαι,
συμ-, συρ-, συσ-,	συμμαζεύω, συμφωνῶ, συρροή, σύσσωμος,
συ-, συνε-)	συχωριανός, συνεπαίρων
τηλε-	τηλεόραση
ύπο- (ύπ-, ύφ-)	ύπόστεγο, ύπαξιωματικός, ύφυπουργός

- Τά ἀχώριστα μόρια δια-, ἐπι-, ὑπο- χάνουν τό τελικό τους φωνήν, ὅταν τό β' συνθετικό ἀρχίζει ἀπό φωνήν: διεξοδος, ἐπάγγελμα, ὑπάκουος.
- Τό μόριο ἐπι- γίνεται ἐφ-, ὅταν τό β' συνθετικό ἔχει δασεία: ἐπί + ἵππος = ἐφιππος.
- Τό μόριο ὑπο- γίνεται ὑφ-, ὅταν τό β' συνθετικό ἔχει δασεία: ὑπό + ἥλιος = ὑφήλιος.
- Τό μόριο ἐκ- γίνεται ἐξ-, ὅταν τό β' συνθετικό ἀρχίζει ἀπό φωνήν: ἐκ + ἡμερώνω = ἐξημερώνω.
- Τό μόριο ἐν- γίνεται ἐμ-, ὅταν τό β' συνθετικό ἀρχίζει ἀπό χειλικό ή μ: ἐμπορος, ἐμμένω.
- Τό μόριο ἐν- γίνεται ἐγ-, ὅταν τό β' συνθετικό ἀρχίζει ἀπό λαρυγγικό σύμφωνο: ἐγγραφή, ἐγκρίνω, ἐγχορδο.
- Τό μόριο συν- γίνεται συμ-, ὅταν τό β' συνθετικό ἀρχίζει ἀπό χειλικό ή μ: συμφωνῶ, συμμαζεύω.
- Τό μόριο συν- γίνεται συγ-, ὅταν τό β' συνθετικό ἀρχίζει ἀπό λαρυγγικό σύμφωνο: συγκρατῶ, συγγενῆς, συγχαίρω.
- Τό μόριο συν- γίνεται:
 - α/ συλ-, ὅταν τό β' συνθετικό ἀρχίζει ἀπό λ: σύν + λυποῦμαι = συλλυποῦμαι.
 - β/ συρ-, ὅταν τό β' συνθετικό ἀρχίζει ἀπό ρ: σύν + ρίζα = σύρριζα.
 - γ/ συσ-, ὅταν τό β' συνθετικό ἀρχίζει ἀπό σ: σύν + σῶμα = σύσσωμος.
- Τό μόριο συν- κάποτε χάνει τό ν ή γίνεται συνε-: συστεγάζω, συνεπαίρω.

Πίνακας 5

Όνόματα πού παρουσιάζουν άνωμαλία, όταν γίνονται πρώτα συνθετικά

Τό ονομα	γίνεται	Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α
γῆ	γη-	γήπεδο, γήλοφος
γῆ	γεω-	γεωγραφία, γεωμετρία
γῆ	γαι(ο)-	γαιοκτήμονας, γαιάνθρακας
πατέρας	πατρο-	πατρογονικός, πατροπαράδοτος
μητέρα	μητρο-	μητρόπολη
χάρη	χαριτο-	χαριτολογώ
χέρι	χερο-	χεροδύναμος
χέρι	χειρο-	χειρούργος, χειρόγραφο
καλός	καλο-	καλοκαίρι, καλοβλέπω
καλός	καλλι-	καλλιέργεια, καλλιτέχνης
μεγάλος	μεγαλο-	Μεγαλόχαρη
μεγάλος	μεγ(α)-	μεγαθήριο, Μεγαλέξαντρος
ύδωρ	ύδρ-	ύδραγωγεῖο
ύδωρ	ύδατ-	ύδατάνθρακες
λαός	λεω-	λεωφορεῖο, λεωφόρος
ναός	νεω-	νεωκόρος
πῦρ	πυρ-	πυρκαγιά
πῦρ	πυρο-	πυροσβέστης

Πίνακας 6

Τά άριθμητικά όταν γίνονται πρώτα συνθετικά

Τό άριθμητικό	γίνεται	Π α ρ α δ ε ί γ μ α τ α
ένα	μον(ο)-	μονόγραμμα, μονάκριβος
δύο	δι-	διπρόσωπος, δίστιχο
δύο	δισ-	δισεκατομμυριούχος
δύο	δυ-	δυαρχία

Τό άριθμητικό	γίνεται	Π α ρ α δ ε í γ μ α τ α
τρία	τρι-	τρίγωνο, τρίτομος
τρία	τρισ-	τρισάθλιος
τέσσερα	τετρα-	τετράπλευρος, τετράποδο
πέντε	πεντα-* πεντο-	πεντάγραμμο, πενταετία πεντάλιρο
πέντε	πεντο-	
έξι	έξα-	έξαδάχτυλος, έξάχρονος
έφτα	έφτα-	έφταχρονος, Ἐφτάνησα
όχτώ, ὀκτώ	όχτα-, ὀκτα-	(ό)χταπόδι ὀκτάστηλος,
έννια	έννια-	έννιάμερα

* Τά άριθμητικά άπό τό πέντε ως τό ένενήντα εχουν συνδετικό φωνήν α.

Προσοχή!

- Δέν πρέπει νά συγχέεται τό δισ-, πρῶτο συνθετικό τοῦ δύο (δισεκατομμύριο = δύο φορές τό έκατομμύριο), μέ τό ὀχώριστο μόριο δυσ- πού σημαίνει δύσκολα, ἄσχημα: δυσεύρετος (= αύτός πού δύσκολα βρίσκεται), δύστυχος (= αύτός πού έχει κακή τύχη).

Πίνακας 7

Τά άπόλυτα καί τά τακτικά άριθμητικά

Αραβικά ψηφία	Έλληνικά σημεῖα	Άπόλυτα άριθμητικά	Τακτικά άριθμητικά
1	α'	ένας, μία-μιά, ένα	πρῶτος
2	β'	δύο - δυό	δεύτερος
3	γ'	τρεῖς, τρία	τρίτος
4	δ'	τέσσερις, τέσσερα	τέταρτος
5	ε'	πέντε	πέμπτος
6	σ'	έξι	έκτος

Αραβικά ψηφία	Ελληνικά σημεῖα	Απόλυτα ἀριθμητικά	Τακτικά ἀριθμητικά
7	ζ'	έφτα (έπτα)	έβδομος
8	η'	δέκτω (όκτω)	δύοος
9	θ'	ἐννέα - ἐννιά	ἐννατος
10	ι'	δέκα	δέκατος
11	ια'	ἕντεκα	ἐνδέκατος (ἐντέκατος)
12	ιβ'	δώδεκα	δωδέκατος
13	ιγ'	δεκατρία	δέκατος τρίτος
14	ιδ'	δεκατέσσερα	δέκατος τέταρτος
15	ιε'	δεκαπέντε	δέκατος πέμπτος
16	ισ'	δεκαέξι (δεκάξι)	δέκατος ἔκτος
20	κ'	εἴκοσι	είκοστός
21	κα'	εἴκοσι ἑνας, εἴκοσι μία, εἴκοσι ἑνα	είκοστός πρῶτος
22	κβ'	εἴκοσι δύο	είκοστός δεύτερος
30	λ'	τριάντα	τριακοστός
40	μ'	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	ν'	πενήντα	πεντηκοστός
60	ξ'	έξηντα	έξηκοστός
70	ο'	έβδομήντα	έβδομηκοστός
80	π'	διηδόντα	διηδοηκοστός
90	ϟ'	ἐνενήντα	ἐνενηκοστός
100	ρ'	έκατο	έκατοστός
101	ρα'	έκατον ἑνας, έκατο μία, έκατον ἑνα	έκατοστός πρῶτος
102	ρβ'	έκατο δύο	έκατοστός δεύτερος
200	σ'	διακόσιοι, -ες, -α	διακοσιοστός
300	τ'	τριακόσιοι, -ες, -α	τριακοσιοστός
400	υ'	τετρακόσιοι, -ες, -α	τετρακοσιοστός
500	φ'	πεντακόσιοι, -ες, -α	πεντακοσιοστός
600	χ'	έξακόσιοι, -ες, -α	έξακοσιοστός
700	ψ'	έφτακόσιοι, -ες, -α	έφτακοσιοστός
800	ω'	όχτακόσιοι, -ες, -α	όχτακοσιοστός
900	ϟ'	ἐννιακόσιοι, -ες, -α	ἐννιακοσιοστός

Αραβικά ψηφία	Έλληνικά σημεῖα	Απόλυτα ἀριθμητικά	Τακτικά ἀριθμητικά
1.000	, α	χίλιοι, χίλιες, χίλια	χιλιοστός
2.000	, β	δύο χιλιάδες	δισχιλιοστός
10.000	, γ	δέκα χιλιάδες	δεκακισχιλιοστός
100.000	, δ	έκατό χιλιάδες	έκατοντακισχιλιοστός
1.000.000		ένα ἑκατομμύριο	έκατομμυριοστός
1.000.000.000		ένα δισεκατομμύριο	δισεκατομμυριοστός

Πίνακας 8

Συγκεντρωτικός πίνακας ἀριθμητικῶν

Τακτικά

Ἐπίθετα		Οὐσιαστικά		
Απόλυτα	Τακτικά	Πολλαπλασιαστικά	Αναλογικά	Περιληπτικά
ένας, μία, ἔνα δύο τρεῖς, τρία κτλ. δέκα κτλ.	πρῶτος -η- ο δεύτερος τρίτος κτλ. δέκατος κτλ.	ἀπλός -ή -ό διπλός τριπλός κτλ. δεκαπλός κτλ.	— διπλάσιος τριπλάσιος κτλ. δεκαπλάσιος κτλ.	μονάδα — δυάδα — τριάδα — κτλ. — δεκάδα δεκαριά κτλ. κτλ.
	-τος -τη -το	-πλός -πλή ^η -πλό	-πλάσιος -πλάσια -πλάσιο	-άδα -αριά

- Στόν πίνακα φαίνεται ἡ ἀντιστοιχία πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στά είδη τῶν ἀριθμητικῶν.
- Τά τακτικά, τά πολλαπλασιαστικά καὶ τά ἀναλογικά ἐπίθετα κλίνονται ὅπως τά ὁμοιοκατάληκτα ἐπίθετα: πρῶτος - πρώτου κτλ., διπλάσια - διπλάσιας κτλ., δεκαπλό - δεκαπλοῦ κτλ.
- Τά ἀριθμητικά οὐσιαστικά κλίνονται ὅπως καὶ τά ὁμοιοκατάληκτα οὐσιαστικά: μονάδα - μονάδας κτλ.

Πίνακας 9

Τά θέματα

Ρήμα: δένω

Α.- Ἐνεπωτικό θέμα

Δεν-

○

Ενεπωτική		Παρατάσις	Έξακολ. μέλλοντας
Θετική		Επεπνητική	Θετική
δένω	νά δένω		(θά) δένω
δένει	δένει-οντας	ξέδεναι	
δένομαι	νά δένομαι		(θά) δέν-ομαι
δένει	δένει-οντας	δεν-όμουν	

Β. Αριστικό θέμα

Θέμα	Άριστος	Στιγμιούς μέλλοντας	Παρακείμενος	‘Υπερσυν- τέλικος	Συντελ. μέλλοντας
α. Ενεργητικού ρήματος	δέσσω δέσθαι δέσθεται*	(θά) δέσ-ω δέσ-ει*	(έχω) δέσ-ει (νά) έχω δέσ-ει	(είχα) δέσ-ει (θά έχω)	δέσ-ει δέσ-ει (θά έχω) δέσ-ει
β. Αθητικού ρήματος	δέθηκα νά δέθ-ω δέθ-εται δέθ-εται*	(θά) δέθ-ω δέθ-εται δέθ-εται*	(έχω) δέθ-ει (θά) δέθ-ει δέθ-εται	(είχα) δέθ-ει (θά έχω)	δέθ-ει δέθ-ει (θά έχω) δέθ-ει

* Μέ τό βιοθητικό ρῆμα έχω καί τό ἀπαρέμφατο δέσω σχηματίζοντας οι συντελεστικά χρόνοι του δένω : έχω (είχα, θά έχω) δέσει.

** Μέ τό βιοθητικό ρῆμα έχω καί τό ἀπαρέμφατο δέθει σχηματίζοντας οι συντελεστικά χρόνοι του δένουμα : έχω (είχα, θά έχω) δέθει.

Τό ρῆμα στεροῦματι

Ἐνεστώτας	Παρατατικός
Οριστική	Υποτακτική (νά, γιά νά, δταν)
στεροῦμαι	στεροῦμαι
στερεῖσαι	στερεῖσαι
στερεῖται	στερεῖται
στερούμαστε	στερούμαστε
στερεῖστε	στερεῖστε
στεροῦνται	στεροῦνται

Όμοια σχηματίζονται καί μερικά άκόμη ρήματα: ἐπικαλοῦμαι, προηγοῦμαι, συνεννοοῦμαι κ.ἄ.

Γιά τά ρήματα αύτά, καί ίδιως γιά τόν παρατατικό τους, χρησιμοποιοῦμε συνήθως περιφράσεις:

- συνεννοοῦμαι = βρίσκομαι (έρχομαι) σέ συνεννόηση.
- συνεννοούμον = βρισκόμον (έρχόμον) σέ συνεννόηση.

συνεννοοῦμαι	βρίσκομαι	σέ συνεννόηση
συνεννοούμον	βρισκόμον	σέ συνεννόηση
συνεννοοῦμεν	βρισκόμεν	σέ συνεννόηση
συνεννοοῦμενται	βρισκόμενται	σέ συνεννόηση
συνεννοοῦμεντε	βρισκόμεντε	σέ συνεννόηση

Κατάλογος Ἀνώμαλων Ρημάτων*

'Ενεστώτας	'Αόριστος		Μετοχή Παθητική
	'Ενεργητικός	Παθητικός	
ἀνεβαίνω	ἀνέβηκα (βλ. πίν. 12)	—	ἀνεβασμένος
ἀρέσω <u>Παρατατικός</u> ἀρεσα & ἀρεζα	ἀρεσα	—	—
ἀρταίνω	ἄρτυσα	ἀρτύθηκα	ἀρτυμένος
αὐξάνω	αὔξησα	αὐξήθηκα	αὐξημένος
ἀφήνω	ἄφησα	ἀφέθηκα	ἀφημένος
βάζω	ἔβαλα	βάλθηκα	βαλμένος
-βάλλω προ-, προσ- ἀνα- κ.ἄ.	-ἔβαλα	-βλήθηκα	-βλημένος
βγάζω	ἔβγαλα	βγάλθηκα	βγαλμένος
βγαίνω	βγῆκα (βλ. πίν. 12)	—	βγαλμένος
βλέπω	εἶδα (βλ. πίν. 12)	εἰδώθηκα <u>'Υποτακτική</u> ἰδωθῶ	ἰδωμένος

* Στόν Κατάλογο αύτόν θά βρίσκεις τόν ἐνεργητικό ἐνεστώτα καί τόν ἀόριστο, τόν παθητικό ἀόριστο καί τή μετοχή τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου. Ἀπό αύτούς τούς ρηματικούς τύπους σχηματίζονται ὅλοι οἱ ὄλλοι.

Ἐνεστώτας	Αόριστος		Μετοχή Παθητική
	Ἐνεργητικός	Παθητικός	
βόσκω	βόσκησα	βοσκήθηκα	βοσκημένος
βρέχω	ἔβρεξα	βράχηκα	βρε(γ)μένος
βρίσκω	βρῆκα (βλ: πίν. 12)	βρέθηκα	—
γδέρνω	ἔγδαρα	γδάρθηκα	γδαρμένος
γέρνω	ἔγειρα	—	γερμένος
γίνομαι	ἔγινα	γίνηκα	γινωμένος
δέρνω	ἔδειρα	δάρθηκα	δαρμένος
διαβαίνω	διάβηκα	—	—
διαμαρτύρομαι	—	διαμαρτυρήθηκα	διαμαρτυρημένος
διδάσκω	δίδαξα	διδάχτηκα	διδαγμένος
δίνω	ἔδωσα	δόθηκα	δο(σ)μένος
ἐγκαταστάνω	ἐγκατάστησα	ἐγκαταστάθηκα	ἐγκαταστημένος
ἔρχομαι	ῆρθα (βλ. πίν. 12)	—	—
εῦχομαι	—	εὐχήθηκα	—
θέλω	θέλησα	—	θελημένος
θέτω	ἔθεσα	—	-θεμένος (ἀπο-, κατα-, ἀποσυν- κ.ἄ.)
κάθομαι	κάθισα	—	καθισμένος

'Ενεστώτας	'Αόριστος		Μετοχή Παθητική
	'Ενεργητικός	Παθητικός	
(καθίζω)	κάθισα	—	καθισμένος
καίω	ἔκαψα	κάηκα	καμένος
κάνω	ἔκαμα	—	καμωμένος
καταλαβαίνω	κατάλαβα	—	—
κατεβαίνω	κατέβηκα (βλ. πίν. 12)	—	κατεβασμένος
κλαίω	ἔκλαψα	κλαύτηκα	κλαμένος
λαβαίνω	ἔλαβα	—	—
λαχαίνω	ἔλαχα	—	—
λέ(γ)ω	εἶπα (βλ. πίν. 12)	εἰπώθηκα	εἰπωμένος
μαθαίνω	ἔμαθα	μαθεύτηκα	μαθημένος
μακραίνω	μάκρυνα	—	—
		ἀπομακρύνθηκα	ἀπομακρυσμένος
μένω	ἔμεινα	—	—
μπαίνω	μπῆκα (βλ. πίν. 12)	—	μπασμένος
ντρέπομαι	—	ντράπηκα	—
παθαίνω	ἔπαθα	—	(κακο) παθημένος
παίρνω	πῆρα (βλ. πίν. 12)	πάρθηκα	παρμένος

Ἐνεστώτας	Αόριστος		Μετοχή Παθητική
	Ἐνεργητικός	Παθητικός	
παραγγέλλω	παράγγειλα	παραγγέλθηκα	παραγγελμένος
παραγγέλνω			
πάω βλ. πηγαίνω			
πετυχαίνω	πέτυχα	—	πετυχημένος
πέφτω	ἔπεσα	—	πεσμένος
πηγαίνω	πῆγα (βλ. πίν. 12)		
πίνω	ηπια (βλ. πίν. 12)	πιώθηκα	πιωμένος
πλένω	ἔπλυνα	πλύθηκα	πλυμένος
σεβόμαι	—	σεβάστηκα	—
σέρνω	ἔσυρα	σύρθηκα	συρμένος
σπέρνω	ἔσπειρα	σπάρθηκα	σπαρμένος
στέκομαι	—	στάθηκα	—
στέκω		Προστακτική στάσου σταθεῖτε	
στέλνω	ἔστειλα	στάλθηκα	σταλμένος
στρέφω	ἔστρεψα	στράφηκα	στραμμένος -στρεμμένος (κατα-)

'Ενεστώτας	'Αόριστος		Μετοχή Παθητική
	'Ενεργητικός	Παθητικός	
σωπαίνω	σώπασα	—	—
σιωπῶ	σιώπησα	-σιωπήθηκα (ἀπο- κ.ἄ.)	-σιωπημένος
τείνω	ἔτεινα	-τάθηκα (ἀπο- κ.ἄ.)	—
τρέπω	ἔτρεψα	τράπηκα	-τραμμένος
τρώ(γ)ω	ἔφαγα (βλ. πίν. 12)	φαγώθηκα	φαγωμένος
τυχαίνω	ἔτυχα	—	(ἀποτυχημένος)
ὑπόσχομαι	ὑποσχέθηκα	—	ὑποσχεμένος
φαίνομαι	—	φάνηκα	(κακοφανισμένος)
φεύγω <u>Προστακτική</u> φεῦγε φεύγα	ἔφυγα	—	—
φταίω	ἔφταιξα	—	—
χαίρομαι <u>Μετοχή</u> χαρούμενος	—	χάρηκα	—
χορταίνω	χόρτασα	—	χορτασμένος
ψέλνω (ψάλλω)	ἔψαλα	(ψάλθηκα)	ψαλμένος

**Ανωμαλίες στό σχηματισμό τῶν ἐγκλίσεων
τοῦ ἄστιγμου ἀορίστου**

'Ενεστώτας	'Α ὁ ρ ι σ τ ο s			
	'Οριστική	'Υποτακτική	Προστακτική	'Απαρέμφατο
1. ἀνεβαίνω	ἀνέβηκα	ἀνέβω ᾧ ἀνεβῆ	ἀνέβα ἀνεβεῖτε	ἀνέβει ᾧ ἀνεβεῖ
2. κατεβαίνω	κατέβηκα	κατέβω ᾧ κατεβῆ	κατέβα κατεβεῖτε	κατέβει ᾧ κατεβεῖ
3. βγαίνω	βγῆκα	βγῶ ᾧ νά βγω	βγές (ἔβγα) βγεῖτε	βγεῖ
4. μπαίνω	μπῆκα	μπῶ ᾧ νά μπω	μπές (ἔμπα) μπεῖτε	μπεῖ
5. βρίσκω	βρῆκα	βρῶ ᾧ νά βρω	βρές βρεῖτε	βρεῖ
6. βλέπω	εἰδα	(i)δῶ	(i)δές δεῖτε, δέ(σ)τε	iδεῖ
7. λέ(γ)ω	εἰπα	(εὶ)πῶ	πές πεῖτε, πέστε	(εὶ)πεῖ
8. πίνω	η̄πια	πιῶ	πιές (πιέ) πιεῖτε, πιέ(σ)τε	πιεῖ
9. ἔρχομαι	η̄ρθα	ἔρθω ᾧ νά ρθῶ ᾧ νά ρθω	ἔλα ἐλᾶτε	ἔρθει
10. πηγαίνω	πῆγα	πάω	—	πάει
11. παίρνω	πῆρα	πάρω	πάρε πάρ(ε)τε	πάρει
12. τρώ(γ)ω	ἔφαγα	φά(γ)ω	φά(γ)ε φᾶτε	φά(γ)ει

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σελ.

1. Ή πρόταση	5
2. Περίοδος, ήμιπερίοδος	15

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΦΘΟΓΓΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Φθόγγοι και γράμματα	17
Λέξεις και συλλαβές	27
Τόνοι και Πνεύματα	32
"Άλλα όρθογραφικά σημεῖα - Στίξη	40
Πάθη φθόγγων	48

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

‘Ο σχηματισμός τῶν λέξεων	58
Γενικά	58
Παραγωγή	62
Σύνθεση	74
‘Η σημασία τῶν λέξεων	82
Κυριολεξία και μεταφορά	82
‘Ομώνυμα	83
Παρόνυμα	84
Συνώνυμα	84
Ταυτόσημα	84

301

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΤΥΠΟΙ

Τά μέρη του λόγου	87
Γενικά	87
Τά κλιτά μέρη του λόγου	96
Τό όρθρο	96
Τά ούσιαστικά	99
Οι σημασίες καί τά είδη τῶν ούσιαστικῶν	99
Τό γένος τῶν ούσιαστικῶν	102
Ό ἀριθμός τῶν ούσιαστικῶν	105
Κλίση τῶν ούσιαστικῶν	106
Κλίση τῶν ἀρσενικῶν	109
Κλίση τῶν θηλυκῶν	122
Κλίση τῶν οὐδετέρων	132
Ἄνωμαλα ούσιαστικά	143
Τά ἐπίθετα	151
Παραθετικά	164
Τά ἀριθμητικά	172
Οι ἀντωνυμίες	178
Τά ρήματα	199
Γενικά	199
Διαθέσεις καί φωνές	201
Ἐγκλίσεις καί χρόνοι	206
Ἄριθμοί καί Πρόσωπα	217
Βοηθητικά στοιχεῖα γιά τό σχηματισμό τῶν ρημάτων ..	219
Οι συζυγίες	220
Τά στοιχεῖα τοῦ σχηματισμοῦ	246
Αὔξηση	246
Θέμα, κατάληξη, χαρακτήρας	249
Τό ἐνεστωτικό θέμα	251
Τό ἀοριστικό θέμα	252
Ἡ μετοχή	261
Ρήματα ἔλλειπτικά, ἀπρόσωπα, ἀνώμαλα	264

Τά ἄκλιτα μέρη τοῦ λόγου	268
Ἐπιφρήματα	268
Προθέσεις	271
Σύνδεσμοι	273
Σύνδεση προτάσεων	275
Μόρια	278
Ἐπιφωνήματα	279

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Πίνακες	282
Λέξεις πού γράφονται μέ μία λέξη	283
Λέξεις πού παίρνουν δασεία	284
Συντομογραφίες	285
Τά ἀχώριστα μόρια ως πρῶτα συνθετικά	286
Όνόματα πού παρουσιάζουν ἀνωμαλία ὅταν γίνονται πρώτα συνθετικά	288
Τά ἀριθμητικά ὅταν γίνονται πρῶτα συνθετικά	288
Τά ἀπόλυτα καὶ τά τακτικά ἀριθμητικά	289
Συγκεντρωτικός πίνακας τῶν ἀριθμητικῶν	291
Τά θέματα	292
Τό ρῆμα στεροῦμαι	294
Κατάλυγος Ἀνώμαλων Ρημάτων	295
Άνωμαλίες στό σχηματισμό τῶν ἐγκλίσεων τοῦ ἀσιγμού ἀορίστου	300

Σημείωση :

Τά παραδείγματα καὶ τά κείμενα τῆς Γραμματικῆς είναι παραμένα ἀπό τὴν λογοτεχνία καὶ ἀπό τὸν προφορικό λόγο. Γιά λόγους ὅμως πού ἀφοροῦν τὴν ἐμφάνιση τοῦ βιβλίου δέν κρίθηκε σκόπιμο νά γίνουν ὅλες οἱ παραπομπές.

024000019942

ΕΚΔΟΣΗ Β' 1979 (II) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 150.000 ΣΥΜΒΑΣΗ 3181/23 - 2 - 79

ΕΚΤΥΠΩΣΗ — ΒΙΒΛΙΟΛΕΣΙΑ : Δ. ΚΑΤΣΑΒΡΙΑΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής